JOHAN-AMOS COMENII
SCHOLA-LUDUS
seu
ENCYCLOPÆDIA VIVA;
h. e.
Januæ Linguarum
PRAXIS COMICA.

Res omnes Nomenclaturâ vestitas, & vestiendas, Sensibus ad vivum repræsentandi artificium exhibens amænum.

LONDINI,
Impensis *Thomæ Parkhurst*, & Prostant venales ad insignæ trium Coronarum, in platea vulgò vocat. *Cheapside.* 1664.

Ex Senecæ consilio

Non discere ista debemus, sed didicisse, per quæ majoribus paratur via.

Ergò

Vitæ præludia citò, & jucundè, seriò tamen, peragenda.

Imprimatur,

Ex. Æd. Lamb.
Jan. 5. 1663.

Geo. Stradling, *S. T. P.*
Rev. in Christo Pat.
D. Gilb. *Archiepis.*
Cant. à Sac. Domest.

Nobilissimis, Magnificis, Amplissimisque Celeberrimæ Amsterdamensis Reipublicæ Consulibus,

D. CORNELIO de VLAMING, Equiti, Domino de Outshoorn & Gnephoek.

D. CORNELIO de GRAEF, Baroni de Zuyt-Polsbroeck.

D. D. NICOLAO TULP.

D. CORNELIO de VLOOSWYCK.

UT ET

D. D. CORNELIO JOHANNI WITSONIO, Ex-Consuli, & Rei Maritimæ Præfecto.

Dominis & Mæcenatibus mihi observandis.

TEmpestas Dei, quæ alteram mihi Patriam insperatò oppressit, Poloniam, ejecit me in littus Vestrum, ó dudum *Afflictorum Portus habita Hollandia, Urbiumque ocelle, Amsterdamum;* Ubi quia non minorem mihi, quàm naufrago Paulo Melitæ, experiri

experiri contigit humanitatem (accensâ enim pyrâ mihi cum meis ab imbribus, & frigore, provisum est, Act. 28. *Benedicta sit Geeriana domus, cum omnibus qui intelligere se ostenderunt super egenum: in die mala liberet eos Dominus!* Psa. 41.) quàm optem divinitùs mihi gratiæ aliquid concedi, unde erga Vos Publios, Insulæ Principes, gratitudinis aliquid contestari possim! Sed ecce, offert præter spem quiddam Deus, quâ, si non Patribus, at filiis eorum, gratificari licebit. Quid sit, verbo dicam: pluscculis autem verbis munusculum meum, quô Filios Vestros donatum venio, ornabo.

Moravus ego natione, linguâ Bohemus, professione Theologus, ad Evangelii Ministerium jam Anno Christi 1616 vocatus, postquam florentissimæ inter nostras in Moravia Ecclesias, Fulnecensi, Pastorali munere præfuissem, indéque cum aliis (propter Evangelii fidem) in Exilium actus in Poloniam deferrer, accidit, ut calamitosam exilii sortem toleraturus Scholasticis me adhiberi paterer, Lesnensi in Gymnasio, muniis. Quod occasionem dedit, artem *Didacticam*, per id tempus à Wolffgango Ratichio & aliis excoli cœptam, ut accrescentibus indies observationibus bonis, non tantùm Artis præcepta constituerentur pleniora quàm eatenus, sed & ad re pertum Canonem quendam (*Rerum & Verborum easdem esse divisi ones, posséque utrumque ita simul tradi, ut exiguô Libellô tùm tota Rerum Universitas tùm tota Latina Lingua, comprehendatur*) conscriberetur Libellus JANUA LINGUARUM dictus. Quem cùm amicis flagitantibus describi typis (etiam antequam mihi ipsi satisfactum viderem) permisissem (Annô 1631) factum est, quod futurum imaginari non poteram, ut puerile istud opusculum universali quodam eruditi Orbis applausu fuerit exceptum. Testati sunt id permulti variarum Gentium eruditissimi Viri, tùm literis ad me datis, quibus inventioni novæ impensè gratulabantur, tùm translationibus in Linguas vulgares quasi certatim susceptis. Non solùm enim in omnes primores Europæas linguas (XII. numero, quarum editiones publicas videmus, nempe Latinam, Græcam, Bohemicam, Polonicam, Germanicam, Suedicam, Belgicam, Anglicam, Gallicam, Hispanicam, Italicam, Hungaricam) sed & in Asiaticas, Arabicam, Turcicam, Persicam, adeoque Mogolicam, toti Orientali Indiæ familiarem (ut ex literis ad *Jacobum Golium*, Orientalium LL. Lugduni Vestræ Professorem, à *Petro Golio* fratre, Alepo Syriæ Anno 1641 datis, patet) translatus esset idem Libellus noster. Hæc de tenuissimo isto studiis Juventutis gratificandi conatu nostro ampla, & ultra spem benigna judicia, continuæque amicorum hortationes, & excitatus tanquam divinitùs studiis meis magnus (famâ certè major) Mæcenas, *Ludovicus de Geer*, (jam cum beatis agens) causam dedêre majora etiam moliendi: quorum pars lucem vidit, majora

re verò (sub nomine *Pansophiæ* concepta) adhuc latent. De illis quæ prodierunt, & in Scholas passim Gentium recipiuntur, pauxilla hic dicam, rogatus. Factis mihi à Mæcenate meo beato otiis, constitutâque honestâ (ut particulari Scholæ ministrandi functione exemptus, communioribus hisce possem vacare studiis) sustentatione, elaboravi sexenniô, typisque Lesnensibus describi curavi. I *Methodum Linguarum novissimam, fundamentis Didacticis solidè superstructam, Latinæ Linguæ exemplô realiter demonstratam, Scholarum usibus examussim accommodatam; sed & insuper aliis studiorum generibus magnô usu accommodandam.* II *Vestibulum Latinæ Linguæ: Grammaticæ rudimentis, Dictionarioloque suô Latino-Germanico, instructum.* III *Januam LL. rebus & verbis auctiorem, suôque itidem Lexicô & Grammaticâ pleniore sic instructam, ut totius Latinæ structura* (ad gradum Eleganriæ usque) *facilióre quàm eatenus viâ, amænioribusque exercitiis, hauriri possit.* IV. Restabat edendum *Latinitatis Atrium, cum Elegantiarum Grammatica & Lexico:* cùm me in Hungariam, primùm ad consilia de Scholis reformandis, mox ad cohabitandum sibi (aliquoties ad me, & ad Antistites meos, ad Mæcenatem item meum, solicitissimè datis literis) evocasset Celsissima Transylvaniæ Princeps, Vidua, Illustrissimusque filius, *Sigismundus Racoci*, Annô 1650. Qui perceptis omnium Consiliorum fundamentis, *Scholam Pansophicam* adornari voluit: delineatáque fuit Classibus septem, per quas septennii unius spatiô deducta Juventus, omnibus quæ humanam perficiunt naturam, Christianisque piis, & sapientibus Viris, ignorandi non sunt, ad elegantiam expoliri possent. Sed quia inter hæc molimina illum Gentis ocellum præmaturâ morte exstingui contigit: allíque *Scholâ Triclassi*, Latinitatis potissimùm studia urgente (tametsi Universalis Animo rum culturæ ibi quoque non desint lineamento) acquiescerent, formata est, descriptisque (*Latino-Hungaricè*) typis Patakinis, *Vestibuli, Januæ, Atriique* exemplaribus, Schola-triclassis Latina feliciter aperta, jamque, ut audio, in florem surget. Ego enim rebus ibi compositis, & ad meos in Poloniam reversurus, ultimô in Hungaria semestri Januam Linguarum in Dialogos conversam, institutis Theatralibus ludis, exerceri docui. Quæ res cùm mirè placeret, ut etiam post discessum meum Exercitia tam amœna continuari possent. Factum, reliqui, anno 1654 ab illis digressus. Sed cùm anno sequente (1655) per superiorem Hungariam vehementer grassabunda pestis, Patakinam illam (totius Hungariæ primariam nostrorum) Scholam dissipasset, omniáque ibi dissipata crederem: ecce nuper ab illis oris huc venientes, Ultrajectensem in Academiam, Studiosos! à quibus & recolligi Scholam, & reflorescere supra solitum, cognovi, Exemplarque illius *Januæ Linguarum Praxeos, SCHOLA LUDUS* à me indigitatæ, jussu Celsissimæ Principis typis excusum, cujus

jus & exemplar accepi. Quod simul atque amicis hîc loci conspectum fuit, publicationem ejus sollicitare non destiterunt. Assensi, nihil cur id prohibendum esset videns. Ecce igitur jam nitidioribus Vestrorum typis, tanquam novâ veste splendescens, publico se apud vos quoque sistit! Ante alios Vestrum in conspectum, Viri sapientes, quorum vigilantiæ Patriæ salus commissa est, prodiens.

Quid sit, quod hîc (Titulô SCHOLA-LUDUS) velatum exhibeatur, sequens ad Patakinæ hæc Scholæ Curatoris facta præfatio (quam in memoriam eorum, ubi Exercitia hæc primùm nata sunt, & ob singularia ibidem monita, recudi feci) docebit. Specialiùs autem, *Quomodo Scholæ omnes in Ludos verti possent*, Praxeos hujus pars IV. (omnes amœnas in Schola Latina benè constituta actiones ad vivum repræsentans) ostendet.

Vobis autem dedicata hæc volui, Domini observandi: primùm, ut ne quid novi advena ego & hospes apud Vos tentare videar, inconsciis illis quorum in publica specula constitutorum, ne quid res publica, literaria etiam, detrimenti capiat, ne quid profectuum non capiat, videre est. Deinde, quia revera sic judico, si ulli alii genti, Vobis certè, tanquam liberrimæ Nationi, quicquid libertatem & amœnitates spirat, convenire: ut Vobis ubique.

Omnia sponte fluant, absit Violentia rebus:

Quod

Quod ego in scopum Methodi meæ fixi, & in præfigendum Libellis meis Didacticis Emblema, elegi: nec muto, præsertim apud Vos, ubi omnibus propemodum (ut apparet) *Omnia sponte fluunt, & abest violentia rebus.* Quidnî ergò & Scholis, juventutique Vestræ? Repletæ sunt plateæ Tuæ, ô Amsterodamum, pueris ludentibus (quod pars est benedictionis à Deo Jerusalem promissæ, Zach. 8. 5.) Ludunt & Davides Tui cum populo Dei coram Domino (2. Sam. 6. 5, & 21.) Ludant ergò & Juventutis Tuæ ad Sapientiam Duces, suos sapientiæ Ludos! Hâc etiam ratione sapientiam illam increatam, quæ ludit in orbe Terrarum, delicias habens cum filiis hominum (Prov. 8. 31.) imitati.

Accessit insperatò aliud, quod me Libellum hunc, jamjam prelô exiturum, illustri Nomini Vestro inscribere coëgit: exhibitus nempe mihi favor & honor, quô me de subsistendo apud Vos, promovendisque in lucem hactenus ematurari nequitis, aut incendiô nuper amissis, gratiosè requirere dignati estis. Ingratus sim, nisi tantum favorem gratô excipiam animô, de contestanda modis debitis, gratitudine solicitus. Patiemini ergò, ut cum hôc ipso temporis articulô Libellus hic foras exit, inde gratitudinis in Vos meæ, & erga rem Literariam publicè deprædicandæ benignitatis Vestræ, fiat initium.

Sed ut liberiùs meam erga Vos incipiam explicare

care fiduciam: attexam hîc, *cur Libello præsenti insolitum SCHOLÆ LUDI Titulum indere libuerit*, ut tantô magis quid boni usus hæc in speciem ludicra habeant, quamque verè *hi ludi in seria ducant*, expendi; eóque non verba & ventos, sed monita bona me adferre, intelligi possit.

Officinas Literarias non sine causâ sapiens Antiquitas tam blandis insigniras Titulis voluisse putanda est, ut Græci σχολὰς (otia) Romani *Ludos*, appellarent. Voluerunt, nempe & pueris terrorum occasionem admere, & ipsis Doctoribus jucundè operas peragendi modum insinuare. Animadvertebant procul-dubio, nihil perniciosiùs esse literarum studiis, quàm si Discipuli nauseabundi ad eas accedant, aut in eis detineantur. Quippe sic omnis opera luditur, dum invlti literis abhibiti è Scholis, tanquam pistrino, festinant: pulchrè secum agi existimantes, si quando è Scholæ carcere in libertatis campum prorumpere detur. Optimè igitur D. Lutherus Anno 1526 de Scholis erigendis ad Germaniæ urbes paraclesin scribens votum addidit: *Faciliorem aliquam & blandiorem optandam esse Methodum, quâ nemo deterreretur, Omnes potiùs allicerentur, ad studia, & quâ non minorem pueri voluptatem è studiis Literatum caperent, atque nucibus, pilâ, cursu, totos dies lusitando.* Hæc ille vir cordatus, cordatè omninò. Quæ vota si bona fuerunt, cur non in effectum deducendis seriò aliquis incubuit? aut si quis vel tandem in effectum deduci suadeat, modumque ostendere tentet, cur vitio vertatur? Repertum autem esse Methodo nostrâ modum, quô SCHOLA omnis LUDUS fiat, ut ostendam, quid rei sit quod LUDUM, seu *Lusum*, vocamus, attendi postulo. Sic definio, *Ludus est corporis vel animi exercitium inter plures, de aliquo lucri aut honoris præmio concertantes institutum.* Quæ definitio in requisita septem, quæ Ludum esse ludum (hoc est, animi oblectamentum) faciunt, sese resolvit: 1. *Motum.* 2. *Spontaneitatem.* 3. *Societatem.* 4. *Concertationem.* 5. *Ordinem.* 6. *Facilitatem.* 7. *Finemque jucundum, animi relaxationem.* Quæ singula quid sint, & quomodo Exercitiis Scholasticis Methodô nostrâ institutis insint, eja videamus.

Primum in Lusu quod oblectat, Motum esse dico. Motu enim cùm fiant & conserventur omnia, naturalissimum est omnia viventia gaudere motu, vividiore præsertim ætate, ut in Animalium quorum vis pullis videre est. Hinc est quòd Pueri à discursando, aliaque sui agitatione, cohiberi nequeant. Et quòd puer si ludentibus adstare tantùm jubeatur, colludere (id est, circa idem cum cæteris objectum sese movere) prohibeatur, ægrè sibi esse sentit, abireque mavult: siste & cæteris motum, mox cum motu lusum, & cum lusu oblectationem, sustuleris.

Secunda in Lusu oblectatio à spontaneitate est, quòd

quòd huc nemo nisi propriâ voluntate veniat, suôque non alienô arbitriô res gerat. Arbitrii namque libertas, fastigium excellentiæ humanæ obtinens, ubique regnare quærit, etiam in levioribus & ludicris. Patet id, quia nemo ludit coactus: aut si cogitur, non oblectamentum inde, sed tormentum percipit, æquè ut in cæteris, quæ invitus facit.

Tertia in Lusu oblectatio à Societate est, homini tam naturaliter desiderata, ut non sine causa aliqui *Hominem animal sociabile* definiverint. Quem humanitatis characterem animis, nostris propter amorem communionis, quâ desideriorum complementa alii ab aliis mutuamur, impressum voluit sapiens Creator. Hinc Seneca: *Nullius boni sine socio jucunda est possessio.* Adeo id verum, ut etiam dum aliquem ludendi incessit libido, collusorem quærat: aut, si haberi nequeat, ludendi partes (novimus exempla) inter dextram & sinistram dividat.

Quartò, jucunditatem Ludo præstat Concertatio, seu de Victoria certamen: cùm propositi lucelli, aut honoris, prærogativam sibi quisque mavolens quàm alteri, omnes pro impetranda illa vires intendit: quòd quia cum animi quâdam inter spem & metum (innoxiâ tamen illâ) suspensione fit, titillatione animus non injucundâ afficitur.

Quintum, quod Lusum facit jucundum, Ordo est, quem Collusores fixis inter se Legibus certis observare tenentur. Ordo quippe rerum omnium ut seriarum, ita ludicrarum, anima est; quâ demptâ, mortua sunt omnia, nihil vivit, nihil se movet, nihil oblectat. Adeò id verum est, ut si quando leges ludi à Collusorum aliquo violari sentiant cæteri, indignitatem rei non ferentes, diffugiant, aut in iram, rixas, pugnas, concitentur: & sic Lusus in contrarium suum, ordine turbatô, degeneret.

Sextum quod Ludicris amabilitatem conciliat, est Facilis addiscendi ea modus, meris constans Exemplis & imitatione, Regulis v. aut nullis aut paucis, occasionaliter tantùm interspersis. Lusores n. lusu solô fiunt, sine ulla operosa theoria & præceptis: quibus non onerari, ocyus ad praxin admitti, volupe est naturæ humanæ.

Tandem, Lusus remissionem quobue amat: quia nemo ludicris tam deditus esse potest, quin ludum si nimius sit fastidiat: ad oblectationes per intervalla reditur suavius.

Atque hæc sunt septem illa quæ ludum esse ludum faciunt, & quibus datis datur, sublatis tollitur, Ludus. Quæ proinde Scholasticis ocupationibus conciliari sit poterunt, omnia & singula, *Scholas verè Ludos* fore patebit. Poterúntne autem?

De omnibus Scholarum omnium Exercitus nondum hoc loco agi potest, Methodi plenæ Legibus nondum in conspectu positis. Hoc tantùm

tantum in genere dici potest: omnia Legibus Methodi prudentiæ ite esse disponenda, ut 1. *in Scholam admissus nemo sit otiosus spectator, omnes vividi actores*, quicquid Præceptorem & Condiscipulos agere vident, agentes. 2. *Idque sponte, atque cum lubentiùs*, propter admistum illecebras. 3. *Quas cùm sociati percipiant, quotquot adsunt, tanquam colludentes inter se*, non potest non augeri suavitas. 4. *Præsertim si omnia fiant* (debent autem) *cum prudenter institutâ ingeniorum æmulatione*, & pro loci prærogativâ aliisve propositis præmiolis, concertatione. 5. *Et ordine suavi*, suaviter omnes afficiente. 6. *Totque illis abstractis nugis, quibus Ingenia docentium & discentium vulgò macerantur, morositateque & nauseâ afficiuntur, amotis*, & illis in mera spectacula & actiones ita conversis, ut *Noscenda noscendo, Faciendo* (h. e. *perpertâ autopsiâ, autolexiâ*) *doceantur & discantur omnia*. 7. *Divisisque laborum & relaxamentorum intervallis ita*, sicuti à motu ad quietem, & à quiete ad motum (à vigilia ad somnum, & à somno vigiliam) naturaliter suavis est transitus; ita à peractis quâvis horâ studiis ad concessas mox exspatiationes, confabulationes, collusionesque, & ab his rursum ad seria, æquè delectabilis (propter æquè hî atque illîc intervenientes suavitates) transitus fiat. Sic inquam *serio-ludicris contemperatam Scholam non posse non Ingeniorum Ludum & videri, & esse, palam est*.

Quantum ad hanc *Januæ LL. Praxin Comicam* in-

inspecie attinet, ubi Rerum testimonia adsunt, quid opus est verbis? Provoco ad speciminis in Patavina Schola editi oculatos testes, sequente hîc ad Scholarchas præfatione. Atque si cui illud, *Hic Rhodus, hîc salta*, in mentem experiri ubiubi. Nec enim per Rerum naturam aliter fieri potest, quàm ut ubicunque aliquid. 1. *Cum Motu*. 2. *Sponte ac libenter*, 3. & *in Sodalitio*, 4 *atque cum Concertatione, & Ordine pulchrò*, 6. *& Praxi merâ*, 7. *& cum interspersis animi relaxationibus*, discitur, id citò, ac jucundè, & solidè addiscatur. Addam unum: quòd cùm Bonæ Scholæ munus sit, ea inprimis, quæ humanæ præ brutis excellentiæ sunt, *Rationem, Orationem*, liberamque rerum variarum *Operationem*, expolire, totum hoc præsens Januæ praxis comica valdè compendiosè præstet. Format enim primùm *Mentes ad Sapientiam*: omnium quæ Mundus habet rerum, & quæ sub puerilis ætatis cognitionem cadunt, vivis omnium repræsentationibus instillans, notitiam. Format dehinc *Linguam ad universalem quasi Latini sermonis*, eumque purum & fluidum, usum. Et denique *Animi Corporisque Motus ad Actiones decoras*. Idque adeò ad Tabulaturas redactè, ut si Adolescentulis hæ Lusiones ad præscriptum concedantur (côgi n. nihil opus habebunt, ultrò appetentur gustatæ semel) *singulis annis totius Rerum Universitatis lustramen, totiusque Latinæ Linguæ repetitio, cum totius Vitæ negotiis, jucundè pertransiri possunt*.

Desino:

Desino: ad hanc dissertationem non aliô fine digressus, quâm ut Lucis officinarum inspectoribus lucidiorem hanc puerilium studiorum viam acriùs inspectandi esset occasio. Valete, Domini mei, & meliora quæque Vobis commandata habete! Nos etiam, si meremur,

Vestrum illum, quem tantisper Vestrum esse voluistis,

Dabam ipsis
Calendis
Jan. 1657.

COMENIUM.

Generosis,

Generosis & Sapientibus, Reverendisque & Clarissimis Viris,

D. ANDREÆ de KLOBUSITZ, Sereniss. Transylv. P. P. à consiliis intimis.

H. PAULO SEMERE, Comitatûs Cassoviensis Vice-Comiti.

D. GEORGIO BARNE, Consiliario.

D. PAULO TARZALLI, Zempliniensis Diœceseos Superattendenti.

D. PAULO MEGYESI, Celsissimæ Principis Ecclesiastæ Aulico.

D. FRANCISCO VERECI, Ecclesiæ Patakinæ Pastori primario.

Illustris Patakinæ Scholæ Curatoribus dignissimis, fidissimis, S.

Honoratissimi D. D. D.

Scholarchæ.

MOlitos jam ante cumplures annos fuisse no Ssudiorum puerilium compensio quædam, & oblectamenta, non ignotum est: & benignè id acceptum, cùm alibi tùm apud Vos, in quorum Scholas Janua Linguæ Latinæ recepta fuit. Superaddere cæpit antatrianium non inelegans Januæ illius exercitum Vir eximius, D. Sebastianus Macer, Scholæ in Polonia Lesneusis Rector: sub titulo, JANUÆLL. COMENIÆ PRAXIS COMICA. Cujus praxis partem primam, Mundum rerum naturalium repræsentantem, cum sub ingressum Anni hujus in Scenam produci, & in conspectu Vestro ludi, curâssem: adeò placuit actio illa vobis, & spectantibus omnibus, ut approbatô publicè hoc exercitii genere, totum Rerum ambitum, seu Discendorum ENCYCLOPAEDIAM, in talem autopsian, & autopraxian, deduci optaretis, à mèque peteretis. Quô ego stimulatus, sicut & insperato Nobilis Vestræ Juventutis ad hæc talia ardore, tametsi laboribus circa magis seria, ætatique & vocationi meæ convenientiora, occupatus sim: & ad stationem redirè à meis (qui me huc ad tempus miserunt) urgeor: cohibere me tamen non potui, quin uno & altero Mense huc datô, omnes Rerum materias pertransire, omniaque in Dialogos tales, Res veras simulachris jucundis repræsentantes, reducere proposuerim. Nempe quia D. Macer paralyseos morbo præventus (dolendum!) Opus cæptum absolvere non potuit: & quia praxin hanc ab illo inchoatam ad majorem simplicitatem, evidentioresque Juventutis usus, deduci posse sperare cæpi.

Quòd, quid, & quale sit, exponere, & de hujus Exercitii Utilitate, adeòque illud in Scholam hanc (& alias) introducendi mceßitate, dissertare aliquod non abs re fuerit.

Schola, ex vero suo fine, nihil esse debet nisi Humanitatis officina, & vitæ præludium: ubi omnia quæ Hominem faciunt hominem, tractentur, Et quidem instrumentis, instrumentorumque usu, ita comparatis, ut quàm certò Opifices Mechanici quicquid in officinam admissa, certò expolita prodent. Exercitiis ergò practicis fervere hîc necesse est, aquè ut ubi omnia: quia solus usus facit artifices. Atque si vitæ præludium est Schola, non est necesse severarum Vitæ Actionum præexercitamenta severa esse: quæ in ætatem puerilem non dabunt. Præludia esse debent, ut Quâ in re si processui Naturæ, gradatim sese à minoribus ad majora, ab humilioribus ad altiora, à ludicris denique ad seria, elevanti, obsecundamus, multum lucramur, experientia teste. Quod ut pateat, re-

petam

petam hîc quæ Vobis jam initio, ad Vos delatus, (in Scholæ Pansophicæ Delineatione) scripsi, his Verbis :

Actiones scenicas & theatrales, Comœdias præsertim, non ignoramus à quibusdam è Scholis arceri : retineri tamen eas, & (ubi nullæ sunt) introduci, suadent bonæ rationes. Primùm enim per Actiones id genus quasi publicas, in Spectatorum Theatro, exercitatur humanum ingenium ad alacritatem potentiùs quàm id ullis admonitionibus, aut etiam totâ disciplinæ vi obtineri queat. Unde fit, ut Res memorabiles quæcunque faciliùs memoriæ imprimantur, ad vivum sic repræsentatæ, quàm auditæ tantùm aut lectæ : faliliùsque sic addiscantur multi Versus, & Sententiæ, integrive Libri, quàm separatâ maceratione longè pauciores. Deinde, ad ulteriora quoque, alia ex aliis petenda, insigne est Discipulis calcar, quando aut diligentiæ laudem, aut negligentiæ ignominiam, in plurium conspectu reportandam sibi esse sciunt. Quin & (tertiò) publicum hoc Præceptorum, circa sibi commissos diligentiæ specimen, ipsis quoque Magistris calcar addit, ut suos spectaculo producí suæ laudis interesse credant. eôque nihil de sedulitate remittant. Quartò, Parentes id pariter oblectat, ac ne sumptuum pœniteat facit, si filios suos pulchrè proficere, publiceque placere conspiciant. Quintô, produnt se hâc ratione excellentiora ingenia, cognoscitúrque promptiùs, tùm ad quod potissimum Studium quisque natus sit, tum quinam pauperum præ cæteris promotione digni. Tandem (quod maximum est, & vel solùm commendationi Scenæ sufficit) quia Vita hominum (præsertim Ecclesiæ, Politiæ, Scholisque destinatorum, quales utique sunt quos Schola erudiendos accipit) colloquendo & agendo transmittenda est, compendiosè ac jucundè hôc modô, exemplis & æmulatione, eô manuducitur Juventus, ut varia rerum observare, ad varia ex tempore respondere, Gestus decenter componere, Vultumque, manus, corpus totum, pro re nata moderari, Vocem inflectere ac variare; verbô, Personam quamcunque honeste agere ; & in his omnibus subrusticô se posito pudore liberi esse, consuescant.

Hæc (inquam) sunt, quibus tùm (ante triennium) *Actiones theatrales Scholæ Vestræ commendabam. Atque utinam acceptatum fuißet consilium!* Floreres jam Patakina Schola. *Non enim vanam fuisse commendationem, ecce nunc tandem factum experimentum ostendit ! Nam* primò, *tanta est facta Ingeniorum in discipulis ad alacritatem excitatio, quantam nemo speraßet. Quippe avidissimi facti sunt talium Exercitiorum : parati ordinariis studiis in suo cursu relictis, extraordinariâ diligentiâ hæc discere. Quod ah quàm pulchrum* inertis otii, & petulantiæ, (*de quibus alias*

aliasque rimur (antidotum! Sed & *concitatiores se factos Praeceptores ipsi, totaque Studiosorum cohors, palam ostendunt.* Imò *Parentes, qui suos hîc produci viderunt, in meliorem spem excitatos exultare videmus. Et prodiderunt se jam egregiè Ingenia quaedam quia ab illis expectandum sit si perpoliri continuant. Parrhesiae* denique, *pulchra conspeximus exempla* (*mihi certè cum admiratione quomodo etiam bino tantùm primo exercitio promoveri eò potuerint quidam valde rustico pudore, ut cum ante vix conspectum alicujus honesti ferre possent, quorsum manus aut oculos verterent ignavi: nunc jam integri Theatri pulchrè sustineant oculos. Quod si quis non miratur, & Exercitii hujus utilitatem non inde agnoscit, res pretio suo aestimare non didicisse ostendit.*

Frustra igitur nobis, & huic salutari incepto, Theologorum objicitur Authoritas, qui Comoedias non è Scholis tantùm, sed & Republica, proscriptas optant. Primùm *enim Comoedias illi intelligunt, quales antiquorum fuerunt: quarum argumenta erant* levia, nugatoria, impura, versusque *saepè* spurci, immemorabiles: & ubi Lenones, meretrices, parasiti, servi callidi, adolescentes lascivi & prodigi, *aliaque id genus, quae ignorare praestet, nedum ut istorum inquinamentorum personas agere deceat honestum Adolescentem.* Pelli *utique* has pestes è Scholis Christianis ipsa Christiana pietas jubet. *Sicuti nec illas tolerari, quas alii agitant honestiores quidem, vel ex ipsis Biblicis historiis desumptas: quarum tamen nullus est finis, quàm transitoria oblectatio, temporisque meliori usu alio transferendi perditio. Et Exercitia hac nostra totô genere alia sunt, fructumque Inventuti solidum; non pollicitantur solùm, evanida specie antiqua, sed ferunt reipsa.* Deinde, *Offendebant pios in vulgatis Comoediis faciei imponi solitae personae, Vestiumque muliebrium indumenta, quia id vetuisset Deus: Deuter. 22. 5. at ista hîc non adhibentur, utne vel tantillam teneris conscientiis relinquatur scrupuli.*

Non nemo tamen amicorum Exercitium hoc Januale quùm esse utile videat) sic institui vellet, ut Res quidem commonstrando ceu ad vivum repraesententur, simúlque nominentur, sine mutato tamen consueto discipulorum habitu, & non simulato alieno nomine aut persona, Rustici, Militis, Regis &c. sufficere id ad excitandam in Res attentionem, Rerumque rationabiliter addiscendam Nomenclaturam, reatus. Quod agnoscerem, si nihil aliud quaereretur. At nos una fidelia multos dealbare quaerimus parietes: hoc est, formare non Sensus *tantùm, Rebus eos obvertando acriùs:* & Linguam, *Res nominando; sed* Mores & Actiones Vitae & *ad res nnendum circumspectam* Prudeniam, & Parrhesiam *denique. Quae res nisi personas quamcunque imposueris decore sustinendo, nunquam rectè discentur: peribitque omnino illa quae*

quæ primarium bonum in hoc exercitio est, alacritas, quia peribit suavitas. Summa summarum: *Ut vestris prodessem huc veni, hoc unum quæsivi, & quæro. Consilia mea prima fuerunt optima: à quibus facta aberratio quia nos circumduxit sine usu, redeamus ad prima illa, quorum hoc Exercitium pars est. Nam quomodo Juventus Vestra à torpore excitari, ad variam Eruditionem inescari, Moribusque expoliri, & ad practicè in Rebus Vitæ versandum informari queat meliùs, suaviùs, simúlque efficacius, non video. Fiat experimentum uno & altero anno, reipsa experiemini, me non vanum dedisse consilium. Ego nisi rem tanti usus esse scirem, nunquam meo eò ut puerorum Vestrorum causâ repuerascerem, abduci fuissem passus. Sed quia certò scio hoc Exercitii genus plus habere in recessu quàm à fronte promittit, insistendum omninò est huic viæ: per quam euntibus, eadem opera & cruces ingeniorum in lusus ingeniorum verti, & Lingua Latina tota (aliud veluti agendo) disci, & Rerum ad vitam necessariarum notitia suaviter animis instillari, Mores ad harmoniam pulchrè formari: & denique adveram, realem, solidamque Eruditionem animi præparari possunt. Revera enim talis hæc Rerum Nomenclatura, autopsiæ & autopraxiæ juncta, non tantùm in præsens omnes sensus titillandi, & circa præsentia objecta intellectum formandi vim habet; sed & Philosophiæ ac Theologiæ potenter viam sternit. Quippe omnium sensualium rerum exemplis perpetuis patebit: quicquid cogitandum suscipitur, spectandum semper esse ipsum* Totum, *tum* Partes ejus, *ex quibus componitur; debinc* Usum *singularum partium, ob quàm dantur: & quid ex fiat, & quomodo, &c. Hæc dico, postquam circa omnia externa observare adsueverint discipuli, quàm facilè erit circa interiores rerum medullas observare idem? Rerúmque viscera æque ac superficiem agnoscere esse mechanicè composita, ex ingredientibus certis: quibus positis res ponatur, sublatis pereat.*

Rogo itaque ne spernite consilium meum, Ludicráque hæc exercitamenta, tanquam pulchra seriorum præparamenta, ita retinete in Schola Vestra ut quovis sesquimense Actus Comicus instituatur, totúmque Rerum lustramen, & tota hæc melior Ingeniorum politura, tota denique Latina Lingua *in octo tales Actus distributa) singulis annis circumeat.* Id *si feceritis, ut à discessu etiam meo, & post fata mea, id observetur: non deerit, confido, unde vobis gratulemini, prodeuntibus è Schola Vestrà singulos in annos aliquam multis sapienter institutis Adolescentibus.*

At jam consensistis, jam ut retineantur, & urgeantur Exercitia hæc decrevistis: eôque fine hæc vobis scripta relinqui, imò ad typum dari, petiistis; Do: Primùm, *ut* Libellus hic últimô sit testimonio, prodesse me voluisse. Deinde, *ut digressô me continuari Exercitia ista queant: dum Præceptores fidi ac industrii (quos Schola Vestra nunc Dei*

Dei munere habet) *qui hæc agi videruut*, *& imitari*, *successoresque suos rursum excitare*; *possunt* (Artem *siquidem* inspectante alterô exercuisse, est artem illam docuisse) *adsunt*. Tandem, *ut sic tandem meliùs pateat*, Januam nostram verè esse Januam, non in Linguam tantùm Latinam integrè addiscendam, sed & in Realium quoque artium & scientiarum Encyclopædiam, vel statim ab his ludis ingrediendam: *intelligi enim jam poterunt omnia*, *intellectis hîc fundamentis*.

Monebo tamen quid circa instituendum Actus hosce observandum videatur, *ut majorem ferant usum*.

1. Bonum est constitui certos Anni dies, quibus præcisè peragantur. *Tum propter parentes & alios*, *qui peregrè venire solent*, *& posthac fortè volent*: *tum* ad evitandum *alias* confusiones quas nunc aliquoties ex indeterminato tempore passi sumus. *Dies illi erunt semper feria hebdomade tertia*, *seu dies martis*, *I. Post Dominicam in* Albis, *seu* Quasimodogeniti. *II.* Trinitatis. *III. post* sextam Trinitatis. *IV. Duodecimam. V. Vigesimam. VI. ante* ultimam Adventûs *Dominicani. VII. post* Epiphaniarum tertiam. *VIII. post Lætare.*

2. Locus *sit Area Scholæ*: *si quando autem pluat*, *sub porticibus ejusdem Collegii.*

3. Actores, *sint Atriales & Jannales Discipuli*, *assumptis quandoque*, *si necesse sit*, *Vestibularibus aliquot.*

4. Personæ pro Actu futuro distribuantur inter octiduum à peracta præcedente Comœdia. *Ideò ut pro addiscendis pensis non sit opus concedere ullas Classibus ferias*: *sed ordinaria procedant ordinariè*, *hæc autem extraordinaria maneant extraordinaria*, *discanturque sensim.*

5. Si Discipulorum Scholæ numerus excreverit, *ut non omnibus penea sufficiant*, assignentur singulæ Personæ binis aut trinis discipulis, profectu paribus: *è quibus postea in Theatrum admittetur ille solùm*, *qui judiciô omnium* (*poterit enim judicium de eo quasi publicum instituti*) *optimè verba & gestus exprimere deprehensus fuerit. Res hæc bonum habebit usum*; 1. *Ad excitandam diligentiam*, *ipsa æmulatione*: 2. *Nemo sic privatim etiam*, *dum alii extraordinaria hæc tractabunt*, *otiabitur*; *discent omnes.* 3. *Attentiùs in Theatro spectabunt illi ipsa exclusi æmulatores*, *desideriô similem in his perfectionem consequendi.* 4. *Dumque hòc annô quisque discet hanc personam*, *sequenti aliam*, *reddent sibi familiaria omnes omnia.* 5. *Poteritque fortassis fieri*, *ut redundantibus ills permittatur eadem Comœdia eôdem loco agi sequenti aliquâ feriâ* (*die Mercurii*, *aut Saturni*, *à meridie*); *ne sibi diligentiæ fructum periisse putent*, *& torpeant*, *sed se sic etiam ad futura exacuant*; *sive coram solo Scholæ*

Cœtu

Cœtu, sive parentes & alii quoque ingredi velint.

6. Examen verò istud (*quis inter reliquos majori Theatrô dignus, ut No. 5. dixi, sua meltùs didicerit*) *fiat triduô ante Actum; pridie vero Ludorum plenum tentamen ipsius pleni Actûs, plenâ suâ facie, spectantibus quidem* (*si volunt*) *Studiosis publicis: at Collegiô occluso, ut ne quis extraneus intret, propter interventuras adhuc informationes.*

7. *Contrà si eveniat, ut Schola Classica non satis Discipulorum habeat,* (*quemadmodum in Scholis minoribus*) *poterit unus idemque diligentior duas vel plures personas sustinere diversis in Actibus, aut Scenis. Si quis item debiliori sit memoriâ, abbreviari ei pensum suum, omissis quæ sine hiatu omitti possunt.*

8. *Et quia Regia Ptolomæi persona dignitatem habet primariam, tribuenda erit non tam primæ diligentiæ, quàm primæ Nobilitatis, personis: fortè per sortem, sicubi paritas excitare posset invidiam.*

9. *Ad Actum ipsum, seu Ludum, veniendo: consultissimum erit peragi hunc matutinis horis, ab VII. ad X vel*) *quidam enim longiores sunt*) *XI. Quem inchoabit* (*post præmissum campanarum Scholæ pulsum*) *Musica: sicuti & claudet. Actus verò ipse procedat ordine, Musicâ nullâ interturbante.*

10. *Sessionis*

10. *Sessionis ordo talis sit, ut Domini Scholarchæ cum aliis Generosis & Reverendis spectatoribus occupent duo Collegii latera, tertium Studiosi publici, quartum* Cœtus Classicus; qui semper huc deducetur totus (attendentibus decurionibus, ne quis absit:) ur omnia spectando & audiendo omnes excitentur, & discant omnes, fructusque hujus exercitii redundet in omnes. *Scenâ pro Actoribus ob velatâ, unde egrediantur, & quo regrediantur, nihil opus est: hic cum suo sedeant Cœtu, spectaturi non se tantùm sed & alios: ut sic etiam Comœdiæ profanæ larva dematur. Quem in Theatrum ordo prodire poscit, surgat suo locô, per actâque personâ, redeat ad suum locum, in propatulo scilicet sedentem cœtum suum.*

11. *Qui in Theatro loquuntur, modestâ confidentiâ utuntor, omniáque proferuntor, memoria prompta, gestu & incessu ad rem accommodatô.*

12. *Pronuntiatio est clara & articulata, prorsusque ad artis leges, quas Janualis Grammatica* (*de vocibus, phrasibus, sententiis, integròque sermone, rectè pronunciandis*) *præscribit. Voces tamen minus usitatas in hoc typis descripto examplari expresso notavimus accentu quia hìc Hungari sæpius peccant, ut tantò facilius peccare desinant.*

13. *Quicquid verò nominant, mox simul extensâ manu* (*aut pede, aut oculis*) *spectent, tangant, tollant, versent: seu*

res

seu res ipsa fuerit, seu ejus aliquod simulachrum. (Si neutrum est ad manum, & res fuerit nota, nominetur interdum vernaculè, eo id fine, ut quidquid quis profert intelligere quoque se ostendat.

14. Similiter aliena Actio, aut Gestus, narratur, repræsenterur etiam ipsa actione & gestu ad vivum: cùm in hoc tota Ludorum istorum ars consistat, ut auribus simul & oculis loquamur. Gestibus loqui, bis loqui est: adeòque non tam verba quam res loqui: quod anima prorsus hujus Exercitii est.

15. Res apud nos ignotæ quomodo, dum nominantur, ostendi possunt. ? Resp. Per picturas, aut ex materia fabrefacta simulachra, seu modellos. Quales utinam non pœniteat quodunque sumptu adornare: ut Actoribus & spectatoribus omnia ex vero ostendi possint. Nos hîc pro dilucidanda sensualium Encyclopædia, pingi & è ligno sculpi curavimus figuras, numero 180; quæ nunc (sub titulo Vestibuli & Januæ Linguarum Lucidarii) prelo parantur. Sed ista sunt minutiora quàm ut Theatro sufficiant: neque corpora undique inspicienda in plano satis repræsentari possunt. Utinam non pœniteat (repeto) sumptuum, ad omnia talia ex materia parandum, juventutíque verâ suâ facie exhibendum.

16. Actu finitô colludario fiat à D Scholarchis diligentiæ docentium & discentium: cum exhortatione ad sic pede faustô progrediendum. Atque si qui

pauperum

pauperum egregiè se gesserunt, promittatur illis ulterior promotio; aut donetur mox libellus aliquis, vel charta pura Volumen, aut philyra aliquot &c.

17. Si iidem Actores cum Præceptoribus suis ad Conviviolum invitarentur qualequale id esset, diligentiæ stimulus esset. Nec forsan inviti, symbolas conferrent eorundum Actorum Parentes, vel Cognati, gratum sic animum de suorum profectu contestaturi: si non singulis Actibus, at saltem semel anno.

18. Postridie redeatur ad labores ordinarios: aliquotque diebus post distribuantur sequentis Actûs personæ, Ubi hoc moneo, Prologos & Epilogos variare posse, majoris suavitatis gratiâ (ut si ad primum Actum redeundo Prologi Argumentum hoc sumatur: In Schola, ut in Horto, vel Agro, & Vinea versamur: singulis annis novi labores incohandi sunt, &c. Ita nobis redit labor actus in orbem, &c.) Neque quidquam prohibet in ipsum praxeos Textum Gnomas, Adagia, & flosculos quoscunque interspergi, si Actorum Moderatori aliquid ingeniosè incidat, & fortè singulares aliquæ ob veniunt, Spectatores novis inventionibus oblectandi, & aliquid docendi vel monendi causâ. Quæ res ut in se varia est, ita varios habere potest usus. Verùm omnia præscribi non possunt, nec opus habent. Reliquendum aliquid est Præceptorum industriæ: quæ ubi se exerceat, etiam

satis

satis amplum reperiet campum.

Valete Honoratissimi Patroni & Fautores! Deo Vos, & Scholam vestram, cum Celsissima Principe, Mæcenate nostra, commendo. Ex Musæo meo 24 Aprilis, Anno 1654.

Vester, à Vobis nunc abituriens,

COMENIUS.

JANUÆ

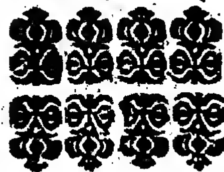
Januæ Linguarum PRAXEOS COMICÆ

PARS I.

In quâ Res Mundi majoris, quæ Naturaliter fiunt, ordine in Scenam producuntur.

Psalm 46. v. 8.

Venite, Videte Opera Domini.

[NB. *Hi Rerum Naturalium Ludi agi commodè non possunt hieme, si ad vivum exhiberi debent Herbæ, Flores, Spicæ, Siliqua, Fructus Arborum, Muscæ, Hirundines, aliaque hieme mortua.*]

Ludus hic Actus habet V: Scenas XXI: Personas 52.

1 Ptólogus
2 Ptolomeus Rex
3 Plato
4 Eratosthenes
5 Apollonius
(3–5: Philosophi.)
6 Plinius Polyhistor.
7 Cancellarius Regis.
8 Cosmographus.
9 Uranius
10 Selenius
11 Asterius
(9–11: Cœli contemplatores.)
12 Ignatius
13 Pyrodes.
14 Aërius.
15 Æolus.
16 Aquinus.
17 Marius.
18 Nubianus
19 Stillico.
20 Gajus.
21 Chymius.
22 Metallicus.
23 Aurelianus.
24 Mercurius.
25 Lapidarius.
26 Gemmarius
27 Plantinus
28 Graminius.
29 Oluscus.
30 Frugius.
31 Florus,
32 Iatrus.
33 Thamnius.
34 Hylémus.
35 Dendrólogus.
36 Pomónus.
37 Sylvanus.
38 Zoógraphus.
39 Cochlæus.
40 Vermilius.
41 Serpilius.
42 Aquatus.
43 Natantius.
44 Piscenus.
45 Avinus.
46 Volantius.
47 Poténus.
48 Quadrínus.
49 Ctenius.
50 Feræus.
51 Amphistenus.
52 Epilogus.

PROLO-

PROLOGUS.

[*Prodibit post præmissam Musicam, cum reverentia gestibus, restitans, tacitéque circumspectans. Tandem sic incipiens.*]

Quid spectatis? quid tacetis? Méne ad Vos venientem alloquitur nemo? nemóne aliquo benevolentiæ excipit signo? Intelligo quid fiat. Non ad loquendum, aut agendum convenisse Vos: sed ad spectandum & audiendum nos Scholasticum popellum; ut de nobis, nostrisque in studiis profectibus, formare queatis judicium. Nobis ergo excipiendi Vos, Hospites nostros, Spectatores nostros, Censorésque nostros, incumbit necessitas? Utique, Ipsæ humanitatis Leges eô nos adigunt.

Ego igitur nomine totius Scholæ prodire sum jussus, ut *Vos Generosi & Magnifici, Reverendique & Clarissimi, Domini Scholarchæ,* totaque inclyta spectatorum Corona, omnes debitos præfatus honores, consalutem, nostrúmque de incolumitate Vestra, & ad nos adventu, gaudium contester. Orem insuper, ut dum liberales nostros, & perquam honestos, peragimus Ludos, attenti adesse, nostrámque alacritatem favore Vestro excitare velitis. Ut autem non ignoretis quid spectaculi futurum sit, indicabo summam paucis.

Prodibit Rex Ptolomæus, olim apud Ægyptios suos rei Literariæ & Librariæ promotor strenuissimus. (Nam ut divinis quoque Libris suam augeret Bibliothecam, Biblia S. ex Hebræo in Græcum transferri curavit.) Is inquam redivivus Ptolomæus, convocato Sapientum Collegio, consultabit hodie, quâ ratione Sapientiæ studia in compendium redigi, facilitatéque donari, possint: ut

ne tam frequens inter homines sit, quemadmodum hucusque fuit, *Nihil scire, Omnia ignorare, aut certè Nihil scire à fundamento, Omnia superficietenus, & sibi tamen inscitiâ suâ placere.* Cui optimo Regi, optimè subditis suis, aliisque omnibus, volenti, quid Consilii daturi sint sapientes sui, & quomodo res tanta sit processura, jam ipsi, met audietis. Ego pusio tanta Consilia explicare non valeo: nec Vestram debeo remorari attentionem, quam tantummodò excitatam volui. Si potui etiam, munere meo me functum credam. Sed præambuli satis. Valete, & linguis animisque favete!

(Musica.)

ACTUS I. SCENA I.

[*Prodibit Regiè indutus* Ptolomæus, *Comitatus Consiliariis suis & Aulicorum turbâ. Considensque in solio jubebit [nutu] Consiliarios positæ ibi Mensæ assidere. Erunt autem illi quatuor.*

1. Plato *Philosophus, qui adversus Sophistarum tricas* Dialecticam *constituens*, primus Res à rebus accuratè distinxit, *semperque in disputatione superans plurimas antiquorum dubitationes sustulit. Primus etiam* Dialogum *illustravit, sapienti colloquio hominem quôcunque deduci posse ostendens.*

2. Eratosthenes Cyreneus, *Plato minor à quibusdam ob doctrinam vocitatus, Cosmographus suô seculô summus [Globi enim Terreni mensuram, & magnitudinem, primus invenit:] quem Ptolomæus Regiæ suæ Bibliothecæ præfecit.*

3. Apollonius Rhodius, *Eratosthenis æqualis, cujus*

cujus & in Bibliothecæ Regiæ præfectura successor fuit.

4. Plinius Secundus, *qui Naturæ totius, & quicquid seculo suô sciri poterat, Historiam stylo presso concinnavit:* Naturæ Bibliothecarius *à Lansio dictus. Hos ergò ante se habens, sic alloquetur.*]

Ptol.) Regium est, & ad Majestatem Regiam pertinens, Rempublicam ita gubernari, ut Belli Pacisque in promptu habeantur adminicula. Nobis igitur Bello feliciter confectô, Paceque postliminio revocatâ, æquum est in id incumbere, ut Pacis undique conquirantur cultores. Nostrô itaque nomine ex Eruditorum numero, mediâque philosophiâ, vos advocatos volui, literati Próceres, quibus cum de emendanda, augenda, dignisque modis, gubernanda re Literaria, consilia ineam.

Plato] Feliciter quod agis agas, Rex Serenissime. Eum enim benè habent Regna, cùm docti vel doctorum amantes, imperant Principes.

Erat.] Felix seculum, quo Principes ipsi operosam publicis negotiis admovent manum! Tum enim proniore sequelâ in Ducis abeunt Populi mores: & Laudabile.

Regis ad exemplum totus componitur Orbis.

Apoll.) Raræ sunt Regibus de literis cogitationes, nunc Bellô, nunc negotioso Pacis otio, nunc Consiliorum Judiciorúmque difficultatibus, præpeditis. Virtus tua, Magne Rex, Prædecessorum major Fortunâ, nomen æternitati consecrabit.

Plin.) Tempore serenô Astra Dominantur clementiora Tu ille sidus seculi nostri, se enissime Rex, Patriæ pacem, Paci ornamenta, Ornamentis perennitatem gra-

gratâ diis concilias Animi constantiâ. Quis bonus non optet,

Ut quicquid calcas Rosa mollis odoráque fiat ?

Rex.) Quod felix igitur ac salutare sit Reipublicæ Literariæ, opem operámque in commune conferetis, Viri rerum usu peritissimi : *inveniendo in Res humanâ cognitione dignas meliùs, quám hactenus, penetrandi viam aliquam facilem, & compendiosam.* Ægrè enim fero, non plebem tantùm ignorantiæ tenebris premi & brutescere : sed & qui literis dant operam, perplexè in Sapientiæ studiis versari, & molestè ac sine exitu, veluti Labyrinthos quasdam oberrare, eóque passim quoque hebescere. Quæso remedium his malis quærite, sapientes Viri.

Plato) Monitis mandatísque Tuis, Rex optime, parére nos æquum est, quibus & ipsis sapientiæ studia cordi sunt. Agnoscimus enim ipsimet Sapientiæ hortos, spinis & vepretis densè obsitos, valida expurgatione egere. Quæ res, meà opinione citra magnum sudorem confici posset, si *Rerum lustramen susciperetur ordine, Rebúsque singulis aptè accommodarentur Nomina* : ne Rerum Notiones, & vocabula, tam confusè volitent, uti fieri videmus.

Erat.) Acu rem tangis, sapientissime Plato. Non res nos confundunt, quæ artificio divinò contextæ ordinem suum servant, & in conspectu omnium explicant: sed fallunt nos, & intricant, vitiosi Conceptus nostri. Vocabuláque aut non rectè rebus indita, aut non rectè á Linguas discentibus percepta.

Apoll.) Prorsus assentior, *Verè Eruditum esse nihil est aliud, quàm Nosse Rerum differentias, & Posse unamquamque signare propriâ appellatione suâ.*

Plin.) Tecum facio : *Totius Eruditionis fundamentum posuisse illam, qui Rerum Nomenclaturam rationabiliter perdidicit. Nam vocabula sunt notæ Rerum : Verbis rectè perceptis, Res percipiuntur.*

Rex) Gaudeo Vos adeò consentire. Idem videri omnibus, Veritatis indicium est. Sed tale hoc novum Rerum Lustramen ánnon difficultatis habebit aliquid ?

Plato) Citra sudorem confici posse negotium dixi : addo, suavitate & amœnitate multâ, si tantummodò concinno illô eatur ordine, quô Res digestæ sunt in seipsis : adsitque lubentia & attentio sedula, cui conciliandæ inveniemus vias, ope Dei. Legisti, Rex, in Hebræorum antiquitatibus (scio enim Te Libros Mosis & prophetarum transfundi curavisse nostrum in sermonem, Græcum) Deum Mundi Conditorem, postquam ad imaginem suam creâsset, qui Creaturis dominaretur, Hominem, introduxisse in Paradisi Scholam, Sapientiæque studium inde illum ordiri voluisse, ut *RES lustrando, & Rebus NOMINA imponendo*, exponeret in se divinæ Imaginis speculum. Quod *Rerum lustramen ab Animalibus inchoatum, intervenienteque mox lapsu interruptum, & hactenus accuratè reassumi neglectum, resuscitetur quæso per Te, Rex, sapientesque Tuos, hôc saltem ævo ! ut Paradisi Schola denuò aperiatur filiis Adæ* : Hominesque Rerum ipsarum ductu philosophari consuescant.

Erat.] Sapiens est Platonis consilium : ne aspernare illud, ó Rex !

Apoll.] Nihil salutarius suaderi potest, ad confusionibus laboranti Literariæ rei citò, tutò, efficacitérque, succurrendum.

Plin.] Eadem est sententia mea, idem suffragium.

ACTUS I. SCENA II.

[*Colloquutores iidem*,]

Rex.] Aperiri suadetis Paradisi Scholam, amici ? & suscipi Universale Rerum lustramen ? Condi etiam, aut certè emendari & stabiliri totam Rerum Nomenclaturam ? Utinam simus tam felices ! Sed quis jam Deus nobis in conspectum adducet omnium Rerum exercitum ? sicut i

tuti Adamo adduxisse omne Animalium genus, Moses estatur.

Plato.) Bono animo sis, ó Rex! Idem Deus producit quotidie Exercitus suos in conspectu omnium hominum: tantummodo ut attendere sciant mortales.

Erat.) Et multa jam etiam occultiora deprehensa sunt â Mundi contemplatoribus, cum pertexta satis rationabiliter Nomenclatura: tantùm quod ista sparsim jacent. Si redigerentur in ordinem unum, haberetur quod quæritur.

Apoll.) Nec desunt, qui hodieque Res omnis generis lustrant, tractant, excogitant etiam novas. Lustrandi sunt omnes, & omnia, *condendaque universalis quædam Rerum & Verborum Tabulatura*: per quam Mundi fabrica quasi tota, & Linguæ apparatus quasi totus, parallelè digesta spectari possent. Concepta verbis simplicibus, sententiis breviculis, serie sic una perpetuâ, ut finis nisi in fine non reperiatur: intermediis omnibus, Rebus & Verbis, tam nonnisi suo loco positis, ut nihil idem repeti sit opus. Et omnia tamen sint tam clara, facilia, fluida, ut hæc legere volupe sit, propter adjunctas (ubi opus) icones, eôque influentem mox simul Rerum intellectum.

Plin:] Experientiâ doctus utile quiddam monere habeo. Non satis erit testimonio de Rebus eorum qui res descripserunt aut pinxerunt, colligi: Res ipsæ nobis inspectandæ erunt accuratè. Me, dum recitatoribus omnia credo, sæpè fuisse falsum, novit jam Literatus Orbis: idcò vos, Collegæ, cautiores facio.

Plato) Rectè hoc monetur. Oculatos esse nos, ut ne fallamur, necesse est; atque id solum admittere, quod videri, audiri, gustari, palpari, poterit, demúmque unumquodque nominari.

Erat.) Rectè. Habebitque res illa hunc præterea usum, quòd *utramque illud, Res & Verba, suaviùs discentur junctim, quàm separatim: dum quicquid nominabitur, simul ostendetur; & quicquid viceversa ostendetur, nominabitur.*

Apoll.) Sed & Methodi habenda erit ratio: ut semper primo

primo spectetur & nominetur Res tota, ad cognoscendum quid sit; tùm Partes ejus, ad intelligendum quid in se habeat: demùm differentiæ ejus, ut innotescat quot modis aliquid sit, faciat, deficiat; & quomodo unumquodque istarum efferendum sit propriâ Nomenclaturâ suâ.

Plin.) Amœnissimam prævideo futuram sic institutam Universi perambulationem: quin facimus initium?

Rex.) Disponenda priùs est acies, quam ineatur prælium. Nondum deliberastis, *unde ordiendum, & Quâ procedendum sit.* Nam ut ne se aliquid à conspectu subducat, aut sæpiùs occurrendo turbet, exactissimâ aliquâ opus est ordinis serie.

Plato.) Quid si ante omnia Cœlum & Terram contemplemur? lustraturi quicquid Deus per creationem produxit, & adhuc per Naturam operatur? Post adeamus *Villas, Opificinas, Scholas*, visuri quomodo Homines tùm accommodent divina illa opera usibus suis; tùm erudiant seipsos in Artibus, Moribus, Linguis. Dehinc intremus *Domos Curias, Principúmque Aulas*, ad spectandum qualiter regantur communitates. Tandem visitemus *Templa*: ad observandum quem diverse mortales venerari quærant Creatorem suum, illique uniri spiritualiter; & quomodo rursum ille moderetur Omnia, per Omnipotentiam suam. Ita nobis cuncta venient in conspectum, quæ usquam sunt vel fiunt, & quidem unumquodque loco suo. Res inquam omnes sic innotescent, *Naturales, Artificiales, Morales, Divinæ*, unà cum tota Latinitate purâ: quâ nunc Lingua philosophantur Gentes.

Erat.) Fateor, certissimæ Rerum notitiæ certissimam esse viam, unamquamque rem locô suô, & in seipsa spectari. Non ausim tamen tam molestæ itinerationis Regi meo esse author: ut permeandi omnes Cœli regiones, omnes Terræ tractus, omnes subterraneas cavernas, omnes Marium recessus, & quid non? imponamus necessitatem. Satiùs erit Homines rerum quarumque gnaros ordine huc accersi, secúmque Res ipsas adduci, aut certè Rerum icones veras afferri: aut hîcin conspectu Regis omnia

omnia & singula lustrentur, rerúmque Nomenclatura edatur.

Apoll.) In sententiam Eratosthenis eo, quæ compendiariam suadet viam. Nam si Mundum ipsum nobis pedibus proponimus peragrandum, vita non sufficiet: hôc autem modo, etiam domi desidendo, pertransire poterimus Omnia, *citò, tutò, jucundè*, novis semper sic etiam obvenientibus spectaculis.

Pli.) Accedit, quòd si nos ipsi Orbem perambulare volemus, paucos habituri sumus comites, collectáque rerum notitia nobis proderit, non aliis. At verò si per Rerum ignaros undique evocatos commonstrari sibi faciet Omnia Rex noster, admitti poterunt, ultróque ad tam varia & jucunda spectacula accurrent senes, juvenes, pueri, agminatim. Nec prohibendos censebo eô fine, ut vel Omnes tandem homines, cur in Mundi Theatrum ingressi sint, & ad quid Oculos, Aures, Linguam, Mentisque speculum acceperint, attendere incipiant, sic namque ad rationabilem Rerum contemplationem excitatis multorum animis, & Sapientiæ lumen multiplicabitur, & polientur Linguæ: ut nos ex hoc tempore intelligamus melius, Turrimque Babel ædificare aliquando desinamus.

Rex.] Rationabiliter hæc dicuntur: quid tu ad hæc Plato?

* *Plato.*] Fiat quod Regi placet. Agnosco facilius fuisse Animalia in Arcam Noæ congregata lustrasse, quam si quis per campos, sylvas, deserta & tesqua discursare habuisset necesse.

Rex.] Jam ergô determinate, Quis primò sit vocandus? & quô ordine reliqui?

Plato.] Satis in præsens fuerit eos accersi, qui nobis Naturæ faciem exhibeant. Physicos dico: tum in genere, ratione *compagis Mundanæ ex Elementis* compositæ: tum per species, qui nobis orta ex Elementis proximè ostendant, *Meteora.* Dehinc qui subterraneos thesauros in luce ponant, *Mineralia.* Proximi ab his erunt, qui regnum *Vegetabilium*, hoc est, procrescentes Terrâ *Stirpes*, explicabunt. *Demum*, qui sponte mobilium machinularum, Animalium, ordinabunt Exercitum.

Rex.] Series hæc placétne Vobis reliquis?

Eratost.] Naturalis est: Optimè sic quomodo res ex simplicissimis principiis suis, per rudimenta sua, gradatim ad perfectionem surgant, spectari poterit.

Apoll.] Ita sit: rationaliter iri non potest aliter.

Plin.] Serenissime Rex, dimittenda erunt nomine Majestatis Tuæ ad Philosophos Mandata, ut se sistant, omniumque in Natura observatorum catalogos secum ferant. Sed & ipsa naturalia, quæcunque possunt, Corpora: ad fidem omnium faciendam demonstrativè.

Rex.] Hoc tu optimè curaveris, Plini. Abi in Tabularium, & scribi cura. Scriptum tamen priùs nobis exhibe.

Plin.] Rectè sanè.

[Atque sic egredietur, mox regressurus.]

ACTUS I. SCENA III.

[*Plinius reversus cum Cancellario.*]

Rex.] Quid scriptum est? legatur.

Cancell.] Ptolomæus Rex Philosophis, Naturæ contemplatoribus, salutem. Dilecti fideles: Non clam vobis esse volumus, Deliberatò nobis consilio statutum esse, solemne *Rerum universarum* instituere *Lustramen*, unâ cum earundem *Rerum Nomenclaturis*, ut quam sibi exactè respondeat utrumque ad producendum harmonicos in Intellectu humano conceptus, videri queat. Vos itaq; Cæli & Terræ, universæq; Naturæ Contemplatores, nominatim *Cosmographos, Meteorologos, Metallicos, Lapidarios, Gemmarios, Botanicos, Zoographos*, omnis generis, huc ad nos invitamus primò. Adeste, & in Regiæ nostræ Palatio comparete! Naturæ thesauros coram nobis & amicis

micis nostris, aut quos præterea his interesse spectaculis contigerit, explicaturi. Quem in usum Vobiscum ducite, aut ferte, quæcunque spectari opus erit *Naturæ opera*: aut si quid ipsummet adferri nequeat, delineationes tamen & *icones*, quàm accuratissimas, quæ à vero nihil aberrent: aut denique Nomenclaturas & Definitiones quàm maximè exactas, quæ pro demonstratione sint: cum Gestibus decoris, Res ipsas ad vivum repræsentantibus. Quâ ratione Rerum Majora ut rectè constituantur ubique dabitis operam, de minutiis minùs solliciti: circa minutias sapere, Græcorum fuerit morbus. De cætero Vobis Regium promittimus favorem, Valete, & ad nos Volate.

Rex. Quid videtur, rectène hæc ita?

Plato. Non video quid desiderari possit.

Erato. Tantundem ego. *Apoll.* Regiæ manûs subscriptio deest, & sigillum.

Rex. Cedò igitur! (*& subscriptô, detrahet annulum, tradénsque Cancellario dicet*) Obsigna epistolas, & mittantur per Celeres.

Cancell.] Nihílne ampliùs?

Rex.] Dictum est. *Cancell.* Factum puta, Rex clementissime.

[Tentabitque ire: sed Rex revocabit.]

Rex. Heus, consiste! Postquam venerint, non agminatim intromittantur, sed singuli, vel bini, rarò plures: ordine illô qui literis invitatoriis expressus est, Moneantúrque, ut huc ad nos ingressi Philosophos se exhibeant, non Curiales! mittentes Ceremoniarum pompas, & sua illicò agentes: nobis tacitè spectantibus, Interfandi tamen, si quid erit opus, nobis relinquimus arbitrium.

Cancell.] Intellexi.

(*Musica.*)

ACTUS

ACTUS II. SCENA I.

[*Cosmographus ingredietur meditabundus, nec Regem respectans, nec alium quenquam: sed sursum tantum & deorsum, & circumcirca, prospectans: tandem manuum ac totius Corporis ad res appositô gestu, sic infiet:*]

Sub dio sum. Quòcunque oculos circumfero, sursum & deorsum, prorsum & retrorsum, dextorsum & sinistrorsum, MUNDUS est: Compages Universorum absolutissima, Domus supellectile instructissima, Amphitheatrum spectaculis refertissimum.

[Tum sursum oculos & manus extendens.]

Fornix ille spatiosus, in rotunditatem supra nos expansus, COELUM vocatur, Mundum sic circumdans, quomodo mœnia solent Civitatem.

Pavimentum hoc pedibus nostris suppositum [dextrô pede leniter pulsabit Terram, monstrabíque manu] TERRA est: circumflua hinc inde AQUIS.

Spatium denique istud pellucidum, nos undique ambiens, æqualitérque fornici ac pavimento interjacens, AER dicitur.

Sed unde omnia hæc? Fuit enim certè, quum nihil horum fuit. Deus omnipotens, ab æterno in æternum habitans in seipso, quia majestatem suam revelare voluit Creaturis sui, creavit omnia hæc ex nihilo. Et primò quidem [ut sacra testatur historia] informe quoddam & tenebricosum *Chaos*, fumi cujusdam, aut vaporis, instar prodire jussit: & prodiit.

In quem vaporem cùm immisisset Spiritum Vitæ agitantem se super abyssum, accensus est Ignis, à quo Vapor ille colliquatus, & porrò hinc depuratus, illinc densatus discrevit istas Mundi regiones sic, ut essent *Ether*, *Aër*, *Aqua*,

Aqua, Terra: prima scilicet & maxima Mundi corpora, reliquorum corporum gremia, seu matrices; in quibus, & ex quibus, omnia postea producta habitare, exque illis nutriri, possent. Ideò vocantur *ELEMENTA*, quasi Rerum *Alimenta*: Omnia enim corpora [Nubes, pluvia, nix, lapides, herbæ, animalia, &c.] ex illis fiunt, & in illa, dum intereunt, resolvuntur. O Sapientiam Conditoris! qui *Unus unum, Magnus magnum, Sapiens pulchrum, Bonus bonum, fecit Mundum! Unus enim est Mundus,* undique sibi adeò cohærens, ut nec vacuum quidquam sit (Elementis omnia loco explentibus) nec rupturam & inane ferat. *Magnus est Mundus*: terminos enim ejus ignoramus. *Pulcher est*: ordinatissima enim in illo omnia, & infinitâ formarum varietate, unde Latini à munditie *Mundus*, Græcis ob ornatu Κόσμος dictus est: *Bonus denique est Mundus:* quia nihil in illo frustra, & sine usu est, omnia ad fines certos destinata. Etiam dum aliquid corrumpi contingit, & interire, bono fine fit: ut alterius corruptio sit alterius generatio, renovetúrque, & perennet, formosissima rerum facies. Laudate mecum meum & vestrum Creatorem, ô Creaturæ Omnes!

[His se scenâ subducet.]

ACTUS II. SCENA II.

[*Uranius, Selenius, & Asterius (hoc est, Cœlestinus, Lunaris, & Stellarius) ingredientur, sursum intenti.*]

Ur.] Suspicite mecum Æthera, quicunque pars estis Generis illius de quo Poeta cantat,

Os homini sublime dedit, Cælumque tueri
Jussit, & erectos ad Sidera tollere vultus!

Deus est, Deus, qui nos tales fecit, ut pedibus calcemus Terram, vultu verò tollamur Cœlum versus, ad suprem-

prema illa Mundi Palatia, Angelorum palatiis proxima. Attollite igitur oculos! Videte Mundi lampadas, Sidera! Quomodo lucidis suis radiis illuminent tenebras. Ardoréque suo excalefaciant & colliquent Elementalem materiam, perenni autem cursu suô, quem à flammante sua vi habent, dimetiantur nobis tempora.

Sel.] SOLEM fulgentissimum inter Sidera, nemo hominum est qui nesciat: esse tamen illum lucis nostræ fontem & originem, non omnes attendunt; cùm tamen si absque illo esset, per Lunam & Stellas perpetuam ageremus noctem. Sol etenim totus flamma est: evibrans à se, & jaculans per totum Mundum, Radios, qui in Terram, Nubem, & quodvis corpus opacum, incidentes, discutiuntur, fitque lumen. Ideò ille oriens lucem nobis adfert; occidens aufert. Nempe post occasum ejus mox vesperascit, & noctescit: ortum verò ejus præcedit aurora, cum lucescit, & mox diescit. Nec aliud est Dies quàm Solis supra Terram præsentia; Nox vero ejusdem, à Terris absentia.

Aster.] Idem SOL, ut non Diem solùm & Noctem faciat, sed & alias temporum differentias, accepit (præter diurnum suum omnibus conspicuum circa Terram motum) alium quodque motum, circa Cœlum ipsum: quô per sex menses Meridiem versus exspatians, pérque tot menses Septentrionem visitans, Anni partes, *Ver, Æstatem, Autumnum, Hiemémque* distribuit. Cùm enim nobis propinquat, *Ver* est, & *Equinoctium:* cùm nobis propè verticem versatur, *Æstas*, & *Solstitium*, adferens dies longos & æstum: cùm recedit rursum *Autumnus* est, iterúmque *Equinoctium*: cùm longissimè distat, *Hiems* & *Bruma*, hoc est dies brevissimi, adferentes gelua.

Ur.] Omnis ergò Temporum dimensio à Sole est Primariò. Cujus circa Terram revolutio facit *Diem*: dies verò dividitur in Horas viginti quatuor: & Hora in 60 minuta. Rursúmque septem dies dant Hebdomadam; hebdomadæ quatuor Mensem; menses 12 Annum; centum anni Seculum. Sed transferamus oculos in LUNAM,

absentis

absentis Solis vicariam: cujus cursum nostine tu *Seleni*?

Sele.] Quid nî noverim? qui per singulas noctes (cum Davide) intueor Cœlos, opera digitorum Dei Lunam & Stellas, quæ ille fundavit: sæpè exclamans, *Quid est Homo Vermiculus, quòd Tu tantorum operum Dominus recordaris ejus? & Filius hominis, quòd visitas eum?* [Psal. 8. vers. 4 5.]

Uran.] Piè hoc: sic decet humanis, non brutis, Opera Dei spectare oculis. Sed Lunæ cursum, formam, usum, narra.

Sel.] Luna non sic flammanter fulget, uti Sol, sed splendet tantùm: non suo, sed mutatitiô Solis lumine, coruscat. Per se enim tenebricosa est, quasi conglobata quæpiam Nubes: sed à Sole irradiatur mediâ sui parte semper, alterâ sui parte manente obscurâ semper. Non semper autem illuminatam illam faciem nobis habitatoribus Terræ ostentat; quia cùm sit Sole inferior, neque cum Sole currat æqualiter, fit ut variè ab illo elongata, nec eodem situ nobis obversa, jam appareat lumine crescens, jam decrescens; jam plena, jam gibbosa; jam dividua, jam falcata, jam nulla, quando prope Solem est, aut cum illo: facitque plena Noctem illustrem; dimidia sublustrem; nulla, illunem.

Aster.] Ita sunt duo Mundi *Luminaria*, majus & minus: *Sol*, illuminans diem; *Luna*, noctem. Sed & *Stellæ* noctu micant, triplici differentiâ. Primùm sunt *Stellæ fixæ*, h. e. distantiis inter se immotæ, quibus totus Æther coruscat. Circummeunt quotidie Terram, eâdem semper altitudine, magnitudine verò dispari. Quædam enim adeo sunt exiles, ut splendorem tantùm circa se spargaet; uti est videre in albido illo circo, per medium stellati Cœli porrecti, quem *Viam lacteam* vocanr, & quâvis serenâ nocte conspici potest. Deinde sunt *Stellæ Erraticæ* quinque, à Græcis *Planetæ* (h. e. Errones) dictæ: variantes motum & distantiam, tam à se invicem quàm à nobis. Nostine illos, illorúmque Nomina, Urani?

Uran.]

Uran.] Indignus essem Cœlestini nomine, si quidquam in cœlis ignorarem. Antiqui septem Planetas numerabant: quia Solem quoque & Lunam Planetas (parùm aptè) vocitabant. Nos Dei nomenclaturam sequimur, qui Sidera Cæli in Solem, Lunam, & Stellas, ubique dividit. Stellas verò subdividimus in *Fixas*, *Erraticas*, (non quòd verè errent, sed quia imperitis vagari videntur) & *prodigiosas*.

Aster.] Quot ergô nobis erunt Planetæ?

Uran.] Primarii quinque, secundarii sex. Primarii sunt: *Saturnus*, *Jupiter*, *Mars*, *Venus & Mercurius*. Quos à Stellis fixis dignoscimus scintillatione; à seipsis invicem Colore. Fixæ enim scintillant, h. e. radios tremulos emittunt: quia sunt flammantia corpora, æquè ut Sol. Planetæ verò non scintillant; quia lumen suum ab illuminatione Solis habent, æquè ut Luna. E Venere tamen & Mercurio tremulum quoque emicat jubar: quia in eis radii Solis ob vicinitatem fortiter repercutiuntur. Inter se autem dignoscuntur colore: quem *Saturnus* habet *pallidum*, *Jupiter splendidum*, *Mas rutilantem*. *Mercurius valdè radiantem*, *Venus omnium venustissimum*. Quæ Solem tantùm circumcursitans (sicut & *Mercurius*) jam supra illum, jam sub illo est, atque tùm propter radios Solis non apparet: jam illum antecedens mane fit conspicuo, & vocatur *phosphorus*, h. e. Lucifer, mensibus ferè novem; jam sequens, & sese vesperi spectandam exhibens, & dicitur *Hesperus*, seu *Vesperugo*, totidem mensibus. *Mercurius* qui parvam habet à Sole excursionem, rarò conspicitur. Ita sunt Planetæ primarii: secundarios tu narra.

Aster.] Nuper demùm detecti sunt, ope Tuborum opticorum, aliâs ob exilitatem inconspicui: Satellites nempe Jovis quatuor, Saturni duo.

Uran.] De Stellis tertii generis, extraordinariis, seu prodigiosis, dic tu Seleni.

Sel.] Adventitiæ sunt Cælo, intra multos sæpè annos nulla apparet: nec ferè nisi ante magnas Orbis mutatio-

nes. Ideóque Bellorum, Pestis, Famis, prænunciæ creduntur, excitaríque divinitùs ad homines præmonendum. Sunt autem similes aut Stellis fixis, situ, motu, figurâ (Vocanturque *Stellæ novæ*:) aut erraticis, motu admodum vago, extra omnes Planetarum vias, figurâ tamen vel *crinitæ*, *vel barbatæ*, vel *caudatæ*. Nuncupant *Cometas*: ut qui Anno 1618, fulsit, & Germaniæ bellum 30 Annorum attulit. Nuper alius arsit (anno 1652. & 1653.) qui quid Orbi adferet, patescet brevi. Cometas antiqui opinabantur proprio ardere igni; moderni à Sole habere lumen inde colligunt, quia nunquam aliter quàm caudâ à Sole aversâ conspiciuntur.

Vran:] Laudate Deum Sol & Luna! laudate Eum omnes Stellæ! (psal. 148. v. 3.)

ACTUS II. SCENA III.

Ignatius candelam ferens accensam: & *Pyrocles*, foculum cum ardentibus ligillis.

[N B. *Ignatius fuit Antiochenæ Ecclesiæ Præsul, vir sanctus, igne amoris Dei totus flagrans. Pyrocles, Cilicis filius, quem primum è Silice ignem, excussisse tradunt.*]

Ign.] Ignes siderei sunt inexstinguibiles? (utinam & amoris flamma in corde nostro!) Noster sublunaris alitur pinguedine rerum, quâ absumptâ extinguitur. Ut hæc mea candela ecce flammam nutrit sebo! quô depastô, mox illum extingui videbitis. Omnis verò Ignis calore suò propinqua fovet (*manum propè flammam tenebit*, *si* ardore verò proxima urit (*admovebit chartam, vel stupam, ut exuratur.*)

Pyr.] Lignum quod aret [*ostendet assulam aridam*] facile ardet (*admovebit flammæ, ut ardescat*) mox gliscit, tum flammat (*ostendet hoc*:) ac si perflatur (*si ven-*

tus

tus defuerit ipse sufflabit) flagrat, crematúmque redigitur in favillas & cineres. Quod autem humet (*extrahet assulam humidam*) aut *madet* (*intinget in aqua, ut madeat*) id in ustione *fumat*, & quidquid contingit *fumigat* (*ostendet infumatam chartam*) *crepitat, scintillas disjectat*: ubi cauté agi opus. Nam perexigua etiam scintillula facilè incendit, in quicquid flammascere idoneum incidit. Sed ut restinguatur incendium, comprimenda est confestim flamma, aut affundenda aqua, vel disjiciendus fomes. (*Ostendat hæc*) *Flamma*, est ardens *fumus*; qui adhærens Fumario, spissatúsque, dicitur *Fuligo*, fuscandis rebus idonea. (*Ostendet, & fuliginem, & nigrandi modum.*) Ignitum lignum *Torrem* vocamus (Ostendet:) particula ejus *Carbo*.

Ign.) Tu de focali nostro igne differis, & rectè quidem: ego de Ignibus in Aëre dicam, unde veniant, & quas habeant differentias. Corpora terrena, æstu torrefacta, emittunt sursum Exhalationes siccas: quæ in Aërem sublimatæ, ibique accensæ, excitant *Meteora ignea*, subitò disparentia. Ut sunt (1) *Stella cadens* (*ostendet hujus accendendæ modum, per candelas duas ardentes*: quarum inferior exstincta, fumóque pingui superioris flammam attingens, rursum accenditur, flammâ fumum lambente, deorsumque cadente.) 2. *Draco volans*, per transversum. 3. *Ignis fatuus*, circa terram oberrans. 4. Item *Fulgetra* in aëre: in nubibus verò *Coruscationes & Chasmata*, seu Hiatus: quæ omnia tacitè fiunt. At si Halitus calidi frigidis circumdati incenduntur (hoc est, Sulphur mixtum Nitro) fit collisio & pugna: unde prodit Fulgur & Tonitru, cum Fragore terribili (*Hîc accendet pulverem nitratum in bombarda aliqua majore, nullâ re duriore onerata.*) Quod si frequenter fulgurat, tonat, fulminat, attoniti pavescimus. Evibrata verò é nubibus flamma *Fulmen* nuncupatur, triplici differentiâ. Aliquando enim tam crassa est, ut ædificia, sylváque accendat; aliquando tenuior, potens tamen, ut Arbores, & quidvis, in millenas partes discutiat aliquando subtilissima,

sed

sed penetrantissima, ut Corporis cutem illæsam penetret, humores verò in corpore momentò exurat omnes; penetret item marsupium illæsum, nummos autem liquefaciat, & in massam cogat. Triplex proinde Fulmen dicitur, *Urens, Discutiens, Penetrans.*

Pyr.) Vox Domini in virtute! Vox Domini in magnificentia! Vox Domini confringens Cedros, Psal. 29. 29. 4. 5.) Timeat Dominum omnis Terra! Psal. 33. 8.)

ACTUS II. SCENA. IV.

[*Aërius, cum Vitro caldario, cujus oblongus tubus aquâ semiplenus insistat vasi Aquam continenti; ipsa verò Vitri concavitas inclusum habeat Aërem. Æolus cum aeneo globo, aquâ semipleno, undique occluso, unicum tantum exiguum spiraculum habente.*]

[*Aërius.*] Mihi ab aëre nomen est: Aëris naturam explicare jubeor. Quærit quis ex me, *Quid sit Aër* respondebo, Materia tenuissima, in atomos redacta, spirabilis, subitò mobilis, & in omnes formas mutabilis. Coloribus enim, odoribus, sonis, omnium rerum tingi se patitur, eósque ad sensoria sua momentô transmittit, & quidem quaquaversus. Ecce enim. Vos omnes me videtis & auditis. Quomodo? Aër luce tinctus defert staturam, figuram, habitum, gestumque meum, & omnes colores meos, in oculos vestros. Aër plectro linguæ meæ percussus, & variè diffusus, defert ad aures Vestras percussiones & fissuras istas, inque ipsis auribus Vestris illas effigiat. Sed & in seipso Aër, & essentia sua, tanquam spongia est. jam se in ampliora spatia dispandi, jam in arctiora contrahi, patitur. Idem vultis? En ad oculum! Cernite in hoc ampullaceo Vitro partem Aëris exire, aut forinsecus ingredi, possit. Ecce autem dum ego

ego ampullam agito, aquæ superficies jam descendit: h. e. Aër inclusus, jam se dilatando aquam propellit; jam contrahendo illam attrahit: quia non datur vacuum. Vultis plus videre? Apponam huic Vitro supernè linteum aquâ calidâ tinctum. Ecce quàm sensit calorem Aër! quàm se potenter & subitò dilatat. Aquámque cedere cogit! Rursum appono frigidâ tinctum [*apponat.*] Ecce quàm se rursum contrahit, & ad explendum vacuum Aquam ascendere cogit! Nempe dum Aër calescit, tum rarescit, & se dilatat extra se: cùm frigescit, tum spissescit, & contorquet se intra se. Et hoc est quod æstate sentimus, Calorem; hieme verò Frigus.

Æolus. (Estne Aër ubique sui similis?

Aër.) Dividunt Aërem in tres Regiones: *Infimam*, hîc circa Terram; *Mediam*, ubi sunt Nubes: & *summam*, supra Nubes. Hæc suprema semper est tranquilla, quò nec Venti pertingunt, nec pluvia: (ut in monte Olympo, & aliis Nubium altitudinem excedentibus, patet.) Media semper fère est frigida: infima verò nostra, jam calida, jam frigida, prout Solis & Siderum jubet radiatio, ob diversam Rerum vegetationem Utrobíque autem (in Calore & Frigore) si Aër quietus est, stat; sic motus, flat, nunc leniùs nunc vehementiùs.

Verùm de Ventis agere tuum est, Æole.

Æol. Æolum Ventorum Tempestatúmque potentem, adoravit Antiquitas: me illi cognominem Philosophum oportet esse scientiâ potentem, ad Ventorum naturam Vobis rectè explicandam, Creatorísque in tam debili, ut videri possit, Elemento potentiam commonstrandam. Equidem dum lenis *Aura* spirat, focillat nos; sed quoties impetuosa concitatur *Procella*, quatit, procellit, posternitque, omnia obvia. Concurrunt & aliquando contrarii Venti, collidúntque se, & elidunt sursum: unde surgit *Turbo*, circumagens se, & alia secum, in gyrum, donec vi utrinque fractâ mitescant. Vultis autem scire quid sit Ventus? Est *Aëreum flumen*, Aëris dico alicubi per vim dilati, aut impulsi, eòque novas sedes quærentis, de

de loco in locum migratio. *Unde autem ad istam migrationem impellitur?* Ordinariè ab inflammatione alicubi facta. Vultis specimen? Ecce! Hic æneus globus continet tres partes Aëris, unam Aquæ: habétque perexiguum foramen, quasi cuspide acûs factum. Superimponam eum huic igni, ut inclusus aër & aqua ignem sentientes calescere incipiant. Quid erit? Calescet utrumque, & rarescet, & se dilatabit. Aër verò exitum sibi aliâ via non sentiens, trudet sese per hoc foramen violenter, spirabítque vehementer. Ecce, ecce, Ventorum generandorum rationem, ad sensuum evidentiam deductam! Ventus porrò, à qua Mundi plaga venit, ab illa denominationem & indolem accipit. Dicam de Cardinalibus, à quatuor Mundi cardinibus venientibus. *Boreas* Septentrionalis, & *Eurus* Orientalis, ásperant, adstringunt, gelant. *Auster* verò Meridianus, & *Favonius* (seu *Zephyrus*) Occidentalis, remolliunt, resolvunt, regelant.

Si de Terræmotu quæstio sit, unde fiat? sciendum est subterreas quodque cavernas expleri Aëre: cujus flamina ibi concitata dum erumpere quærunt, tremefaciunt Terram: dum verò erumpunt, cogunt Terram hiscere, & hiatu desidere, fiuntque Labes terræ, & subversiones Urbium, aut montium.

Magnus est ubique Dominus noster, & Magna virtus ejus! & intelligentiæ ejus non est numerus! (Psal. 147, 5.)

ACTUS II. SCENA V.

1. *Aquinus*, 2. *Marius*, 3. *Nubianus*, 4. *Stillico*.

Aqu.) Instrumenta mecum nulla fero, de Aqua, corpore noto & valè plano, planissima facturus verba. *Aqua*, est Elementum grave, molle tamen & fluidum. E latice scáturit, é fonte salit, per rimas manat, in plano fluit. *Rivi* emanantes è scatebris, confluunt in *Fluvios*, tum majora *Flumina*, intra suas ripas decurrentia. *Amnis* verò est fluvius huc illuc circumfluus: *Torrens*, fluvius ex aquis pluvialibus, rapidè defluentibus, collectus: *Eluvio*, fluvius è suis alveis exundans, agrósque inundatione vastans. *Fluentum* nuncupabis, ubi aqua fluit; *Verticem* & *Gurgitem*, ubi gyratur; *Voraginem*, ubi seipsam absorbet; *Abyssum*, ubi expers fundi est. Sicubi profluvio ac decursu destituitur, ibi tumet, ac se in *Stagna* & *Lacus* diffundit: *Palúdes* verò sunt scaturigines languidæ, sine fluxu; *Lacuna*, est confluuium limi.

Habent verò aquæ differentias suas, à sapore & virtute. Fontes enim salsi, dicuntur *Salinæ*; acidi, *Acidulæ*; calidi, *Thermæ*. Illæ afferviunt decoquendo Sali, istæ potioni medicabili, hæ lavationi morbidorum. Pars aquæ minima, dicitur Gutta: maxima collectio aquarum *Mare*. Verùm de mari narra tu *Mari*.

Mar.) Mare salsum est, ad instar muriæ. Cujus Undæ bis de die intumescunt ab intranea æstuatione, affluúntque ad littora, & post sex horas refluunt in altum, cum sonitu horribili, præsertim inter angusta Freta. Ubi Tellúrem terminat inæqualiter, efficit aut *Sinum* (aquas Terræ se insinuantes) aut *Promontorium* (terram in mare procurrentem) Ubi regionem undique circumluit, *Insulam* facit ubi majori parte, *Peninsulam*, quam Isthumus jungit *Continenti*. Plus dicere non habeo.

Nub.) Ego vaporum enarrabo mysteria, quid sint, unde fiat, quid ex se generent, & quomodo.

Mar.) In rem erit: exprome.

Nub.) *Vapor* est exhalatio aquæ caloris aut frigoris motu attenuatæ, ob levitatem suam sursum volans: quibus copiosè ascendentibus quando Aër crassescit, nubilare dicitur. *Nubilum* verò, seu spissata illa caligo, propé terram dicitur *Nebula*, unde rorat: altiùs sublevata *Nubes*, unde pluit, ningit, grandinat: nullibi conspicua, facit *Sudum*. Jam quid ex Vapore generetur, & quomodo, ignorandum non est. Evaporatio interdiu excitata, noctur-

na verò frigedine conspissata, & Herbis accorporata, dat *Rorem*; quem mellitulum vocant *Mannam*; gelascentem *Pruinam*. Elevatior autem Vaporatio facit, ut dixi, *Nubem*, resolventem se frigore in aquam, deorsum stillantem. Quæ destillatio si fit minutatim, dicitur *Roratio*; si lenè, *Pluvia*; si densè, *Imber*; si impetuosè, *Nimbus*; si guttæ inter decidendum conglaciantur, *Grando*; si incalescunt, *Urèdo*, adurens plantas rubigine. At verò si Vapor Nubium concrescit in spumescentes guttulas, ceu floccos, dat *Nivem*, in forma stellularum cadentem. Quod hieme fit, propter frigus in Aëris regione media tùm, cùm infima valdè friget, temperatum: æstate verò cùm apud nos hîc caletur maximè, ibi verò frigetur maximè, Vapor in aquam aut glaciem densatur.

Still.) Satis hæc philosophicè. Sed nec omittendum quod ego profeiam; facit enim ad Nomenclaturæ accurationem. Gutta stillans è pluvia, *Stilla* est, quæ in aquas decidens, facit *Bullam* (vesiculam scilicet aëre plenam, aquæ supernantem.) Bullarum verò minutissimarum congeries dat *Spumam*. Sed cùm stillatio rigescit frigore, fiunt *Stiriæ*: cum aqua stando vel fluendo congelascit, *Glacies*. Circulus in roscida nube albicans, Solem aut Lumen ambiens, *Halo* vocatur: simulacrum verò Solare, in collatrali nube resplendens, *Parelius* dicitur. Lunare, *Paraselene*. *Iris* denique (oppositûs quandoq; Soli versicolor formosissimus arcus) si pallet, venientem pluviam; si claret & serenat, abeuntem, naturaliter indicat; supernaturaliter autem fœdus Dei, post Diluvium nobiscum initum (quod nolit ampliùs aquis perdere Mundum) in mentem revocat. *Vide Arcum, & benedic Et qui fecit illum, valdè speciosum in splendore suo, inquit Siracides. 43. v. 12.*

(*Musica.*)

ACTUS

ACTUS III. SCENA I.

Gajus (hoc est Terrenus.)

Ego TERRÆ admirator sum, Elementi densissimi, gravissimi, semperque consistentis nunquam fluidi: quod nos cum aliis Animantibus gestat, nobísque ad vitæ sustentationem infinita subministrat. Hæc non ita constat partibus indistinctis, undique similaribus, sicuti Aër & Aqua; sed miræ varietate se conspiciendam eat, æquè in superficie atque visceribus suis.

Prospicite quæso [*prospectabit & ipse tanquam in longinquum*] quàm habeat hîc quidem vastas Planicies, ibi Tumulos, eminentésque Colles! [*Oculis hæc & manu ad diversa loca protensis, pronuntiabit*] alibi fragosa loca, imò & altos Montes, profundásque Valles! arduas & abruptas Rupes, præcipitésque Hiatus! hic herbidos cæspites, ibi arida glabrèta, alibi udas Uligines, humorem semper eliquantes: & quam sit hîc argillosa, alibi arenósa, alibi saxósa. Nec minus variant interiora ejus, plena tenebricosorum meatuum & specuum: quas Vaporationes perflant, & fluores perfluunt, è quibus diversimodè coalescentibus generantur *Fossilia*, seu *Mineræ*, trini generis. Primò, *Succi concreti*: deinde *Metalla*: tandem *Lapides*. De quibus quia narrabunt alii, ego tacebo: de differentiis Terræ tantùm dicam aliquid. Pars Terræ sicca, eruta ecce, *Gleba* est! quam si pede teram, aut friabo digitis [faciat utrumque] *Pulvis* erit: si diluam aquâ, *Lutum*, [faciat idem]: sed aqua turbida deponit *Limum*, per plateas lutosas calcamus *cœnum*. *Argilla* est terra tenax, vasis figulínis apta: *Marga* pinguis, stercorandis agris idonea. *Creta* est terra alba pigmentis valens: ex *Ochra* exusta fit *Rubrica*, color sanguineus. Sed omnia hæc Mineralium inceptio sunt; de quibus loquentur alii.

ACTUS

ACTUS III. SCENA II.

Chymius [*id est, Humorista, ab* χυμὸς, *Humor, succus.*]

Corpora ex Elementis concréta, sed fluxa, spectaculo hucusque fuerunt exposita; *Nubes, Imbres, Bullæ, Stiriæ, Glacies, Halones, Irides, Fulgura,* variique sub terra *Fluores.* Ego fixiora narrare incipiam, *Succos Minerales*: qui sunt subterraneus fluor, leviculâ tantum alteratione coalescens, saporéque aliquo, & aliâ quâpiam singulari proprietate characterizatus. Differentiam accipiunt à dissolvendi sui modo. Quidam enim sunt *liquabiles* Aquâ; alii *inflammabiles* igne; alii *friabiles* in pulverem. *Liquabilis est omnis Salsugo,* in aqua diffluens, in igne dissiliens & crepitans [ostendet hoc utrumque] Ita ecce facit *Sal commune,* ubique notum; sive sit fossilium (quod lapidescit) sive decoctum. Itemque *Alumen,* dulciter stipticum: & *vitriolum,* acriter stipticum, & *Nitrum,* subacidum: quod aliàs *Sal nitri,* & quando in lapidem concrevit, *Salpetræ,* vocitatur. [*Omnia hæc debent ostendi*] *Inflammabilis* igne est quælibet Terræ pinguedo, sive fuerit concreta sive liquida. Ut est *Sulphur,* ignem concipiens celerrimè: & *Naptha,* etiam deprocul flammascens (quam *oleum vivum* vocant: sed quô nos in Europa destituimur): & *Succinum* translucidum, Ambráque fragrantissima: & alia *Bitúmina,* non unius generis.

Succi concreti friabiles in pulverem, & convertibiles in pigmenta, sunt hæc: *Arsenicum* albens (sed venenatum,) *Auripigmentum* luteum, *Sanddracha, & Cinnabaris* rubicundæ, *Stibiumque* (seu *Antimonium*) plumbeo colore nitidum. Subtiliores differentias Succorum mineralium nôrunt subtiliores Chimici.

ACTUS

ACTUS III. SCENA III.

Metallicus, Aurelianus, Mercurius,

Meum est Metallorum generationem, proprietates, differentiásque & usus, enarrare. *Aurel.* Dic igitur, *Metallum quid est. Met.*) Concretum aqueum durissimum, fundi & tundi aptum. *Aur. Quomodo generatur? Met.*) Et hoc novimus. Subterranei ignes percólant Minerales liquores multifariam: frigor áque cursum ibidem acerrima, & per secula durantia, condurant eos in tantam soliditatem, ut non liquescant nisi acerrimo igne. Quô liquefacta penitus, fundi possunt; emollita igne minori, tundi tantùm, hoc est malleo in quamcunque formam duci. Amotum verò ab igne redit ad consistentiam duritiémque suam. Quàm sapienter hæc ita fieri mandavit Creator! quàm varios in usus nobis! *Aurel.* (Species Metallorum primariæ quot sunt? *Met.*) Septem: ostendam singula.

1 Ecce *Plumbum,* metallorum crudissimum, & mollissimum! Ex quo arte paratur *Minium* pro picturis; & *Cerussa,* pro emplastris; Et *Lithargyrum,* pro incrustatione fictilium. [N B. *ostendantur hæc singula.*]

2 Ecce *Stannum,* excoctius, durius, nitidius! ex quo paratur supellex escaria, pátinæ, disci, cánthari &c.

3 Ecce *Ferrum* durissimum, quod tamen temporis processu ferrúgine arroditur: videre [*ostendit arrosum*] Ferrum verò summè depuratum, & eduratum, *Chalybs* dicitur: ex quo cultrorum acies fiunt.

4 *Cuprum* sequitur, rubeô colore: cujus tamen ærúgo viriditatem habet amœnissimam [En!] Aptum est Ahenis fabricandis. Sed cùm illi admiscetur *Cadmia* terra, fit *Orichalcum,* ob suam friabilitatem meliùs fundi quàm tundi aptum: ex illo itaque funduntur Mortaria,

Cam-

Campánæ, Bombardæ majóres &c.

5 *Argentum* est purius omnibus istis; habet nihilominus scorias suas : & pretiosius, ideoque Nummi ex eo cuduntur, tùm Unciales hi (Thaleri dicti, & Imperiales nummi) tum alii.

6 Sexto loco *Aurum* est. *Aurel.*) Subsiste ! Aurum laudare meum est ! *Aurum* est purissimum omnium, præsertim obryzum : quod vel centies catillo immissum nihil substantiæ perdit, quia nihil scoriæ admistum habet. Est & durabilissimum, ferens ætatem, nec sentiens rubiginem. Est ductilissimum : unicus enim Aureus nummus (notæ quantitatis) in tam tenuem & amplam laminam malleando diduci patitur, ut Equitem cum equo contegat. Ponderositate superat plumbum, pretiositate verò Argentum sic : ut unus ille Aureus nummus (Ducatum seu scutatum, vocant) cùm sit pondere nona tantùm Thaleri pars, pretio tamen duobus Thaleris æquipolleat. Decies igitur octies pretium Argenti excedit.

Merc.) *Argentum* denique *vivum*, admirandæ naturæ : quod liquet semper, consistit nunquam; effusum super mensam, aut vestem, dispergit se in mille guttulas, congregátque se tursum : nihil interim eorum quæ attingit humectans, aut madefaciens. Metalla cætera perródit, soli auro parcit : ideò in vasis ferreis servari nequit, sed ligneis aut figulinis. Nullum item Metallum in se ad fundum transmittit, præter Aurum : cætera supernatare cogit. Ab Homine bibitum (errore aliquando factum) innoxiè viscera perlabitur, & per posteriora subitò exit. Sed audíte : Contrario habet se modo Talcum, metallaris & ipsum naturæ ; ob indomitam tamen duritatem nec liquari patitur nec mallear:

Aurel.) *Electrum* Metallis annumerabimúsne ? *Merc.*) Non est naturale metallum, sed mistura quædam metallorum.

ACTUS

ACTUS III. SCENA IV.

Lapidarius, Gemmarius.

Lap.) *Lapis* est concretum terreum, ad indissolubilitatem usque induratum : non nisi tundi aptum Qui com-
minutus dicitur *Arena* : hæc autem crassior, *Glarea* [Ostendatur.]

Gem.) Genera quoque Lapidum recense.

Lap. (Lapis arenaceus & scaber dicitur *Tophus* : mul-
ticavus & spongiosus, *Pumex* : levis & atricolor, scripto-
riis tabellis inserviens, *Lapis scissilis*, alius in tenuissimas
lamellas fissilis, sed vitri instar pellucidus, *Phengites* :
ustulandus in calcem & gypsum, *Calcarius* : inflammabi-
lis, & exustilis *Bituminosus*, seu *Anthracites*. [Ostendantur cùm nominatur.]

Gem.) Nullæne amplius Lapidum sunt differentiæ ?

Lap.) Sunt omninò : recensebo. *Silice* elidimus ignem
[sic] : *Cote* acuimus ferramenta tenuia [ecce] : *Coticu-
la* probamus aurum & argentum [ecce !] *Magnete* attra-
himus ferrum [ecce ! NB. Admovendus erit lapis hic aci-
culis, laminis, cultris, ut ostendatur trahere.] *Hæmatite*
sistimus stillantem sanguinem : *Smirite* (seu smyride)
scindimus vitrum. *Saxum*, est lapis major humi jacens ;
Scopulus saxum subaqueum, sive exstet sive lateat ; *Cau-
tes* (*Rupes*) prominet in altum : *Marmor* lapis prædurus,
valdè tamen lævigabilis. Tu verò, Gemmarie, jam recense
pretiosos, lucentes, & micantes lapillos.

Gem.) Non recensebo simpliciter, sed ostendam ad o-
culum, & nominabo singulos. Ecce enim plenam pyxi-
diculam habeo Gemmarum ! Hic habes *Carbunculum*,
solem inter Gemmas, flammæ modò rutilantem. Hic
Adamantem, nitidissimè radiantem. Hic *Hyacinthum*
pur-

purpureum. Hîc *Smaragdum* viridem. Hîc *Rubinum* sanguineum. Hîc *Saphirum* cœruleum. Hîc *Topazium* Adamantis æmulum, sed nonnihil flavescentem. Hîc *Iaspidem* varii coloris, sanguineis tamen maculis interpunctum.

Paulò sequiores Gemmæ sunt hæ sequentes. *Carniolus* (olim *Sarda*) & *Granatus*, subrubicendi. Hic *Achates* dicitur vario colore, ut plurimùm tamen croceo. Hæc est *Crystallus*, quæ in lapidosis antris, formâ hexagonæ stiriæ, nascitur. Hi autem sunt *Uniones* (Græci *Margaritas* vocant) qui ex marinis Conchis eximuntur. Hæc denique *Corallia* sunt, baccæ rubræ, ex ramusculis fruticis marini petræ subaqueæ adnascentis, tornati. Arbuscula enim illa in auras protracta lapidescit, & rubescit.

(*Musica.*)

ACTUS IV. SCENA I.

Rex, Plato, Apollonius, Plantius.

Rex.) Protrahi videtur actus. Annon tempus nos deficiet, si sic sermocinari permittantur?

Plat.) Hic dies actioni huic datus est. Moneri tamen possunt ut brevius agant, summas rerum explicando. Aut respondeant tantùm ad interrogata. [Interim ingreditur *Plantinus.*]

Rex.) Apolloni, Mone hunc quod monendum esse audivisti.

Apoll.) Amice, Rex & sapientum Collegium breviloquentiâ delectantur. Ne ergò sis longus: Verba Rebus exæquare stude: nihil te diffundendo. Quid loqui habes? Non de Plantis?

Plant.) Postquam subterranei Thesauri (Succis, Lapidibus, Metallis & Gemmis constantes) aperti sunt coram Sereniffimo Rege nostro, mihi mandatum est ea quæ rerum mater, Terra, ipsamet foras profert, ostendendi facere initium.

Apoll.) Fac igitur.

Plant.) Quicquid è Terra protuberat, illique radice inhærens reliquò corpore in aërem germinat, STIRPS est, seu *Planta*: quæ fibris humorem imbibens, eumque in succum sibi utilem convertens, & digerens, alescit, vigescit, virescit: destituta succo, languescit, flaccescit, marcescit, arescit. [ostendantur herbæ, virides & marcidæ.]

Plant.) Quæ sunt Plantarum genera, aut species?

Plant.) Rudimentum Plantæ *Fungus* est. Utpote qui deorsum debiliter radicescit: sursum verò caulescit quidem, non tamen frondescit, sed in massam orbicularem, molliculam, infernè striatam, concorporatur. Quinimò *Tuber*, fungini generis infimum, sub terra se continet, nec foras extuberat, nec infra se radicat, corticellâ tantùm se obtegens: unde *Callus Terræ* dicitur. Italia iis abundat, & quibusdam locis Hungaria. Delicati est saporis, odórisque fragrantissimi; quô & indicio reperitur.

Apoll.) Ain? Estne esui? *Plant.*) Etiam alii quidam edúles sunt: & inter hos præstantissimi *Boleti*, *Capreoli*, *Rúfuli*, *Spongiolæ*, *& Piperites*, quorundam deliciæ. Alii verò sunt virulenti & noxii, ut *Muscarii*, *Pulverulenti*, &c.

Apoll.) Habes quid præterea? *Plant.*) Fungos esse dixi rudimenta Stirpium. Vera enim stirps habet Radicem fibratam, Stipitem corticosum, Ramusculos foliosos, plerunque brachiatos (Ostendet hæc per partes.) E quibus minores, quotannis emorientes & renascentes, *Herbæ* nominantur: grandiores & perennantes, *Arbores*: mediæ proceritatis & durationis, *Frutices*.

Dixi, quæ dicenda habui (exibitque.)

ACTUS

ACTUS IV. SCENA II.

Graminius. Oluscus. Frugius. Florus. Iatrus.

Plin.) Quinam vos estis, tantum agmen? *Gram.*) Botanici sumus, rei Herbariæ studiosi. *Erat.*) Quid de herbis narratis?

Gram.) Herba nititur caule suo, simplici vel multiplici: unde unicaulis vel multicaulis dicitur.

Plin.) Quomodo aliàs dividuntur? *Gram.*) In *Alimentarias*, *Coronarias*, & *Medicamentarias*.

Plin.) Quæ sunt Alimentariæ? *Gram.*) Quas èsitant Animalia, aut Homines. Ut sunt, primò, sponte nascens *Gramen*, viridans solùm, non sementans: deinde sativæ herbæ, *Olera* & *Fruges*, ferentes florem & semen.

Plin.) Gramen quid est? *Gram.*) Videte pecoram pabulum, variis herbis constans. Inter quas sunt *Muscus* (rudimentum ferè Graminis, oppilandis rimis aptum:) *Centinodium*, juxta vias humi serpens; *Trifolium*; optimum Vaccis dans pastum; [ostendantur omnia, recens evulsa.] *Carex*, acie suâ fœnisecis molesta; & aliæ infinitæ.

De Oleribus narra tu, Oluscé.

Olus,) Olera nobis comesturam præbent aut *Folia*, aut *Radicis*, aut *Fructus* oleraceos.

Plin.) Ostende singula. *Olus.*) *Folia* præbent, *Lactuca*, *Atriplex*, & aliæ. Inprimis verò *Brassica*: quæ priùs sata, post transplantata, fit capitata: succrescens verò in caulem altiorem, & folia extenta, dicitur *Crambe*. Sed *Asparagus* loco foliorum dat thyrsos; *Scolymus* capitella. (Ecce!) Radices suppeditant aliæ solidas, aliæ bulbosas. Solidas, *Rapum*, *Napus*, *Raphanus*, quæ albent; *Pastinaca*, quæ pallet; *Siser*, quod flavet: *Beta*, quæ *Rubet*. (ecce!) At bulbosas radices dant, *Cæpe*, *Allium*, *porrus*: resolvi-

resolvitúrque bulbus Cepæ in túnicas (ecce!) bulbulus verò Allii, & Porri, nucleos (videte!)

Fructus oleracei sunt ferè cylindraceâ formâ, *Cucumeres*, *Melones*, *Pepones*, & maxima in hoc genere *Cucurbita*. Fragaria dat baccas, *Fraga*. Tu *Frugi*, expone Fruges.

Frug.) Exponam, auribus & oculis Vestris. *Fruges* sunt herbæ altiores, ferentes *Grana*: spicatæ quidem in Spicis, ut *Siligo*, *Triticum*, *Hordeum* &c. paniculatæ in *Paniculis*, *Milium*, *Pánicum*, *Fagopyrum*: siliquatæ in *siliquis*, ut *Faba*, *Pisum*, *Ervum*, *Phaseolus*, *Vica*, *Lens*, *Cicer*. Spicatæ & paniculatæ; ut *Avena*, *Oryza*, dicuntur *Frumenta*: siliquata, *Legumina*. Frumenta videte quàm se in culmum geniculis interstinctum erigunt! Legumina verò dabunt scapum debiliorem, tametsi etiam geniculatum. *Spica* fovet grana glumis (en!) *Siliqua* válvulis (en!) Panicula complectitur granula sua fasceatim. Frugum additamenta sunt, *Linum*, *Cannabis*, *Urtica*: semina quidem etiam ferentes, potissimùm tamen flamine (unde Lintea parantur) sese commendantes.

Plin.) De Condimentariis herbis nemóne dicit?

Olus.) Ad Escarias pertinent. Dant enim conditioni aut folia, ut *Acetósa*, *Endivum*, *Nasturtium* &c. unde acetaria conficiuntur, & intinctus: aut flores, ut *Crocus*: aut granula, ut *Sinápis*, *Cuminum*, *Anéthum*, *Anisum*, *Fœniculum*, *Coriandrum*: aut denique radices, ut *Raphanus major*, *Calamus aromaticus*, *Galanga*, *Zedoaria*, *Zingiber seu Zinziber*.

Plin.) Sic habuimus herbas Alimentarias: quis jam Coronarias ostendet?

Florus) Mihi hoc liceat. Coronariæ herbulæ sunt floridæ & odoratæ. Ut *Viola*, *Rosa*, *Pæonia*, *Cariophillum*, *Amarácus* (*Majorana*) Lilium, *Tulipa* &c. E quibus fient, pro olfactoriis, *fervias* manu tenendas; aut imponenda Capiti *serta*, seu *Corollas si sic*). *Tinctorias* his annumerare licet, *Rubiam*, quâ rubefiunt panni: & *Isatidem* seu *Glastum*, unde paratur *Indicum*, quo panni

panni cærulei fiunt. [En hîc sunt! Panni saltem ita Colorati.

Plin.) Medicamentosas tune ultimò narrabis?

Iatrus.) Medicandi vim omnes habent Herbæ, nullâ exceptâ. Speciatim verò sic nominantur, quæ insigniter naturam afficiunt: Ut alvum solventes, *Aloë*, *Sene*, *Helleborum* (Latinè *Verâtrum*) *Rhabarbarum &c.* aut rursum sistentes, ut *Plantago &c.*

Sunt autem medicamentosæ quædam hortenses, ut *Hyssopus*, *Levisticum*, *Mentha*, *&c.* aliæ sylvestres, *Angelica*, *Lilium convallium*, *Scolopendrium* &c. Cæteræ ferè Campestres, *Betonica*, *Centaurium*, *Cichorium*, *Enula*, *Melissa &c.* *Aconitum*, *Cicúta*, *Napellus*, venenatæ sunt, incautè sumentem perimunt. Sed & *Opium*, quod est succus ex vulnerato capite Papaveris nigri destillans; habens vim soporandi, stupefaciendi, nimièque sumptum enecandi.

Plin.] Nihílne restat de herbis?

Florus.] Domine, Sunt Herbæ quæ aquis innascuntur, & supérnatant: ut *Alga marína*, *Lens palustris*, *Tribulus aquaticus.* Sed *Spongia* (ecce quàm fistulosæ est substantiæ!) supernáta subaqueis saxis, etiam inde exempta bibula est: quia adsvevit: Ecce quomodo aquam sorbet!

Plin.] Rectè rem herbariam per classes digessistis. Redite ad Botanicas speculationes vestras.

ACTUS IV. SCENA III.

Thamnius, & Hylémus (à Frutice dicti, qui Græcis θάμνος, & ὕλημα,

Tham.] Stirps lignescens, & multiplici caudice frúticans, appellatur *Frutex*: quorum notiores in terra patria nostra referam, & ostendam. *Corylus* fert nuces avellanas: *Prunellus* pruna sylvestria: *Sambúcus*, baccas sambuceas: *Paliurus*, baccas paliúri: *Rosa*, rosas: *Canirubus* agrestes rosas, & postea baccas Cynósbati, ampullacea forma, rubentissimas (Ecce!) *Vinifera vitis* profert vinaceas uvas: *Spinifera vitis* (nota hortis Magnatum) spinas (seu *crespínas*) Uvas: *Ribes* dat S. Johannis baccas: *Rubus* (seu *Humirubus*, serpit enim humi) dat Mora rubi nigra: *Rubus Idæus*, sursum se erigens, mora Rubi Idæi, rubea. Plaustres isti etiam sunt fruticósi, *Juncus* palmipedalis: *Scirpus* (*Caunam* etiam vocant) tricubitalis, generans in summitate (ecce!) typham! ex quo cùm sit enodis & mollicellus (videt.; nullum habet nodum scirpus! & flectitur) texunt Scirpeas & Canistra, & Mattas (*ostendantur singula.*) Hæc autem *Arundo* ecce lignosa est, & nodosa.

Stirps autem frutice minor, & herbâ major, *Suffrutex* vocatur: ut *Ruscus* et, reliqui Cardui. Itemque *Ebulus*, *Erica*, *Nardus*, *Lavendula*, *Ruta*, *Salvia*; *Rosmarinus*, *Absynthium*, *Artemisia*, *&* *Myrtillus* ferens rubra & nigra myrtilla, seu *Vaccinia*, *&c.* Hi frutices & suffrútices mihi noti sunt.

Hylemus.] At mihi non ignoti exotici etiam: quos si non possum offerre ipsosmet, adferam pictúras. Ecce *Oxiacantha*, ferens Berberes! Ecce *Capparis*, ferens cappares! En *Ceratonia*, dans dulces siliquas! En *Cinnamomum*, fruticem & lignum odoriferum cibis & medicinæ præbens. Ecce *Balsamum*, odoratissimam Arbusculam; quæ incîsa vitreis osseisve cultellis (nam ferro incîdatur emoritur) eliquat *Opobalsamum*, succum aurô pretiosiorem. Ecce *Gossipium*, ferentem quiddam non absimile Nuci! quæ dehiscens, detegit circa nucleos glomum Lanæ inculcatum: quem redordíri, & inde conficere gossipina Lina, muliebris labor est. Sed tu amice (hæc conversus ad *Thamnium*) nondum recensuisti omnes frútices nobis hîc notas.

Tham.] Quid adeò deest? *Hyl.* [Glycyrrhizam omisisti, quæ mellitam habet radiculum. Et *Hederam* muros & arbores scandentem, easque exedentem; & fortè alia.

Tham.] Neque tu omnia exotica recensuisti: & quis narrarae

enarraret omnia, in quibus Natura ludit? Sufficit non ignorare primaria. *Hyl.*] Esto.

[*Exibunt.*]

ACTUS IV. SCENA IV.

Dendrólogus, Pomónus, Sylvánus.

[Δενδρον, *Arbor* δενδρόλογος, *Arborum, enarrator. Pomóna Gentilibus fuit Dea pomariorum præses: Sylvánus, sylvarum habitator.*]

Dendr.] Stirps altùm excrescens, & è stipite robustos ramos pangens, obtegénsque se frondibus, *Arbor* est, circumtecta *Cortice*: sub quo ecce *Liber* est! & *Alburnum*! & ligni *pulpa*! tandémque in penitissima pulpa spectate *medullam*: (ecce!) Lignum verò ipsum quædam habent interveniis distinctum, adeóque *fissile*: ut *Abies, Tilia* &c. ecce! (*findatur*:) aliæ lentum & flexile: ut ecce *Betula*! (*flectatur*:) aliæ rigidum & frágile, ut ecce *Alnus*: *Pyrus* &c. (frangatur.) Id quod sapienter sic dispensavit Deus. pro vario usu nostro. Folia verò omnibus sunt venosa (ostendatur) multis lanuginosa (itidem:) plerisque per ambitum crenata (ecce) Decidunt sub hiemem, regerminant vere; præterquam gummosis. Abieti, Buxo, Taxo, & aliis, quæ semper virent. Dic verò tu, *Pomone*, quomodo Arbores differunt secundùm fructum, quem ferunt,

Pom.] Arbores sunt vel *Pomiferæ*, vel *Nuciferæ*, vel *Bacciferæ*; vel *Aromatiferæ*: vel *Resinosæ*.

Dendr.] Recense illas ordine. *Pom.*) Pomiferæ sunt notissimæ fructiferarum, habentes fructum pulposum, extrinsecus molli corticellâ intectum, intus verò granatum vel officulatum. Granata poma sunt hæc sequentia: *Ficus*, *Pirum*, *Malum*, cujus varia sunt apud nos genera; in calidis verò regionibus etiam crescunt *Aurea, Citria, Punica*: nobis item notum *Cydonium*, (ecce!) *Mespilum* & *Sorbum*. Officulata poma sunt, *Cerasa*, & *Pruna*, varii generis: item *Persicum Armeniacum*, *Oliva*, *Cornum*.

Dendr.] Quænam sunt Nuciferæ? *Pom.*] Quarum fructus duro sub cortice occultat nucleum, putamini inclusum: ut *Juglans, Amygdalu, Castanea* (*ostendantur hi fructus.*) Sed *Palma* fert *Dactylos*, *Abies* Strobilos, *Quercus* Gallas, *Suber* & *Ilex* Glandes; *Fagus* Glandes faginas.

Dend.] Bacciferas ostende! *Pom.*] Sic dicuntur, quæ baccas molliores racematim crescentes ferunt, ut ecce *Morus, Laurus, Sorbus sylvestris, &c.*

Dendr.] Aromatiferas ostende. *Pom.*) Non possum: quia non apud nos, sed in India crescunt, nobísque ut ignotæ, sic innominatæ sunt. Nempe progignunt *Piper*, *Caryophilla*, *Nuces myristicas* (seu Moschatas) mácidi inclusas, aliósque odoriferos fructus, è quibus ciborum conditúras paramus.

Dendr.) Quæ sunt *resinosæ*? *Pom.*) Notissimæ sunt *Pinus*, & *Picea*: è quibus exstillat *Resina*, ex hac autem eliquatur *Pix*, tandemque *Axungia*. Dehinc est *Lentiscus*, ex qua colligátur *Mastiche*: & *Terebinthus*, è qua fluit *Terebinthina*. Arbores item quæ *Myrrham*, *Thus*, *Camphoram*, cæteráque Gummi exsudunt.

Dendr.) Quomodo verò fructificant Arbores? *Pom.*) Verno tempore quilibet Surculus gemmat, tum Gemma hians protrudit florem. (Sola Ficus non præmittit florem, sed protrudit grossulum: in Corylo verò florem præcedit *Iulus*, mox autumnô.) Tandem decidente flore prodit Fructus petiolò pensilis, minútus primò: sed crescit donec maturescat.

Dendr.] Tu verò, Sylvane, semperne tacebis? Dic aliquid de Sylva tua.

Syl. [

Syl.] : *Sylva* est Arboretum frequens : quam amœnè viridictam *Nemus* dicimus ; densam & inviam *Saltum* ; disraratam & intercîsam, recrescentemque *Sylvam cæduam* : opacam & incæduam, *Lucum* : speciatim autem *Quercetum*, *Pinetum*, *Betulletum*, *Salictum &c.*

Dendr.] Nihilne habes præterea ? *Syl.*] Nihil nisi quod graminum & arborum amænitate, aviumque concentu, festiva loca, *Timpe* dicantur : saltuosa vicissim, salebrosa, saxis & vepretis hispida, eoque impervia & tristia, *Tesquorum* nomen habent.

Dendr.] At ego te de usu *sterilium Arborum* differere velim, cur datæ sint.

Syl.] Nihil sine usu. Quædam sterilium factæ sunt latifoliæ, & dehinc umbriferæ, opacantes vireta, magnô hominum & animalium commodò : ut *Tilia*, *Platanus*, *Acie*, *Fráxinus*, *Ulmus &c.* (frondes singularum ostendit.) Desectæ vero Arbores steriles, aliæ ministrant pabulum foco : ut *Alnus*, *Betula*, *Fagus*, *Ornus*, *Pópulus alba*, *Pópulus nigra* : aliæ materiam ædificiis, ut *Quercus*, *Pinus*, *Larix*, *Cedrus*, *&c.* Laudate Dominum montes & colles ! Arbores fructiferæ, omnésque Cedri. (Psal. 148. 9.)

(*Musica.*)

ACTUS V. SCENA I.

Zoógraphus, *Cochléus*, *Vermilius*, *Serpilius*.

[Ferentes secum Animalcula quæ enarrabunt : seu viva, seu picta, Conchas, Vermes, Serpentes.]

Zoógraphus.] Mirabilis ubíque in creaturis suis Deus, maximè tamen in corporibus illis automatis ; quæ *vitâ, sensu, & liberô motu prædita*, der semetipsa huc illuc ie transferunt *Animali* vocamus : quæ vitam accipiunt nascendo, continuant nutricando, propagant sui simile: generando, ideóque sexu discréta sunt, in masculos & femellas, Sensum potissimùm exercent alimenti causâ : quicquid se offert videndo, audiendo, olfaciendo, gustando, palpando, & sic rem à re dignoscendo. *Motum* verò adhibent (ad prosequendum bonum, & fugiendum malum) Alta *volando*, Pinnata *natando*, Pedata *gradiendo*. Si quando se non movet Animal, tùm aut *cubat*, prostratis membris ; aut *sedet*, substratis inferioribus, arrectis superioribus, aut *stat* totum erectum, per pedes suos sese æquilibrans, aut fulcimento alicui innitens. Sunt tamen Animalcula quædam, quæ sese *palpitando* duntaxat promovent, aut *rependo*, aut *serpendo* : cùm sint animalis generis veluti rudimenta, ut *Conchæ*, *Vermiculi*, *Serpentes*. De quibus Vos differtate, amici.

Conch.) Ego de Concha dicam, quæ est animal aquatile, conchis testaceis duobus inclusum, illísque carne exsangui & viscosâ arctissimè adhærens, & sese sub aquis levi quâdam palpitatione loco dimovens. Harum apprimæ sunt marinæ, trini generis. Primò, *Ostrea* succulenta, grati saporis, eôque pretii magni. Sed majoris longè *Concha margaritifera*, in qua nascuntur pretiosi *uniones*, & *Purpura*, purpureum evomens succum. In sicco vivuunt tardigrada *Cochlea*, testaceam suam secum circumferens domunculam : & similis huic, sed sine testa, *Limax*. Putantur hæc & illa carere oculis : sed habent cornícula, quibus prætentant iter.

Verm.] Mihi Vermilio de Vermibus facere verba placet, qui non æquè factura manûs Dei, atque nostris : quippe ôquè factura monûs Dei, atque cætera omnia. Imò altiorem sublimitatis gradum præ Auro, Gemmis, Stellis, evecta : utpote vitâ, sensu motúque libero (quibus ista carent) donata. Sunt autem Vermes animalcula pedibus & alis destituta, motum tamen onvolutione & evolutione corpusculi absolventia, quod *Repere* vocamus. Ex quarum rerum pinguedine gignuntur (h. e. unde materiam

materiam & vitam primò accipiunt) ex iisdem nutrimentum quærendo easdem eradunt : *Acari* ceram, *Tarmites* carnem, *Tineæ* vestes, *Blattæ* libros, *Teredines* (*Cossi*) ligna, *Lumbrici* uvidam terram, *Volvones* vitem, *Curculiones* frumenta. *Erúcæ* plantas, *Bombyces* Mori folia &c. Expeditiora verò sunt *Insecta* quibus dati pedioli : ut sunt *Pediculus* (seu Pedunculus) Lendium progenitor : *Pulex* saltator : *Ricinus* canibus infestus : *Cimex*, parietum & cubilium (maximè abiegnorum) graveolens perreptator. Et *Oniscus*, humescentibus adhærens muris. Et *Scolopendra*, à pedum multitudine Centipes (& Millepeda) dicta. *Formicæ* denique circa victum comportandum semper actuosæ : & *Aranea*, tenuissima nectentes aranea, per quæ insidientur Muscis.

Serp.] Ego generi humano inimíca, ad exercitum Dei Exercituum spectantia (quibus Ille peccati Hominem admonet, aut etiam peccata ejus punit) referam, Venenata serpentum genera : qui longum adepti corpus, arcuatâ ejus & volubili sinuatione serpent. Ut sunt, *Anguis* communis, *Colúber* sylvaticus, *Natrix* aquatica, *Aspis* venenosissima ; *Iaculus*, ex arbore in obvios sese vibrans : & *Vipera*, sola ex anguíno genere cátulos vivos pariens : (cætera enim Ovípara sunt.) *Amphisbæna* item porrò gradiens : & *Basiliscus* tam nocivus, ut solô visu necet. *Draco* denique, alatus serpens.

Serpentibus annumerari solent, tametsi gressiles : *Lacerta*, lacertosis pedibus ; & *Seps*, illi consimilis, sed minor ; & *Stellio*, maculis aureis picturatus ; & *Salamandra* tam frigida, ut exstinguat ignem. *Scorpio* denique, flexuosâ caudâ lethiferos infligens ictus. Habet ecce in minimis etiam quod metuat Creatoris iram Homo [O resipiscat !

ACTUS

ACTUS V. SCENA II.

Aquátus. Natantius. Piscenus.

Aqu.] Aquarum incolas lustramini sistere nostrum est. Inter eos notissimi sunt *Pisces*, pedum locò habentes *pinnas*, quarum remigio nátitant : locò autem colli *branchias*; quibus lympham ore immissam emittunt, & sic veluti respirant.

Natant.] Observandum est, habere intus *Vesicam* aëre turgidam, ad sese allevandum, & faciliùs fluitandum, quæ si rumpitur, perit ad nandum habilitas. Quando verò se crescere & corpore gravari sentiunt, prosiliunt aquâ & hauriunt aërem, ut stanti ad ripam fluminis tranquilli quotidie observare licet.

Piscen.] Nec ignorandum, pleró'que pisces esse squamosos : atque in his fæmellas habere *ova*, masculos *lactes*. Alii sunt glabri, lúbrici, oblongi : ut *Anguilla*, *Conger*, *Muræna*, *Lampetra*, *Mustela*, *fluviatiles* & reliqui de Anguino genere. Quomodo aliàs Pisces dividuntur ? dic tu, Aquáte.

Aqu.] In fluviaticos, lacustres, & piscinales, ac marínos. De fluviaticis quid observas, dic tu, ipse Piscine.

Pisc] Inter fluviaticos maximæ corpulentiæ sunt : *Silúrus* bucculentus : *Acipenser* mucronatus ; & *Huso* totus cartilagineus, grandescens usque ad longitudinem viginti quatuor pedum, Minima contrà est *Apua* (avenacei grani non multum excedens mensúram :) tùm *Cobitis aculeáta*, *Cobitis barbatula* (aliàs *Fundulus*, delicatus pisciculus) & *Gobius* seu *Cobius*.) Dehinc *Alburnus*, *Perca fluviatilis*, *Trutta* (aureis guttis picturatus piscis) & amicus illi *Thymallus*, *Barbus* item, seu *Mullus* & *Mugil*, &c. Lacustres & Marínos recense tu Natanti. *Natan.*) Perge absolvere pisces. *Pisc.*) Esto, si ita placet. *Lacustres*

Custres ac Piscinales primarii sunt, *Lucius* (seu *Lupus* piscis) *Carpio* (seu *Cyprinus*) & *Cyprinus latus* : *Tinca* item, & *Coracinus*, & *Perca*: *Pelágici* verò sunt : *Haleces*, quæ nobis salitæ afferuntur, in tinis : & *Passeres marini*, qui afferuntur arefacti, sole tosti : sicut & *Asellus*, qui usui non est nisi contúsus; *Salmo*, generosissimus piscis, ad duos cubitos excrescens, gaudet exire in flumina, in quibus & capitur. *Rasa*, monstrosus est piscis, in planum rotundus, pinnis orbem expansis. Sunt & quidam volatici pisces. Habetis piscium genera notiora. Præter verò pisces, quid animalium habent Aquæ, dic tu, *Aquáte*,

Aqu.] Belluas marínas, seu *Cetos* : & *Aquatilia mollia*, & *Cancros*, & *Insecta*, *Pisc.*) De Cetis differta primùm. *Aqua.*) Omnes Pisces sunt ovipari, sed Ceti vivípari. Quorum quinque aut sex genera nota sunt maribus nostris. Nempe *Phoca*, seu *Bos marinus*, tres vel quatuor nostros æquans boves, iners & ignavus. Tum *Delphin*, volacissimus animalium, ocyor vólucre. Et *Delphino* paulò minor, atque rotundior, *Orca* : & ad ducentos cubitos longus *Physeter*, per fistulam capitis aquam sursum ejaculans, Tandemque *Balæna*, quam scribunt reperiri trecentarum ulnarum : habet tamen hostem *Xiphiam*, qui assultans acutissimo suo rostro (ad duos trésque cubitos porrecto, & gladii instar mucronatio) illam láncinat, lániat, conficit tandem. *Mollia* verò *aquatilia* quid sunt ? dic, *Natanti*.

Nat.] Quæ nec sanguinem habent, nec spinas. Aliàs vocant *Araneas marinas*, à similitudine longissimorum pedum, in orbem extensorum. Qualis est *Polypus*, octo brachiis prælongis metuéndus (amplectitur enim, si potest, Hominem, & conficit :) tum *Loligo* (seu *Sepia*) emittens atramentalem succum, ne à piscatore videri & capi possit : & similia. De cancris quid habes, *Aquate* ?

Aqu.] Sunt Natatilia crustata, cervíce nervosâ, pedibus dénis, binísque chelis (id est forficulis, quas manuum loco habent, iisque prehendunt, stringunt, scindunt) instructa. Horum maximi dicuntur *Gammari* & *Astaci*, bicubitales : rotundi *Carabi* ; minutuli *Squillæ*. Omnes vere crustam veterem exuunt (sicuti serpentes pellem) novámque induunt, ut crescere queant. Insecta verò hujus Elementi sunt ne aliqua, Natanti ?

Nat.] Sunt : tria dicam primæ notæ. *Hirúdo*, est vermis ater, affigens se cuti nudípedis, exugénsque lingua bisulca sanguinem. *Tripula* habet araneæ formam, super aquam stans, aut cursans tantâ levitate ut non sidat. *Seta* denique *aquatica*, lumbrícus est, crassitie equinum crinem non excedens. Magnus ubique, etiam in minimis, Creator omnium !

ACTUS V. SCENA III.

Avinus : *Volanicus* : *Poténus* [ποτηνός, *alatus*, *volucer*.]

Aqua.] Quantò subtilioris essentiæ præ Aqua est Aër, tanto sublimioris naturæ aquatilibus sunt Animantes aëriæ, quæ alarum & caudæ vibratu volant quô volunt. Omnes sunt pennatæ, plumatæ, rostratæ : exceptô *Vespertilione*, qui pilosus & dentatus est, alásque habet membranaceas. Omnes item sunt bípedes (etiam *Manucodiata*, quam esse apodem falsò perhibent :) sed grandiores ambulant tantummodò ; minores saltitant tantummodò ; mediocres & incessu utuntur & saltatu. Cibaria petunt rostro, referciúntque ingluviem : & quamvis pitissent, nulla tamen minget, omni humiditate in vapores, quibus humectandæ sunt plumæ, perpetuò, abeunte.

Nidificant communiter in locis homini inaccessis, securitatis causâ : (mirum est, si verum, *Halcyonem*, seu *Halcedonem* aviculam, in ipso pelago nidum struere, tranquilli tum æquore : unde tranquilli dies *Halcedonia* vocantur. (Structo nido pariunt Ova, quibus postea incubando

cubando excludunt implúmes pullos ; qui quamdiu pipiunt, Pipiones vocantur. Et notandum est, ex albumine ovi formari aviculæ corposculum ; Vitellum autem illi esse loco alimenti, quamdiu intra testam vivit pullus : qui deficiente sibi hoc nutrimento testam arescentem fódicat, perrumpit, erumpit, cibúmque à parentibus accipit, aut ipse mox circa se quærit. Mira naturæ industria ! Sed *Volucrum genera*, ipsi jam recenséte ! ut ne mihi objicere queatis quod Æsopus conservo, omnia sólum scire voluisse, sibi reliquisse nihil.

Vol.] Ne metuas ! non adeò erimus invidi, tametsi omnia scias & eloquaris. Esto tamen, & nostræ partes sint hîc aliquæ. Aves avibus si comparamus per oppositas usq; qualitates : erit *Struthio* alitum maximus, ob vastitatem corporis (æquat enim Bovem ferè) haud súbvolans, alarum tamen vibrátu cursum perniciter urgens : minimus autem *Regulus*, sepimentorum foramina pervolitare gaudens. *Aquila* est generosissima, absq; nictatione solem intuens, *Avium Rex* dicta : despicatissima rursus *upupa*, cristata quidem, fœda tamen, quippe stercoribus victitans. *Pavo* formosissima est volucrum, speciosam suam caudam subinde rotans, & superbiens : deformissima verò *Noctua*, cum reliquis nocturnis lucifugis ; *Bubone* ominoso, *Asióne* aurito, *Ulula* flebili, *Alucône* ferali. Cæteræ Aves sunt nobis Vernáculæ vel Advenæ, Campestres vel sylvestres, aut Aquaticæ. Quarum species placétne pérsequi, *Potène*?

Poten.] Si me quoque non esse mutum vultis, experiar. Vernáculæ sunt quæ nobiscum in ædificiis habitant, & fimeta ferè ruspantur. Qualis est *Gallus*, certis horis cántitans (eoque rusticis Horologii vicem præstans) & in suo sterquilinio cristam erigens & cucuriens, cùm gracillantibus *Gallinis*, & tota gallinacea pullitie. Dehinc *Gallopavo* (Gallus Indicus) gerens in capite carnosam vittam, & sub rostro paleam, irato valdè rubentem, cum sua *Meleagride*. Tum Columbus cum Columba ; pulchelli, si plumipedes. Domesticis anumeramus, quæ

circa

circa ædes habitare gaudent, tametsi nullo usui nostro quem sciamus ; ut *Hirundines*, Veris nunciatrices, & *Passeres* saláces : *Monedulas* item, *Cornices*, *Picas*, & in Turribus nidificantes *Tinnúnculos*.

Vol.] Cur Anseres & Anates silentiô transis ? Nónne quoque domesticæ sunt ?

Pot.] Sanè : Sed eas Aquaticarum gregi reservatas volebam.

Vol.] Perinde fuerit. Quas autem vocas *Aves advenas* ?

Pot.] Quæ hiemandi nobiscum tædiô in regiones cálidas ávolant, rursumque vere redeunt : ut *Ciconiæ*, spineos sibi nidos super ædificia, dum æstatem nobiscum agunt, exstruentes. Et *Ardeæ*, his paulò minores, collo tortili. Et *Grues*, admodum congruè abvolantes : nempe cuneatim, unâ prævolante. *Anseres* item *feri*, *&c.* Notabile admodum, *Hirundines*, *Cotúrnices*, & alias quasdam, non avolare à nobis peregrè : sed se abdere tantùm in arborum vel rupium cavas, aut submergere aquis, & obrigescere : donec tempore verno resuscitatæ àvolent, & se nobis reddant.

Vol.] Verúmne hoc ?

Pot.] Verissimum, experientiâ multâ probatum : in testimonium, Deum esse qui omnibus à se creatis vitam & indere & admere potest. Tu verò, *Avine*, jámne tibi silentium indixisti ?

Av.] Minime gentium. De Avibus agimus, creatúra vocali, mutos esse nos non convenit ; sed vestri me oblectant discursus.

Pot.] Veniemus mox ad Cantrices aves, quæ nos exemplô suo ad laudes Dei excitabunt. Tu interim recense Campestres.

Av.] Campestrium prima sit *Alauda*, primô vere in aëre se vibrans, & cantillatione multâ Deum laudans : cui similis est *Cassita* cirrata. Tum *Coturnix* caudâ curtâ : ideóque parum volitans, & cùm vociferatione. *Perdix* coturnice major, palato gratissima. Et prægrandis,

nsere

Ansere major, *Tarda*, seu *Bistarda*, à tardo volatu sic dicta: quam non omnes Terræ habent.

Silvestres quomodo dividis, *Volanti*? *Vol.*) Dispesco eas in majores, minores, & minimas. Majores sunt, *Terraones* surdi (seu *Uro-galli*:) & *Phasiani*, gallinæ sylvestres picturatissimæ: & *Attagènes* sapidi (Perdices montanæ:) & *Columbiferi* duorum generum: majores dicti *Palumbes*, torquati; & minóres pede rubido, *Liviæ*, *Cuculus* item, qui se prodit cuculando: castúsque *Turtur*. Minores sylvestres pastu distinguimus. *Ficedula* enim vescitur ficubus; *Merops* apibus; *Rubécula* muscis; *Currúca* vermiculis; *Picus* arbores rostrando, delitentésque bestiolas extrahendo, iisdem; *Turdus* baccis juniperinis, unde nobis carne suâ sapidissimum saluberrimúmque præbet pastum. Minimæ sunt Cantrices; ut *Luscinia*, suavissima modulatrix; hujúsque æmula, etiam frigore frinniens *Fringilla* & parum minuriens *Parus*: & flavescens collo *Galbulæ*: & victitantes seminibus aviculæ, *Luteola* papaveris, *Linaria* lini, *Carduelis* cardui, &c.

Sed & vocalibus addendæ sunt istæ majores. *Sturni*, *Mérulæ*, & ex transmarínis *Psittaci*, articulatam nostram vocem ac sermonem imitari consuescunt. *Vanellus* pulchrè cristatus, sed ingratè clamosus, campis gaudet. Rapaces enúmera tu, *Potene*!

Pot.] Rapáces sunt Carnívoræ, & solívagæ, quæ campos & sylvas pervolitando prædantur, hoc est, alias aves persequuntur, uncísque unguibus & rostro dilaniat, ac dévorant. Ut sunt, *Accipiter* quem aiunt resupinatum rectà cœlum versus evolare posse,) cum congeneribus sibi, *Niso* fringillario, *Falcone* bellè oculato, *Buteone* ignavo. *Milvus* item (seu *Milvinus*) pullastrorum raptor: & *Vultur*, solis morticinis pascens, sicut & *corpus*. Aquaticas percense tu, *Avine*!

Avin.) Aquaticæ omnes palmipedes, natandi causâ: quemadmodum videre est in Ansere & Anate. Sicut & neandidissimo *Olóre*; & in saturabili ingluvie *Onocrotalo*

lato (cui mox sub ipso rostro ingluvies, sacci instar, pendet, quo magnos etiam pisces déglutit:) & in latissimi rostri *Pelicano*: bovisque instar in Arundinétis mugiente *Bautione*; & in semper nanaute *Querquedula*, crebroque urinante *Mergo* & *Fúlica*, Sunt & piscivoræ non palmípedes, ideoque Aquis non innatantes, sed eas tantùm circumvolantes: *Ardea*, *Ciconia*, *Gavia* piscatrix, *Motacilla* caudam indefessè motitans. Claude tu, *Volanti*, doctrinam de volatilibus, instructo ex *Infectis volantibus* exercitu.

Vol.) Est profectò hîc etiam non contemnendus DEI Exercitus armatus, malorum in pœnam varié, aculeis, rostris, dentibus, cornibúsque. *Apes* enim, *Vespæ*, *Crabrones*, &c. aculeati sunt: *Muscæ*, *Culices*, *Tabani*, *Asili*, rostrati: *Cicádæ*, *Locustæ*, *Grylli*, *Papiliones*, dentati: *Bruchi & Scarabei* quidam cornuti: & longum esset omnes illorum dotes, aut vires, recitare. *Apes*, mellis conditríces, hoc artificii sciunt quod hominum nemo: tantúmque conficiunt singulos in annos Mellis, ut si comportari esset possibile, rivi fluerent, amnium instar. Quantum hoc in nos Dei, per hunc pusillarum avicularum exercitum, beneficium? quanta rursum clades si quando *Locustas* segetum populatrices, densissimis agminibus immitti? quàm citò sic messem ante messem peragit? quantâ fame integras Gentes affligit? si quis nescit, legat Joëlem Prophetam.

ACTUS V. SCENA. IV.

Quadrinus. Ctenius. Eeraus. Amphistenes.

Qu.) Solidissimum inter Elementa Terra est, solidissimæ compacturæ animantes terrenæ sunt, *Quadrupeda*: quæ in *mansueta*, *ferocia*, *& amphibia*, dividimus. *Mansueta* sunt, sub Hominum cura viventia, *Pecora* & *Jumenta*. *Ferociæ* sunt, feræ hominem refugientes, per loca

loca latebrosa sese abdentes, & pastum ipsamet sibi quærentes. *Amphibia* sunt Terram pariter & Aquam incolentia quadrupeda. Quæ omnia fœtum vivum progênerant, lacteque uberum alunt: grandiora unicum, & rariùs: minutiora numerosum, frequentiùs. Pro integumento habent vel *Pilos*, ut *Lepus*, vel *villos*, ut Ursus; *Lanam*, ut Ovis; vel *Setas*, ut Sus l vel *Squámas*, ut Rhinoceros. Pedes autem vel digitatos, *unguibus* armatos, ut Canis; vel *ungulatos*. Et quidem *ungulâ vel solidâ*, ut Equus; vel *bifidâ*, ut Bos. Quædam sunt cornúta, carentque superioribus dentibus, quia horum materia transit in cornua. Idcirco cibum rúminant, hoc est deglutitum semel ex ventriculo primo in os retrahunt, denuoq; masticant, totâ nocte. Habent enim (melioris digestionis causâ (Ventriculos quatuor contiguos *Rumen, Reticulum, Echinum, Omasium* ; demúmque *Intestina*: & ádipis loco pinguedinem densiorem, *Sebum*. Verùm de illis jam per species agamus. Tibi, *Cténi*, placétne de *Pecoribus* ?

Cten.) *Pecora vocamus* illas quadrupedes, quæ lactis & carnis potissimum causâ aluntur. Quorum maximum genus *Bovinum* est, cujus dux, *Taurus*, paleari pendulo spectandus venit. *Vacca* prægnans dicitur *Forda*; nondum fæta *Iuvenca*; *Vitulus* grandescens *Búculus vel Bucula, ut notum est.*

Minorum pecudum sunt *Oves* lanosæ, cum *Agnis* subrumis & abrumis, Arietibúsque petulcis: qui vexati arietant, tametsi cornibus mutili, aut sectarii *Vervéces*. Hirsútus *Hircus* castratione fit *Caper*: hîc & illîc aruncô *Capram*. sectabilis: petulantes *Hædi* circumcursitant. *Setósi* sunt *Porci*: qui necdum castrati vocantur *Verres*: exsecti *Majales*; porcelli sumen *Scrophæ* adhuc sugentes, *Nefrendes*, depulsi à mamma, *Délici*. Tu, *Amphisthenes*, recense Jumenta.

Amph.) *Jumentum*, est pecus operarium, seu *Veterenum* (rectius forsan *vecterinum*,) quia vecturis adhibentur). Inter quæ maximus & gibbosus *Camélus*, plaustri instar Mer

Mercatorem cum mercibus ferens. Huic proximus *Equus*, juba insignis, ferox licet, & calcitrans, effrenis & indomitus, domatur tamen, & sessori obtemperare cogitur: præsertim *Cantherius* factus, ubi & hinnire desinit. Sed pandus *Asellus* oneribus bajulandis servit, & cum ab Agasone vapulat, rudit. *Canes* & *Feles* huc repono, quia nobis custodes sunt; illi pecoris contra fures; hi penois, contra mures. Nam canis ádvenam latratu prodit, improvidéque appropinquantem mordet, præsertim Catenarius: vel ad minumum baubatur. Si quis eum sensim irritat, ringitur; si percutit, quiritatur. Rabidus autem factus discursat; & si quem obvium mordeat ipso morsu reddit hydróphobum, hoc est, aquæ metuentem, moréque catellorum latrantem. *Catus* autem angulos Domûs perreptans, Mures (ex muscerda, vel alias) odoratur, tum insidiosè capit, discerpit, dévorat. Sed etiam tu, Feræe, facito Verba, deque Animantibus illis unde tibi nomen disertato.

Fereus) Feræ majores dicuntur *Belluæ*: crudeliores *Bestiæ*. Belluarum maxima *Elephas*; capi se & mansuefieri facile patitur, servitque homini vectando (aliquando viginti & triginta viros simul) perlubens. Dentes habet duos tricubitos, qui dant candidissimum *Ebur*; pabulum verò attrahit *Proboscide*, quæ est ab ore prodiens oblongus tubus, quo vice manûs utitur. *Rhinoceros*, corpulentia illi ferè æqualis, indutus est squamis osseis, geritque super nasum Cornu acutum, quo transfódit Ventrem *Barri* (hoc est, Elephantis) dum cum illo præliatur. Dehinc sunt feri Boves bicornes, *Bubalus, Urus, Bonasus*: sed Bonasus habet cornua ad oculos flexa, ad pugnam inutilia *Monóceros* (i. e. *Unicornis*) rarissima fera, unico visendus bicubitali cornu, abditissima incolit deserta, ob incredibilem pernicitatem capi difficilis. Sequuntur Feræ ramosa gestantes cornua; quarum maxima est *Alces*, cui detractum tergus præ duritie insecabile est. Tum *Rangifer*, jubatus; velocitateque tantâ, ut trahis præjunctio (in Lapponia) decurrat diurno cursu super 800 (octingenta stadia, quod 25 milliaria nostratia facit) per nivem & glaciem. Tum *Cervus* noster, præagilis quoque, gestans

gestans cornua quotannis decidua (cervæ tamen nulla sunt) solus é brutis moriturus lacrymatur. Damæ cornua latescunt: *Ibici* reflectuntur in dorsum: *Rupi-capræ* sunt obunca, ut auxilio horum insiliat rupes desiliatque indemnis. *Capreolus* cum sua *Caprea* minimus est Cornifcrorum. Quorum omnium pulli *Hinnuli* dicuntur. Ita in ordinem redegi Feras mitiores. Tu, *Quadrine*, Bestiarum explica naturam, & greges.

Quad.] Bestiarum nulla est cornuta, Dentibus ac Unguibus armatæ omnes; quia non herbaticæ sunt, sed carnivoræ. Quarum agmen ducit robustissimus *Leo*, hirtus armis, rugiens (quando rugit) formidolosè. *Pardus* (mas) habet pellem variis maculis pulchrè distinctam; *Pardalis* (fæmina) interalbicantibus tantùm punctulis notatam. Uterque admirandæ velocitatis: si prædam saltu terno non assequitur, dimittit. *Tygris* omnium sævissima (& ipsa maculosa) tympanorum sonitu adeò dicitur efferari, ut in rabiem acta seipsam dilaceret. *Lynx*, aliquanto minor corpore, haud dispar ferocitate, & visus præacuti est, tergoreque colorato. *Ursus* villosus continet se per hiemem in speluncis, sine victu: *Ursa* dicitur parere catulos semiformes, lambendoque demum refingere ac perficeret. *Lupus*, voracissima bestiarum, famelicus ululat. *Vulpes*, dolosa & gulosa, nunquam mansuescit: expetitur propter pelles, eóque non capienda vernô, ubi glabrescit, ac fit depilis. *Onager* ventô ubi glabrescit, ac fit depilis. *Onager* ventô pasci perhibetur, si desint herbæ. *Aper* autem terram rostro fodicans, radicibus pascitur: irritatus ore spumat, dentibus frendet, vertagosque & venatores se insequentes ferit, quandoque interimit. Atque hæc sunt Bestiæ majores: minores ede tu, Cteni.

Cten.] *Simia*, sola quadrupedum caudæ expers, ridicula est humanorum operum imitatrix: sicut & *Cercopithecus*, qui tamen caudatus est. *Lepus*, quo nihil timidius, dormit patentibus oculis; ac si quid strepit, mox territus arrigit aures, vel se proripit, & ad dumeta confugit: si aufugere non potest, & capi se videt, vagit. *Cuniculo* nihil fœcundius: est qui non tantum crebrò fœtat, sed

sed & superfœtat. Addam Animalia fera duo spinis horrida: *Erinaceum* nostratem, qui periculo viso convolvit se in globum, aculeosque erigit, ut ne impune tangi etiam possit: & *Herinaceum Æthiopicum* (decuplo majorem nostro; *Hystrix* illi nomen) qui aculeos suos veluti spicula ejaculatur, canéque se insequentes vulnerat. *Gazela* exsudat fragrantissimum Moschum: neque huic dissimilem *Catus Zibethi*. Sed ne sòlum hìc sermòciner, tu, Ferræe, absolve quod in Ferarum classi restat, *Feles* & *Mures sylvestres*.

Ferin.) Varia sunt illorum genera, quos pellium causâ venantur. Nempe *Catus sylvestris*, *Martes*, *Martes Scythica*: *Mustela alpina*, *Mus ponticus*, & *Noricus*: sicuti & semidomestici illi, *Viverra* & *Mustela*. Ex cognato genere sunt *Sciurus*, *Melis*, & *Glis*. Hoc & isto nihil somnolentius; *Sciurus* v. latâ & villosâ sua caudâ sibi ipsi umbellam facit, & in transvolando de arbore in arborem, illâ vice alæ utitur. Huc spectat campestris murinus grex, quorum maximi sunt *Sorex* & *Cricetus*, profunda sibi cavantes foramina, segetibúsque valida inferentes damna. Sed *Talpa*, radicibus solis pascens, sub terra se continent semper, interdum tamen grumos faciens capitur. Claude quadrupedantium agmen tu, *Amphistenes*: explicato quid & quæ sunt *Amphibia*?

Amph.) Sunt bestiæ in utroque elemento, Terra & Aqua, degentes. Ut *Fiber* ac *Lutra*, uterque pilosus, & caninæ staturæ: sed ille caudam habens carnosam & squameam, tanquam sibi appensum piscem; hic pedes posteriores velut anserinos, ad natandum. Tum est *Crocodilus*, formâ ferè lacertæ parvæ, sed excrescens ad ulnas 20. Frequens est in Nilo Ægypti, devorans interdum canes & Homines. Hoc habet singulare, quod inter mandendum, contra omnium Animalium consuetudinem superiorem movet mandibulam. Quadrupedes quoque sunt *Ranæ* coaxantes: & *Bufones* venenati, & viridissimæ *Calamitæ* innoxiæ: clypeata denique *Testudo*, quæ in India tanta reperta est, ut insidentes (aut insistentes) sibi duos tresve viros ferre potuerit.

Cten.) Ita sunt Exercitus viventium. *Laud*[illegible] jam

Dominum Deum Exercituum omnia Opera ejus; ipsæ etiam Bestiæ, & omnia jumenta! Reptilia & Aves alatæ, Hallelujah! Psal. 141. v. 10.)

ACTUS V. SCENA V.

Rex.) Nempe jam peracta sunt, quibus peragendis hæc destinata fuit dies?

Plato, Ita, Serenissime Rex. Naturæ nobis exhibita sunt Opera, per suas Classes: usque ad gloriosum illud fastigium quod Operibus suis imposuit DEUS, imaginem suam, Hominem, quem & parvum Mundum dicimus.

Rex.) Hic autem quando lustrandus veniet?

Plato.) Quando Tibi, Rex, Philosophos, qui Anthropologica tractant, accersi placebit.

Rex. Placebit quam primùm per negotia licebit: cujus rei me submonebitis, quum videbitur commodum. Nunc ad officii munia redeamus omnes.

[*Hic surget, & á Senatu suo comitatus ingredietur Scenam, Musica interim resonante.*]

Epilogus.

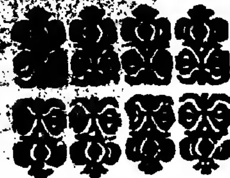
Scena paracta est, *Generosi & Reverendi Domini Scholarchæ.* Videtísne quid in addiscendis Linguis & Artibus bonis *Comica* possit actio? Non Psittacos vel Merulas audivistis, ea quæ non intelligunt deblaterantes: rem agi potiùs, quàm dici, vidistis. Intelligere enim nos ea quæ discimus, rerum, quas recitamus, ad vivum facta repræsentatio apertè ostendit, nostro & vestro sensuum oblectamento. Nam quod per nudam expositionem vix trimestralis molestus obtinuisset labor, id per schematismos, variámque rerum & personarum interpolationem jucundus dierum aliquot obtinuit lusus. Non Suffeni, nobis sumus. Auditóres, nec inánes vanæ industriæ venditatores, Vobis inspectantibus res vivo patuit experimento, parebitque indies melius, modo nobis favorem ne subtrahite Vestram. Nunc si quid aberratum est, memoriâ vel actione, condonate oramus. Primùm experientibus venia debetur. Valéte, & Scholam, Studiáque nostra, Vobis habere quàm commendatissima.

JA-

Januæ Linguarum PRAXEOS COMICÆ

PARS II.

Gloriosum Operum DEI colophónem, HOMINEM, cum sua mirabili *structura*, spectandum exhibens.

Ecclus: 17. v. 1, & 6.

Deus creavit de Terra Hominem, & secundùm imaginem suam fecit illum: Creavit illi scientiam Spiritus, sensu implevit Cor illorum, mala & bona stendit illis.

PERSONÆ.

1 Prologus.
2 Ptolomeus Rex.
3 Plato. } *Philosophi.*
4 Eratosthenes.
5 Apollonius.
6 Plinius. *Polyhistor.*
7 Anthropologus.
8 Membratus.
9 Propertius. } *Anatomici.*
10 Ossatus.
11 Fulcinius.
12 Myódes.
13 Encarus
14 Corderus.
15 Cœlius.
16 Humorius.
17 Spiriteus.
18 Sanguinius.
19 Concretius.
20 Vitalius.
21 Vocalius.
22 Gustavus.
23 Albinus.
24 Attentius.
25 Dormilio.
26 Mentéus.
27 Synesius.
28 Volentius.
29 Affectenus.
30 Conscius.
31 Chirurgus I.
32 Secundus.
33 Tertius.
34 Medicus I.
35 Secundus.
36 Tertius.
37 Quartus.
38 Portentius.
39 Fabellus.
40 Epilogus.

PROLOGUS.

[*Obambulans tacitè, capite tamen retectô, circumspectabit modestè: tandem consistens infiet.*]

LOquere adolescens, ut te videam! dixit ad puerum, sibi adductum discipulum, Antisthenes Philosophus. Videns quidem illum ante se stantem, quantum ad externam staturam & figuram, interiora tamen ejus intueri non valens, nisi quantum se foras proferret sermone. Sermo nimirum, & Gestus exterior, index est Animi: unde non tantùm quid Homo velit, sed & quid sciat & possit, egregiè patescit.

[*Tum spectatoribus obversus.*]

Vos nobis Antisthenes eritis hodie, Viri prudentissimi: Nos vestri tirones. Jubete nos loqui, ut nos videatis! Non loquemur tamen solùm (id enim etiam qui sonos dant sine mente possunt) sed agemus simul: ut Nos Res quas recitabimus intelligere quoque intelligatis. Erit autem dignum attentione argumentum: *Nosse semetipsos, quantum ad totam Naturæ nostræ constitutionem. Nempe & Corporis compagem totam, intus & extra; & Animæ nostræ structuram totam, simul cum Morbis Corporis & Animi, qui nobis contingunt.* Talia enim nos præteritis diebus didicisse, hac horâ vos docebimus. Qui sibiipsi vilis non est veniat, & seipsum sibiipsi spectandum Theatro sisti gaudeat.

[*His dictis, exhibitoque honore, recedat.*]

ACTUS I. SCENA I.

Rex, cum Consiliariis nuperis.

Ptol.) Mundi contemplationem absolvimus: Hominis considerationem seponi sua sistis hunc in diem. Quis ergo hujus rei nobis erit processus?

Plat.) Disposita jam sunt, ó Rex, omnia, expedienda quaternô actu. Primò venient, eum vocabuntur, Physici illi qui se Anatomicos vocant, Membrorúmque Corporis humani numerum, situm, usum inquirunt: ostendéntque nobis quàm harmonicè Corporis hoc systema compositum sit. Deinde ingredientur, qui Humorum Membris contentorum, Spirituumque humores moventium, vim explicare sciant. *Post hos* prodeant, quibus Mentis structura, Affectuumque natura, nota sit. *Tandem* aderunt qui Morbos, Corporis & Animi, non ignorent, nominibúsque suis, é rerum natura desumptis, distinguere valeant.

Ptol.) Designatio hæc ordinis probatúrne Vobis reliquis?

Erat.) Accurata videtur. *Apoll.*) Assensione illam comprobo.

Plin.) Galenus Corporis partes in *Continentes, contentas,* & *impetentes* divisit; hoc est, in *Vasa, Humores, & Spiritus*. Sed hæc divisio plenior erit, quippe quæ non Corpus, sed Hominem, dividit: impetentibusque ipsis (spiritibus) impetentes suos (Animum & Affectus) assignat: demúmque quomodó omnia hæc vitiari possint, & soleant, utiliter (quô corruptélæ caveri possint) ostendit.

Rex.) Maneat igitur; Ordine istô Hominem lustremus.

Apoll.) Iterum Methodi admoneo: ut ante alios audiatur qui generalia de Homine, quid totus in seipso

so consideratus sit, & ad quid sit, edisserat.

Erat.) Rectè id monetur: Anthropólogus igitur primò erit vocandus.

Rex.) Veniat. Tu verò, Eratosthenes, exerce illum quæstionibus.

ACTUS I. SCENA I.

Anthropólogus.

Antr.) Jussu Regiæ Majestatis adsum.

Erat.) Jussu ejusdem te alloquor. Hominis aggredimur contemplationem, amice: quam unde tu auspicandam censeas, scire avemus.

Antr.) A consideratione excellentiæ suæ: ut rectè à Macrocosmo veniri ad Microcosmum; & à Domo numerosæ familiæ ad ipsum Patrem-familias, pateat. Quippe qui ipsius Dei imago, incarnatúsque Angelus, est, & Animal divinum, in regendis & gerendis rebus Dei coadjutor, inque edendis Sapientiæ ludis collusor: Creaturarum denique Dominus, Creatoris verò sui ratiocinarius.

Erat.] Magnifica de Homine loqueris.

Antr.] Quia magnifica cum illo fecit qui Potens est, & sanctum Nomen ejus. Miser, qui ignorat Deum: miser, qui ignorat seipsum.

Erat.] At exortus Hominis humilis est.

Anthr.] Sed finis excelsus & gloriosus, ad quem se promovet gradatim. Conceptus enim in Matris utero ex sanguinis gutta, *Embryo* est; massa viva, sed sui ignára. Inde prodit in lucem, *Infans*; ex quo fit *Puer*, bestiola ad sensuum ductum brutè discursans. Ex impubere fit puber *Adolescens*, ubi rationis freno coërceri incipit, si incipit. Grandescens Corpore, staturæque assequutus terminum *Juvenis* est: demùmque, si animô simul grandescat, fit *Vir*, negotiis vitæ par: mox provectior

vectiore ætate *Senex*; & in decrepita senecta edentulus *Senecio*. Corpore quidem mox futurus sepulchri pabulum, Mente tamen æternitatis candidatus. Quomodo & in altero sexu, è *Pupa* fit *Puella*, tum *Adolescentula*, inde *Juvencula*, dehinc *Mulier*, tandem annosa *Vetula*. Ita humanæ vitæ curriculum nihil est nisi *Nasci*, *Puerascere*, *Adolescere*, *Juvenescere*, *Virescere*, *Senescere*, *Mori*.

Erat.) Ecquid igitur hîc adeò gloriosum? Præterea si Ætatum singularum attendamus occupationes, inanitas mera ubique se prodit. Nam *Infantia* seipsam ignorat, *Pueritia* ludicris transigitur, *Adolescentia* curiosis tentatur, *Juventus* vanis oblectatur, *Virilitas* laboribus fatigatur, *Senectus* ad priorem invalescentiam relabitur (hinc senes repuerascere dicuntur): donec senilis marcor consumat & consummet Vitam, heu quàm fugacem!

Anthr.) Verissima hæc sunt, sed Corporis respectu. Animô nobis Mundo majora demandantur peragenda: nempe præsentis Vitæ curriculum regere tam circumspectè, ut in conspectu Cœli & Terræ omnium hîc actorum reddere queamus rationem; atque si digni fuerimus reperti, ad æternam cum Deo cohabitationem Cœlos ingrediamur: O felix qui SEIPSUM ex ultimo fine suo NOSSE didicerit!

Erat.] Agnoscimus: sed hoc nos docebunt Theologi. Nunc Naturæ humanæ constitutionem, & Corporis Animæque fabricam, quærimus. Tu igitur secedere poteris: veniant autem qui nobis externa Corporis nostri Membra scitè ostendant,

[*Abibitque honore exhibitô.*]

ACTUS

ACTUS I. SCENA III.

Membratus. *Propertius.*

Rex.] *Apolloni*, age cum his.

Apoll.] Viri boni, estísne ex eorum numero, qui in naturæ humanæ contemplatione operam ponunt?

Membr.] Equidem sumus.

Apoll.] De Corporis igitur nostri compáge quid dicitis?

Membr.] Corpus nostrum, Animæ rationalis habitáculum & organon, sapientissimi Architecti tàm illustre spécimen est, ut nemo satis demirari queat, si articulátim spectetur.

Apoll.] Doce igitur articulatim nos spectare Hominem.

Membr.] Primùm ipsa Corporis statúra perelegans est, Cœlum versus erecta: quod nulli animantium contingit.

Prop.) Et Membrorum inter se situs quàm harmonicus? Nam quæ bina data sunt (ut *Manus*, *Oculi*, *Aures*, *Renes &c.*) locantur ex adverso, ad latera: quæ singula (ut *Nasus*, *Os*, *Cor &c.* per medium. Præstabiliora item membra supremô locô, ut *Caput*; vel intimo, ut *Cor*; sequiora infimo (ut *Pedes*) vel intimo, digitorum *Ungues*.)

Apoll.) Rectè hoc observatur. Sed recenseantur Membra ordine.

Membr.) *Capitis* partem potissimam tegunt *Capilli* rotati in vertice: anteriorum verò partem decórat *Facies*, è qua dignoscimus personas. In Facie rursum *Frons* éminet, figúrâ propè semicirculári, désinens utrinque in *Tempora* [*ostendantur omnia & singula manu*]: plerisque glabra, paucis híspida; senescentibus rugósa, lætis erugata, iracundis caperáta.

Prop.]

Prop.) Fronti autem subjacent *Oculi*, quoquô versum
mobiles, facti è diversis membranis, seu túnicis, trans-
paréntibusque humoribus. Qui, si cui próminent, cer-
nit obscurius; si sunt profundiores, clariùs. Sed hirqui
oculorum sæpè sudant lacrymas, quotidie gramias, manè
à somno detergendas. In Oculi medio sita *Pupilla*, albô
circumfúsa; spéculum est in quo rerum objectarum ima-
gúnculæ resplendent in forma pupulatum. Eam *Palpebræ*
humectant nictando [*sic*, *ostendatur nictatio*] : *Ci-
lia* verò, è crepidine palpebrarum enáta, unâ cum *Su-
perciliis* [*ostendantur*] tutantur oculum, ut ne quid in-
cidat.

Membr.) Auribus verò adaptatæ sunt *Auriculæ*, & qui-
dem pátulæ, ad repercutiendum sonos; & in Cochleæ
formam cavatæ, ad introvertendum sonum per anfractu-
osum iter. *Nasus*, respirationis causâ datus, incipit ad
intercilium, & se inter duas genas demittens, discrimi-
natur in duo spiracula, *Nares*; per quas demanat Ce-
rebri purgamentum, mucus; sed ne defluat ante mun-
ctionem, detentatur à vibrissis. Infra Nasum sunt rubi-
cunda *Labia*; & apertile *Os*; tum *Mentum*, & ad late-
ra ejus *Malæ*, ephébis *Lanugine*, viris *Barbâ*, intectæ.
Superius *Labrum* tegitur mystace biparbito: sed quidam
sunt imberbes.

Apoll.] Absolvistis Capitis partes externas : descen-
dite ad ipsius Trunci partes. *Memb.*) *Collum* interjacet :
cujus pars anterior *Jugulum* est, posterior *Cervix*. Sub
jugulo incipit *Pectus*, papillis utrinque turgens, calidis-
que maribus in medio hirtum. *Umbilicus* est in ventris
meditullio: infraque hunc *Inguen*, cum adjacentibus ve-
rendis; quæ ut nudare, ita nominare, pudor vetat. *Ter-
gum* verò, sub cervice incipiens, habet ordine *Húmeros*,
Dorsum, *Lumbos*, & *Nates*, sessionis gratiâ *Clunibus*
obvolútas. Ad latera sunt *Axillæ*, & *Hypochondria*.
Ita sunt partes Trunci etiam externæ : nihil omissum
reor.

Apoll.] Descendite igitur ad *Artus*, Manus & Pe-
des.

Pro.] Ab humeris dependent torosa *Brachia*: hinc
flexiles *Cúbiti*, quibus inniti solémus : tum *Lacerti*.
Manusque perquam versatiles, ut quidvis pro lubitu
versare valeamus. *Sinistra* tenet, *dextra* operatur;
quamvis hoc apud *Scævolam* fiat contrariè, apud *am-
bidextrum* indiscriminatim. Jam partes Manûs at-
tendite! Cóncava manus dicitur *Vola*; diducta, *Pal-
ma*; contracta, *Pugnus*. Habétque *Digitos* quinque:
& quisque digitus *Articulos* tres, & todidem *Condy-
los*. Articuli verò postremi exeunt in *Ungues*, qui-
bus *scabimus*, *scálpimus*, *lancinamus*, *laceramus*. No-
tandus & digitorum usus : nempe quòd *Póllice* pre-
mimus, *Indice* monstramus, *Verpô* ludificamus, *Annu-
lari* annulos gestamus : *Auricularis* verò pro auriscalpio
est.

Membr.] Similiter infra *Coxas* sunt *Fémora*; sub *Gé-
nubus*, *Crura*: sub *Póplite*, *Sura*. A *Suffragine* est imus
pes; Continens Talos ad latera exstantes; & à tergo
Calcaneam & hinc *Solum* pedis, seu *plantam*, & supernè
convexam plantam. Tum denique *Hallum* cum digitis:
quibus subnixi protollimur altiùs.

Apoll.] Ita ergò à Capite ad plantam pedis descen-
distis.

Prop.] Deus noster Deus ordinis est, & Opera ejus
omnia undique ordinata : maximé verò in quo Ille Sa-
pientiam suam ostendere voluit maximè, Homo. Cui ex-
terna & interna Membra tot data sunt, quot Anno dies,
nempe 365; ut singulis diebus Homo gratus sit Deo pro
tali Corporis structura.

Apoll.] Habemus gratiam, Vir optime, pro hocce tam
utili monito Veniant jam qui nobis interanea Hominis
ostendant.

ACTUS I. SCENA IV.

Ossatus, Fulcinius [Ferentes secum *Sceleton* humanum, si haberi potest.]

Oss.] Interanea Hominis explicari sibi velle Serenissimum Regem cognovimus. Adsumus igitur, ostensuri Corporis Fulcra OSSA, quantum ad numerum, situm, usum.

Rex.] Age cum illis, *Plini.*

Plin.] Numerum ossium ostendere valtis? Quot ergò sunt cuique nostrûm ossa?

Oss.] Circiter trecenta: quædam enim adeò minuta reperiuntur, ut ab aliis numerentur, ab aliis non numerentur.

Plin.] Quodmodo dividuntur?

Oss.] In *ossa Capitis, Trunci, & Artuum,*

Plin.] *Ossa Capitis,* quæ sunt, & quot?

Ossat.] Primarium est *Calvaria*, ex pluribus ossibus pectinatim veluti consuta (Ecce!) Id quod à Sapiente Creatore ideò sic ordinatum creditur, ut per suturas illas Cerebri vapores exire, neque Homini perpetuos adferre dolores, possint. Tum hæ *Maxillæ* duæ continent triginta duobus alveolis totidem osseos *Dentes*: quorum anteriores quaterni vocantur *Incisores*: utrinque illis proximi *Canini*; dehinc *Maxillares,* seu *Molares* ,quini: postremò *genuini*, bini. Omnia in universum Capitis ossa, 59.

Ossa Trunci Tu, *Fulcini*, explica.

Fulc.] Truncum constituunt, in longum quidem *Spina dorsi*, supernè verò *Ossa Thoracis*, infernè *Os Sessibuli.* Demonstrabo en singula! *Spina dorsi* primarium est corporis fulcrum. Quod ut Corporis flexú æ serviat (sursum & deorsum, & ad latera) dissectum est in *Vertebras* triginta quatuor: quarum septem insunt Cervici: duodecim Tergo, quinque Lumbis, quatuor Ossi sacro, residuæ sex Ossi coccygis. Forma Vertebrarum talis ecce est: variè angulosa, omnesque in medio foraminosæ, pro Nervo principali hâc defluente, & per totum corpus motum & sensum dividente, ut postea videbitur.

Ossa pectori muniendo data sunt, in ante *Sternum*, à tergo *Scapulæ duæ*, collateraliter verò *Costæ* hinc & illinc duodenæ. Scapulas Sterno copulant duæ *Claviculæ*, seu *Jugula*, in Avibus *furcula* dicta, Costæ exeunt omnes è Vertebris spinæ; sed tantúm septenæ superiores copulantur sterno, inferiores quinæ sternum non attingunt: ideò, ut venter (dum opus est) extendi, Homóque se infra se flectere, possit. Integræ illæ Costæ, superiores, vocantur *legitimæ*; curtæ illæ *nothæ*. *Os sessibuli* (novô nomine) dicitur ossium Compages sub Ventre. Cujus pars sub lumbis *Os ilium* dicitur; pars opposita ad inguen, *Os pubis*; ad latera utrinque, *Os Coxæ*.

Plin.] Artuum jam exponantur ossa.

Oßat.] Ossa manuum impacta sunt scapulis; Pedum coxendicibus. Sunt autem unius manûs ossa tot, quot Vertebræ spinæ dorsi, nempe 34. Nam *Os brachii* est unum: *Ossa cubiti* duo, *Ulna* & *Radius*: *Carpi* (ubi Manus parva jungitur Ulnæ) octo, parva omnia, & ita composita, ut celeritati motus undique serviant. *Metacarpium* (seu tabula Manûs) habet ossa quatuor; *Pollex* tria, reliqui digiti quaterna. At in pede uno non nisi 30 Ossa sunt. Nempe *Femoris Os* unum; *Cruris* duo, *Tibia* & *Fibula*; *Tarsi* septem, *Metatarsi* quinque; Digitorum omnium simul 14: & insuper *Patella genualis*.

Plin.] Ossium interiora quid continent?

Oßat.] Majora ossa sunt intrinsecus cava, continentque Medullam minora, non quidem medullosa, succosa tamen sunt. Omnia insuper extrinsecus contecta membranulis.

Plin.] De Ossium junctura nihil dum dixisti, quomodo cohæreant.

Fulc.] Ossa ubi sine flexu sunt, simplici commissura glutinantur: ut ossa Capitis, Dentium, & Maxillæ, &c. Ubi flecti debent, cohærent articulatim, per insertum alterius *caput* alterius *Cotylæ*: ut in junctura Humeri & Scapulæ, humeri & cubiti, & in omni digitorum, articulo. Ubi ut ne se mutuô contactu & attritu ossa atterant, dolorémque faciant, interponitur illis veluti cuticella (osse mollior, carne firmior, substantia) *Cartilágo* (ecce!) Tandem ut ne violentô etiàm motu articulorum ossa divellantur, aut luxentur, circumligatur quilibet articulus ligamentis cartilagineis firmissimè: (en!)

Rex.] Satis hæc evidenter demonstrantur: laudamus: & gratam habemus industriam Vestram. Ingrediantur nunc, qui nobis Carneas, Corporis partes exhibeant.

ACTUS I. SCENA. V.

Myódes. Encarus. Cordérus. Cœlius.

Rex.] Quomodo Sceleton humani Corporis, ossium structura cohæreat, vidimus: quâ verò ratione expletum sit carne, & circumvestitum membranis, denarrare verbis, & demonstrare reipsa, Vestrum erit amici.

Myod.] Lubentissimô facturi sumus animô, Serenissime Rex. Homo si tantùm osseus esset, nihil nisi terriculamentum esset. Vt ergò Vas fieret variorum capax, Carne fuit explendus: at non carne continua (ita siquidem ad motum esset inutilis) sed carne velut in funes, aut farcimina, dispertita. Canales puta membranaceos pulpâ carnea (i. sanguine concreto) fartos. Qualibus undique circumdatus Homo, talis apparet cute detracta: (En!) Farcimina illa carnea, seu toros, Anatomici vocant *Musculos*, & numerant humano in corpore 405. (*Músculum* autem, vocant, quia excoriati muris habent formam.)

Encarus

Encarus] Sed nec satis erat carnosum fieri circumcirca corpus, ô, ganis etiam vitæ implendum fuit, *Visceribus*: humorumque causâ condendæ tres encamerationes, quas *Cellas* vocant, & *Ventres*, Supréma Cella; seu Venter, in *Capite* est; media, in *Pectore*; infima, in ipso *Abdomine*. Nam Cavum Trunci, per se unum, in duas cellas dividit, & dissépit, membrana crassa, quam Græci *Diaphragma*, Latini *Septum transversum*, vocant: super hoc *Thorax* est (seu *Pectus*. (infra illud *Venter*, seu *Abdomen*.

Rex] Quid ergò cellæ istæ cóntinent?

Encar.] Viscera, h. e. vitalia vasa. De quorum suprémo ego dicam. *Cerebrum* intra cavernas cranii convelatum est geminâ *meninge*: i. e. membranâ molli: ut ne lædatur facilè. Divisum autem in quatuor céllulas, seu ventriculos: ut si alicunde obveniat læsio, non totum simul lædatur. Quinta vero Cellula sub occipite est, *Cerebellum* dicta: â quo *Medulla spinalis* exit, & ex hac rursum nervi per totum Corpus divisi, ad motu & sensu implendum omnia.

Cord.] Thorax verò, media Corporis cella, cóntinet vitalissimum membrum, & ipsissimum Vitæ fontem, COR, inclusum membranæ quam *pericardium* vocant. Ex corde prodit *Aorta magna*, tanquam truncus Arteriarum, calorem vitalem per omne Corpus deferentium. *Pulmo* autem (viscus carne rarâ, ceu spumeâ, & bivalvi) circumdatus Cordi, ad calorem ignis ejus respiratione temperandum. Nec aliud quicquam præterea Pectoris venter habet.

Cœl.] Sed infimus Venter; *Abdómen* dictus, habet septem Viscera. Quorum primum est *Ventriculus*; cum sibi substratis Intestinis circumtectus *Omentô*. Secundum *Hepar*, seu *Jecur*, situm ad dextrum Ventriculi latus: cum adjuncta sibi *Fellis* vesiculâ oblongâ: quæ tertium viscus est. Quartum *Lien*, Jecori oppositus ad sinistrum. Quintum & sextum sunt duo *Renes*, in lumbis. Septimum sub umbilico, Urinaria *Vesica*. Quæ omnia totô cum Abdomine

mine circumtensa sunt *Peritonaeo*, membranâ firmâ. Tandem verò tota Corporis compáges circumdatur crassâ *Cuti*; tenuissimâque illi superductâ *Cuticulâ*.

Rex.] Satisne plenè carneas Corporis partes explicuistis?

Cord.) Nihil superesse puto.

Rex.] Et vestra diligentia meretur laudem.

ACTUS II. SCENA I.

Humorius. Spiriteus.

Rex.] Cum his bonis Viris age tu, Plato.

Plat.] Humorum corpore nostro contentorum, & spirituum humores permeantium, unàque corpus moventium, explicare rationem poteritisne, amici?

Humo.] Speramus. *Plato.*) Explicate igitur.

Homor.] Quemadmodum ossa explentur carne, ita Caro udatur *Humoribus*; hos autem permeant *Spiritus*, omnium quæ in corpore fiunt effectores. *Humor* primarius est *Sanguis*, rubens & dulcis; tum *Pituita* (*Phlegma*) subalbicans & amára; tandem *Melancholia*, bilis atra & acida. Pro præpollentia Humorum inducitur nobis *Temperamenti* diversitas, ut alii dicantur *Sanguinei*, calido-humidi & alacres; alii *Cholerici* calido-sicci & feroces. alii *Phlegmatici*, frigido-humidi & segnes; alii *Melancholici*, frigido-sicci & tristes.

Plat.] Breviter tu ista quidem, satis tamen dilucidè; Cur verò non attigisti, unde Humores influant Corpori?

Hum.] Ex assumtis Cibo & Potu: quod mox explicabitur, ubi *Naturalis* describetur *functio*.

Plato.] Tu, Spiritee, age de Spiritibus in Corpore nostro vivis.

Spirit.] Agam: brevibus & ipse. *Spiritus* in corpore nostro sunt *Vis viva*, ex depuratissimo sanguine nascens, & per totum Corpus sese diffundens, ad illud vivificandum, vegetandum, movendúmque. Unus est in radice: ratione tamen operationis dividit se trinè, trinâmque accipit denominationem, à peculiaris trini muneris functione. Quod sic habet: *Naturalis Spiritus* dicitur purissimus vivúsque sanguinis Vapor: in Hepate nascens, perque Venas quoquoversus diffluens, distribuit membris nutrimentum: nempe ipsum sanguinem, quem secum vehit. *Vitalis* autem *Spiritus* est flammula vitæ in Corde accensa, indéque per Arterias dissultans, ab communicandum iisdem membris vivificum calorem. *Animalis* denique *Spiritus* est crystallinæ puritatis vapor, summè tamen tenuis, summè vivus, & summè robustus, totum corpus gestans, movens, versans, summâ agilitate. Nascitur & habitat in Cerebro: indéque dimanans per Nervos ad omnia membra, Sensu illa implet, Motúmque illorum dirigit.

Plato.] Quanta Dei Sapientia! Sed potésne specialius, quomodo ista fiunt, explicare?

Spirit.] Expedient hoc, quibus *Functionem naturalem*, & *Functionem vitalem*, *Functionemque animalem*, enarrandatum est.

Plato.] Veniant igitur: accerse eos tu, Humori.

* [*Curret ille* (*Spiriteo manente*) *& adducet secum personas octo.*]

ACTUS II. SCENA II.

Sanguinius. Concretius.

Erat.] Quid vocatis *Functionem naturalem*?

Sangu.] Operationem Spiritûs naturalis Corpus nutrientis, ut vivere queat.

Erat.) Quâ id ratione?

Sangu.) Omnia membra nutriuntur *Sanguine*: Sanguis autem fit ex concoctis alimentis, hoc processu. Alimentum (incîsum primoribus, atque confractum caninis, si quid durum fuit) manditur molaribus, mansumque demittitur è *Bucca*, per *Gulam*, in *Stomachum*; ubi fit *concoctio prima*, h. e. conversio egesti cibi & potûs in *Chylum*: si quid non sufficienter percoctum est, aget pituitam. *Chylus* defertur (per inferius orificium Ventriculi) in *Lactes*, Lactes sunt graciliora Intestina, convoluta in multimodas spiras, & obvoluta *Mesenterio*) ibique eliquatur purius; protrusis fecibus crassioribus per intestina crassiora, egestísque & ejectis foras (dicuntur *Oleta & Merdæ.*) Quod autem nutritivum inest chylo, exsugunt *venulæ Mesaraicæ*, immittuntque Hepati per *Venam Portam*: ubi peragitur *concoctio secunda*, h. e. sanguificatio) amotis inde per tres vias ternis *excrementis*, *serosis*, *turbidis*, *perustis*. Nam quod *serosum* est, id meat ex hepate (per *Venas emulgentes*) ad *Renes*; ulteriúsque per *Venas albas* (*Ureteres*) ad *Vesicam* cui *Urina* instillatur, & exinde mejendo emittitur. Quod *turbidum* est in sanguificatione, id trahit ad se *Lien*, receptaculum atræ bilis; immittítque rursum intestino crasso, per venulas certas. Tandem *Vesicula Fellis* receptat inflammatiores portiunculas (Sanguinis) & transmittit itidem ad *Intestina*, ut inde ad egerendum stercora stimulentur.

Erat.] De *Sanguificatione* satis clarè disseruisti: dic jam de *Membrificatione*, ut nonnullis loqui placet. Hoc est, quomodo ex præparato jam & depurato sanguine Membra fiant.

Concret.] Sanguis in Hepate trinô illô modô purificatus digeritur per *Venam cavam*, dimittentem ramusculos quaquà versus, ad extrema usque, & minima quæque Corporis membra: ubi fit *tertia concoctio*, quam Membrificationem vocant. Dum enim quodvis Membrum

brum exstillantem illum sanguineum rorem bibit, & lentâ agglutinatione sibi assimilat, atque sic accorporat, fit Sanguis applicatus carni Caro, cerebro Cerebrum, cartilagini Cartilago, Ossi os, & sic alia, per meram sanguinis accretionem, & concretionem. *Excrementa hujus tertiæ concoctionis* sunt impuritates collectæ membratim, expellendæ per poros cutis, & alia emunctoria: (puta *per sudorem*, *sputum*, *mucum*, *sternutationem*) ut ne faciant putrescentes morbos.

Erat.) Nutritionem Corporis quid cogit esse quotidianam? quotidie enim cibo & potu indigemus.

Concret.) Vita nostra, omniumque Animalium res fluxa est, nisi quotidie novis roboretur fulcris, concidit: quia nihil est aliud quàm Vapor ille in nobis flammans. Ubi autem flamma, aut ignis, ibi pabulô est opus: quod quia quotidie absummitur (dum sanguis partim in membra, partim in spiritus transit, hi autem ipsô perpetuô motu sese atterunt & absumunt) necesse est quotidie fieri reparationem. Nam unumquodque Membrum, dum alimenti est indigum, solicitat suas Venulas, illæ Venas, hæ Jecur, Jecur venas Mesaraicas, hæ Ventriculum: Ventriculus autem si non habet quod det, corrúgat se, sugens veluti seipsum. Et hoc est quod vocamus *Esuriem*: *Sitim* autem, cùm opus est alimento humido, faucésque arescunt.

ACTUS II. SCENA III.

Vitalius & Vocalius,

Apoll,) Pulchrè Nutritionis processum enarrastis, Naturalisque Facultatis mysteria reclusistis, Vos duo. Quis jam Functionem Vitalem explicabit.

Vital. Mei hoc muneris est, Domine: explicabo clarè omnia. *Vita calor est, imò ignis,* ut paulò ante dictum: qui quandocunque, casu quocunque, exstinguitur, mox sanguis, & cum sanguine membra omnia, frigescunt, rigescunt, moveri cessant, moriuntur. Communicandus itaque Calor est omnibus membris perpetuò, ut vivant omnia perpetuò. Quod ut fieri posset, posuit Creatoris sapientia in medio Corporis fornacem, COR, igne perpetuò instructum. Flammat enim perpetuo, & ex purissima sanguinis portione, attractoque per respirationem aëre, producit flammulam, *Spiritus vitalis* dictam: qui ex palpitante corde prorumpens, per totum corpus sese diffundit, omniaque calore & vitâ implet. (Palpitationem Cordis continuam, experiri quisque potest quovis momento; contrectatu sive pectoris, sive Arteriarum pulsu, præsertim ad carpos, & tempora.) Ne autem calor ille Cordis Cor exurat, additus illi est *Pulmo*: qui distendendo sese instar follium, attrahit frigidiusculum aërem, eumque Cordi afflando illud refrigerat, rursumque se comprimendo, & aërem repefactum reflando, egurgitat fuliginosos halitus; quod *Spirare* & *Respirare* vocamus. Quæ res quum deserviat Vitæ sospitandæ, factus est Canalis respirationis (à faucibus oris ad pulmonem descendens) ex cartilagineis annulis: ut possit patere semper, claudi nunquam, ne respiratio intercipiatur.

Apoll.) Quàm pulchrum est, res per suas causas nosse! finémque cujusque rei, cur facta, & cur talis facta sit, intelligere.

Vocal.) Canalis ille Oris ad Pulmonem vocatur *Arteria aspera*: cujus alius quoque præter respirationem finis & usus est: nempe quòd *Vocis* simul sit *instrumentum.* Quippe cujus summitas, *Guttur*, habet rimulam fistulæ similem, in quam aër impulsus sonat, acutiùs vel graviùs, prout annulus Tracheæ se progerens (superior aut inferior) à *Laringe* distantiatu facit.

facit. *Articulatam* verò *Vocem* facit varius soni allisus, variáque Oris configuratio. Nam voce liberè fluente, & nusquam intra oris cavitatem allidente, fit Vox merè Vox, seu sonus *Vocalis*, in quinque-formem differentiam abiens. Nempe si ore valdè patente exhalatur, fit A; si contractiori, E; si contracto, & linguâ in canaliculi formam reducta, I; rotundatò, O; magis etiam rotundatis labris, foráSque progestis, U. Si verò sonus alicubi allîdit, fit *litera Consona*, ut Grammatici loquuntur. Nempe si alliditur ad guttur, fiunt literæ *Gutturales*, H, CH, G, K, (seu Q,): Si in palato se vibrat, fiunt *Palatinæ* seu *Linguales*, L, R, Jod: si dentibus eliditur, fiunt literæ *dentales*, D, T, S, C, Z, X: si è compressis labiis elabitur, *Labiales*, B, P, F, V, seu W: si denique per nares efflatur, *Narinæ*, M, & N,

Apoll.) Hem, istud etiam adeò mechanicè factum est?

Voc.) Tota structura Corporis & Animæ nostræ mechanica est, ad minimas usque minutias; non aliter atque Horologii. Ideóque Homo plures sonorum differentis edere potest, præ brutis, quia meliorem, & magis variam *Tracheæ*, *Laryngis*, *Oris*, *Linguæ*, *Narium*, configurationem accepit præ brutis, quorum pleraque nihil nisi unisonas edunt voces. Quippe *Anguis* tentùm sibilat, *Aquila* clangit, *Ciconia* gloterat, *Cornix* cornicatur, *Apis* bómbylat, *Bos* boat, *Taurus* mugit, *Ovis* balat, *Porcus* grunnit, aut quirrítat, *Vulpes* gannit, *Ursus* múrmurat &c. *Pisces* carent voce, quia carent pulmone ac tracheâ.

At homo potest aliter atque aliter sonare; dum tristis *suspirat*, ægrotus *gemit*, impatienter dolens *plorat* & *ejulat*; tacitè loquens *mussat* aut *susurrat*; sonorè, *clamat &c.* Quia verò trachea non potest tolerare aliud præter aërem (alioqui mox *tumultuatur*, tussiendóque expectorare molestam rem quærit) additum ibi operculum, *Gurgulio*, obtúrat Laryngem tùm, cùm alimentum

limentum Oesophago ingeritur, ne aliquid influat. *Tonsillæ* sunt quæ fungosæ glandulæ, ibi ad uvulam sitæ; veluti fontes salivæ, ad Linguam semper salivandum. Quæ si arescerent, impediretur ejus motus, reiúmque gustus.

ACTUS II. SCENA IV.

Gustavus. Albinus. Attentius. Dormilio.

Rex.) Apparet nihil sine causâ, certóque fine & usu, fecisse sapientiam Dei. Sed placétne ad *Facultatis animalis functionem* transire?

Gustav.) Si audire placet, mihi vim sensitivam explicare volupe fuerit.

Rex.) Explica.

Gust.) Spirituum animalium sedes in Cerebro est: unde illi ad Oculos, Aures, Nares, Linguam, & per omne corpus, excurrendo, faciunt ut quicquid nos contingit, qua le sit cognoscatur. Nam caleátne an frigeat aliquid, comperies *tangendo*; Humidumne an siccum sit, *prensando*; Durum an molle, *comprimendo*; Asperum an læve, *attrectando*; Grave an leve, *attollendo*; ubi sit in tenebris, *palpando*. Atque iste est primus SENSUS, *Tactus*: quô si afficimur blandè, *Voluptas* est; si molestè, *Dolor*; si blandulis prensationibus, *Titillatio*; si minutulis compunctiunculis. *Pruritus.* Idem Spiritus examinat. *Sapores* Lingua, porosô & nervosò membrô: deprehenditque mel esse *dulce*, fel *amarum*, acetum *acidum*, piper *acre*, fructum maturum *sapidum*, immaturum *austerum*, labruscum *acerbum*, multaque prorsus insipida: éstque hic secundus sensus. *Gustus* Tertius est *Olfactus*, internosces *Odores*; hoc est subtilissimas exhalationes rerum: quæ permanando ad nares, Spiritum afficiunt, vel gratè, *Suaveolentia*: vel molestè, *Graveolentia*; ut cùm adusta caro exhalat *Nidorem*; putida *Putorem*, randida *Rancorem* (quale esse solet Lardum & Avina;) morticina *Fætorum*: omnia enim mucida & situ corrupta putent, sordent, fœtent.

Rex.] Satis hæc novimus experientiâ: perge ad reliquos Sensus.

Albin.] Duo supersunt externi Sensus, *Auditus*, & *Visus*. *Auditûs* officina *in Auribus est*: ubi spiritus discriminat *Sonos*, id est, concussi circa se aëris coagitationes, ad *Auditoria organa* (sunt extensa membranula, cum oppositis tribus ossiculis, *Stapede, Incude, Malleolô*) penetrantes, aliudque ibi vibramen clamore, aliud sibilo, &c. Percientes, Sonitus repercussus, & resonans, aut reboans, *Echo* dicitur; modulatus, *Cantio*; veniens è fractura, *Fragor*; è corpore elîso *Crepitus*; atque si vehementior sit, & obtusus, *Fremitus*: tenuis valdè *Tinnitus*. *Visu.* discriminamus *Colores*: quorum *Albus* & *Niger* extremi sunt; *Luteus* & *Cæruleus*, *Viridisque* & *Ruber* intermedii. *Albitudinis* & *Nigritudinis gradus* ita dignosce: Creta est *candida*, Capillus *canus*, Ebur *lacteum*, Palea *pallida*, Asinus *cinereus* (seu murinus) Unguis *russus*, Æthiops *fuscus* (furvus) Passer *pullus*, Anser *aquilus*, Castanea *spadicea* (badia). Inter *Cærulea* & *Lutea* discernes, si dices Caryophilla *hyacinthina*, Violas *ianthinas*, Sugillationem *lividam*, Cyanum *cyaneum*, Felinos oculos *cæsios* (*glaucos*): Aurum verò est *flavum*, Cadaver *luridum*, Lupa *rava*, Later semicoctus *gilvus*. Inter viridia & rubra sic discrimina: Quercetum est *herbeum*, Pinetum *prasinum*, Pontus *vitreus*, & cum undat *venetus*: E *rubris* sunt, Coccus *purpureus*, Minium *puniceum*, Flamma *rutila*, Vulpecula *rufa*, Leo *fulvus*.

Rex.) Omniáne istis quinque Sensibus (*Tactu, Gustu, Olfactu, Auditu & Visu*) cognoscimus?

Attentius.) Omnia externa. Sed ut sentiamus nos sentire, dati sunt insuper *Sensus interni tres*. (1) *Sensus Communis*, sub sincipite: (2) *Phantasia*, sub vertice: (3) *Memoria*, sub occipitio: *Illic* Spiritus tanquam in specula

specula stans, arripit simulachrum cujus vis rei visæ, auditæ, olfactæ, gustatæ, tactæ; *isthic* ea speculans dijudicat; *hic* illas icones in futurum recondit, & pro occasione depromit. Officium igitur sensûs communis est *attendere*; Phantasiæ *imaginari*; Memoriæ *meminisse*; aut si quid oblita fuit, reminisci. Idem *Animalis spiritus* operatur *Localem motum*: dum discursans per Nervos, & implens Musculos, hinc intendit Tendines, inde retrahit: quam intensionem & attractionem sequitur *Motus* membri.

Dormitio.) Non obliviscendum est, quomodo idem Spiritus Animalis, discursatione multâ fessus, quiescere queat: dum Sensoriis omnibus derelictis in sua intranea sese occulit, & sic à fenestris suis aversus, nihil eorum quæ circa se fiunt percipit, *Somnum* vocamus. Atque sic *Dormire* nihil est aliud, quám habere Sensus ab externis operationibus requiescentes: eo fine, ut iidem Spiritus defessi, & dispersi, & disperditi, se intra se recolligant. *Naturalis* enim spiritus maximè tum vacat digestioni; *Vitalis* reparat nativum calorem; *Animalis* seipsum in cerebro vegetans, & suas cellulas transcursans, in quæ phantasmata incidit, illa reassumit perspeculanda: quod *Somnium* vocamus. Moderatus ac tempestivus *sopor* recreat, quia vires auctat: *Vigilia* nimia fatigat, quia easdem exhaurit (nec tam impensè debilitat *Inedia*, quam *Insomnia*.) Nimius tamen somnus auget phlegma, & ignaviam. Qui *dormiturit*, is oscitat & pandiculatur; qui *dormitat*, is nictat oculis, & nutat capite: qui *dormit*, somniat, & aliquando stertit: qui *edormivit*, expergiscitur (seu evigilat) experrectúsque experge facit (séu excitat) alios.

Rex.) Acquiescimus: redire Vobis ad Vestra licebit. Ingrediantur verò qui nobis Mentis structuram, Affectuúmque naturam, explicent.

ACTUS

ACTUS II. SCENA V.

Menteus. Synesius. Colemius. Affectemus Conscius.

Rex.) Confer cum illis Plato.

Plato.) Amici, Lustravimus eatenus Hominem Corporis respectu, corporeosque illi cum brutis pariter datos Sensus: nunc desiderium est ea videndi per quæ Homo brutis præcellit, *Animam* scilicet *rationalem*, omnium quæ Homo, quâ homo, facit, intellectricem, electricem, effectricem, Eja structuram ejus resolvite, singulasque ejus partes appellationibus suis distinguite.

Menteus.) Quia Sensus, externi & interni, tantummodò præsentia percipiunt objecta, & ea quidem superficietenus duntaxat, placuit Creatori nostro addere nobis MENTEM: h. e. *vim cogitandi*, & cogitando ad absentia quoque penetrandi, abstrusa indagandi, futura præsagiendi: cum *Arbitrio*, agnita bona appetendi; & Animo concupita audendi.

Plato.) Distinctius hæc enuncia.

Ment.) Penetrativam illam vim vocamus *Rationem*, quæ rerum *Intellectum* quærit: Boni appetitivam vim dicimus *Voluntatem*, quæ rerum *Electionem* exposcit: Electa consectandi nuncupamus *Animum*, qui rerum *potestatem* ambit. Hæc tria sunt quæ Hominem à bruto differre faciunt, imò Hominem ab homine: dum alii aliis plus & melius intelligunt, volunt, & satagunt.

Synesius.) Ita omninò est: sed & specialiores differentiæ observandæ sunt. *Nam* qui multa inquirit, *Industrius* est; qui facilè rem arripit, *Ingeniosus*; qui excogitat, *Solers*; qui noscit, *Gnarus*; qui notitiam usu firmavit, *Expertus* qui rebus novit uti, *Prudens*; qui utitur,

utitur, *Sapiens*; qui abutitur *Astutus*. Contrà, qui nihil percipit, *Stupidus*; qui tardé perspicit, *Hebes*; qui nihil perpendit, *Improvidus*. Quod *quis sensu* tenet, id scit; quod *ratione*, id intelligit; quod *fide*, id credit: sed hic relatio verisimilis facit *Persuasionem*; probata, *Assensum*; admissa sine probatione, *Credulitatem*. Quorum causam non intelligimus, *Miramur*; quæ pernoscere volupe est *Rimamur*: sed vera perceptio rei dat *Scientiam*: falso *Errorem*; debilis, *Opinionem*; ex conjecturis veniens *Suspicionem*; nutans, *Dubitationem*; nulla, *Ignorantiam*.

Plato.) Satis hæc accuraté, strictim licet. Transite ab intellectu ad Voluntatem.

Volentius.) Voluntas est vis Mentis rebus bonis Hominem obvertens, à malis avertens. Innatum itaque illi, bona amare ac velle; mala odisse ac nolle. Si quando fit, ut hæc placeant, illa displiceant, ex accidenti est: nempe qui illam externa species decipit, ut bonum pro malo, & malum pro bono accipiens, spernat potiora, eligat deteriora.

Plat.) Annon scientes volentes aliquando bona negligimus, & mala persequimur? Annon Poëta dicit --*Video meliora, probóque, deteriora sequor?*

Volentius) Ita sanè. Sed & talia Voluntatis peccata ex aliqua intellectionis aberratione veniunt, secúmque Animi conatus enormes, moliminaque irrita, trahunt: dum Bonum istud, quod Animus videt probatque, aliquâ difficultate terret; Malum contrà suavitate aliquâ allicit, [illegible] sumunt: Boni ignorantia *neglectum* ejus affert (*ignoti nulla cupido*): satietas *fastidium*: præfervidus amor *Zelum*.

Plato.) Quid est Zelus?

Volent.) Adamati boni anxiè solicita cura: sive, Amor non redamari metuens.

Affectenus.) De Animi passionibus (quas Animi Affectus vocant) disserere meum est.

Plato.) Dissere igitur.

Affect.) Omnium Animi passionum radix est *Amor* & *Odium*: Amor nempe *Boni*, & Odium *Mali*. Nam quoties Mens nostra Bona sua sentit abesse, desiderat illa, optat, sperat, pro adipiscendis illis nihil non tentat: frustrationem tamen metuit, atque si desideratum bonum differri videt, tædium patitur. (Ecce hîc *Desiderium*, *Vota*, *Spes*, *Metus*, *Tædium*!) Si verò ad sunt Bona, gestit Animus, lætatur, plaudit, perfruendoque iis sese oblectat: saturatus tamen rursum illa fastidit; atque si eripiuntur, tristatur, dolet, queritur, pœnitudine affligitur, desperat (ecce *Lætitia*, *Gaudium*, *Fastidium*, *Tristitia*, *Dolor*, *Pœnitudo*, *Desperatio*, quàm se sibi invicem permiscent!) At *mala* magis eum inquietant: quæ ventura abominatur, formidat, tremiscit; adventitia horret, trepidat, aut stupescit; postquam evenêrunt irascitur, mæret, luget. (Ecce iterum *Timor*, *Tremor*, *Horror*, *Trepidatio* aut *Stupor*! *Ira* item, *Mæror* & *Luctus*!)

Affect.) Non semper eôdem modô. In alienis enim bonis aut gratulatur, aut invidet: in malis, aut commiserescit, aut (si perversa est) exsultat & insultat. Ecce *Gratulatio* vel *Invidia*! *Commiseratio* vel *Insultatio*! Quod postremum diabolicum vitium ἐπιχαιρεκακίαν vocant.

Plato.) Pereat Invidia. pereat Insultatio! Jámne verò *omnia Animæ* dixistis?

Conscius.) Nondum: intimum ejus penetrale, imúsque fundus restat, *Conscientia*.

Plato.) Quid est Conscientia?

Conf.) Tribunal Dei in homine: ubi mens sibi ipsi & actionibus suis obversa, si intellecta & electa bona sequutam, reprobata verò mala aversatam, se fuisse videt, gaudet: sin secus, pavescit, & fit contra seipsam Lictor & Actor, Index & Testis, Judex etiam, & denique Tortor. Hinc illa: *Bona Conscientia juge convivium*! *Mala Conscientia flamma Gehennæ*!

Plato.) Rectè rem expedivisti: laudamus. Abite! &

& Medicos atque Chirurgos adesse jubete, qui nobis Naturæ humanæ præternaturalia ostendant Accidentia.

[*Ibunt, honore exhibitô.*]

ACTUS III. SCENA I.

Tres Chirurgi: primus, secundus, tertius.

Eratost.) Hominem Deus fecit rectum, sanum, formosum, utqore ad imaginem suam: at non omnes videmus tales. Explicate igitur nobis humanæ Naturæ defectus, nominibusque suis exprimite.

Primus.) Ita est, Domine, defectus varii, & superfluitates & distorsiones, deformant naturam humanam, intùs & extrà. Secundùm exteriorem enim aspectum quidam sunt *Corpulenti* & *obesi*, alii graciles, macilenti, strigosi: quidam item formosi, alii deformes ac turpes. Secundùm interiorem verò habitudinem alii sunt firmi, alii invalidi ac teneri: in utrisque tamen functiones integræ dant *Sanitatem*, læsæ *Morbum*.

Erat.) Morbi unde veniunt?

Primus. Jam dixi, à læsione Functionum: *Læsio* verò aut à *mala Conformatione membrorum* (ut cùm majora aut minora sunt justo, vel malè figurata, vel perperam situata) ; aut à solutione continui (ut in Vulnere, Ulcere, Luxatione, Fractura aut Ruptura) : aut denique à *vitiata humorum crasi*, ut in Morbis.

Erat.) Recensete ista ordine, verbis & gestu.

Secundus.) Malè figurati sunt, *Obstipi*, *Cernui*, *Capitones*, *Cilones*, *Frontones*, *Buccones*, *Labiones*, *Dentones*; & qui habent nasum *aduncum*, vel *reduncum* (resimum) vel *simum*; item *Gibbosi*, *Strumosi*, *Verrucosi*. Cui sunt parvi ocelli, *Ocella* dicitur; Unoculus *Luscus*; cernens oculis contortis, *Cocles*; Distortis *Strabo*; Obliquatis & limis (alterutro minore) *Petus*; Semiclausis, & tantùm admota videns, *Myops*; non videns ad lucernam, & caligans, *Lusciosus*. *Mutus* est impotens fari (à congenita surditate) *Traulus* R non pronunciat, *Blæsus* malè sibilat, *Balbus* hæsitat: *Nasutus* putatur odorari acriter, *Flaccus* esse bardus, *Bucculentus* ingluviosus: *Crispus* non calvescere facilè; *Rufus* canescere tardè. *Mancus* caret manu, *Ancus* habet contractam. *Sedigitus* redundat digito: *Claudus* claudicat: *Pedo* habet pedes longiores debitô, *Pansa* latiores, *Loripes* incurvos; *Scaurus* talos nimis exstantes: *Varus* crura divaricata: *Vatius* in medio extorta: *Valgus* præcrassas suras: *Compernis* sibi atterit genua.

Tertius.) Mihi vitia quæ à continui solutione veniunt enarranda sunt.

Erat.) Enarra igitur ordine.

Tertius.] *Vulnus* fit cæsim, aut punctim, aut morsicatim (mordicùs); *Plaga*, percussione, aut contusione; *Vibex* verbere; *Pustula* ustione; *Pernio* gelatione; *Callus* induratione; sed *Livor* est signum plagæ; *Cicatrix* super est à curato vulnere. *Ulcus* est subcutanea putredo; cujus suppurationem vocabis *Abscessum*: centrum verò ejus *Vomicam* extillantem pus, tabum & saniem; at quod de loco in locum serpit, est *Herpes*: quod citra se carnem exedit, *Cancer*: quod eandem mortuam facit, *Gangræna*. *Ozena* est suppuratio in naribus; *Reduvia*, ad ungues; *Varioli* & *Morbilli* sibi vis. *Luxatio* fit, cùm ossa emoventur suis acetabulis; *Fractura* cùm diffringuntur: *Ruptura* accidit Membranis; facitque in Peritonæo *Herniam* (Ramicem) h. e. procidentiam intestinorum in scrotum, &c.

Erat.] Jam denarrate *Morbos Temperamenti*.

Tert.] Hoc non est professionis nostræ, Domine: ad Medicos hoc spectat.

Era.] Fac igitur ut adsint.

Tert.] Faxo.

[*Exibuntque omnes tres.*]

ACTUS

ACTUS III. SCENA II.

Medici: primus, secundus, tertius, quartus.

Apoll.] Omnes Vos professione Medici estis?
Primus.] Id nobis honori ducimus, Domine.
Apoll.] Honorata utique ars Medicina, & vos propter illam, juxta illud sapientis Hebræi: *Honora Medicum propter necessitatem.* Sed & lucrosa: juxta illud, *Dat Galenus opes.* Sed mittamus hoc. Serenissimus Rex jussit Vos accersi, ut nobis Morborum differentias, & nomenclaturam veram ostendatis. Accingite Vos!
Primus.) Accincti accessimus, ad hostes illos cum quibus nobis pugna esse solet, ostendendum. Producemus eos in conspectum *ordine Functionis trinæ, Naturalis, vitalis, Animalis.*
VENTRICULUS, si nihil alimenti appetit, *Anorexia Grecè dicitur,* id est, *Inappentia*: si plus nimio, *Bulimia, canina appetentia*: si absurda (ut carnes crudas, cretam, picem, &c.) *Pica.* Si idem Ventriculus assumta coquit imbecilliter, fiunt *Fluctuationes*; erumpentes sursum per *Singultus,* aut *Ructus*; deorsum autem per *Flatus,* aut etiam *Crepitus,* Si coquit pravè, nascuntur *Vermes,* si planè non coquit, sed rejicit per superiora, est *Nausea* & *Vomitus*; per inferiora verò *Lienteria.* Si INTESTINA non efficiunt, dicitur *Constipatio* alvi, si cum torminibus in ilibuss *Ileos* (seu *Iliaca passio,* & *Volvulus*; ubi cibus stercoribus permistus rejicitur ore) si intestino crasso, colo, *Colica*: si verò dejectio nimie crebra est, *Diarrhæa*; si sanguinolenta, *Dysenteria*; si pauca, & cum difficultate (aut inani conatu egerendi) *Tenesmus*; si sursum & deorsum, *Cholera.* MESARAICARUM obstructio dat *Inflationes, Melancholiam hypochondriacam, & lentas Febres.* HEPAR, si generat sanguinem aquosum intercutem, si generat sanguinem aquosum intercutem, fit *Hydrops*: si semicrudum, *Cachexia,* & *Pallor*; si nimis acrem, *Scabies* & *Papulæ*; sique occulta malignitas se admiscet, *Scorbutus, Lues venerea, Lepra.* FEL; inficiens sanguinem, efficit *Auriginem flavam* scilicet *Icteritiam,* aut *Icterum nigrum*) *Gracilitatem, Tabem.* LIEN verò multas feces colligens, inducit sinistro lateri *Tumorem* & *Scirrhum*: easdem autem derivans ad ani exitum, *Hæmorrhoides*; aliquando cum *Procidentia ani,* aut *Fico.*

Secundus.) Reliqua læsæ facultatis Naturalis recensere mihi concedatur.
Apoll.) Conceditur.
Secundus.) SERUM; detentum diutiùs in ureteribus facit *Lumbaginem*; in Renibus & Vesica, *Calculum*: suppressa verò Urina excitat *Ischuriam*; sanguinea, *cruentam mictionem*; immoderata, *Diabeten.* Assimilatio sanguinis delati ad membra nulla, aut paulula, affert *Marcorem*; nimia, *Inflationes* & *Inflammationes*) quas vocamus in tonsillis *Anginam*; sub lingua *Ranulam*; in venis *Varicem*; in cute ubivis *Erysipelas*): prava, *Impetigines*: in facie *Lichenes*; alibi *Vitiligines* (*Lentigines,*) inque capite *Porrigines*: sed *Alopecia, Calvities, Canities,* sunt à defectu humidi radicalis. *Superamenta coctionum* ascendentia ad caput, indéque defluentia in partes subjectas, faciunt *Destillationem* (*Catarrhum*): quæ si delabitur ad oculos, facit *Lippitudinem*; si ad fauces, *Gravedinem,* si ad tracheam, *Raucedinem*; si exulcerat pulmonem, purulentáque excreatio adest, *Phtisin*: si denique salsa illuvies detruditur ad ariculos, *Arthritidem*: (quam vocamus in manu *Chiragram*; in pede *Podagram*: in genu *Gonagram*: in coxendice *Sciaticam.*) Ita sunt Morbi facultatis Naturales: sequuntur qui facultatem Vitalem infestant.
Tertius.) Sed hos explicare meum sit.
Apoll.) Perinde est, modò recte explicentur.

Tertius.) Motus CORDIS intensus dicitur *Palpitatio cordis*; nullus, *Animi deliquium*; respiratio difficilis *Anhelatio*; nimis frequens, *Asthma*: Thorax ejecturus aliquid molestum, excitat vehementi commotione *Tussim*; Cerebrum *Sternutationem*: at qui dormiunt supini vel proni recubantes, facilè infestantur *Anhelitu*.

Quartus.) Ego *Sensuum* & *Motuum* morbos narrabo, qui à læsione *Cerebri & Nervorum* veniunt. SENSU læsi, sunt *Cæci* & *Cæcutientes*, *Surdi* & *Surdastri*; & quibus est *obtusus odoratus* vel *gustus*, & qui *stupent*, ut attacta non dignoscant; Interno sensu autem, nihil imaginari posse, est *Stupor*; difficulter, *Hebetudo*; absurda, *Delirium* (Delirium verò, cum adjuncta febri, *Phrenesis* est; cum tristitia, *Melancholia*; cum furore, *Mania*): nihil reminisci posse, aut ægrè, *Obliviositas* est. Involuntarius motus unius membri est *Convulsio*; minutus & creber, *Tremor*; cutem tantùm stringens, *Horror*; corpus validè jactans, *Epilepsia*; obrigescens in membro, *Spasmus*; ademptus toti corpori, *Apoplexia*; uni lateri *Hemiplexia*; uni membro, *Paralysis*: quæ omnia proveniunt ab obstructione nervorum, & prohibito affluxu spiritûs Animalis; qui si in Cerebro ipso circumagitur, est *Vertigo*. Somnus nullus aut pauxillus, est *Insomnia*, nimius, *Somnolentia*; continuus, *Veternus*; cum respiratione intercepta, & turbulenta somniatione compressoris alicujus, *Incubus*: surgens per Insomnium & obambulans, *Noctambulus* nominatur; vigilans introversis sensibus, & oculis inconnivis, & in animi raptu, *Ecstaticus*.

Tertius.) Absolvam quæ de Morborum natura & differentiis restant. Alii Morbi faciunt dolorem, ut *Calculus*; alii pruritum, ut *Scabies*, &c. alii stuporem & insensilitatem, ut *Paralysis*; alii sunt acuti, citissimè perimentes, ut *Pestis*; alii lenti, diuturnitate affligentes, ut *Phthisis*, &c. alii contagiosi, ut quævis *Lues vaga*; alii afflictant calore & frigore, ut in paroxysmo *Febris*; quæ

quæ semel tantùm veniens, *Ephemera* dicitur; aliquandiu durans, *Continua*; repedans per vices, *Intermittens*: & hæc rursus vel *quotidiana*, vel *tertiana*, vel *quartana*; vel denique *Pestilentialis*, *Bubones & Carbunculos* ejaculans; aut tandem latenter & penitissimè ossa depascens *Hectica* incurabilis. *Cephalalgia* infestat totum Caput; *Hemicrania* alteram partem capitis; *Odontalgia* gingivas: (acutissimè, cum infantes dentiunt, quia gingivulæ scinduntur.) *Pleuritis* pungit latera: symptomata verò moribundorum sunt, *Stertor lethalis*, *membra infrigidata procidentia oculorum*, *&c.*

Apoll.) Ita nos ergò ad januam usque Mortis deduxistis, quò utique ingrediendum erit omnibus: *Hodie mihi, cras tibi*, inquit Hebræus sapiens. Vos autem pro his enarratis habete gratiam: reversique in Collegium Vestrum, mittite huc ad nos Physicos, qui nobis rerum Naturalium reliquos defectus & Monstra ostendant.

[*Exhibito honore ibunt.*]

Rex ad suos.) Tu, Plini, curiose Naturalium scrutator, age cum istis ultimis.

ACTUS III. SCENA. III.

Portentius & Fabellus.

Plin.) Vos Naturæ contemplatores, dicite nobis aliquid de Naturæ erroribus.

Portentius.) Accidit utique interdum, ut Natura in rerum generatione deerret. Hinc enim est quod in omni genere quædam fœtum abortiant: aut partum producant membris *defectis*, vel *superfluis*, vel *monstrosis*; vel etiam degenerantem in illud: quod scire etiam confert. *Portentosa Meteora* sunt, cum pluit sanguinem, sulphur, lapides, ranas, & alia insolita; & cum igniti Globi decidunt;

cùm acies armatæ visuntur in nubibus; similiáque ostenta. Item Vegetabilia, cùm *Triticum* degenerat in *Secale*, imò in *Lolium*; Hordeum in *Ægylopem*, Avena in *Avenam fatuam*, &c. *Monstrum* in animantium genere est, Animal natum biceps, aut triceps bicorpor vel tricorpor: Item bigener, quales sunt *Muli* prognati ex Asino & Equa: *Leopardique* ex pardo & Leæna: & *Hybridæ* ex fero & domestico sue. En hominibus monstrosi habentur *Androgyni*, quibus est ambiguus sexus: & mutili aliquo membro; aut excedentes; aut aliâs insuetè formati: quibus annumerare licet immanes *Gigantes*, nanosque *Pumiliones*.

Plin.) De portentosis Avibus, & Serpentibus, & hominibus sylvanis, & aliis rerum portentis, nihilne habetis dicere?

Fabellus.) Haberemus quæ apud Te, Plini, & alibi, legimus, si eorum constaret fides: sed quia nihil talium rerum ætate nostrâ deprehendimus, dubitare cogimur. Exempli gratia: quod de *Phœnice* ave (exurente se ipsam, & reviviscente è cineribus suis) narrastis: item de *Pelicano*, vivificante pullos suas, à serpente occisos, sanguine suo: & de *Boa*, serpente, ad 120 pedes excrescente, integrosque cervos devorante: & de *Hydra* septicipite; & de *Gryphe*, volucri quadrupede; & *Harpyis*, obscænis avibus, & de *Centauro*, semihomine Equo; & de *Pygmæis*, cum Gruibus belligerantibus, &c. videntur fabulosa. *Fauni* verò & *Satyri* homines sylvani, hirsuti, semiviri & semiferi: *Tritones* item, marini viri, & *Sirenes*, marinæ virgines suavissimè modulantes, si figmenta non fuerunt, dæmonia fuerunt.

Plin.] Itáne quicquid oculis tuis non vidisti, in dubium vocare licitum tibi putas?

Fab.] Nec tuos vidisse oculos talia, neque cujusquam, credo; aut demonstrandum est, seu reipsa in medium productâ, seu testibus fidis. Nunc è vento ista collecta ventis narrantur.

Plinius, subridens.) Civilius diceres. *Sit fides penes Authorem.* Verum interim est, multa ingeniosè ab antiquis conficta, sive ut oblectarent tantùm, sive ut aliam quandam veritatem obvelarent. Eruditis talia etiam ignoranda non sunt. Vobis autem recedere jam licebit.

[*Exibunt.*]

ACTUS III. SCENA. IV.

Rex cum suis.

Rex.) Ita quoque Microcosmi lustramen peregimus: quid jam utilitatis inde ad nos redibit, dicite.

Plato.) Permultum, si Nos ipsos inde verè *Nosse*, & per hanc notitiam Nosmet ipsos sapienter Regere *Posse*, & dehinc Nobis ipsis, tanquam admirabili Sapientiæ Dei organo rectè uti *Velle*, didicerimus.

Rex.) Fac te de his philosophantem audiam, mi Plato.

Plato.) Homo, in hoc visibili Mundo quasi visibile numen factus (quippe cui omnia subjecit Creator) tanquam omnium Rex, omnibus frui, omnia regere, omniáque formare & transformare ad lubitum, gaudet. Sed regere alia nunquam poterit rectè, nisi seipsum priùs regat rectè, quia recte nihil regit, nisi rectum. Regere a. seipsum non potest rectè, si se non novit rectè: quia ignotæ rei nullum regimen. Nec a. nosse potest se totum, nisi ex quibus partibus sit compositus, & quomodo partes illæ cohæreant, & quâ vi ad edendum tales vel tales effectus concurrant, accuratè intelligat. Intelligere a. accuratè non poterit, nisi per accuratam *Sui anatomiam*: qualem jam peregimus, Dei ope, Corporis & Animæ respectu.

Erat.) Sapienter hæc Plato, uti omnia Nam is demum qui Seipsum rectè novit, Seipso quoque debitè

uti, & Seipsum sapienter regere, potest; Corporis & Animæ respectu.

Apoll.) Hinc antiqui suum illud γνῶθι σεαυτὸν (NOSCE TEIPSUM) Cœlo lapsum crediderunt, aureisque literis Templo Delphico inscripserunt. Plures tamen aureum hoc dictum recitant, quàm intelligunt, olim & nunc.

Plin.] Ita per fidem. Multi multa sciunt, Seipsum vix quisquam. Nam tametsi Se nosse putant, dum tamen seipsis inscitè utuntur, & seipsos inscitè regunt, vera Sui notitiâ se destitui ostendunt. Qui seipsum, respectu Corporis & Animæ suæ, quâ divinâ arte constructus sit, novit, potest ipse sibi *Medicus, Rex, Doctor,* & omnia esse: quia omnia in se habet, quæ Cœlum, Terra, Mare, habent; quippe omnium compendium factus.

Plato.) Altiùs ascende, mi Plini! Dei quoque ipsius in se reperit similitudinem, quicunque Seipsum rectè novit: quippe ad imaginem Dei factus. Divinæ Omniscientiæ, divinæ Omnipotentiæ, divinæque Beatitudinis plenitudinem in Seipso reperit, quisquis Seipsum rectè novit: trino isto Æterni infiniti charactere notatus. *Mentem* enim infinitæ capacitatis nobis esse datam, ex eo cognoscimus, quòd infinita addiscere possumus, tametsi quis mille annis, aut millies millenis, vivat: expleri abyssus illa, Mentis & Sensuum, nisi æternis objectis, non potest. *Voluntatis* item nostræ abyssus tanta est, ut licet omnia bona, quæ Mundus habet, infundantur, expleri tamen non possit: extendit semper appetitum in ulteriora, & majora. Nec aliter se habet *Animus* noster, cum suis ad res sibi adamatas prosequendum stimulis. Proponit sibi, aggreditur, prosequitur, struit, conatur & molitur, aliud ex alio: ut vix etiam mors ipsa infringere omnes impetus & conatus ejus possit. Quandoquidem & tunc Testamenta condit, & quid ab obitu suo fieri velit disponit. Videbimus pro-

progressu lustraminis nostri, quàm infinita Mentis, Voluntatis; Viriumque agitationem producat, & veluti novos Mundos ex se parturiat, Industria humana.

Erat.] Ostendet hoc Lustramen rerum Artificialium, Moralium, Spiritualium, quanta ab hoc terreno deastro, Homine, veniant: quæ tanta opera cognoscere, nisi cognito prius Fabricatore ipsô, haud commodè possent.

Rex.] Desinite amici! & pro præstita nunc diligenter opera gratias habete. Artificialium lustramen instituemus; quam primùm per negotia licebit.

[Surget, & ab illis comitatus Theatro excedet, resonante Musica.]

Epilogus.

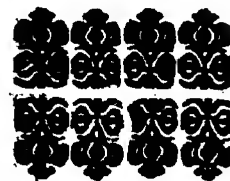
Et prodesse volunt, & delectare, Poëtæ, dixit Horatius. Pulchrè, si verè. Nec enim delectant semper, & omnes: cùm interdum pungant & mordeant: nec prosunt semper, nocent potiùs, cum impuris, spurcis, obscœnis, Versibus animos inficiunt, moresque bonos corrumpunt. At præceptores nostri, cum Ludos Scholasticos (qualem & modò vidistis) nobiscum instituunt, revera & prodesse volunt & delectare dico, cum nos Discentes, faciliores, sic nobis reddendo labores Scholasticos: tum Vos, Parentes, Cognatos, Patronos nostros, certiores Vos sic de bono in studiis nostris progressu reddentes. Atque sic oblectatio nostra utrinque, non est oblectatio nuda, sed utilitatem secum fert bonam, ad usus vitæ.

Quare nos, quorum hodie ſpectaſtis Luſum, Vobis inclyti Domini Scholarchæ, cæterique Generoſi, Reverendi, & in univerſum honorandi viri, magnas agimus gratas, quòd tantô favore nos, & ſtudia noſtra, proſequi, & eruditas luſiones noſtras honoratâ præſentiâ Veſtrâ ornare, non dedignemini *Valeee*, nobisque in poſterum etiam *Favete*! iterumque *Valete*!

Januæ Linguarum PRAXEOS COMICÆ

PARS III.

Mundum Artificialem Scenâ repræſentans.

Sap. 7, verſ. 21.

Omnia docet omnium artifex Sapientia.

PERSONÆ.

1 Prólogus.
2 Ptolomeus.
3 Apollonius.
4 Cleantes,
5 Eratosthenes.
6 Plinius.
7 Olitor.
8 Topiarus.
9 Arborator.
10 Agricola.
11 Messor.
12 Tritor.
13 Rationarius.
14 Pecuarius.
15 Equiso.
16 Bubulcus.
17 Subulcus.
18 Caprarius.
19 Opilio.
20 Aviarius.
21 Apiarius.
22 Ptisanarius,
23 Molitor.
24 Histor.
25 Venator.
26 Auceps,
27 Piscator.
28 Lanio.
29 Cocus.
30 Lixa.
31 Vinitor.
32 *Zytopœus.*
33 Lupularius.
34 Polentarius.
35 Destillator.
36 Lappo.
37 Germanus.
38 Hungarus.
39 Rusticus.
40 Textor.
41 Insolator.
42 Pannifex.
43 Coriarius.
44 Alutarius.
45 Sartor.
46 Connodator.
47 Peleo.
48 Sutor.
49 Pellio.
50 Veteramentarius.
51 Interpolator.

52 Ve-

52 Mendicus.
53 Architectus.
54 Discipulus ejus.
55 Faber lignarius.
56 Faber Murarius.
57 Figulus.
58 Vitrarius.
59 Metallarius.
60 Vietor.
61 Restio.
62 Viminarius.
63 Cribrarius
64 Mensarius.
65 Tornator.
66 Frenarius.
67 Ephippiarius.
68 Marsupiarius.
69 Saponarius.
70 Cerarius.
71 Pectinarius.
72 Scopularius.
73 Viator pedes.
74 Eques.
75 Auriga.
76 Clitellarius.
77 Nauta.
78 Natator.
79 Ingeniarius.
80 Balneator.
81 Babitonsor.
82 Lecticarius.
83 Cupediarius.
84 Unguentarius.
85 Musicus.
86 Pictor.
87 Specularius.
88 Epilogus.

PROLO-

PROLOGUS.

Spectatissimi Spectatores,

ITerúmne in Literário nostro ludo, ad spectandum novum aliquod spectaculum, convenistis? Non alium spero vobis esse finem: neque nobis alia mens, quàm gratificari honestis desideriis Vestris. Ideò pusillus ego prodeo, salutatum vos *Pátronos, Fautores, Dominos, & Amicos* nostros honorandos, contestatumque nostram, quam de præsentia Vestra concipimus, lætitiam. Orat autem per me, suum ad vos legatum, totus Civium Scholæ nostræ cœtus, ut addesse velitis oculis benè apertis, & auribus benè arrectis, vultúque sereno & animô placido: neque permittatis insulsos quosdam, qui se admiscére Sapientum turbæ solent, cachinnis aut strepitu religiosas interturbáre Actiones nostras.

Vultis autem scire quas Actiones? Breviter accipite. Rex noster Ptolomæus continuabit lustrationem Mundi: recogniturus hodie res ab ingenio humano profectas, quas vocant Artificiáles. Advocabuntur itaque homines, Creaturas Dei arte tractantes, Hortuláni, Agricolæ, Molitores, Pastores, Aucupes, Venatores, &c. tum & Mechanici Opifices omnis generis, sua secum instrumenta ferentes, & nominantes; & quid iis agant & quomodo, ostendentes; Latinissimísque verbis exprimentes. Jucunda erit actio: Adeste! atque eruditos oculos, aures, animósque Vestros eruditis lusionibus nostris pascite!

Progredietur Rex cum Consiliariis suis (resonante interim Musicâ,) & considebit ad Regiam Mensam.

ACTUS

ACTUS PRIMUS IRRUPTUS.

REX Ptolomæus. Apollonius. Cleantes. Eratosthenes, Plinius.

Rex.] Consilium Vestrum sequutus, Quatuor Viri, totius Mundi Res, prout à Deo Creatore prodierunt, Naturæque vi cursum continuant, in compendium breve redigi curavi: sicut & Mundi epitomen, Rerumque in Mundo visibili Dominum, Hominem: dicite quid agendum restat? & quô ordine?

Apoll.] REX, longùm vive! Sapientiæque latiùs expandendæ susceptum opus fœliciter urge! Quæ restant non tam abstrúsa sunt, evideniùs spectari poterunt. Ad naturæ subtilitates ægrè humanum pertingit ingenium: sua Opera crassiora pateat faciliùs. Quippe, quæ Mechanicè resolvi possunt, Nomenclaturamque ab artificibus suis obtinent certam.

Cleant.] Dantur quidem etiam tectæ quædam Artes, quæ tam occultâ vi operantur, ut Miracula vidéri possint imperitis: gnaris tamen occultæ illius virtutis etiam illa sunt manifesta: ut *Naturalis Magiæ* opera.

Rex.) Etiam ista sub sensum redigi volumus Quid autem est Ars, & quid à Natura differt: Dic tu, Eratósthenes.

Erat.) *Natura est filia Dei: Ars verò filia Naturæ,*

Rex.) Ænigmaticè loqueris, apertius effare.

Erat.] *NATURA* est vis cuique Creaturæ indita divinitùs, quâ nascitur, sese sustentat, perque sui similium progenerationem genus suum propagat. *ARS* verò est eadem naturalis alteri cuipiam rei humanitùs indica vis, ad agendum aliud quid quam sibi ipsi relicta ageret. Ita Lapis in se vim habet deorsum sese tendendi, meta-

lium

liummotûs sui effectum producit; sed appensus Bilanci ponderat merces; libratus in extructum arte horologium, dimetitur horas.

Rex.] In multáne Artificiósa corpora, talem Naturæ vim transferre didicerunt homines?

Erat.] In innumera: ut Artificialium Operum novum feré Mundum videamus. Nec adhuc inventationum finis est, excogitantur in dies plura & mirabiliora, Ingenii humani opera.

Rex.] Quomodo igitur tot & tanta illa, quæ Arte inventa sunt, in unum aliquem redigemus ordinem?

Plin.] Non deerit ratio: si meum non aspernari lubebit consilium.

Rex.] Ecquodnam illud?

Plin.] Jubeat REX accersi omnis generis Artifices; secúmque adferri Artis suæ Instrumenta. Dum enim illi instrumenta sua in conspectu Tuo explicabunt, nominabunt, usúmque illorum ad oculum demonstrabunt, effugere nos oculátos nihil poterit: referríque omnia poterunt in catalogos.

Rex.] Hæc via quid reliquis vobis placet?

Apoll.] Mihi sanè perplacet.

Cleant.] Probatur & mihi.

Erat.] Valde rationabile est quod suadetur.

Rex.] Dimittantur ergò mandata nomine nostro per omnes amplissimi Regni nostri Provincias: ut omnium Artificum Collegia certas è medio sui personas, Artis peritas, huc ad nos mittant: idque cum Materia circa quam occupantur; & Instrumentis, quibus operantur: ipsis denique sic productis Operibus suis. Sed agminatímne venient? an alii post alios?

Cleanth.] Veniant primò ex Villis, Agris, Sylvis, qui ruralibus occupantur operibus, exindéque sibi & aliis victum quærunt, efficiendo ut Naturalia procrescant fœlicius: Ut *Hortulani, Agricolæ, Pastores, &c.* Quibus se agglomerent, qui Creaturis citra hominis curam provenientibus

tibus insidiantur, alimoniæ itidem causâ: Ut *Aucupes Piscatores, Venatores.* Et quorum labor ista cibis adaptandi, *Molitores, Laniones, Coqui, Potulentorum* denique *Magistri, Vinitores & Zytopæi.*

Secundo loco adsint Artifices Rei Vestiariæ & Ædificatoriæ, & qui Utensilium omnia genera parant. Ordine tertio compareant Viatores cum suis Instrumentis, quibus utuntur: tam Pedites quam Equites, & Aurigæ, & Nautæ. Illosque insequantur Machinatores; & qui Artes oblectatorias tractant sensuum. Tandem evocabuntur è Scholis ingeniorum Artifices, Artiúmque liberalium Magistri.

Apollon.] Non suadeo, prorsus non suadeo, istos admisceri Mechanicis: contemptum interpretabuntur. Præterea multa apud Literatos erunt, quæ attentissimam requirent lustrationem: digna omninò, quorum causâ novum convocetur Concilium.

Erat.) Idem sentio.

Cleant.) Nec ego dissentio.

Plin.) Ita fieri è re est.

Rex.) Gratum ratumque habeo. Ingredere ergò, Plini, Tabularium, Magistróque à libellis nostro, ad Opifices manuarios omnes. Diplomata ocyùs expedite, pérque Cursores quoquo dimitti, manda.

Plin.) Curabitur.

[*Simulque surget & ingredietur velum.*]

(*Musica*)

ACTUS II. SCENA I.

Plinius regrediens.) Dictum factum Rex, jam veniunt catervatim. Ingrediunturque mox tres Hortulani, habitu conveniente cum Instrumentis suis; 1 Olitor cum Ligone, Bipaliô, Palâ, Rastello, Surculo, 2 Arborator cum Falce, Viviradice, Surculo, Falce putatoria, & Scalpro. 3 Topiarius cum floribus & coronis: itemque

que bacellis aliquot & virgulto ad struendum sepem, Plancas, Pergulas, &c.

[*Ingrediantur ergò.*]

Rex.) Quinam vos estis?

Top.) Servi tui sumus, Rex clementissime, Hortorum cultores.

Rex.) Age cum illis, *Plini.*

Plin.) Hortorum cultores estis? quid est Hortus?

Top.) Est locus plantis alendis destinatus, septô circumdatus.

Plin.) Quali septô?

Top.] Sepimentum est vel humilius, ut *Agger*, ex congestitia humo factus; & *Maceries*, è congerie lapidum acervata: itemque *Vacerra*, ex una & altera pertica constructa. Vel est altius, ut Sepes è sudibus & vitilibus plexa: & *Plancæ* è ligneis tabulis coagmentatæ: aliquando & murus, è cœmento & calce factus.

Plin.) Suntne aliquæ Hortorum differentiæ?

Top.) Sunt. Hortus enim qui Olerum causâ colitur, vocatur *Olitorium*: qui Fructuum gratiâ *Pomarium*: qui deliciarum ergò, *Viridarium*.

Plin.) Hinc scilicet Vos quoque tres estis?

Top.) Sic Domine.

Plin.) Tu igitur, Olitor, tuas primùm edissere occupationes.

Olitor.) Ego saturus Olera elapido terram, injectôque fimo lætifico. (*sic.*) Tum eam fodio hôc Ligone (*tunc sursum attollens, hôc modô.*) aut hoc Bipaliô (*pede illum Terræ impingens, glebásque nisu sic amovens.*) Mox adaggero pulvinos, hâc Palâ, & per pulvini areolas spargo semina (*sic*) consarrióque rastellis (*sic*). Postea si Cœlum negat pluviam, hôc Aquiminali rigo. Deinde si herbulæ adnascuntur, impertinentes exherbo, manibus eas sarriens, aut hoc Sarculô. Tandem colligo matura Oluscula, aut radices effodiendo, aut folia subsecando, aut evellendo. Hi sunt ferè labores mei.

Plin.)

Plin. (Quis jam Pomarii agit curam? & quomodo?

Arbor.) Mihi demandata est: cui proinde Arboratoris & Putatoris datur nomen. Artis meæ est: aut (1) plantare Plantaria, seu Seminaria: hoc est Conserere partem horti seminibus Fructuum, enatásque inde arbusculas transplantare (secundo vel tertio annô) in locum ubi *Arborescere*, fructuúmque ferre debent. Aut (2) defractas de Arboribus certis Taleas (*tales ecce!*) depangere in terram. Aut (3) dénique arbusculas sylvestres transferre in hortos, amputatisque ramusculis radice mergere terræ: vocantur Viviradices (*ecce unam!*) Cujus supremè desectum truncum ego diffindam, (*sic,*) fissuræque immittam hos surculos (*sic.*) & immissos seu inoculatos obliniam (*sic*) ne aër ingrediens exarefaciat, antequam se surculus agglutinet, & sic accorporet, Viviradici.

Plin.] Quid postea fit?

Arbor.] Arbuscula aliquando crescit ad luxuriem usque; emittens præter legitima germina spurias virgas *Stolones*: quos ego hâc falce exputo, & si quid arescere incipit, amputo. Si tota Arbor siderata sit & retorrida, eam ablaqueo: hoc est radicem ejus refossâ humô tingo.

Plin.) Fructibus arborum quid fit?

Arbor.] Maturi decidunt, plerique ultrò: alii carpuntur manu Strictoris: aut si quo manus non pertingit, decutiuntur pertica; vel Arboris quassatione excutiuntur & colliguntur à legulis. Sed durabiliores sunt strictivi cadivis: serotini præcocibus, vegeti vietis, conditivi crudis: quamquam quædam naturâ duracini sunt, &c.

Plin.) Topiarius de suis operis quid narrat?

Top.) Sparta mea Viridarium est, quod è selectissimis Floribus rarioribúsque Plantis, exoticis præsertim, apparo. Exorno etiam opere Topiario: hoc est, ambulacris amœnis, pergulis virentibus, Sibadiisque (scamnis &

& lectulis) ex gramine. Aquæductibus item, si salientes desint : & Hydraulis, aquæ murmuresonum edentibus.

Plin.) Totúmne hoc ? *Top.*) Propemodum.

Plin.) Redite igitur, gnaviterque agite ! ut hôc etiam anno Oleribus, fructibus, Odoribusque pulchrè impleatis hortos Vestros.

Top.) Deo nobis benedicente.

ACTUS II. SCENA II.

Agricola, seu Arator, cum Agitatore puero. Messores duo, & Tritores duo, ingrediantur suô apparatu, Rusticâque Regis adoratione, Denique Rationarius cum charta & calamo.

Rex.) Examina hos, Apolloni.

Apoll.) Recte fecistis obsecundando Vos quoque Regiæ Voluntati. Estisne parati operarum Vestrarum reddere rationem ?

Agricola.) Quidni? ego Agrum colo panis causâ.

Apoll.) Quid est agrum colere ?

Arat.) Præparare Agrum sementi : tùm obserere semine : tandem demetere fruges.

Apoll.) Arvum quomodo præparas ?

Arat.) Si accipio solum inaratum, dumetis oppletum, exstirpo ante omnia Vepres Runcóne hoc. Si aratum, sed continuâ fertilitate lassum, stércoro eum, ut fiat Ager restibilis.

Apoll.) Quid est Ager restibilis ?

Arat.] Qui est idoneus conseri farreô spicô biennii tempore. Vervactum autem est quod alternis tantum annis perseritur, eoque stercoratione non indiget : sicuti neque Novále, & Ager requietus, non exsuctus.

Apoll.) Aratio quomodo peragitur ?

Arat.

Arat.] Iste meus puer (*ostendet Agitatorem*) Boves Aratro præjunctos, agitat stimulô, ego verò aratri tergum subsequens, læva teneo Stivam, dextrâ verò Rallam hanc, qua amoveo glebas, quas faciunt *Vomer* sub se scindens, & *Dentale* ante se proscindens, Terram. Ita fit *Sulcus* : cujus cava hæc *stria* sub pedibus meis, *Porca* est ; eversam verò ad dextrum strigam vocant *Liram*. Ducto autem per totum stadium sulco, facimus versuram (*sic*) toties redeundo sulcatim, donec jugerum fuerit absolutum. Aliquantò post fundum sic peraratum offringimus denuò iteramúsque & terciamus si opus sit. Atque si glebosus est inæquamus etiam, sive Cylindrô supervolataro (*ostendatur quomodo fiat*) sive Occis tractim raptatis. In agro uliginoso facimus Elíces (Porcas aquarias) ad uliginem derivandam : demûmque habemus Arvum agrum.

Apoll.] Et quid tum agitis ?

Arat.) Ego satorem ago, seminans per areas frumentum sementieum : peractam verò seminationem iste puer inoccat ; nec habemus plus laboris, Semen enim ultrò germinat, in herbámque, culmum, & spicam crescit : nisi quod se ad miscent Zizania, à quibus ut ne sata suffocentur, eruncamus ea.

Apoll.] Maturis verò frigibus quid facitis ? Dic tu, falcibus armate :

Messor.] Quando segetes flavascunt, plenôque grano turgent, immittimur iis agminatim nos Messores, qui dentatis hisce Falcibus fruges demetimus ; aut his acutis Seculis desecamus ; demessas aut desectas manipulatim disponimus ; tûm manipulos in Mergetes colligimus & Tomicibus colligamus, congerimusque acervatim per quindenas, spicilegio egénis relictô, stipulâ verò pascuis. Demùm venit Colónus, mergetésque Mergâ prehensos, injicit palustro, & convèhit in Horreum, aut in Nubilarium ; (*tectô quatuor columnis imposito, attolli & demitti aptô contectum*) vel denique in simplices acervos majores.

Apoll.) Vos ibi cum ligneis istis flagellis quid agitis? Annon excutiendis frumentis inhiatis?

Tritor.] Maximè.

Apoll.] Antiqui exculcabant frumenta superductis Bobus, aut exterebant supervectâ Tribula. h. e. plostello, seu Tragulâ: quid Vos?

Tritor.] Nos hodie perticis istis, quibus ponderosum appenditur verber, faciliùs grana excutimus, (*sic*) excussáque Ventilabro isto (*cum ventus flat*) subjectamus (*sic*) ut separentur Paleæ. Ab aceribus autem expurgamus hôc pennatô verriculô: istô Incerniculo secernimus recrementa: demúmque frumentum purum inferimus Granariis: aut si hostis metuitur subterraneis Cryptis. Stramenta verò, à tritura reliqua, religamus in fasces. Hoc totum est opus nostrum: plus non didicimus.

Apoll.) Tu, postreme, cum scheda ista; & calamo, quid tibi vis; quis es?

Rationar.) Sum rationum perscriptor, additus istis à meo hero custos, ut minus furentur.

Apoll.) Simplices hi, bonique viri, etiam furari sciant? Sed quis est Tuus herus?

Rati.) Hereditarius Fundi Possessor, qui quandoque Prædium suum elocat cuipiam alii, tanquam Locator Conductori. Nempe aut Colono ad dies vitæ, pro annua pensione vel servitiis: Aut usum fructum saltem ad aliquot annos *Mancipi* (quem usufructuarium vocant, nomineque novo *Arendarium*): aut Partiario, ad dividendos proventus, ex eo quod alter dat fundum, alter semen & laborem: aut denique Villico, ad villicandum fideliter pro condicta mercede. Hi autem omnes istis utuntur Aratoribus, Satoribus, messoribus, Tritoribus.

Apoll.) Et his omnibus superaddunt te Coryceum?

Ratio) Ita.

Rex.) Satis hæc rectè. Abite ad labores Vestros; otiari vos diu non expedit.

ACTUS II. SCENA III.

Pecuarius cum suis pecorariis, Equisone, Bubulco, Subulco, Caprario, Opilione, Aviario, & Apiario, quisque suô habitu indutus, suisque armis instructus. Tandem Veterinarius, cum pyxide & herbarum manipulo.

Rex ad philosophos.) Novum ante nos habemus exercitum. Experire cum illis, *Cleanthes.*

Cleanthes.) Quis tu es turbæ hujus ductor?

Pecuar.) Ego pecorum curâ victum quæro, Lacticiniis puta, & Lacinio, & Carnibus, & Pellibus, & Fæturâ. Hi autem sunt famulitium meum, in providenda pecorii stabulatione & pabulatione mihi administri.

Cleant.] Loquamur ergo primùm de te, tuóque è re pecuaria proventu; dehinc illorum administratorias spectabimus operas. Lacticinia nominasti primùm, quæ Latiniùs Lactaria diceres; quid hoc rei est?

Pecuar.) Vaccæ, Capræ, Oves, dant nobis lac, quô nihil alibilius; & ex quô præterea Butyrum & Casei (duæ illæ mensarum & culinarum columnæ) parantur. Nam villica mulgens ubera pecudum, excipit ac mulctrâ (seu mulctrali) percolatúmque per linteum, infundit in sinos, & abdit in frigidum. Postridie demit innatantem pinguedinem (*florem lactis*) succussationéque vasis facit Butyrum, remanente oxygalâ. E secundario verò lacte, coaguli ope condensato, format Caseos (*in hac tali Casearia forma*;) aut manu pressat *Metas*, defluente serô lactis; quod & ipsum esui est.

Cleant.] Quid de Lanicio dixisti?

Pecuar.] Lucrum est ex ovibus: quæ quia bis anno tondentur, Vellusque (*seu lanicium*) Lanariis venditur, non exiguum facit.

Cleant.] Quis autem ex Carnibus] tibi proventus est?

Pecuar.] Mactationi destinatæ pecudes segregantur ab aliis, opimantùrque saginâ in haris. Atque ut pinguescant melius, castrantur, fiúntque ex Tauris Boves, ex Vervecibus Arietes, ex Hircis Capri, ex Verribus Majales, &c: sapidiores omninò & vendibiliores, integris & non castratis.

Cleant.] Pelles pecorum etiam ad aliquid sunt?

Pecuar.] Maximè. Dant enim Pellicea, Coria, Alutas, varios in usus.

Cleant.] Quid est Fœtura?

Pecuar.] Nova pecorum natio; Fœtant enim adeò pecudes feliciter, si matrices fuerint seminis boni, ut quilibet Grex quolibet anno congeminet* seipsum; porcinus etiam decuplo amplior fiat. Quantum hoc!

Cleant.] Hinc est quod antiquorum divitiæ non pecuniæ fuerunt, sed Pecora.

Pecuar.] Etiam hodie, Domine, pecorosus facilè fit pecuniosus; domíque præterea lautè vivere potest.

Cleant.] Fac jam Famulitium tuum narrare nobis munia sua.

Pecuar.] Divisos habeo in Curatores Armenti, & Gregis minoris, & Avium. Dic tu, Equiso primus, quomodo te tractare docui Equos meos.

Equiso.] Non ignoro ego, nobilissimi Equini generis Magister, artes meas. Stabulum mihi est aut sub dio, Campus: aut sub tecto, Equile. Ille requiritur pascuis lætus, hoc pabulo benè instructum. Ibi alimentum est herba viridis, hîc fœnum aridum & avena. Quæ quomodo parentur ne ignorare me putetis, dicam. Fœnum in pratis nascitur: felicius, si pratum fuerit naturâ irriguum; salubrius, si loco sicciore. Si tamen pratum planè fuerit siccaneum, irrigandum est corrivatis eò rivulis. Cum fœnisecii tempus est, desecant Fœnisecæ gramen seculis; quod

quòd sic per stigas relictum siccatur vento & sole. Dehinc corraditur Rastris (*sic*) in Cumulos, acervatúrque bidentibus in Metas (*sic.*) Vectatur denique in Fœnile: in prato verò renascente gramine fit Chordum, fœnum secundarium, novellum, delicatum: quòd tantò libentiùs sicilímus, ut ne quid ejus pereat. In Equili autem pasco Equos (alligatos capistrô ad præsepe, & intersepros longurionibus) avenâ, quam eventilo vanno, (*sic*) evannatámque obsipo, cum desecto stramine, & fœno. Interdum tamen loco avenæ alicastrum, vel siligo vere sata, aut farrago (miscellaneum frumentum) adhibetur. Mane verò dum Equi mei pascuntur, perpurgo eos strigili: atque si quis mordax est, constringo illi ora postomide, seu fiscellâ. Everto autem quotidie stabulum.

Cleant.] Benè loquacem habes Equisonem, disertè explicat negotia sua. Quid jam reliqui?

Pecuar.] Narra tu tua quoque, Bubulce.

Bubulcus.] Mihi stabulum est Bubile: pabula verò vel recentia in Campo; vel ministrata domi, herbacea, paleacea, stramentitia, interdum & frumentacea. In pascua soleo armentum meum prodigere per publicos actus (*via est inter agros pecori facta*) Ubi ea in locis compascuis compasco, & ne dilabantur compesco; si verò locus unus toti gregi non sufficit, dispesco hinc inde. At domi Bubus meis pabulum exhibeo, (dum in præstigis aut quibuscunq; septis stabolantur) in præsepi vel cratibus, & deduco aquatum. Plus nescio.

Pecuar.] Dic tu, Subulce, tua.

Subul.] Ego multo minùs quod dicam habeo. Pecus meum rude est, ruditer à me rudi tractatur. Foris pascitur glandibus arborum, aut radicibus herbarum; domi paleis, furfure, culinarum colluvie. Saturatum tamen sibi grunnit, & se volutat in cæno: nec mihi ad illud emundandum, strigili opus est, aut balneô. Delicatum non est: delicatas tamen dat carnes, farcimina, larda, porcellos.

 Pecuar.

Pecuar.] Hoc jam narrare non eſt tuum, Tu, Caprarie, quid tibi circa Gregem tuum laboris eſt?

Capra.] Muneris mei pars potiſſima cuſtodia eſt, & attentio, ne ſe lædent, vulnerent, perdant. Petulcum enim eſt pecus meum, concurrunt facile cornibus, & inter ſe arietant: tum verò ſpineta perreptantes lacerant cutem: & evagantes à grege præda fiunt lupis. Pabulum ſibi quærunt ipſæmet per dumeta & fruticeta: niſi quòd iſtis deficientibus, conſcendere ſoleo ſylvarum arbores, opputatáſque frondes illis dejectare, quas depaſcunt. Mulgeo denique Lac, & conficio Caſeos, laudatiſſimi ſaporis.

Pecuar.] Satis jam: Tu, Opilio, chariſſimæ poſſeſſionis meæ curator, tuam explica ſolertiam?

Opilio.] Meum pecus, Oviculæ, quantô ſimplicius animalculum eſt, tantô requirit attentiorem curam. Stabulum illis eſt Ovile: quod eſſe bene ſtructum & tectum convenit, ad arcendum hieme ventos & frigora: & pavimento eroderatô ac proclivô, quò lævi negotio repurgari poſſit, (aliàs uligo & lanam corrumpit, & ſcabiem ovibus importat:) aut certè ſtramenta illi, vel virgulta, ſubjicienda ſunt identidem. Æſtivis Menſibus eas paſtum ego primâ luce: quia longè ſuaviùs, avidiúſque gramina rorulenta tondent diluculo, quàm ſiccata meridie: ubi potiùs ſub rupes umbroſas, aut ſub patularum arborum tegmina, compellendæ ſunt. Meſſe finitâ eas in agrum ago, ubique paſco duplici commodo: quòd & caducâ ſpica ſaturentur, & obtritâ ſtipulà ſimoque ſuo agrum ſtercorent. Quo fine & pernoctare ibi ſoleo cum grege incluſo Mandris (*caulæ ſunt tralaticiæ, mobili ſepimentô factæ,*) quas poſtridie promoveo longiùs, ad ſtercorandum totum agrum: mea quoque Mapalia carrucâ circumvehens. Ut verò tutas reddam â lupis, alo hoſce moloſſos quos & ipſos munio contra lupos hocce millô. Ut verò habeam obſequentiores Oviculas, oblecto hâc fiſtulâ: quod ſi cantum non curant, en flagrum in propiores! en pedum in remotiores, quo crurà terræ

terræ glebulâ, in eáſque projectâ, terreo, & in viam reduco. Habeo & totam oviariam inſignitam charactere heri mei; peculium a, in grege meum, (*meas proprias oviculas*) meô propriô.

Pecuar.] Deſine. Tibi, Avarie, quid officii datur;

Avia.] Cohortis tuæ cura, & eorum quæ ibi paſcuntur, Pavones, Gallopavones, (*Indicæ gallinæ*) Cygni, Anſeres, Anates, Gallinæ, Columbi: è quibus plumæ velluntur pro explendis lectulis, & culcitris; carnes verò cedunt menſis. His ego paro cubilia ſua, Columbaria, Gallinaria, &c. præſertim tempore fœturæ, ut maturè & magnâ copiâ parant: pullóſque certâ arte defendo â milvis & aliis avibus rapacibus.

Pecuar.] Rectè hæc ita diſpoſui: Quid tu, Apiarie, narrare habes?

Apiarius] Egone? ſi fandi copiam facitis, dies non ſufficiet. Adeò me ſapientis populo (*Apum*) ſapienter ordinatæ Reipub. præfeciſti, ut non tàm ego illis miniſtrem pabula, quàm illæ mihi ſapientiam. Plus enim ex illis diſco, quàm omnes Philoſophi ex libris ſuis.

Cleant.] Quid tu ais? Philoſophorum tu Libris anteponis Apes tuas? Cedo igitur quid ex illis didiciſti, audiamus!

Apiar.) Sic eſt, Domine, (ut dixi), vix illi creaturæ plus ſolertiæ ingeneravit creatrix ſapientia, atque puſillæ huic volucri, Apiculæ. Omnium nobiliſſimarum virtutum clara hîc extant documenta, Prudentiæ, Temperantiæ, Juſtitiæ, Fortitudinis, &c. nam hominum more ſolitudinem averſantur, ſocietatem amant: ocium fugiunt, labori ſemper vacant: cúmque pariter opus faciunt, munera tamen inter ſe partiuntur. Nam adoleſcentiores ad opera prodeunt, materiamque conquirunt & convehunt; ſeniores intus omnia diſponunt; dum aliæ floſculos excipiunt; aliæ cutes cellulis ſexangularibus ſtruunt; aliæ eas collectâ mellagine explent, & ne effluat, membranulis oblinunt: aliæ denique cibum pro omnibus dietim parant: aliæ certis cellulis incubando, ſoboli novæ

novæ producendæ vacant. Castitas enim illis tanta est ut solæ animantium coitum ignorent, congestis tantum flosculis incubando, vermiculos albos excludunt; quibus pòst adnascuntur pennæ, ut Apiculæ fiant; qui fœtus, intra quadraginta dies, absolutus, mox cum matre laboret, mella quærens & fabricans. Munditiem mire amant, spurcitiem nullam inter se, aut in vicinia, tolerant: excrementa intus operantium unum in locum ingesta, turbidis diebus per otium exportant. Nec liguriunt ut muscæ, in carne, sanguine, adipe, aut unguentis. Si quis delibutus prope accedat, spiculis à se abigunt. Interdiu laborant, nocte quiescunt, utrobique tamen quibusdam ad Alvei portam excubantibus, ut ne quid hostile intret. Nocte propinquante minus minusque in Alveari strepitant, donec una circumvolitas, bombo emisso silentium imperet: quo facto, silentium altissimum consequitur. Mane iterum una (gemino vel trigemino bombo tanquam buccina) reliquas à somno exicat, redeúmque ad labores cunctæ: nempe si dies mitis futurus (*præsentiunt enim*) foras provolando; sin, domi operando. Cúmque te tam ordinata multitudo gubernari non possit sine legum disciplina, disciplinæque custode Magistratu; Magistratuum verò diversæ sunt formæ, sapientissima hæc animalcula elegerunt sibi eam Regiminis formam, quàm Sapientissimi viri cæteris antepo suerunt, Monarchiam. Habent enim Regem cui obtemperant, & qui illis cum justitia & æquitate præest. Hic ex selectissimo flore, majori cellulæ incluso nascitur non vermiculus ut Apes ipsæ, sed mox alis præditus: Forma illi eximia, corpus duplo quam reliquis majus, ingressus celsior, frons maculâ tanquam Diademate candicans. Aculeus aut nullus, aut sine usu: Manifesto documentô Reges clementiam decere, non sævitiam. Palatium huic extruunt in media Alvearis regione amplum: unde tamen egreditur quotidie, operas perlustrans omnium. Si foras procedit (*quemadmodum fit cum nova Colonia ducenda est aliò, Examen novellarum Apum novellô rege ac duce sub instructum*) comitantur

mitantur eum tota sua plebs: eum volatu circumdans ac protegens, ne cerni & capi possit, cupitque una quæque illi esse proxima, & in officio conspici: síque lassum videt, succollat suis humeris, eum gestare gestiens. Tandem ubi ille consider, unà circumcirca sese conglobando. Comprehenso Duce, omnes se captivari putant, eúmque in Alvear translatum, aut quòcunque, sponte sequuntur: amisso autem dilabuntur, & ubi possunt, aliis communitatibus sese associant, quia sine Rege vivere non possunt. Quæ omnia si rationabiliter imitari scirent homines; O quàm tranquilliora & florentiora essent ubique omnia! quantâ pace, quantâ rerum abundantiâ, melleisque deliciis afflueremus!

Rex ad suos conversus.] Iste Rusticus talium observator revera sapit supra omnes istos Philosophos, qui abstractis suis immersi speculationibus sine usu philosophantur.

Apoll] Si talis usu reciperetur Philosophandi ratio, ex libro Naturæ, omnino mihi persuadeo sapientiores nos futuros.

Cleant.] Sed absolvat Apiarius. Heus bone Vir! narrasti nobis (*in expectatâ, sed nobis gratâ digressione*) tuas circa Apum Rempublicam observationes: explica jam quoque tua illis præstari solita ministeria.

Apiarius.] Non adeò multa sunt. Providendum tantummodò est Apiculis de commodo Alveario, ad villam, vel hortum, aut sylvam, ubi florum omnis generis copia sit: tumultus tamen hominum pecudúmque, & latrinæ, & sterquilinia, absint. Et cavendum ne mures alveos perrodant, mellis causâ, &c. Mellationis tempore eximuntur caute favi, è quibus mel sincerum effluit: Cerates verò l'quantur in Ceram. Sed ut sibi favos demeri patiantur, abigendæ sunt fumo. Hoc totum est.

Cleant.] Quid autem iste sibi vult cum herbis & pyxide?

Veter.] Domine, quia pecudes etiam suos habent morbos

morbos quibus infestantur (Oves anhelationem & scabiem; Capræ febrem; Sues grandinem; Boves coriaginem, Equi hippomanem, &c.) Veterinaria medicina non est ignoranda illis, qui rem pecuariam curant: ignoratur a plerisque. Ego itaque hanc artem tracto, ut ignaris subvenire, mihique inde panis frustulum parare queam.

Cleant.] Rectè facis: quòd serviendo aliis tui quoque habeas rationem. Nemóne vestrúm superest? (*Illi: Nemo*) Redite igitur ad greges vestros, rémque communem industriâ juvare pergite.

ACTUS II. SCENA IV.

Ptisanarius & Molitor, cum Pistore.

Rex.] Eratosthenes, scitare ab istis qui sunt, & quid ferant.

Erat.] Salvete Viri boni; professionémque studii vestri edite.

Ptisan.] Primi sumus inter Mechanichos, qui rebus naturalibus artificiales, introducunt formas, pro comparandis tantò pluribus vitæ commoditatibus. Nostram, circa victum frumentaceum machinatio statim ab orbe conditio nota est.

Erat.] Ede artem, Instrumentorúmque usum edisfere.

Ptis.] Quisque pro se loquatur: ego sum Ptisanarius. Antiquitùs tundebant solummodò frumenta, tali pistillô, in tali mortario: accipientes indè Ptisanam (*talem: en!*) Deinde reperta est Pisa, in qua pilô græcô, pede sublato & demisso; aut pilò ruidô, aquis agitatô, pinsebatur frumentum, ut inde prodiret Alica, seu pultes: officinaque ipsa dicta fuit Pistrinum.

Molitor.] At majorum meorum inventio melior fuit, Frumenta in minutissimum pulverem, Farinam dictam, comminuendi: unde varii delicati cibi parantur.

Erat.] Nolite hîc de prærogativa contendere. Posteriores cogitationes utique meliores, sed nec priores tamen laude suâ privenrur. Dic igitur potiùs, quâ arte Farina confiat.

Molitor.] Duo accipiuntur Saxa, ex pumiceorum genere, rotundanturque exactè, & ponitur alterum super alterum, Tum inferius figitur; ut stet immotè, superius autem circumgyratum celerrimè conterit (immissa per medium ejus foramen) grana. Quæ ibi contrita labuntur deorsum sic, ut per Saccum cilicinum excernatur in farinariam cistam pollen; furfur v. ejectetur foras in aliam cistam. Officinæ hujus datum est Molæ nomen: (recentiores moléndinum quoque vocant): quæ si manibus humanis circumagitur, Manuaria dicitur & trusatilis: si jumentis, Asinaria: si aquâ preterfluente, Aquaria; si ventô, Alata. Ad majora verò flumina fiunt Molæ cum binis, trinis, quadrinis, &c. Moletrinis: quæ si omnes molunt, tantò majus emolumentum. Tandem, didicerunt sine mola farinam emoliri, sola tritici maceratione & exculcatione: Amylum vocant.

Pistor.] At hæc sine ope mea, nondum esui sunt. Ego Pistar farinam denuo cribro, tali cribro: effusáque aquâ & fermento, subigo (seu manibus, seu lignea spatha) in Mactra: & fit fermentata Massa. Undemassulas decerpo; denuóque manibus depso, in rotunditatem formo, palæ impono, & furno (unde priùs ignem prorui rutabulo) ingero. Ita fit Panis, habens duas crustas, superiorem & inferiorem, medullámque intus porosam.

ACTUS II. SCENA V.

Venator cum rusticis, Auceps, Piscator, Lanio; Coquus cum Lixa.

Venat.) Adsumus, magne Rex, tuo jussu, nos qui alimoniam procuramus carneam. (*Rex.*)

Rex.) Tu, Plini, compella illos.

Plinius.) Quisque vestrûm pro se loquatur, ordinis causâ, suámque edat artem, edisserat & opera.

Venat.) Ego sum Venator, primarius Aularum Minister: qui Agrestes & indomitas Feras certis artibus insequor, persequor, assequor, Principumque culinis trado.

Plini.) Quæ illæ sunt Artes?

Venat.) Minores feras, Lepores, Vulpes, Lupos, capio Canum ope: Operatiores enim nictando indagant, odoratúque vestigant, donec inveniant, latebrisque expellant. Tum Vertagi numellis exsoluti, & venatorio cornu incitati, persequuntur, donec assequantur, terræ affligant, dentibus conficiant. Aut cingimus arbusta indagine, & tendimus casses, erectos super varos: implicatasque cassibus Bestias contundimus clavis, vel capimus vivas. Quin & majores feras, Capreos, Cervos, Alces, Apros, Ursos, &c. ita captandi mos est. Sed & pellectas in Scrobes, Foveásque, feras aut transadigimus venabulô, aut vivas captas transferimus in Vivarium.

Plinius.) Quid Auceps dicit?

Auceps.) Ego captandis volucribus meam locans operam, exstruo ad arborem alicubi, inter sylvas, Aream reti aucupatorio superintectam, cui offundo escam, ab arbore autem suspendo Amitem; cum circumdatis calamis viscatis. Mox dispono hinc-inde illices (aviculas caveis inclusas) quæ transvolantes aves cantu suo allicant: & tendo alias quoque decipulas, pédicas, tendiculas, & laqueos cum supposita esca. Atque inde me frondeo abdens latibulo, expecto dum transvolantes aviculæ sese demittant, & mea præda fiant; Si enim devolant in Aream, adobruo eas reti, funiculo à me dejecto; si calamis viscatis insident, implicant sibi alas, voleréque non valentes decidunt: si saltitant inter tendiculas, illaqueant transennis pedes aut colla. His mihi artificiis fœlicissima quandóque obtingit captura.

Plinius.)

Plinius.) Non autem tibi alia est aucupatio?

Auc.) Imó plurimæ. Sic enim minores feré tantum aviculas decipimus: Coturnicibus, Perdicibus, Attagenibus, Tetraonibus, Anatibus feris, aliisque decipiendis aliæ nobis sunt Artes. Quibusdam & aves prædatrices immittimus, Accipitres, Falcones, Nisos; qui nobis prædam agunt.

Ado.) Si quas aves vivas servamus, includimus caveæ: ibique pastionem præbemus in canaliculo, potionem in potistri.

[NB. *Hæc omnia exhibenda sunt reipsâ, quæcunque possunt.*]

Plin.) Quid tu sequens?

Pisc.) Ego Piscator sum, qui aquatili pecori, Piscibus & Cancris insidior varié. Nam interdum piscor Hamo isto: cui inditam escam quisquis piscium admorserit, meus est. Interdum Flumini mergo Nassam hanc: in quam ingresso non datur regressus. Aut mergo Fundam, cum cujus filamentis ludunt pisces, donec extrahantur. Aut traho in angusto fluviolo Sagénam; in latiori verò, aut in lacu, Tragulam; & hâc majus (*atque Sagenam habens*) Verriculum; quæ infernè ab appensis plumbeis istis massulis mersantur, superné verò ab his subereis allevantur. Maculæ dicuntur foramina retium strictiora aut latiora, pro granditate piscium Soleo & noctu Lintre circumvehi, facéque ardente a quæ allucere: cui splendori majores pisces adnatanda supérnatant, istâque suscina à me confodiuntur. Quoties piscatura bona obvenit, soleo partem piscium divendere partem includere in Vivarium (seu seclusorium, unde rursum cum opus est depromam Excipulo): partem condio muriâ pro salsaments.

Lanio.) Meam quoque, Lanion's, videre avetis artem? Ego mactaturus altilem pecudem, deduco in Lanienam (Hungari quibusdam in locis in plateis mactant): ibique eam prosterno clavâ, tum jugulo Clunaculo, & excorio

excorio seu deglubo, hoc excoriatorio cultro: postea disseco frustatim hac securi. Sues tamen prius perfundo aquâ candente, aut amburo flammis: mox facio Pernas, Petasones, Succidias. Concisisque visceribus minutim, effarcio suilla intestina, & fiunt Farcimina, túm crassiora, Apexabo & Faliscus; tum graciliora, Botulus & Lucánica: postea Carnes venum expono in Macello. Plus nihil novi.

Coquus.) At ego novi. Ubi vos desinitis, ego incipio.

Plin.) Quis tu es?

Coq.) Ex omnibus quæ hominibus cibatui sunt escas parandi artifex.

Plin.) An ergò Coquus?

Coquus.) Sic me vocant.

Plin.) Ostende igitur artificia tua!

Coquus.) Ostendam ad oculum, & exprimam purâ culinariâ Latinitate. Ecce! Aves deplúmo (*sic*) postea exéntero (*sic*): Piscem desquámo, postea ex dorsuo, interdum & exosso (*ossa eximo.*) Induratos verò contundo tuditibus, ut mollescant; salitos macero aquâ, ut dulcescant. Elixanda elixo ollis, operculo tectis: assanda asso verubus, super hæc crateuteria versatilibus; sed suppositâ sartagine, ut ne pinqueq od eliquescit pereat. Aliqua etiam torreo super Graticulam hanc, aut frigo in lebete (seu frixorio): sed si nimium, fiunt cremia. E confectis particulatim carnibus facio Minútal PastillosTurundas. Si quid effervescendo bullit, confúto trulla, ne equlliat: si spumat, despumo hâc rudicula. Hac autem ~~fulscinula~~ extraho fervida: hâc fiscellâ colo jusculenta. Si quid condiendum est aromatibus, aut raphanô, vel caseo, &c. comminuo ista prius hoc pistillô, in hoc Mortario: aut conquasso rudiculâ in hoc Catino; aut denique tero super hanc Radulam. Habetis pleraque artificia mea, artificiosâ brevitate exposita.

Pliui.. Quid iste squalidus à látere tibi?

Coq.) Discipulus est meus: per contemptum Lixam vocant, & ab accendendo igne Cinislonem. Age puer, fac ut quid scias videant!

Lixa.) Ego accendendo igni habeo (*ecce*) Igniarium, cum reposito ibi fòmite: in quem cùm chalybe excussa è filiee scintilla incidit, adhibeo hanc sulfuratam & accendo ignem: (*Accendat.*) & subdo lignis, tùm sufflo buccis aut flabellô, Prunas collectans batillo. Tum si quando nobis focaria deest, verro scopis culinam, everróque quisquilias. Eluo item coquinaria vasa: quæ quum colluuntur, fit colluvies; asservanda porcis, aut eluenda per fusorium foras. Habetis meas quoque artes.

Plin.) Macte virtutibus esto! sed ite jam ad convivium, quod vobis parastis.

ACTUS II. SCENA VI.

Vinitor cum personis mutis, Pastinatore, & Pytinario. Zytopœus cum Lupulario & Polentario. Destillator.

Vinit.) Rex optime: Nôrunt Philosophi tui naturalem potum esse aquam, dehinc lac, serúmque lactis: sed & nôrunt non bona carmina scribi aquæ potoribus, Nos igitur, en, adsumus docti parare potiones sublimiores, Vinum, Cerevisiam, Mulsum, aliáque Temeta, & Cremata vina! placétne quibus parentur artibus cognoscere?

Rex.) Blandos istos homines alloquere, Apolloni.

Apoll.) Dicite, boni viri, annon hominum meliòr esset conditio, si absque Vobis esset? inebriastis mundum, & implevistis intemperantiâ.

Vinit.) Abusus rei bonæ non tollit usum.

Apoll.) Sanè. Sed quid si abusus major sit usu? Exponite tamen Artes vestras.

Vin.] Ego planto Vineam: obserens collem apricum viticulis

viticulis novellis, aut propagans Vites veteranas traducibus. Scio & cacumina Vitium mergere terræ (sic) quod cacumen postquam radicavit, discindo arcum, fiúntque vites ex una duæ. Quia verò vitis adeò genitalis est ut sibi permissa luxurietur, nimiaque ubertate sterilescat, deputo illam quotannis ad radicem usque: è resece tamen pullulant novi Palmites. Qui cûm verò per se surrecti sint (licet capreolis quicquid possunt apprehendant) arrigo eos & alligo statuminibus: nempe aut Arbori, aut ridicæ, seu pedamini, aut transverso canteriolo sive jugo. Unde Vitis arbustiva, aut pedata, aut canteriata (sive jugata, ut in hortis Principum) dicitur. Pastino item Vineam bidente, & repastino: mediaque æstate luxuriantes comas resecans, pámpino: tandem uvas maturas colligens vindemio, racematione pauperibus relictâ.

Apoll.] At nondum habemus Vinum?

Venit.] Audite. Botros abscissos scapis (à quibus pendent) comportamus Pytinis in Tortularium, conjicimúsque in Forum vinarium: tùm calcamus pedibus aut contundimus ligneo pilô, & effundimis in Lacum, unde Mustum defluit per qualos in orcas: reliquus uvor ex ácinis exurgetur Torculari. Sed Vinum lixivum suavius est tortivo; musteum dulcius eliquato: meracum fortius dilutô. (Postea abdimus vina in cellas, Doliis super cantherios elevatis: cúmque bibenda sunt, relinimus dolium & promimus vinum, siphunculô aut epistomiô. Aliquando, si corrumpi incipit vitiô vasis, elutriamus; hoc est, in aliud vas transfundimus.) Vultis etiam Vini differentias nosse? Hornum est feculentum; annótinum defecatum. Défrutum vocant Sapam, exoletum Vappam; factum ex aqua & vinaceis, Loram; mixtum ex aqua & aceto Poscam. Præstantissimum vinum est Apianum (ex apiana vite) odoriferum. A locis verò denominata vina optima sunt: in Græcia Cretense (Malvaticum): in Italia Falernicum: in Hispania Alicantitum & Canarium; in Hungaria Tokainum. Sed Absinthites, Helenites, aliáque medicata vina, factitia sunt: Hippocras, omnium aromaticorum delicatissimum.

Apoll.] Et tuum palatulum videtur ad pitissandum bonum vinum satis delicatum. Quid vos relliqui?

Zytop.] Domine, scis non ubique terrarum nasci vinum: Parant ergò sibi humorem ex frumento, ad similitudinem vini; vocántque alii Zythum, alii Vinum cereale; & Cerevisiam, quasi Cereris vim in aqua.

Apoll.] Quomodo ergò illa Cereris vis paratur?

Lup.] Ego primùm inservio cocturæ Zythi, parans illi conditúram, Lupum salictarium (vulgus Lupulum vocat) quô integros obsero hortos & campos, Vineti adinstar, hoc modô. Pástino terram liratim, inseróque illi turiones lupuli, per cubiti (vel semicubiti) distantiam: ad singulos cauliculos depangens palos prælongos, quibus sese circumplicando sursum serpant. Serpunt ergò, locóque fructûs ferunt flores fasciatim crescentes: quos ego, postquam permaturuérunt, abstringo, assicco, bonôque lucro divendo.

Polent.] Ego verò Polentarius Hordei, aut Tritici grana magnis alveis macero, donec intumescant: eáque rursum desicco in pavimento, versóque & reverso sæpius, usque dum dissiliendo germina producere cæperent. Tum habeo Fumarium farrarium oblongum, cui supersterno grana mea, & siccando eo fumô converto in bynem dulciculam: quæ permolita molendino polentario fit Polenta, Cerevisiæ materia proxima.

Zytop.] Tùm ego permiscens Polentæ Lupulum, excoquo magnis Ahenis Cerevisiam, uno factu decem, viginti, triginta cupas: quæ itidem deportata in Cellam defecatur. Quod si eam acescere aut mucescere contigit, infunditur acetariis ampullis, & fit acetum, æquè ut ex vino.

Destill.] Ego autem fortissima vina, naturale quodvis vinum superantia, prolicio è fecibus Vini aut Cerevisiæ; vel ex fermentato farre aut sylvestribus pomis, piris,

piris, & quovis fructu. Illa enim fermentô priùs præparata infundo in hunc Lebetem (Vesicam distillatoriam vocant) cui superimpono Alembicum & obturo, ne usquam expiret. Tum hunc ejus nasum, aut canalem, mitto per dolium aquâ frigidâ plenum, quæ illum infrigidando calescere facit infusam Materiam, vaporareque cogit. Vapor autem ascendens in alembicum, sentiensque ibi, & in canali frigus hoc, condensatur in aquam ardentem, hôc in vas exstillantem. Aqua hæ vocatur Vinum crematum, & sublimatum : medicinæ quidem primariò serviens (ad ventriculum incalefaciendum) alicubi tamen loco potûs est, si adeò forte non sit.

Apoll.) Qualecunque sit tuum crematum vinum, furibundum tamen est, & tales facit potores suos, nec vitam fovet ut Vinum, sed depascit, exsiccat, exurit. Tu ergò arte tuâ plus vitam humanam perdis quàm juvas. Auferte vos hinc, gulæ ministri.

ACTUS III. SCENA I.

[*Tres prodibunt suô quisque habitu (1) Lappo. (2) Germanus (3) Hungarus.*

Lap.] Ad tegendam nuditatem, & adversus aëris injurias, opus nobis est amictu. Quô antiquitas acquiescebat, & nos adhuc simplices gentes acquiescimus, simplici. Nobis enim satis est velare caput a sole Cucullo ; corpus ab algore Braccâ ; pedes a cœnosa & scruposa viâ Sculponeis (*ostendat pedem dextrum sic indutum*) vel Carbátinis. (*quas habeat, & ostendat in altero pede.*)

German.] Nostro ævo, & in gentibus cultis, omnia aliûsmodi, ad luxuriem usque nitidè & habitu multiformi, segmentato etiam, acupicto, plumato. Nos Germani (cum vicinis Gallis, Italis, &c.) caput contegimus pileo, ornato spirâ & offendice, aut umbellæ causâ pétaso ;

pétaso, aut domi desidentes galéro ; vel frigoris causâ pileo pelliceo. Indumenta corporis nobis sunt, intimè indusium lineum, totum corpus tegens (seu interula) super hanc aliquando brevior subucula (seu Camisia) lanea : cui superinduimus Thoracem, cingulótenus pectori aptatum, infernéque laciniis ornatum. Femoribus vero induimus subligacula, seu Braccas laxas ; Cruribus tibialia (antiquí cáligas vocabant) substringenda fasciis tibialibus. Pedibus calceandis habemus Calceos, Ocreas, Crepidas. Calcei partes sunt ; Solea, Obstragulum, Calcaneum, Ansæ duæ, Corrigia una : cujus nodus al quando tegitur rosâ. Ocreæ præterea habent Cruralia. Crepidæ contrà deest calcaneum & ansæ ; soleæ verò insuitur molle suber.

[*N B. Calcei partes ostentabit in pede suo : Ocream & Crepidam acceptas in manum.*]

Tandem ad amiciendum nos, honestatis ergô habemus *Pallium* apertum, sine manicis ; & ornatûs causâ ex síndone candidissima super humeros Collaria, ad manuum carpos Manualia. Fæminæ nostræ colunt capillos variè pexos, plexos in plegmata, concinnatos & redimitos tæniis corollisque, aut obvolvunt caput Vittis & Calanticis ac Ricis, faciemque interdum prætegunt Peplis. Pro palliis verò habent Pallas, & his breviora Amicula.

Hung.] Nos, cum reliquis Orientalibus populis, eo varietatis & vanitatis progrssi non sumus. Caput tegimus simplici laneo pileolo. (Trneæ lineâ, aut xylinâ circumvolvunt Tiara.) Indusiis utimur brevioribus, femoralibus autem longioribus, crura simul & pedem arctè munientibus. Thoracis loco Tunicâ, crurum-tenus demissa ; & vice pallii Togâ talari manicatâ. Calceamenta plebis sunt Perones semicrurales, de corio nigro : Nobilibus autem Cothurni, è pretiosioribus sanguineô

sanguineô, vel aureo colore tinctis pellibus (ut hîc videtis) firmatis sub calcaneo ferreis soleis. Superflua ista colli & manuum oneramenta (illi ornamenta vocant) non curamus. Quâ ratione omnia nos habere simpliciora, eôque expeditiora, & tamen nitida, quis non videt?

(*His dictis abibunt.*)

ACTUS III. SCENA II.

Apoll.) Quia omnis Vestitus est Lineus vel Laneus; Gossipinus vel Sëricus; Pelliceus dénique, vel Coriaceus; neque ullus parari potest sine filis netis; placétne ut Artifices ingrediantur qui materias illas elaborant? Et hos deinde insequantur qui ex elaboratis jam materiis Vestes parant.

Rex.) Esto.

[*Ingredientur ergò Rusticus cum Lini fascibus duobus, crudo & facto, netóque: Textor cum suis instrumentis, & Insolatore. Pannifex Coriarius, & Alutarius.*]

Rusticus.] Linum & Canabim ego ruri sero: sed maturâ illâ uxor mea, cum servabus, evellunt, calicibus destringunt, residuis scapis in Lacuna macerant, rursumque (sole, aut hypocausto) torrent. Malleô stupario (Frangibulo) conterunt (decidentibus corticibus) ferreôque carmine reliquum carminant (*sic*) dentibus carminis adhærente stupâ, decidentibusque floccis. Mox netrices formantes ex facto sic jam linô pensa, superilligantésque Colo, trahunt sinistrâ filatim, dextrâ verò torquant Fusum aut Girgillum, unde fila ducuntur in Alabrum: hinc in Harpédonem, è quâ glomerantur glomi, ut fiat idonea texturæ Tela; quam ego, ecce, trado Textori.

Textor. Mihi à texendo nomen est: non autem dici Tela

me, sed & esse, Textorem ostendam. Primùm ex hac Tela faciam Stamen, quod circumvolvam Jugo: insidénsque officinæ meæ textoriæ, deculcabo alternatim insilia. Quô factô litia se distendunt, secumque stamen diducunt, ut trajectare queam radium, cui pannus inest: & sic intexo Stamini Tramam, densóque linteum adactô pectine; decidente hinc inde titivillitiô.

Insolat.) Ita detexta Tela traditur mihi, quam ego aprico expones: & supinde aquâ conspergens, imò in aheno recoquens, soléque siccans, ita candefacio ut nivea evadat; parata ad omnes elegantiores usus. Hinc me Insolatorem vocant.

Pannif.) Ego lanam carmino, similíque artificiô stamen factum super textoriam Machinam in Pannos verto, eósque in fullonicam mitto. Præsertim levidenses: ubi illi à Fullone in Pilam injecti, & aquâ identidem perfusi, stipantur ingenti pilô: aut mitto ad Tinctorem, qui eos cortínis injectos variô colore tingat. Unde exempti, ne se deformiter contrahant, extenduntur super pannitendio, doned exsiccescant. Tum eunt in Tonstrinam, expansique super mensam tondentur forfice tonsoria; tandemque à Tonsore complicantur in Volumina.

Apoll.] Vos reliqui duo quinam estis?

Coriar.] Cerdones nos per ludibrium vocant, quasi Sordones: quod ne fiat deprecamur, utilissimas enim præstamus operas. Animalium exuvias lixivio macerantes & Scalprô rasoriô depilantes. Ego Coriarius præparo duriora coria Sutori.

Alut.] Ego verò Alutarius molliores & crispatas alutas Sartori.

Apoll.] Honestas res agitis: cavilla quid ad vos?

sanguineô, vel aureo colore tinctis pellibus (ut hîc videtis) firmatis sub calcaneo ferreis soleis. Superflua ista colli & manuum oneramenta (illi ornamenta vocant) non curamus. Quâ ratione omnia nos habere simpliciora, eôque expeditiora, & tamen nitida, quis non videt?

(*His dictis abibunt.*)

ACTUS III. SCENA II.

Apoll.) Quia omnis Vestitus est Lineus vel Laneus; Gossipinus vel Séricus; Pelliceus dénique, vel Coriaceus; neque ullus parari potest sine filis netis; placétne ut Artifices ingrediantur qui materias illas elaborant? Et hos deinde insequantur qui ex elaboratis jam materiis Vestes parant.

Rex.) Esto.

[*Ingrediuntur ergò Rusticus cum Lini fascibus duobus, crudo & facto, netóque: Textor cum suis instrumentis, & Insolatore: Pannifex Coriarius, & Alutarius.*]

Rusticus.] Linum & Canabim ego ruri sero: sed maturâ illâ uxor mea, cum servabus, evellunt, calicibus destringunt, residuis scapis in Lacuna macerant, rursumque (sole, aut hypocausto) torrent. Malleô stupario (Frangibulo) conterunt (decidentibus corticibus) ferreôque carmine reliquum carminant (*sic*) dentibus carminis adhærente stupâ, decidentibusque floccis. Mox netrices formantes ex facto sic jam linô pensa, superilligantésque Colo, trahunt sinistrâ filatim, dextrâ verò torquant Fusum aut Girgillum, unde fila ducuntur in Alabrum: hinc in Harpédonem, è quâ glomerantur glomi, ut fiat idonea texturæ Tela; quam ego, ecce, trado Textori.

Textor. Mihi à texendo nomen est: non autem dici Tela

me. sed & esse, Textorem ostendam. Primùm ex hac Tela faciam Stamen, quod circumvolvam Jugo: insidénsque officinæ meæ textoriæ, deculcabo alternatim insilia. Quô factô litía se distendunt, secumque stamen diducunt, ut trajectare queam radium, cuispannus inest: & sic intexo Stamini Tramam, densóque linteum adactô pectine; decidente hinc inde titivillitiô.

Insolat.) Ita detexta Tela traditur mihi, quam ego aprico expones: & supínde aquâ conspergens, imò in aheno recoquens, soléque siccans, ita candefacio ut nivea evadat; parata ad omnes elegantiores usus. Hinc me Insolatorem vocant.

Pannif.) Ego lanam carmino, similíque artificiô stamen factum super textoriam Machinam in Pannos verto, eósque in fullonicam mitto. Præsertim levidenses: ubi illi à Fullone in Pilam injecti, & aquâ identidem perfusi, stipantur ingenti pilô: aut mitto ad Tinctorem, qui eos cortínis injectos variô colore tingat. Unde exempti, ne se deformiter contrahant, extenduntur super pannitendio, donec exsiccescant. Tum eunt in Tonstrinam, expansique super mensam tondentur forfice tonsoria; tandemque à Tonsore complicantur in Volumina.

Apoll.] Vos reliqui duo quinam estis?

Coriar.] Cerdones nos per ludibrium vocant, quasi Sordones: quod ne fiat deprecamur, utilissimas enim præstamus operas. Animalium exuvias lixivio macerantes & Scalprô rasoriô depilantes. Ego Coriarius præparo duriora coria Sutori.

Alut.] Ego verò Alutarius molliores & crispatas alutas Sartori.

Apoll.] Honestas res agitis: cavilla quid ad vos?

ACTUS III. SCENA III.

Sartor. Connodator. Pileo. Sutor. Veteramentarius, Pellio. Interpolator. Mendicus.

Sartor.] Sartrix, æmula mea, suit ex linteo Interulas, Capitia, Collaria, Muccinia, aliáque linteamina: quæ rursum Lotrix, quoties sordidantur, élavat. Mihi Sartori Panni omne genus afferuntur, unde paro Vestes. Acceptâ igitur ad staturam cujusque mensurâ, discindo hâc meâ forfice pannos, rursúmque, ope Acûs & digitalis, consuo scissuras Filô duplatô, & ceratô. Ac ne Suturæ notabiliter exstent, complano eas hôc ferramentô pressoriô. Ne verò in Vestis margine filamenta diffluant, circumsuo illis Limbum; aut præsuo Lemniscos; passímque obsuo (præsertim in fimbria) Institas. Partibus autem Vestimenti, quæ pro diverso usu, jam conjungi, jam disjungi debent, diversos addo nexus; nempe aut Ligulas binas, ut adstringi sibi invicem queant nodo laxô, rursúmque diffibulari possint. Aut denique nodulos & ocellos ex serico, ut sibi innecti, rursúmque solvi valeant.

Connodat.] Ego didici contorsione trium ferreorum bacillorum è filis nexare Chirothecas, Tibialia, Subuculas, & quicquid placet, pereleganti opere. (*En specimina!*)

Pileo.] Ego majus quid novi: è lana baculis artificiosè coacta facere Impilia, permadere nequeuntia: & exinde Pileos, Udones & alia.

Sutor.] Materia mea est corium (*ostendat.*) Hoc ego adaptans Mustriculæ, seu calopodiô *ligneo pedi*) discindo, rursúmque consuo, ope Subulæ hujus, aciæque picatæ (*N B. ostendet hæc singula*) quam serâ cuspidatam videtis.

Veter-

Veteramentarius, à tergo illi stans.) Ego verò usu detrita calceamenta resarcio.

Pellio.] Meæ artis est è villosis pellibus parare Pellicea, Rhenónes, Pileosque pelliceos.

Interpol.] Meæ verò tritas & defloccatas vestes dissuere, invertere, & resuere: eoque modo interpolatas, & pexas veluti novas reddere.

[*His dictis illi sensim excedant.*)

Mend.) Ego verò miserum mendicabulum, dum nec pannum habeo unde emam novum, nec istis manupretium solvere possum, necesse habeo ex collectis hinc-inde recisamentis consarcinare mihi hunc centonem, centies & millies resarciendum: dum quotidie novis fissuris nova pannucia apponenda sunt. Videtisne quám pulchre variegatus sum?

ACTUS III. SCENA. IV.

Architectus cum Discipulo. Deinde prodibunt vocati Fabri duo, Lignarius & Murarius.

Architectus.) Ain? invasit te Architectonicæ cupido

Discipulus.) Admodum.

Archit.) Scin' autem quid sit Architectonica?

Discipul.) Benè ædificandi scientia.

Architectus.) Unde in desiderium ejus venisti?

Discip.) Legi nuper Mortales primitùs in specubus tantùm habitasse, & Frondeis Tabernaculis. Postea cæpisse struere Tuguria cespititia, & Gurgustia craticia, lutô circumlita: demúmque didicisse ad stabilitatem ædificare & magnificentiam, Domos. Palatia, Urbes. Tentavisse etiam: in abdito substruere Cryptoporticus: & in aërem sursum Turres, cum præaltis fastigiis: stupendæque molis Pyramides, Obeliscos, & perplexa ædificia

ficia Labyrinthos, unde quis semel ingressus non reperiat exitum: Ambulatoria item Pegmata. Addebatur, Architectonicam constare numerorum, mensurarum, ponderúmque mysteriis; esséque veluti Colophonem totius Matheseos, Quis in talem scientiam non exardesceret?

Archit.] Laudo: sed tu Matheseos adhuc ignarus, ad penetralia ejus penetrare non potes. Gratificabor tamen tibi, populariter quodammodo te super ædificandi arte informando.

Discip.) Gratum feceris.

Archit.] Concurrunt in ædificando, Architectus, Operarii, Instrumenta. Architectus est director ædificii, qui structionem dirigit secundùm exemplar præconceptum mente, aut delineatum in charta, vel fabricatum è materia, quod Ideam vocant, & Modulum, seu Modellum; quale hîc vides. Operarii sunt Fabri, lignarii & murarii: quos etiam necesse est opera sua exactè intelligere, ut ne in ruinam ædificent. Scis quid mihi incidat? Advocemus eos huc, eósque de exstructione consulamus: addisces facilé munia eorum, cum instrumentis suis, & eorum usu.

Discip.) Opto; Fiat.

Archit.) Fabri, Fabri, ubi estis? huc vos agite.

Fab. Lign.) Quis nos vocat? adsumus.

Archit.) Propositum nobis est ædificare Domum amplam, decoram, stabilem; vultisne nobis adesse consiliô, ope, manu?

Fab.) Consilium vel gratis dari potest; opus ipsum requirit sumptus.

Archit.) Consilium ineamus, quid opus erit ut Domus extruatur ampla?

Fab.) Spatium amplum, Materia sufficiens, Operariique multi.

Archit.) Quid autem ut decora fiat?

Fab.] Dispositio pulchra, in longum, latum, & profundum: per omnia externa & interna.

Archit.)

Archit.] Ecce hîc Proplasmata futuræ Domûs meæ construxi, observa nunc sibi omnia respondent symmetricè.

[*Faber lignarius acceptum in manus contemplabitur, versabitque tacitè; tum dicet.*]

Placent omnia. Frontispicium est satis decorum; Vestibulum satis amplum; Janua hæc antica [*omnia monstrans digitô*] satis capax: Limen non adeò altum, ne qui per ostium ingreditur impingat pedem; superliminare verò tantò elevatis, ut ne caput illidat. Postes utrinque satis firmi: dexter ad sustinendum appensas cardinibus Fores; Sinister ad retinendum claustra, re sera effringi possit; sive fuerit Laconica intus abdita; sive pensilis extra. Obex hic affixus Fori, apperiendus pessulo hoc, rectè ita ponetur. Et laudo quòd Transennam addideris: ut si quis extraneus ingredi volens, oppessulatámque januam reperiens, pulset, Janitor priùs prospicere, & hostis an amicus sit videre, antequam aperiat, possit. Per ostium hîc venietur in cavædium. Rectè: ita in ampliis Ædificiis convenit. Exinde in Porticum, seu circumcolumnium, deambulationi destinatum: & hoc pulchrè. Demùm in Atrium: bellè! Inde verô in cætera conclavia: itémque foras, per posticum: utiliter. Et quia Domum non tantum distegam, sed tristegem (*annumerato Tecto*) esse vis: probo quod ex infima contignatione ad mediam ascensionem feceris per Scalas rectas; ad supremum per Cochleam. Tectum, columini medio sic superpositum, erit dectinatum, seu displuviatum. Tigilla rectè sunt imposita Cantheriis; Cantheriorum verò divaricata crura rectè sic incumbunt Transtris: Transtra rursum Trabium proceribus. Proceres veró rectè sic longius progeruntur, ubi facere debent suggrundia ampla propter hoc subjectum Podium, seu Pergulam; & angularem istam projecturam, Menianum. Sed tigilis tandem quid superimpones? Domum tuam qua Materia con-

conteges ? stramineo culmine ? Absit, Nec Scandulæ adeò durabiles, ut adversus incendium tutæ sint. Imbrices forent optimæ. Hanc autem tecti partem apertam manere vis ? ut habeas subdialem Aulam (Altanum italis dictam ?) perbenè : sed pavimentum deligenter fieri curabis, ne pluviis resolvatur ; sive fuerit fistucatum, sive regulatum, sive tessellatum. Sicut & alibi in subtegulaneis locis, ubi pavimento inambulamus : Laquear verò nobis impendet tabulatum vel cameratum. Nihil in his desidero.

Archit.] Dic vero jam, Quid requiritur ut Domus sit firma ?

Fab. Lignar.] Si profundè erit fundata, benè materiata vel murata, intus columnis affabrè statuminata, ne laquear ruat, extra autem pilis fulta, ne parietes vacillent, perstabit diu incolumis. Si tamen labescere incipiet, suffulciatur denuò collapsa, vel destructa, restauretur.

Archit.] Video te artis non ignarum. Differe jam de materiatura. Quando è lignis ædificandum est, quid ibi observandum ?

Fab.] Ligna ædificiis apta cædantur hibernô, decresentèque Lunâ, ut ne fiant teredinosa. Ibi Lignator eligat Arbores procéras, tum has sternat, ramos decacuminet, è trunco tigna deformet : quæ per unam & alteram æstatem siccata, pulchram dabunt ædificio materiam.

Archit.] Quid verò jam tui erit operis ?

Fab.] Nos Fabri lignarii elevamus Lignum super Cantherios, affigimúsque ansis ferreis, ut se non moveat : tùm illud lineamus hâc amussi : secundúmque coloratam hanc lineam deasciamus Asciâ, assulis decidentibus ; interdum dissecamus runcinâ si *Serrâ scilicet majore*) scobe recidente. Demum exasciatis rectè omnibus, compaginamus Parietes, configentes tigna clavis trabalibus, explentés que intertignia muscô. Tum parietarius delutat Casam lutô, paleatô vel acerato (*straminoso* ;) quandoque tamen sine materiatura effingit lutamenta, è formaceis parietibus.

Arch.] In cœmentitia ædificatione aliter proceditur : expone rem ordine tu, Faber murarie.

Faber Murarius.] Apud nos primò Lapidarius conquirit Lapides, tùm per campos colligens, aut rutro eruens ; tùm vectibus effringens è Lapicidinis. Quos Lapicída conquadrat ad normam cœlo & tudite (*sic*) ut ad structuram benè quadrent, Sicubi non est Saxorum copia, coquuntur Lateres : qui sunt lapides coctiles ex intrito (hoc est luto arenæ mixto.) His paratis, Faber cœmenticius posito solidé fundamentô, superstruit Muros, ad libellam semper (hoc est, ad perpendiculum) quàm altè opus : donec quodvis conclave concameret fornice seu testudine. Tum verò Tector structuras trullissat. tectorô, gypsatôque dealbat : pavimenta ipsaruderat, pavit, aut tessellis consternit.

Archit.] Estne aliquid amplius ?

Faber.] Non recordor, ; operari ego, non de operibus concionari, didici.

Archit.) Ago gratias, amici, pro benevola consiliorum communicatione : de executione videbimus aliâs.

ACTUS III. SCENA V.

Figulus : Vitrarius : cum aliquot personis mutis.

Cleant.) Habuimus artes ædificatorias : veniendum est ad Opificia, quæ domus implent Utensilibus, quibus humana vita carere non potest : & parantur è materia minerali, vegetabili, aut animali. Placétne REX, primos vocari primò ? Figulum nempe, Vitrarium, Metallarium.

Rex.)

Rex.) Placet.
Cleant.) Vocentur ergô.

[*Hic prodibit.* 1. *Figulus cum rota, & frusto argillæ, Olla, & Testis aliquot.* 2. *Vitrarius cum tubo cui alligabitur vesica inflatilis: Fenestra & Laterna.* 3. *Metallarius cum virgula & laterna.*

Cleant.] Ostendite vos quid agere didiceritis.

Figulus considebit ad Rotam & dicet.] Ego circumagens hanc Figularem Rotam, fingo ex argilla benè præparata, Ollas, aliáque fiẓlina. Quæ postea excoquo furno, incrustoque, Lithárgyro. Testas tamen solidare nescio.

[*Tentet componere, illæ verò dilabantur semper: donec pertæsus abjiciat, & surgat.*]

Vitriar.] Ego ex arena, cinere, sale, intentissimo igne liquatis, formo perflatu ferrei Tubi Vitreamina, cujuscunque placet formæ. E quibus Fenestrarius facit Fenestras; coordinando vitra specularia intra jugamenta, & applumbando stanneô ferrumine, ne excidant. Laternarius verò laternas format; reliquens pro lucerna inferenda & eximenda, ostiolum.

Metallurg.] Ego sum Metallurgus, metallorum eruendorum magister. Cujus officii est latentes mineras scrutari, ope hujus (*ecce*) Virgulæ divinæ! Quam ego terram perambulans ita manibus gesto (*ostendat:*) illa verò ubicunque Metallum sentit, eô se inclinat, imò potenter torquet. Atque cùm eam manu dimitto terram ferit, & subesse Thesaurum ostendit. Ego itáque convocatis Fossoribus, fodere jubeo, & fodiunt. (*Ecce unum habetis metallicum fossorem ridiculè intectum bardocucullô & Perizomate per nates!*) Hi repertâ Venâ metallicâ, ingrediuntur cum accensa quisque lucerna in fodinæ antrum, impingunt cuneos, decutiúntque frusta terræ metallicæ, & extrahunt foras. Hic Discretor secernit impuritates saxeas: Lotor elavat secreta: alii deferunt in Ustrinas, & collique faciunt (*sic*) ut Metallum à scoriis liberatum profluat. Quod venditur Fabris: qui quid faciant, loquantur pro se ipsimet.

Faber Ferrarius.] Nos inflando ignem follibus emollimus Metalla: mollitáque eximimus forcipe & cudimus super Incúde malleis. *Ego Faber Ferrarius* fabrico feramenta varia.

Faber Claustrarius.] Ego faber claustrarius facio claustra; seu claves & seras.

Faber Serrarius.] Ego Serras.

Faber Falcarius.] Ego Falces & seculas.

Faber Cultrarius.] Ego Cultros cum manubriis.

Faber Acicularius.] Ego Acus & aciculas.

Malleator.] Ego Thoraces ferreos, & Loricas ex annulis ferreis contextas.

Faber Gladiarius.] Ego Gladios cudo: sed quos Polio polit, instruitque capulis, & superintegit vaginis.

Fater Ærarius.] Meum est æramenta cudere, tiligineoque marculô lævigare.

Flator æris.] Ego fundo ex orichalco Campanas (*pulsatiles ferreo pistillô*) Tormentáq; bellica, Mortaria, & quidvis.

Lamentarius.] Ego ferrum, aut cuprum, diduco in tenues laminas; ex illísque fabrico laternas, lampades, & alia.

Aurifaber.] Ego verò pretiosissima tracto metalla, Aurum & Argentum, ex illis faciens annulos, torques, scyphos, & alia.

Monetarius.] Ego publicâ Authoritate Nummos cudo, in officina Monetaria. Sed sunt impostores etiam quidam.

Alchimista.] Dixistis omnes; sed non omnia. Nemóne inter vos est Alchimista? Ferrum vel cuprum in aurum transmutandi artifex? Si quis es, & taces, sapis: aliâs enim æternum mancipium. Principis alicujus fies. Ego nescio an discere audeam. Dicam: quæro Tincturam, sed, st!

ACTUS

ACTUS III. SCENA VI.

Cleanth.) Ingrediantur jam Opifices, qui ex vegetabilibus, Linô, Cannabi, Virgultis, Lignis, necessarium parant supellectilem.

[*Ingrediantur ergò sex personæ, & loquentur ordine sic.*]

1. *Restio, stupâ cinctus & funes gestans manibus.)* Ego Funes & funiculos è cannabi & stupa, Restes autem ex Arborum libris, torqueo.

2. *Viminarius, Virgulta & corbem ferens.)* Meum est sirpare Corbes è viminibus: quandóque decorticatis & exalburnatis. *Ecce!*

3. *Cribrarius Cribrum, capsásque ferens, rotundam & oblongam.)* Ego facio Cribra ex assulis flexilibus, attenuatis, rotundatísque. Item capsas, rotundas vel ovales. *En!*

4. *Doliarius, suis cum armis; paratóque labrô & doliolo.)* Me Vietorem vocant, & Doliarium, qui doliaria conficio vasa. *videte hîc Dolium!* Partes, ex quibus compositum est, sunt 1. secamenta in longum: deinde in latum funda duo, antícum & posticum. Circuli deinique isti viminei, secamenta constringentes. Observate & Foramina duo: superius in secamento, pro infusione liquoris; & inferius in fundo, pro emissione. Illud occluditur operculô, seu obturamentô, hoc Siphone (*tali:*) aut epistomio (*tali.*)

5. *Arcular. cum instrumentis suis.)* Ego tabulata construens opera, asserem divido Serra, & edolo Runcinâ, & deplano Planulâ; plures tabulas aduno impage (*aut subscúde*) *ecce!* & conglutino glutine: atque ut niteant quæ nitere debent, coloro, coloremque superlino vernice.

6. Tor-

Tornator.] Ego subtilitate omnes vos vinco: hôc torno meo ad omne beneplacitum meum corrotundans ligna, cornua, ebora, & quicquid placet (*Ecce*) Mihíne palma negetur?

ACTUS III. SCENA VII.

Cleant.) *Tandem veniant, qui ex animalium quorumcunque exuviis utensilia quæcumque darent.*

[*Ingredientùrque septem suis cum operibus, quæ ostentantes ita dilaudabunt.*]

1. *Frenarius.*) Ego Frenarius è corio Frenos, variàque loramenta, paro Aurigis.

2. *Ephippiarius.*) Ego ex iisdem Equitibus paro Ephippia, Sclopetarias thecas, & similia.

3. *Marsupiarius.*) Ego ecce Marsupia, Crumenas, Vidulos, Bulgas paro. Præmunio item capitellis ligulas.

4. *Saponarius.*] Mea ars est è sebo coquere Saponem, sebáréque candelas.

5. *Cerarius.*] Mea, verò, fundere faculas cereas, aut trahere funiculorum instar, & circumvolvere Lychnucho.

6. *Pectinarius.*] Mea, conficere Pectines, corneos, eburneos, ligneos, raris & densis dentibus distinctos, pro pectendis capillis: pro comendis autem comis pectines setaceos.

7. *Scopularius.*] Ego scopularios concinno pro vestibus purgandis, aut parietibus albandis, & alios in usus, Setacea: setas aptè agglutinans scapo ligneô.

(*Musica.*)

ACTUS IV. SCENA I.

Rex.] Quid jam nobis agendum?

Eratost.] Ex data Cleantis consilio Viatores sequuntur examinandi, nec justum est istos præterire. Non enim hærere uno loco possumus semper, transire quoquo opus est. Quod si prope fit, animíque gratiâ, Deambulatio est; si per campos aliquid conquirendo, Peragratio: si propter peritiam Regionum, Peregrinatio: si ad habitandum alibi, Migratio; ubique autem si quid nobiscum assumimus manu, dicimus Transferre; si humeris, Portare: si vehiculis, Vectare; si comitatu, Ductare. Quo non libet (aut non licet) devenire nobis ipsismet, mittimus alium: si ut nunciet aliquid, Nuncium; si ut deferat nunciatricem epistolam, Tabellarium; si ut expediat negotium, Curatorem. Transmeamus autem terrâ, vel aquâ: pervolitare aëra nondum didicimus (nam narratio de volatura Dædali fabella est:) per Terram vadimus aut gestamur, aut vehimur; per Aquam vadamus, aut natamus, aut navigamus. Placétne ergò ut advocetur primùm Viator pedes, ipséque nobis apparatum suum ad viam, & actiones in via, enarret.

Rex.] Itane placet?

Philosophi.] Placet.

Rex.] Advocetur, examinandus à te, Eratosthenes.

[*Ingressus Viator pedes, cùm honorem exhibuerit, consistat.*]

Erat.] Inquirenti Serenissimo Regi nostro, in aliquem peritum Viatorem, tu, amice, commendatus es de meliore nota: sustinésne hoc elogium?

Viat.] Ego verò ab ineunte ætate motu me fuisse gavisum, itineribúsque multis, longissimis etiam, exercitatum, non diffiteor.

Erat.] Edissertabis igitur coram Rege, ad cautè iter pedestre capiendum quibus opus sit.

Viator.]

Viator.] Pedibus ituro expedit esse ocreato, aut peronato, ne collutuletur; & lacernato (*penulâ induto*) ne compluatur. Et quia non potest gestare sua omnia in sinu, vel gremio, vel funda (*assutis intra vestem loculis*:) circumcingit sibi Sacciperium; aut imponit humeris Sarcinam; & sumit in manum Baculum, quo se suffulciat, aut saltem Scipionem decori causâ. Ingressus viam proficiscatur rectâ & sine ambagibus, quò tendit: ne deflectat ad diverticula, nisi necesse sit: nec deserat viam regiam semitæ causâ, nisi sit callis tritus, & itineris dux comésve fidus, ac peritus: aliâs facilè per tramites, vestigiáque seductoria, in devia, salebras, aspreta, veniet. Bivium & Trivium, semper est fallax; compita non æquè seducunt. Ergò ut ne fiat errabundus, sciscitetur obvios quâ eundum sit? & quorsum flectendum? utrum dextrorsus, an lævorsus? Devitet offendicula ne sint remoræ, nec perambulet altiores clivos: (qui sunt euntibus cacumen versus acclives, retrorsus declives.) Retrocedat potius, ubi nequit meare porrò: fossásque circumeat, si non potest transilire, ne quidem adminiculô conti: sic ibit inoffensè. Peregrinaturo ad exteros, opus est viaticô, propter impensas, aut certè Literis Cambii, ab aliquo Collybista: quandóque & interprete, si non calleat idioma gentis, & itinerario bonô; maximè autem prudentiâ, ut attendat quocum sit ubiubi fuerit, à discessu usque in reditum. Prædones siquidem spoliant, Piratæ abducunt, Latrones trucidant. Sed & in diversoriis (ubi pernoctandum est) sæpè hospes ab hospite intutus, ob improbitatem Cauponum quorundam.

ACTUS IV. SCENA. II.

Erat.] Habuimus pedestrem Viatorem: quoniam autem ad parcendum pedibus, & viribus, uti didicimus jumentis & vehiculis, accersamus Equitem, deinde Aurigam.

Rex.] Accersantur.

[*Veniet*

[*Veniat ad Eques ocreatus, calcaribus armatus.*]

Erat.) Te, equitandi peritum jubet *Rex*, quid artem equitandi pertineat, explicare.

Eques. Equitaturus ante omnia curet soleas affigi equo: tùm illi insternat Ephippium, & succingat cingulâ. Dehinc Ephippio anteriùs præliget Bulgam, vel retrò alliget Vidulum, vel appendat Bisaccium, circumdétque capiti frenum. (*Si addantur Antilena, Postilena, Dorsuale, cæteræque phaleræ, ornamento erunt.*) Quando jam conscendendus erit Equus, insulciet pedem sinistrum stapedi, totô autem corpore sese evibrans, insiliet equum; insidensque jam exstimulabit calcaribus ad procursum. Habenis verò reget pro libitu, aut retinebit & reprimet pro necessitate. Sed Gradarius Equitem fert molliter; Tolutarius tolutim & subsultim: Succussator quassat molestè: Cæspitator proterret casu; regendus itaque prudenter. Cætera usus dabit.

[*Ita honore exhibitô, Theatrô abibit.*]

ACTUS II. SCENA I.

[*Auriga ingreditur, & Clitellarius.*]

Erat.) Túne Auriga es?

Auriga.) Credo me esse.

Erat.) Explicanda ergò tibi sunt, primò Vehiculorum genera: Potesne?

Aur.) Quidni? *Vehiculum* quod tantùm repratur (*per nivalem viam*) *Traha* dicitur; quod volutatur super rotas, *Curriculum*: sive fuerit unirotum, *Pabo*; sive birotum, *Carrus*; sive quadritote, *Currus*; Cujus iterum varia genera. Ampliora enim onera vectantur *Plaustro*; & rudiora *Sarracô*; homines ipsi *Rhedâ*: quæ levior est *Essedum*; dimidiata *Cisium*; coassatione operta, *Arcera*; pensilis *Carpentum*; delicatô insuper opertorio, *Pilentum*.

Partes

Partes Currûs primariæ sunt *Temo*, prominens antrorsum (2) Compages ipsa *Jugamentorum*. (3) *Axes* circa quos gyrantur *Rotæ*: Rotæ vero basis est *modiolus*, unde procedunt duodecim *radii*: hos ambit *Orbile* (seu absides ligneæ) quas firmant sex *canthi* ferrei.

Erat.] Hæc intelligimus sed cedò explica nobis aurigarionis rationem.

Auriga.] Cùm proficiscendum est, ungo Axes axungiâ, ut currus leviùs currat. Tùm impono Temoni (*ad primores rotas*) Jugum, cui funibus adjungo equos, parippum cum sellario: Retinaculáque de helcio dependentia annecto extremitati Temonis. Si verò non sufficet biga, sed trigâ opus est, præjungo equos antecessores lorô agendos. (Magnates tamen utuntur Sejugibus, Reges octojugibus, eôque etiam pluribus Rhedariis. Inter aurigandum respecto, ne exorbitem: atque si hærescere contingat in luto, ne diù hæream subjungo equos plures: sicuti & in ascensu montis. Contra, in descensu, ne velociter ruam, Currúmque evertam, abjungo antecessores: Rotas verò sufflamino sufflamine (*tali*) constringendo sic Rotam unam & alteram, ne se circumagere queat, donec in planum fuerit descensum. Hoc ferè sunt quæ de arte mea dicere babeo.

Erat.] Quod verò si Montes sint prærupti, & loca invia, quomodo agitis?

Auriga.] Nescius sum: non eousque se extendit professio mea.

Clitell.] Ego non sum nescius, sæpè ibi fui, insuperabilésque montes cum oneribus superavi, modò unicô jumento transitus sit: imponimus enim illis Clitellas, clitellisque superimponimus sarcinas gausapibus (adversus pluvias) coopertas. Mulos, Asinos, tardósque Caballos, ad equitandum ineptos huc adhibemus.

ACTUS IV. SCENA IV.

Erat.) Flumina, Lacus, Maria, obstant identidem viantibus, superanda omninò iis, qui ultrà velint. Tentatúmque illud est variè: primùm quidem transeundo, si aqua propter brevitatem vadari potest; aut superstructus fuerit pons, vel ponticulus, lapideus vel sublicius: Sin, tranando. Si hoc etiam non datur, enavigando. Advocemus itaque Natatores, & Nautas, qui nobis harum rerum rationes explicent.

[*Ingrediuntur ergò illi duo.*]

Eratost.] Dic tu, Natator, quis te Anatis instar per aquas fluitare, aut te ut Mergum Mergere, rursumque emergere, docuit?

Nat.] Innatare aquis discimus super scirpeam ratem, arboreumve corticem; quæ nos super aquas ferunt, mergíque prohibent. Deinde consuescimus sine cortice nare, jactatu manuum pedúmque; & quod majus, sunt qui aquam calcare discant, fluminaque sine Vestium madefactione (quippe quas manibus supra caput gestant) tranant, pectoribus tenus mersi. Sunt denique qui piscium more sub aquis natare, & se ad fundum usque Maris demittere, ibique ad horæ spatium morari sciunt, Urinatores dicti.

Rex.) Mira hæc, si vera.

Erat.) Tu, Nauta, de re nautica verba facies.

Nauta.] Non dubito primas Naves fuisse Rates: quippe Ratis rudimentum Navis est, facta ex Tignis obiter compactis, rursúmque solutilibus. Dehinc progressi fuerunt ad Lintres; naviculas scilicet ex unius arboris trunco cavatas. Tandem fabrefiunt Naves ad firmitudinem compactiles.

Erat.) Quæ sunt Navium differentiæ?

Nauta.]

Nauta.] Rudissima navium Ponto est, quô per flumina Currus transferuntur. Deinde sunt Naves onerariæ fluviatiles, adversô flumine trahendæ remulcô (*sive tractariô*) habentes proram & puppim duosque Clavum tenentes, ad proram Prorétam, & ad puppim Gubernatorem. Tandem sunt Naves magnæ ad Maria enavigandum, seu remis, seu ventis, factæ. Quæ Remis aguntur, sunt Vel Biremes, vel Triremes, vel Quadriremes, &c. pro magnitudine Navis; & multitudine Remigum, qui per Transtra dispositi, Remisque ad Scalmos positis, Navem propellunt. Navis autem ventis agenda, mirabiliorem habet apparatum. Vela nempe aliquot amplissima expandenda, tanquam alas ad volandum: & Antennas, quibus in latitudinem dispanduntur: & Malos, per quos in altum tolluntur: & versorias (funes Nauticos) quibus huc illuc trahuntur & retrahuntur: & in summo malo Tritonem, Ventorum indicem: & plagarum Mundi monstratricem, Acum Marinam (Compassum nauticum vocant) & Anchoras, & alia. Velificant ergò ventô secundô plenis velis; adversô autem ventô obliquant vela & cursum, sinuatione quadam alternatim, nullo autem ventô velificatio non procedit, quum tranquillum est. Ac obortâ repente procellâ, ne abripiantur à fluctibus aut impellantur ad scopulos, aliásque Navis demergatur, quantâ celeritate possunt contrahunt vela, imò recidunt, summô discrimine: & sic tutiùs jactantur. Aliis Naufragii metus est, quo multi dereunt; præsertim delati ad cautes & syrtes. Reliqua experiri qui volet, mare naviget; narrari omnia non possunt.

[*His exhibitô honore, abibit.*]

ACTUS IV. SCENA V.

Rex.] Jam peregrinatores audivimus : quid superest ?

Plin.) Cùm transportare habeamus necesse non tantùm nosmetipsos, sed & alias moles multarum rerum quæ excedant vires corporis nostri ; & verò constet quæsita fuisse juvamina à Machinis : quid si illæ etiam lustrentur ?

Rex.] Quis talia tractat ?

Plin.] Mechanici quidem ferè omnes variis utuntur Machinis, sed rationem earum non intelligunt ; accersendus esset aliquis Machinatorum quos nunc Ingeniarios vocant.

Rex.) Vocetur ergò : tu, Plini, age cum homine.

[*Ingressus ergò Ingeniarius, cum altero muto, Regem his verbis salutabit.*]

Ingen.] Gratulor publicis studiis, quæ tu, Magne REX, non intermittis ad majorem deducere ordinem, lucem, facilitatem. Gratulor & mihi, cui de ingeniosis Machinationibus coràm te verba facienda sunt. Utinam verò res tantas à fundamento explicare liceret! Nunc nomenclaturam tantùm edere jubeor. Faciam tamen, Machinationes id genus ostendam & nominabo.

I. Quantum Bajuli duo ferre possunt *Phalanga*, tantum potest unus protrudendo ante se onus impositum *Poboni*, suspensâ à collo ærumnâ : longè autem majora provolvi possunt *Phalangis*, seu cylindris, duræ moli subpactis.

II. Sustollendæ rei gravi serviunt primùm *Vectis*, quem oneri suppingendo, protensæque parti incumbendo, onus tollimus. (*sic*) Deinde *Suecula*; quam itidem suppingimus, manubriumque ejus rotando, res tollimus (*sic*). Tertiò est *Trochlea*, per cujus orbiculos traducti funes ductarii multiplicant vim tractricem. Hinc (quartò) *Ergáta*, quam circumeundo Vectiarii versant. *Geranium* denique cum adjuncto rotabili *tympano*, cui inambulando res magnæ molis protollimus, qualium in Emporiis maritimis frequens usus est.

III. Validæ compessioni serviunt Pressoria, omnis generis : quorum ratio hæc est. Prela duo rem interpositam pressare violentissimè adiguntur à Torculári versabili, & circa Cochleam spiratim stratam vi retorto: (*sic.*)

IV. Contra, qui findere vult aliquid, dissilire illud cogit, *adigens* Tudite *Cuneum*.

V. Fistúcæ adhibentur ad pangendum súblicas : sive ansata fuerit Fistúca tollenda & dèmittenda humanis manibus : sive extollenda trochleia, demittendaque ex alto, ut fortiùs feriat.

VI. Artificiosi Aquæductus aquam de de monte in montem transire, aut è flumine sursum ascendere, in quamcunque altitudinem cogunt. Ubi singularem admirationem meretur *Archimedea Cochlea*, aquam *descendendo* ascendere faciens.

VII. *Horologia* sunt dimetiendis horis reperta. Primò *Solarium* (*Sciothericon*) ubi *Gnómonis* umbra horarias lineas transmeando ; deinde *aquaria* (*Clepsydra*) ubi aqua de vase in vas transtillando ; mox *Arenarium* [*Clepsammium*] ubi arena itidem furtim transfluendo, moram præterlabentis temporis ostendunt.

VIII. Admirandum verò inventum *Automati* ! in quo Rotulæ motant seipsas suis libamentis, circulationeque illæ repræsentant horarum, dierum, mensium, replicationem.

IX. Perscrutantur etiam, quomodo Machina verè automata possit confabrefieri, procedens ultroneo suo tractu indesinenter, nec habens opus intendi, prorsus

prorsus ad Cœli, suo motu per secula se moventis, imitationem: Nuncupant *Mobile perpetuum*: quod an possibile sic inventu, hactenus non constat. In quo ultimo humani Ingenii nisu ego subsisto, Teque, Rex, valere jubeo.

ACTUS IV. SCENA IV.

Ptol.) Jamne igitur finis?

Cleant.) Non prius discedendum ab Artificibus, quàm lustrati etiam fuerint, qui suis inventis non tam necessitatibus quàm lautitiei, sensumque oblectamentis serviunt.

Ptol.) Quinam illi?

Cleant.) *Balneatores, Barbitonsores, Lecticarii, Cupedinarii, Unguentarii, Musici, Pictores, Specularii*, eorumque gregales.

Rex.] Et tanta horum est turba? primarii tantùm horum ingrediantur.

Balneator ingressus.) Mundare se identidem limpidâ est *Munditiei*; fucare succo *lenocinii*. Nostra Balnea eò sunt, ut homines deluant squalores desidentes in *Labro*, aut ingressi *Vaporarium* conscendant *Sudatorium* & eliciant sudorem, defricèntque strigmenta *ciliciô* & extergant *linteis*. Transeundòque è *Caldario* in *Frigidarium*, aut vicissim, indulgeant delectationibus. Quandoque etiam ego *Balneator* scarifico, applicatis (auxilio flammæ) *cucurbitulis*: sæpè etiam adorno Barbas, Comasque.

Barbitonsor.) Sed hîc mittis falcem in alienam messem. Meum hoc est, displicatum capillitium partim attondere Forfice, partim abradere Novaculâ, partim evellere *Volsellis*; & relinquere aut *Capronam* dependulam à fronte (*Polonis & Hungaris*) aut comam, in circuitu (*Germanis*.) *Cincinnos* etiam crispare *Calamistrô*. Calvis autem adaptare ascititium capillamentum, *Caliendrum*, seu *Galericulum*.

Lecticarius.) Res Tactiles ut nos afficiant leniter inter cubandum, inventi sunt *Lectuli*, & *Storeæ*, plumeáque *pulvinaria*, & *Cervicalia*, quibus supercubamus molliter. Tum *Stragulæ* ac *Tegetes*, quibus nos supertegimus: & *Conopæa*, quibus circumsepimus lectulos, ut ne *culex* quidem aut *musca* molesta esse possit. Pro commodiori verò sessitatione, sunt *Scamna* & *Sellæ* cum fulcris, ac scabellis. Et Bisellia, fulcrô ambifariam versatili. Tum *culcitræ* fartæ tomentô: olimque ad mensam *discubitorii Lecti*, & subalares pulvilli. Pro gestatione denique *Lecticæ*, & aliæ *gestatoriæ sellæ*, quibus aut morbidi, aut voluptuarii circumgestantur.

Cupediarius.) *Gustatus blandimenta* dant *cupediæ* ut sunt variorum generum: *Placentæ, liba, piperataque liba* (quæ *Dulciarius* parat); *Lagana, Moreta, Obeliæ, Teganitæ, Scriblitæ, Crustulæ, Panis Sacharites.*

[*Addat:* Deberent omnia ista ostendi, sed nondum sunt nobis cocta.]

Unguentarius.) Ego voluptuosis parito odoramenta, *Smegmata, Suffumigia*; quibus illi delibuti fragrant.

Musicus.) *Aurium Delinimentum* suavissimum est modulatio Vocis: seu vivæ, seu cum instrumentis *Musicis*. Quæ vel *pulsantur*, vel *plectuntur*, vel *inflantur*. *Pulsantur, Tympanum, Campana, Cymbalum, Tintinnabulum, Crepitacula* quæcunque: itémque *Crembalum*, quod intersertum dentibus adhalatu gutturis, allisúque digiti, tintinnat; *Plectuntur* Organa, quæ fidibus intenduntur ac remittuntur (intensæque acutum sonant, laxæ graviter): idque vel digitis,

digitis, seu manûs utriusque, ut Nablium (*Sambuca*) seu alterius, alterâ moderante chordas (ut *Cithara* & *Testudo*) vel plectrô, eôque aut setaceo, ut *Fides*; aut rotâbili, ut *Lyra*; aut prosiliente pinnula, ut *Instrumentum*. *Inflantur* verò quædam ore, ut *Fistula* à fistulatore; *Tibia* à Tibicine; *Tuba* à Tubicine; *Lituus* à Liticine; *Buccina* à Buccinatore; *Gingras* à Gingratore; *Tibia utricularis*, ab Utriculario: quædam follibus, ut *Organon pneusticum*, ab organario pulsatum.

[*Non omnia adsunt, non omnia ostendi possunt.*]

Pictor.] Oblectamenta oculorum potissima præstantur visibilium rerum repræsentatione, quasi ad vivum, per *Picturam*, *Ficturam*. *Sculpturam Cælaturam*, *Fusuram*. Dum enim Pictor in Plano cujusvis rei effigiem delineat graphio, perpingit penicillô, illuminat pigmentis, gratissimum est oculorem pabulum. Quem imitatur *Fictor* & *Fusor*, infundentes modulis ceram, vel gypsum, vel metallum, eoque modo perelegantis defingentes fusiles rerum imagunculas. Sed *Sculptor* Statuas liberâ manu exsculpit. *Cælator* verò insculpit vasis jam paratis, itemque Sigillis, quascunque vult species. Alios Artifices circa rerum representationes subtilissimè occupatos tacebo nunc.

Specularius.] Meum tandem est, explicare pulcherrimas oblectationes, quas Visus noster ex Vitris certâ arte paratis percipit, ex quorum genere potissima sunt ista sex:

I. *Speculum*: quô homo intuetur seipsum (*en!*)

II. *Conspicillum*; quô prospectat res quasvis ante se acriûs. (*en.*)

III. *Telescopium*; quo prospectamus longè dissita, tanquam proxima: cujus beneficio per integrum milliare Homo agnosci potest.

IV. *Microscopium*; quo rem pusillam intuemur ut magnam: Arenæ granum ut Montem, Pulicem ut Bovem.

V. *Prisma*; Quô rerum colores mille formiter transformamus, splendore verbis inexplicabili. (*en.*)

VI. *Speculum urens*; per quod transmissus radius Solis accendit non tantùm pulverem nitratum, sed & Stramen, Vestem, & quidvis integras etiam hostiles classes.

De *Speculo* sigillatim monebo. Optimum esse, quod rem objectam reddit eâdem qualitate & quantitate. Id quod fit, quando *speculum* benè perpolitum est, & prorsus planum, neque concavum, neque convexum. Nam convexum ostendit rem minorem quàm est: concavum inversam; ut *Hominem* capite deorsum stantem. Num quid præterea? Docebo vos *Speculi* usum *Ethicum*, quomodo Socrates docuit. Si te vides (inquit) formosum facie, cave ne te deformes moribus: si deformem, vide ut deformitatem corporis penses formositate amicti. Pulchrè hoc!

[*Abit, Musicâque sonante Rex ipse quoque cum Philosophis Scenâ excedit.*]

Epilogus.

Amplissimi Patroni & Fautores, Diu Vos ludis suis detinuerint ludiones nostri. Annon abusi patientiâ vestra?

vestrâ? Ego non abutar, verbo quid velim dicam: *Valete*, *Valete*, inquam, millies, & nostri nolite dememinisse. Brevi, vos in hoc Amphitheatrum nostrum invitabimus denuò, si progressibus nostris benedixerit Altissimus. Quod optate, iterúmque *VALETE*.

[*Musica.*]

JANUÆ

Januæ Linguarum PRAXEOS COMICÆ

PARS IV.

IN QUA

SCHOLA trivialis, quomodo in Ludum transformari possit, ad vivum repræsentatur.

Prov. 8. vers. 31.

Sapientia ludit in Orbe terrarum: deliciæque illius sunt cum filiis hominum.

PERSONÆ.

1 Prologus.
2 Ptolomæus.
3 Plato.
4 Eratosthenes.
5 Apollonius.
6 Plinius.
7 Notarius.
8 Chartopœus.
9 Typographus.
10 Bibliopegus.
11 Bibliopola.
12 Bibliothecarius.
13 Scriptor Librorum.
14 Censor.
15 Scholarcha.
16 Didacticus.
17 Archicus, Literator.
18 Discipulus Alphabetarius.
19 Secundus.
20 Tertius.
21 Procopius.
22 Discipuli septem, omnes lectores tantùm. Inter eos duo ingeniosiores Musici, loqui etiam & cantare debebunt.
29 Telesius cum discipulis aliquot: quorum duo tantùm Eloquentur, legendo: eliqui mutæ personæ.
32 Vestibularis, Præceptor cum 18. alicujus ingenii discipulis.
50 Janualis Præceptor cum 12. discipulis.
68 Atrialis Præceptor cum 6 Discipulis ingeniosioribus.
78 Epilogus.

PROLOGUS.

Magnifici & Generosi, Venerabiles & præclari Viri, totáque eximia Spectatorum coróna.

IN Schola, de Schola, & pro Schola, verba fieri convenientissimum. Nos igitur, quia in Schola jam solenniter congregati sumus, de Schola loquamur, & pro Schola agamus, quicquid possumus. Quid autem illud est quod possumus? Primùm, Vota fundere, ut Scholis benè sit, huic nostræ & aliis. Deinde anniti, ut benè fit: quod obtinetur, si Docentes & discentes officium faciant, diligenter docendo, diligentérque docendo. Sed & Domini Scholarchæ diligenter. Scholas visitando, útque omnia recte fiant disponendo, monendo, negando. Quorum omnium functiones & munia, dum Vobis particulatim hodie è medio Discipulorum Scholæ Vestræ quidam (modo illo quem Vobis; tanquam amœnum, probari satis jam certi sumus) ob oculos ponent. Vos, Patroni & amici, animo benevolô, sensibúsque excitatis, adeste!

[*Honore exhibitô, Scenâ recedet.*]

ACTUS, HABENS SCENAM UNAM.

Ptolomæus, Plato, Eratostenes, Apollonius, Plinius.

Ptolom.] Meministis, Amici, cùm nuper lustrarêmus Opifices, suasores Vos fuisse mihi, ut ne Liberalium ar-

rium Magistri admiscerentur Mechanicis, sed peculiari servarentur Examini. Parui consilio, negotiùmque dilatum est. Nunc autem non diutiùs differendum ratus, convocavi Vos, ut res peragatur hodie. Dicite igitur, unde sit faciendum initium.

Plat.] Saluti sit rei Literariæ, Tuæque æternæ laudi, Rex, quòd sapienter cœpta laudabili prosequaris constantiâ. Adsumus vocati, voluntati Tuæ ad omnia parati. Quantum ad agendorum ordinem, *Scopus nobis ante omnia rectè figendus erit, ad quem Scholarum administratio collimare debet.*

Rex.] Quis ille scopus erit?

Plat.] Cultúra ingeniorum vera. Natura enim humana sine politúra brutescit, ut in Notionibus incultis & barbaris patet; ubi Homines nihil à brutis, nisi quòd loquantur, non mugiant, differunt. Necessariò itaque Homines expoliendi sunt: primò, *Mente, ad sapientiam.* Deinde, *Animo, ad Honestas actiones.* Tandem, *Linguâ, ad Facundiam.*

Erat.] Sapienter hæc, & ad rei veritatem, dicuntur. Cùm enim tria sunt, quibus homo brutis præcellit primariò, *Ratio, Oratio,* & libera, prudens, honesta, rerum variarum *Operatio*: trinam hanc prærogativam suam Homines & nosse docendi sunt, & custodíre, augeréque semper in majus, divini cujusdam thesauri ad-instar. Et quidem verè, non fucatè: ut Homo fiat, non sciolus, sed sciens: non loquutuleius, sed eloquens; non simulátus virtutum cultor, sed serius.

Apol.] O quàm desiderabile est, sic excultum esse Hominem! Habere nimirum Mentem illuminatam, Rebus depictam! & posse rursum in aliorum Mentibus easdem depingere Sermone scito! haberéque tandem Actiones & passiónes sitas in potestate sua! Angélica quædam perfectio hæc est, considerata in plenitudine sua.

Plin.] Incorruptè judicas, Apolloni. Quantum Homo distat à bruto, tantum homo doctus ab indocto. Cæterùm,

terùm, quia *Culturæ humanæ instrumenta sunt; primò Libri; dehinc Scholæ; tandem Conversatio erudita, & susceptæ hujus causâ Peregrinationes*; placetne serenissimo Regi, & Sapientum Collegio, ut primum illud lustrandum suscipiatur primò? hoc est, ut ante omnia, Quomodo se res Libraria habeat, cognoscamus?

Ptol.] Placet consilium: sed quis examinandus erit?

Plin.] Existimem primò esse vocandum *Notarium,* seu *Scripturarium*: qui Literarum & Scripturæ rationes reddat. Deinde, *Librarios*; qui nempe Libros scribunt, cudunt, compingunt, vendunt, asservant.

Ptol.] Fac ita esse. Vocentur.

[*Exibit, eos convocaturus, Plinius: resonante interim Musicâ.*]

ACTUS II. SCENA I.

Notarius, cum suis instrumentis.

Rex.] Examina hunc, Apollóni.

Apol.] Notarii nomine huc aliquis vocari jussus fuit: túne es?

Notar.] Qui internas animi cogitationes Notis externis exprimit.

Apoll.] Quotuplices sunt Notæ?

Notar.] Triplices. *Primò Hieroglyphicæ,* apud Ægyptios olim usitatæ: ubi rerum sensus per aliquam pictúram designabatur. Exempli gratiâ; Cùm significare vellent DEI providentiam, pingebant *Oculum apertum*: cùm alicujus in officio negligentiam, *Oculum clausum*; cùm Prudentiam, *Serpentem,* & sic infinita. *Secundò* sunt *Characteres Reales,* hactenus apud Chinenses in usu: quos diversarum etiam Linguarum Nationes eodem

modò scribunt, quisque autem suâ linguâ legit. Cujusmodi charactéres nos in Európa Cifras habemus: dùm 1657 idem significat omnibus; sed aliter istud suâ linguâ pronunciat Latinus, aliter Polonus, aliter Germanus, aliter Hungarus, &c. Si æquè alia ut numeros exprimere sic possemus (*sicut Chinenses possunt*) haberet ea res id commodi, quòd manu possemus colloqui, & exercere commercia quibus lingua (*ob idiomatum diversitatem*) inutilis est. *Tertii* generis *Notæ* sunt *Literæ* nostrates, minimum linguæ sonum significantes, A, B, C, &c. ex quibus compositis prodeunt Voces, Sententiæ, Libri.

Apoll.] Benè tu distinguis, & clarè ostendis: sed quænam ternarum istarum Notarum perfectissimæ videntur?

Notar.] Literæ: quia iis accuratissimè omnia exprimere, adeóq; ignotas Linguas discere possumus.

Apoll.] Euge, pulchrè! Sed fuitne Literas scribendi modus semper talis qualis apud nos est?

Not.] Minimè. Antiqui enim ignorabant Chartam nostram, & Atramentum, & Calamos, & alia.

Apoll.] Quomodo igitur scribebant?

Not.] Primùm Literas incîdebant *saxis* malleô, (*sicuti nos adhuc facimus Cippis sepulcraribus, ad durabilitatem.*) Deinde insculpébant *ligneis Codicibus* (*præsertim faginis*) sectis & dolatis in tabulas, cœlre. Pòst exarabant stylô ferreô in *Tiliaceis libris*: aut *Palmeis*, vel *Malvaceis foliis*, & *Linteis ceratis vel gypsatis*: qualiter adhuc apud nos gestamus *gypsatos Codicillos, ecce!*

[*Notandum perpetuò: omnia, hæc demonstranda esse rebus ipsis exhibitis.*]

Exinde inscribebant *Pergaména* (hoc est, Membranæ ex ovinis tergoribus in civitate Pergamo factæ) *calamô Niloticô* (arúndine puta subtili, in Nilo crescente.) Subsequenter demùm reperta est *Papyrus*, è Papyro planta bicubitali, habente corticis loco tunicas latissimas prætenues: quas discriminatus acu, & imbútas aquâ glutinósâ, complanatásque prelô, ac desiccatas Sole, digerebant in scapum, viginti plagulas habentem, Nos nunc Chartâ utimur, & Atramento, & pennis Anserínis.

Apoll.] De Charta nihil opus est: statim accersetur *Chartopæus*. *Atramentum* scriptorium quomodo confiat dicito.

Not.] Sumimus *Gallarum* quernarum quantum placet; *Vitrioli* sextam ejus partem; addimúsque decimamquintam partem *Gummi*, & aliquantulum *Aluminis* ad prohibendum penetrationem, & mucorem.

Apoll.] *Penna* quoque temperatur, ut scriptioni serviat?

Not.] Non dicam tantùm, sed ostendam. Elígitur Penna (*Anserina vel Pavovina* est optima) caule firmô, & pertranslucido, qualis hæc est: *en!* Cujus scabritiem erado primùm scalpelli tergô (*sic!*) acie autem detrunco caudam, & rescindo utrinque caput, ut bifurcatum fiat (*sic!*) Tum diffindo, *ecce!* facióque pro defluxu atramenti crenam: circumcidóque istam incisuram, & præcído æqualiter. Demùm intingo, & scribo, (*scribat*) pòst recondo in Calamarium, (*recondat.*)

Apoll.] De scribendo nihil amplius habes?

Notat.] *Hebræi*, cum aliis Orientalibus, scribunt à dextra sinistrorsum (*sic.*) *Græci*, & nos cæteri Európæi, à sinistra dextramversus (*sic.*) *Indi* quidam à summo ad imum (*sic.*) æque legibiliter. Præterea, Antiqui habebant *Tachygraphiam*, artem velociter scribendi, per *SIGLAS*, quibus manu excipere sufficiebant sermonem, non ad calamum dictantis, sed liberè loquentis. Quam artem nuperimè excitârunt *Angli*, vocantque *Stenographiam*. Habemus tamen artem istis etiam celeriorem, & elegantiorem, *Typographiam*: quâ unus uno die plus exscribit prelo quàm possent sexcenti Scribæ calamô.

Apoll.] Nota res est: & agemus mox cum Typographo

Grapho ipso. Tuam interim Rex laudat industriam, Regiumque promittit favorem.

ACTUS II. SCENA I.]

Librarii : nempe *Chartopœus*, *Typógraphus*, *Bibliopégus*, *seu Compactor*, *Bibliopóla*, *Bibliothecarius* (cum instrumentis suis)

Rex.] Age cum illis, Eratosthenes.

Erat.] Omnes Vos rem Librariam tractatis ?

Chart.] Ego libris paro materiam, Papyrum.

Typ.] Ego iisdem imprimo formam interiorem, Scripturam.

Comp.] Ego addo formam exteriorem, Compactúram.

Bibliop.] Ego Libros publicè vendo.

Biliotb.) Ego ccémo, & tanquam sapientiæ thesauros congesto & conservo.

Erat.] Dignam omnes præstatis operam, Explicet quisque opera sua special ii

Chart.) Ego emitto pueros meos vicatim ad coëmendum Linteamenta vetusta, & detrita : ex quibus concerptis, in pulmentum contúsis, aquâ glutinosâ dilútis, inque folia diductis (*sic*) conficio *Chartam* : quam etiam antiquo more *Papyrum* vocant. Dum eam colligo in *Volumina minora*, seu plagulárum viginti quinque ; quorum decem dant *Volumen maximum* (*Ballam*.). Ita eam vendo ; nec mihi plus circa ista laboris est.

Erat.) Quid tu, *Typographe* ?

Typ.] Mihi sunt ænei Literarum typi, permagnô numerô conflati, & per hæc Loculamenta digesti. Quos meus Typotheta sigillatim expromens componit in Verba, verba in Versus (*ad mensuram hujus Linearis normæ*,) Versus in columnas & paginas (*habet enim folium paginas duas semper, sed pagina una aliquando duas, tres, quatuor, columnas*) Paginarum verò cùm tot habet, quot ad phyluram explendam requiruntur, coarctat omnes marginibus ferreis, ne dilabantur. Tum Impressor totam hanc typorum compágem (*nos Formam vocamus*) indit prelò, & perlinit atramentô pressoriô (*ex fuligine & oleo lini parato*) apprimit superimpositis Formæ chartis : & sic integras schedas describit momentô, intra verò diem plus mille ; omnia correctissimè, si modò primum exemplar exactè fuerit correctum, à Correctore gnavo & solerte. Expletô verò Exemplarium numero (*quot unâ editione absolvi volumus, centena vel millena*) eximimus prelo typos ; abluimus, rursumque disjectamus per cellulas suas (*seu forulos*) ut in alium Textum, coagmentari promptè queant denuò. Schedas vero à prelo siccatas colligimus, ut exemplaria constituantur plena ad venundandum,

Erat. Bibliopége, enarra tuam quoque circa Libros industriam.

Comp.) Meum est Libros compingere, ut promptè manu versari queant. Audio meæ artis Homines olim *Glutinatores* fuisse dictos : ex eo, quod chartas chartis agglutinábant, extremis marginibus tantummodò, longam in seriem, ut in Volumen convolvi possent, *sic* ! Nunc vocamur Græcè *Bibliopegi*, Latinè *Compactores* : quia schedas complicamus, dorso glutinámus, demarginámus (*hâc planulâ*.) Tum circummunimus tegumentis *ligneis* aut *papyraceis*, *supertectis membranâ aut coriô*, vel *sericô & aurô* : lateráque fibulamus clausúris, aut connéctimus ligulis. Grandioribus etiam libris affigimus umbilicátas *Bullas*, per angulos & in medio. (*Ecce* !)

Erat.) Diversæ magnitudinis Libri habéntne propriam Nomenclaturam ?

Comp.) Habent omninò. Maximus iste vocatur *Liber in folio* (& major etiam istô, *in Regali folio*) Minóres

nóres hi, *in quarto, in octavo, in duodecimo, in sedecimo, in decimo-octavo, in vigesimo-quarto* (*ostendet singulos* :) in quibus scilicet philura plicatur in folia duo, quatuor, octo, duodecim, 16 18, 24, &c. Nam, liber oblongior in latum, vocátur *Linguatus* (*sic* ;) in altum, *Columnátus.* (*iste* :) Atque si quis Liber sit grandior quàm ut unâ compáge arctári possit, dividitur in *Tomos*, ut *Cicero*.

Erat.) Cedò tuas operas, tu *Bibliopóla* !

Bibliop.] Ego libros pretiô distraho, vendendo eos seu compactos, seu in albo, aut crudo (*ut vocant, hoc est, incompactos.*) Et quidem tùm domi in Bibliopolio meo, tùm per nundinas oppidátim: ut hæc sapientiæ in fundibula sibi comparandi nusquam cuiquam deesse possit occasio.

Erat.] Tibi, *Bibliothecarie*, quid cum Libris negoti est ?

Bibl.] Ego Libros selectiores undecúnque cómparo, compingi curo, Bibliothécæ infero, per erecta Repositoria ordine dispóno. Constituóque Librorum Catalogos, ut quocunque fuerit opus, reperiri possit: meliores etiam super Plúteos expono, ut ab intrantibus illicò legi possint.

Erat.] Rectè hæc omnia. Sed omne, Vos, Libraria familia, monendi estis, nomine Regis nostri, non bonam de vobis surgere famam. Nempe Vos immunitatibus Literariæ Reipublicæ, cui servítis, frui velle, vitâ tamen & moribus â polluta Mechanicorum plebe differre nolle: indulgendo scilicet subinde turpi otio, & helluationi, similibusque fæditatibus. Itane est ? Taceris ? Emendate mores ! aut vos ad sordidas Cerdonûm tribus relegabimus.

ACTUS

ACTUS II. SCENA III.

Editores Librorum, Censor & Scriptor.

Ptol.] Compellare hos placétne tibi, ó Plato.

Plat.] Tuum est, ó Rex, mandare, nostrum obsequi. Vos, reddite quoque actionum Vestrarum rationem, Idémne agitis opus, an diversum ?

Script.] Uterque Libros edimus : ille antiquos, ego neotericos, recèns scriptos.

Plat.] Quos antiquos ?

Censor. Quoscunque, qui sapienter aliquid scripserunt, scripta verò illa hactenus per Bibliothecas latuerunt, ut nostro ævo innotescant protrahimus eos, beneficioque typorum promovemus in lucem.

Plat.] Habetísne vera & incorrupta antíquorum Exemplaria ?

Cens.] Non semper, Domine. Nam *Autographa* (quæ *Originalia* vocant) non pervenerunt ad nostram ætatem. *Apographa* verò (hoc est, *Exemplaria transcripta*) adeò sæpè variant etiam tituli, ut de germanitate scripti, annon sit suppostitium ; & de genuina lectione, ubi Exemplaria dissonant, difficillimum quandoque sit judicium. *Critici* tamen boni est conjecturis certis omnia deprehendere, lectoribusque verum Authoris sensum detegere : seu interjectis Textui *Glossis* (*sic*) ; seu Annotationibus separatis, ad marginem, aut ad Capitis, vel etiam Libri, finem.

Plat.) Multum hoc Vobis proculdubio facessit negotii.

Cens.) Difficilis labor, fatendum, sed utilis : quia sic Ingenia priorum seculorum tributaria reddimus Ingeniis nostris, ut inventis illorum fruamur nos.

Scriptor novus.) At quia non omnia scire potuerunt illi, plura reservata sunt posteriorum diligentiæ.

Ego

Ego cum mei similibus, boni publici amore hoc agimus, ut ne inferiores videamur prioribus illis: & quicquid evestigari potest melius, evulgamus, ut lux augeat lucem.

Plat.] Laude digni hac parte: modò quod sic datur lux sit, non tenebræ. Dicite autem, Quomodo concinnatis Libros? quâ serie contenta ordinatis?

Script.] Frontispicio libri ponitur Titulus, Libri summam indicans: sequitur libri *Dedicatio*, ad aliquem Patronum. Dehinc *Præfatio* ad Lectorem, argumentum plenius edisserens, Librique usum scitum edocens. Tum addi solent *Elogia* in Authoris & libri laudem ab Amicis scripta. Demùm sequitur ipsa libri *medulla*, *Tractatus* nempe, in Capita & segmenta divisus. Tandem *Clausula*, cum *Indice contentorum*, aut etiam *Erratorum*.

Plat.) Vani se hîc aliquod admiscet omninò: sed dissimulemus nunc. Hoc solùm moneo. Si libros Vestros vultis esse vendibiles, Lectoribúsque utiles, operam date ut sint de rebus bonis scripti, & benè elaborati. Atque si quos recudi contingit, videte ut quælibet Editio nova sit aut melioribus observatis auctior, aut certè saltem correctior, donec nihil mendorum supersit. Noxiosi verò Libri ne unquam prodeant cavete!

Script.) Dabitur opera.

Censor.) Erimus memores.

Digressis illis, Rex ad suos.) Lustravimus eos, qui Eruditioni parant viam. Fortasse jam vocandi erunt qui Eruditionem è Libris transferunt in Homines.

Plat.] Necessitas flagitat. Quippe Libros tantùm habere doctos non liberat à barbarie: Homines ipsos esse doctos oportet. Suadeo igitur è Scholis huc adduci Docentes & Discentes, quidque ibi agant & quomodo, cognosci. Ante omnia tamen advocari suadeo *Scholarcham* & *Didacticum*; ex isto ut cognoscamus qualis Scholarum status sit; ex hoc autem, qualis esse possit, si res mutari queant in melius.

Rex.)

Rex.] Sapienter hoc suadetur. Vocetur quisque seorsim, *Scholarcha* prius. Cum quo tu *Plini*, age: cum Didactico verò tu, Plato.

[*Exibit Plinius, cúmque introducet.*]

ACTUS III. SCENA IV.

Scholarcha [*Ingressus, Regi & Collegio reverenter honorem exhibebit. Quem Plinius, Regis nutu, sic alloquetur.*]

Plin.] Salve, Vir honoratissime! præsentia tua nobis grata est. Placuit Regi, & Sapientum Consilio, advocatum habere *Te*, ut de Scholarum statu ex te cognoscamus. Tu igitur nos super hac re bonâ fide informa.

Scholar.] De Scholarum in pejus prolapsu invaluerunt multis jam ab annis querelæ, varias per Gentes. Has egò nunc facio meas, nihilque in Scholis rectè geri, & testor, & detestor, & deploro.

Plin.] Quid ita? Nihilne opis tulerunt, qui ante sesquiseculum, inter resuscitandum barbarie oppressas literas, de Ludis quoque Literariis rectè aperiendis sua communicarunt consilia? Erasmus, Melanthon, Sturmius, alii.

Scholar.] Cœperant florere Scholæ, marcescunt denuò: fumos habemus pro luce.

Plin.] Non Vos tot Didactici, quot à semi-seculo prodierunt, *Cyrillus*, *Lubinus*, *Ratichius*, *Cæcilius*, *Seeidelius*, & complures alii, qui Artem docendi constituere tentârunt certam, juverunt?

Scholar.) Aut nihil, aut per-parum. Hæremus in confusionum luto.

Plin.) Dolendum! Non autem deprehendere potestis ubi propriè res hæreat? & quæ sit causa quod

remedia

remedia non pellant morbos, figant potiùs, & augeant?

Schol.) Non omninò latent causæ: sed quibus emovendis impares sumus.

Plin.) Edissere liberè, quid subesse arbitraris?

Scholar.) Desunt, qui Scholis serò vacare velint, aut possint, aut sciant: perfunctoriè fiunt omnia. Quid consilii tulerint boni isti viri, *Didactici*, ignoramus ferè, recognoscere ista supini, aut si qui non omninò ignorant, laborem tamen fugiunt. Verbô, Indormiêrunt Scholæ malis suis, etiam vellicari & excitari renuunt.

Plin.) Dic, Vir optime, si optime, si verò Tuô res agendæ essent, qualem Tu optes Scholam?

Scholar.) Egóne? Ah, si exaudire mea vellet suspiria Deus, scirem quid optarem.

Plin.) Effunde liberè vota!

Scholar.) Scholam vellem, quæ verissima esset *Humanitatis Officina*: exercens Juventutem non ad Literaturam solùm, sed magis etiam ad Mores honestos, maximè verò ad Deum sanctè colendum; & ad omnia quæ humanam perficiunt Naturam, Ut quisquis hîc politur, evadit non frustum hominis, sed Homo: totam Vitam sapienter ordiri, totamque prosperè transigere, gnavus: edoctus nimirum circa omnia rectè Sapere, omnia rectè Agere, de omnibus rectè Loqui. Atque ad hæc omnia Juventutem deducendi ut nobis iter sit certum, breve & efficax: quo hæc Vitæ præludia ludibundis quasi peragantur, & Schola verè fit quod audit *Literarius Ludus*; non verò molestum Ingeniorum pistrinum, ex quo lubentius fugiant, quam in eo perseverent.

Plato.) Noster es, dilecte vir, qui tam bona hæc sapienter Scholis optare nosti: tametsi in providendis mediis deficere videaris. Clementissime REX, dignum judico hunc Virum desideriorum, quem Sapientum Tuorum assidere facias choro! ut dum de Mediis ad desideratum illi Scopum veniendi consultamus, ille adsit, audiat,

diat, exsultet, repertisque post viis bonis confidentiùs insistat.

Rex.) Lubenti assentior animô. Asside, Virorum optime! Et qui tam fervida desideria tua jungis nostris, junge quoque consilia.

Schol.) Eum me honorem non censeo mereri, Magne REX, Tuis ut anumerer consiliariis.

Rex.) Acquiesce judicio nostro, & asside. [*Faciet igitur, honore exhibitô.*] Quid jam agendum?

Plinius.) Vocandus est *Didacticus*.

Rex.) Quid vocis aut rei est *Didactus*?

Plato.) Διδάσκω Græcis *Doceo* est; *διδακτος Doctus*; *διδακτικὸς Doctivus*: hoc est, docendi artifex.

Rex.) Introëat ergò.

ACTUS II. SCENA V.

[*Didacticus.*]

Didact.) Regiæ Majestatis nomine sistere me jussus, adsum.

Plato.] Salve, Vir egregie! Narratum est Regiæ Majestati, te profiteri *Didacticam*; itáne est?

Didacti.] Si professionis nomen meretur pius alios in Professione sua juvandi conatus, fáteor me inter eos esse, qui difficiles Juventutem formandi labores expeditius procedere posse optant, observationésque bonas quæ huc faciant, colligunt. Quomodo videlicet minori molestiâ, strepitu, nauseâ; majori verò facilitate, suaxitale, fructu, versari liceat in Scholis, humanitatis officinis. Ubi necesse habent exercêri Juniores (*qui quidem optent ordîri vitam sapienter, & transigere prosperè*) non tantùm in *Literatúra*, sed in omnibus quæ humanam perficiunt naturam: nempe ut prædiscant rectè *SAPERE*, rectè omnia *AGERE*, rectè *LOQUI*; Linguá unâ vel pluribus,

Plato.]

Plato.] Benè ista, sed gustum vellemus Didacticæ artis. Paucis explica quid illa sit.

Didact.] *Didactica* est ars bene docendi. *Docere* verò est, quod quis scit, ut alter quoque discat & sciat, efficere, *Benè autem docere est*, ut quis *Citò, Jucundè, Solidèque* discat efficere.

Plato.] Cur tria illa, *citò, jucundò, solidè*, addis?

Did.] Quia malè docet, qui *tardè*, qui *molestè*, qui *mutilè*, ad scientiam promovet. Omninò ars igitur quærenda est, quâ doceamus *citò*, quia multa discenda sunt in usum Vitæ: ut ergò nulla in reditu hæreamus, sed progrediamur ex aliis ad alia. *Jucundè*, ut Discens toto studii cujusque cursu, non magis se defatigatum sentiat illis quæ acta sunt, quàm accensum ad ea quæ peragenda restant. *Solidè*, ut quicquid discitur edificatur totum, & rectè, ad promptum usque usum.

Plato.] Aurea ars, si haberi possit.

Didact.] Potest haberi, adeóque jam habetur, beneficiô DEI.

Plato.] Manus nostræ oculatæ sunt, credunt quod vident.

Didact.] Nonne, *Docere Ducere est*?

Plato.] Propemodum: Itur enim ab aliquo noto ad aliquid ignotum: sed quid tùm?

Didact.] Detur jam qui sciat præire, & vestigia ponendi modum præmonstrare, teneátque insuper imbecillem manu; annon transire poterit quicunque quôcunque?

Plato.] Applica.

Didact.] Doceantur omnia per *Exempla, Præcepta, Usum*; & discentur omnia *certè, citò, jucundè*. Premonstret, inquam, Decens cujusque rei noscendæ aut faciendæ, Exemplar verum, & clarum: detque discenti ad contemplandum illud spatium justum. Tum illustret præceptô seu regula, quid & ad quid sit, & quomodo fiat, perspicuè, ut non intelligi non possit. Demùm jubeat imitari, tentantique imitamen adstet, ut si aberrare videat, mox corrigat, donec errare dediscat. Sed Condiscipuli quotquot fuerint, simul attendant, ut quicquid dicitur uni, audiant omnes; & in quocunque emendatur unus, in eo hallucinari dediscant omnes. Sed & hoc: uno tempore non agatur nisi unum, ne distrahantur sensus: nec ejusdem Classis discipuli agant diversa, omnes idem. Tum denique eatur semper gradatim, quomodo res seipsas consequuntur, & à se invicem pendent. Tanquam per scalas benè structas ad quantumvis Rerum fastigia deduci poterit omne humanum Ingenium.

Plato.] Faciliùs hæc forsan dicuntur, quàm præstantur.

Didact.] Præstabuntur reipsâ. Sit modò, qui docet *doctus, & doctivus*, cui adsit doctrinam aliis communicandi gnavitas & promptitudo: qui autem discit, sit *docilis & disciplinosus*, quotidie aliquid novi rescire ac addiscere avidus; uterque habebit delicias: Scholàque fiet quod audit; *Ludus* dum operæ pera gentur ludibundis utrinque. Et quod magis, hæc blandæ Manuductionis identitas eam habebit commoditatem, ut Præceptor, stans in Pulpito, satisfacere queat quantævis erudiendorum catervæ. Hi autem excitabunt seipsos certatim, acuéntque æmulatione mutuâ, dum omnia fient palam omnibus. Sic enim ingeniosi proficient potenter, tardiores verò superabunt tandem quoque difficultates, ipsâ exercitiorum assiduitate: quod ostendent *Examina*.

Plin.] Ostendent, crede: Veritatim enim promissorum experiri nobis certum est. Sed heus, nulláne jam Disciplina opus erit?

Didact.] Disciplina jungenda est Institutioni semper, ut ne per indulgentiam obrepat incuria, vel desidia, aut dissoluta licentia. Ergò qui negligenter agit, increpetur. qui monitiones contemnit, ferulâ castigetur: in quo autem maliciosa deprehenditur obstinatio, ejiciatur

à

à morigerorum consortio, tanquam scabiosa pecus à grege. Ludimagister tamen plagosus esse caveat: permittat potiùs diligentibus honestas recreationes, spatiationes, collusiones; adeòque ipsemet colludat, exercitia providens pulchra.

Plato.) Scholarum distributio qualis tibi probatur?

Didact.] Rectè dividuntur in *Triviales*, *Gymnasia*, *Academias*. *Trivialis schola* pro Elementariis ac tironibus est: quorum sensus exercendi sunt circa Res sensuales. *Gymnasia (Classicas vocant scholas)* pro iis sunt qui Linguas discunt, & liberales Artes; exercitandique sunt circa Rationes rerum noscitandas. *Academiæ* denique pro iis, qui absolutam Eruditionem quærunt, purum scilicet Rerum intellectum: ubi hoc operam dant Professores Facultatem quatuor, ut humanæ Vitæ Magistri, Philosophi, Medici, Juris-consulti, Theologi, indè prodeant, communi bono.

Platò.) Methodi meliores jamne data sunt publicis in Scholis specimina?

Didact.] Non dum pro voto. Pauci attendunt consilia bona, consuetis sibi placent. Incipiunt tamen alicubi prospicere. ordinatiùsque agere.

Plato.] Gratulandum. Quæso edatur hîc, coram Serenissimo Rege, specimen! Descende proximam in Scholam, Docentesque & discentes methodô Tuâ instrue! ut paulo pòst Examine habito, quid boni subsit, patere possit melius.

Didact.] Experiar, cum DEO.

(*Musica.*)

ACTUS II. SCENA I.

Didacticus.

Redeo, Serenissime Rex, rebus non malè, uti spero, dispositis à Schola prima ad ultimam.

Rex.]

Rex.] Gratulabimur, si ex voto. Dic autem, quomodo res dispensasti.

Did.] Ultimum Scholis finem & metam posui, *Reddere puerum quemlibet, quem formandum accipiunt, Virum administrandæ Vitæ Oeconómicæ, Politicæ, Ecclesiasticæ, idóneum.* Sed, quia ex Infante non illicò fit Vir: (*quippe pueritiæ, adolescentiæ, juventutisque transire prius necesse habent annos*) sic per scholas ternas pensa distribui, ut puerum gradatim elevent ad virile usque Sapientiæ robur.

Rex.] Edissere quomodo?

Didact.] *Cuique Scholæ præfixi metam*, quousque suos deducere habeat. *Tum dedi cuique Instrumentum certum*, cujus beneficiò suos ad metam hanc suam deducere possit certò. Tandem *ostendi modum Instrumentis istis utendi facilem & jucundum: tum Præceptoribus, tum discipulis, tum horum inter se in concertationis forma.* Quibus modis obtinere spero, ut quicquid ulla in Classe discendum est, hoc se priùs videant didicisse, quam sentiunt discere, discipuli.

Rex.] Magna minaris: vide ut fidem præstes.

Didact.] Res fidem faciet. Vocentur & examinentur à primis ad ultimos. Discipuli dico cum Præceptoribus suis, ut quid, & quomodo utrique agant, coram spectetis. Sed quærite, si placet, ex quolibet Præceptore primum, *Quoúsque suos ratione Literaturæ, Morum, Linguæ, deducere habeat.* Secundò, *Quid Instrumentorum ad hæc certò peragendum in promptu sit.* Tertiò *Quomodo iisdem Instrumentis utatur*, ad Discentes in alacritate continendum, & suaviter magnos progressus faciendum. Quod ab omnibus exigi velim practicè, ut suos cum Discipulis processus coram vobis exhibeant. Tum enim demum tota de re judicare poteritis integrè.

Rex ad suos conversus.) Quid videtur?

Plato.) Placet.

Eratosthenes.) Rationabilissimum est ita fieri.

Apollonius) Commodum erit.

N *Plinius.*)

Plinius.] Quo autem ordine vocabuntur?

Didact.] Quamlibet Scholam (*Trivialem, Gymnasticam, Academicam*) in tres Classes divisi. Prima ubique Classis erit *Incipientium*: Secunda *Proficientium*: Tertia *Perficientium*. Initium ergò fiat à prima & infima *Alphabetariorum* Classe.

Rex.] Fiat, adsint.

ACTUS III. SCENA II.

Literator togatus, Scipionem manu gestans, cum tribus Discipulis, quorum quisque Tabellam ligneam (cum recèns excogitato Alphabeto vivo) & Cretam, secum feret.

Rex.] Eratosthenes, fac cum istis periculum.

Erat. Pusilli hujus gregis tune ductor es?

Liter.] Mihi concrediti sunt formandi.

Erat.] Ad quid eos formas?

Lit.] Ad Pietatem, ad Mores bonos, & ad Literas noscendum, pingendum, rectè pronunciandum.

Erat.] In Pietate quomodo eos exerces?

Lit.] Doceo illos, voce & exemplô, ante Scholam & pòst Scholam; ante cibum & pòst cibum, cubitum eundo & cubitu surgendo, invocare Deum; idq; genubus flexis, manibus plexis, oculis sursum erectis, gestúque ad omnem devotionem composito. Sæpè eos moneo, omnia bona venire à bono Deo, Creatore nostro: ideò illum semper esse laudandum, dum nobis benè est: & ne nobis malè sit deprecandum, præveniendámque iram Dei metu Dei, serióque pietatis studiô. Ut autem Dei voluntatem ne ignorent, repeto cum illis quotidie *Decalogum*; tùm solatii locô *Fidei Symbolum*, & similia. Deduco etiam ad sacros Cœtus, ibíque compositè, tanquam in conspectu Dei & Angelorum, ut se gerant, doceo. Nam tametsi Conciones sacræ supra illorum captum sunt, adsuescunt tamen diligere Tabernacula Dei, & agnoscere se Cives Ecclesiæ, domesticósque Dei.

Erat.] Piè hoc. Mores quomodo illis implantas?

Liter.] Iterum praxi. Adsuefaciendo eos exemplô & monitis ad Temperantiam in victu: ad Munditiem in vestitu; ad Venerationem erga superiores, & ad Obedientiam æquè in mandatis atque vetitis, semper promptam. Tum ad Veracitatem, ne unquam mentiendo fallant: & ad Justitiam, ne unquam alienum quid contrectando, vel occultando, auferat: & ad Labores atque Occupationes perpetuas, sive serias sive ludicras: eô semper fine, ut ad omnia excitatos, & otii impatientes, reddam. Patientes contra injuriarum ut efficiam (*quæ virtus Christianismi fundamentum est*) variè pertento, utque tandem alienô potiùs quàm suô regi malint arbitriô, obsequentiæ perpetuæ exercitiis obtineo.

Erat.] Pulchra exercitia! Altè videris imbibisse illud Senecæ: *Mores primùm, mox Sapientiam disce, quæ sine moribus malè discitur.* Sed cedò, quid Sapientiæ illos doces?

Lit.] Si nondum Sapientiam ipsam, Sapientiæ tamen viam coram illis explano, Literas eos (*quæ omnis Eruditionis colligendæ universale instrumentum, & ad Sapientiæ thesauros claves sunt*) brevi & amœnâ viâ perdocendo.

Erat.] Intra quod temporis spatium?

Lit.] Mensis unius.

Erat.] Hem, tàm citò! quâ id arte?

Lit.] Unicum mihi est instrumentum, *Tabella hæc*! In qua pictum illis exhibeo *Alphabetum vivum*; Animalia scilicet, quæ Literarum singularum sonos edunt. Tiro igitur Animal quodvis intuens, sonúmque illius imitans, per semetipsum pronunciat Literam: & quomodóque idem sonus pingatur, ex adjecta Figura discit, pingeréque ipse eandem Figuram consuescit.

Erat.] Quomodo? ostende id praxi.

Lit.] Lubens. Ecce Tirunculos heri mihi traditos, literarum adhuc ignaros! Hos in conspectu Vestro Literas docebo. Filióli, veníte, ludemus cum hac pictura!

Discipulus.] Benè, Domine Præceptor.

Præceptor, primam ostendens picturam) Quid hoc est?

Discip.] Avis.

Præc.] Rectè: sed cujusmodi avis?

Discip.] Nescio,

Præc.] Tu Alter? *Ille*] Nescio.

Præc.] Dicam vobis: Cornix est. Scis autem, Tu, quomodo Cornix clamat?

Discip.] Nescio.

Præc.] Sic dicit, A, A, A. Imitare.

Discip.] A, A, A.

Præc.] Tu alter. *Alter*) A, A, A.

Præc.] Rectè. Scis autem tu, quomodo Sonus iste pingi possit?

Discip.] Nescio.

Præc.] Nemo Vestrûm?

Discip.] Non.

Præc.] Docebo Vos. Ecce hîc jam pictus est (a) quoties cunque quis Vestrûm talem figuram videbit in ullo Libro, semper dicet (*sicut Cornix dicit*) a, a, a. [*NB. Ostendet in Vocibus ejusdem Tabulæ occurrentem hanc literam (a,) aut jubebit ipsosmet quærere, donec illam invenire, hoc est, agnoscere, per se sciant.*]

Præc.] Vultísne scire pingere quoque?

Discip.] Volumus.

Præc.] Facillimè discetis. Tu N. primò, sed vos reliqui spectate. En graphium hoc ligneum! prehende illud tribus digitis manûs dextræ, (*sic*:) & trahe, super literam hanc (*sic*) [*Imitabitur igitur, aliquoties. Tandem Præceptor.*] En Cretam; scribe hanc eandem Literam in hoc nigro Tabellæ spatio, juxta priorem illam. (*Tentabit, respectans, semperque repetens,* A, sic scribitura: *donec sciat: si non exactè, quóquó tamen modò. Sic & aliter*

aliter & tertius: tùm Præceptor.:) Jam ecce didicistis unam Literam: Tu, quomodo pronuncias quod scripsisti?

Discip.] A.

Præc.] Rectè, laudo.

Erat.] Jam ergò eos unam docuisti literam?

Præc.] Docui.

Erat.] Quomodo procedis cum cæteris?

Præc. Eôdem modò: Methodus mihi unica, sui semper similis, est.

Erat.] Sed antequam omnes literas didicerint, oblivíscentur priorum.

Præc.] Non possunt: sequentem enim Literam non sumimus solum, sed cum præcedente, *sic*: *a-b*, *ba:a-c*, *c-a: e-d*, *d-e*, &c. Et postquam totum Alphabeta sciunt, promiscuè omnia omnibus jungendo, sempérque simul & pronunciando & scribendo, ut jam & Nomina scribere, Literarúmque usum providere incipiant. *o-g-o*: *t-u*: *i-s*: *p-a-u-l-u-s*; *p-e-t-r-u-s*, &c.

Erat.] Quæ autem hi tui exercitia concertatoria habent?

Præc.] Quærunt mutuò de figuris: *Hoc quid est?* Respondet alter, *Agnus*, *Anser*, *Upupa*, *Ursus*, &c. Quomodo clamat Agnus? *Bee.* Et quomodo hoc scribis? Sic, *B.* Cujusmodi concertatio fit per totam Tábulam saltim: Dehinc memoriter etiam.

Erat.] Et si quid nescit, quid lusu perdit?

Præc.] Ridetur: aut accipit ab illo cui quæstionem solvere nescit, leve talitrum. Aut do cuilibet nuces aliquot: quas dum negligens perdit, jacturam dolet, & postea cavet.

Erat.] Postquam verò totum Alphabeta didicerunt, quid illis facis?

Præc.] Mitto in Classem lectoriam.

Rex ad suos.] Quid, hæc Methodus placet?

Plato.] Bona est, quia simplex & suavis, in forma ludi: non terret ingenia, sed allicit.

Apoll.] Ah, jâmne veritas constabit illius Senecáni?

Longum & difficile est iter per Præcepta, breve & efficax per exempla?

Plin.] Si sic altioribus in Scholis procédi poterit, erunt Didactico agendæ gratiæ, ob compendia hæc. Ita enim Literarum ludi verè poterunt esse Ludi.

Did.] Experiri licebit: Vocentur sequentes Classes.

Erat.) Audivisne filioli, Vestros placere ludos? Ite, sic ludite, macti ingenio.

[*Pueri ad Pædagogi nutum, flexó coram Rege poplite, exibunt, illeque sequetur.*]

ACTUS III. SCENA III.

Procopius, (hoc est, Proficiens, à προκοπῇ, Profectus) cum Discipulis septem.

Rex.] Explora hos, Apolloni.

Apoll.] Amice, quas Tu doctrinas hisce Tuis tradis?

Procop.] Legere & scribere discunt ex me accusatè; numerare & canere initialiter; Mores & Pietatem plenius.

Apoll.] Quid Libelli manu gestatis, Tu & Tui?

Procop.] Est *Tricinium legendi & scribendi, numerandique & canendi, Morum denique & Pietatis.*

Apoll.] Ostende. [*Tradet ergò illi unum Exemplar; quod ille experiens dicet.*] Ad quid ista *Puncta, Lineæ, Cruces, Circuli, Semicirculi*, tàm diversi?

Procop.) Discunt hæc primùm pingere, ut Fundamenta habeant *Calligraphiæ:* Literarum enim ductus ex his componuntur, ut sequens ostendit Tabula.

Apoll.) Ergo illos jam ab initio pulcrè scribere vis?

Procop.) Præstat omnia agere pulchrè quàm turpiter: & habet quævis res initia sua.

Apoll.) Examina ipsemet hos tuos.

Procop. ad proximum.) Tu, lege Tabulam tertiam Syllabicam.

1. *Discip.*) Arb, erb, irb, orb, urb: Bra, bre, bri, bro, bru: Bar, ber, bir, bor, bur, &c.

Procop.) Aliter, Lege Vocabula monosyllaba.

2. *Disc.*) As, mas: Ars, parrs: Bos, dos: Mons, fons, &c.

Procop.) Sequens, disyllaba.

3.) *Disc.*) *Aper, Caper: Lignum, Tignum: Unda, Munda*, &c.

Procop.) *Trisyllaba* lege, Tu.

4. *Discip.*) Allium, Pallium: Humerus, Numerus: Lilium, Millium, &c.

Procop.) Satis. Tu sequens, quadrisyllaba lege.

5. *Discip.*) Beatitas, Fœlicitas, &c.

Procop.) Abrumpe: Video te etiam scire quid Vocabula quatuor, & plurium syllabarum sint. Tu sequens, lege præcepta Morália.

6. *Disc.*) Disce Mores: Virtutem ama: Vitium fuge. Deum time: Angelos reverere: Ora sæpè: Jura nunquam: Honora Parentes: Obsequere Præceptori: Gere te modestè: Majori cede: Minori parce.

Apoll.) Parce tu quoque: videmus te promptè satis legere. Etiámne memoriter hæc tenetis?

Procop.) Omnia quæ Libellus iste habet omnes illi discunt, primò legere, dehinc transcribere, tum intelligere, & memoriæ mandare; tandem imitari, & reipsâ observare.

Apoll.) Laudabiliter. Pietatis exercitia quænam habetis?

Procop.) Lege titulos saltem, tu sequens.

Disc. 1.) Oratio Dominica. Confessio Fidei. 3. Decem præcepta Dei. 4. Institutio Baptismi. 5. Institutio Clavium Regni Dei. 6. Institutio Sacræ Cœnæ. 7. Precatio matutina. 8. Benedictio mensæ. 9. Gratiarum actio post mensam. 10. Precatio Vespertina. 11. Promissiones Dei piis factæ. 12. Maledictiones impiis denuntiatæ.

Apoll.) Pulchrè: quid sequitur?

Proc.) Exercita Arithmetica & Musica.

Apol.) Etiam Musicam discunt? Ad quid?

Procop.) Responde, tu, idem.

Disc. 7.) Musica est ars canendi. Quam ideo disco, ut Psalmos, Hymnos, & Cantica spiritualia quæcunque per memetipsum rectè addiscens, suaviter cantare, & cantando Deum laudare, animámque meam oblectare, in Sanctorum cœtu & alibi, queam.

Proc.) Quæ sunt fundamenta Musicæ?

Disc.) *Claves*, *Voces*, *Votæ*, & ex his omnibus composita *Scala Musica*.

Proc.) Quot sunt *Claves*?

Discip.) Septem, A, B, C, D, E, F, G.

Proc.) Quot autem Voces?

Dis.) Totidem: Ut, Re, Mi, Fa, Sol, La, Si.

Procop.) Nota quid est?

Disc.) Signum, ostendens quamdiu Vox uno in loco detineri debeat.

Proc.) Quot sunt Notæ?

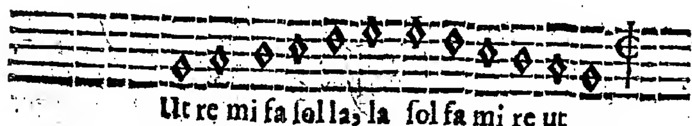
Disc.) Etiam septem: Maxima: Longa: Brevis: Semibrevis: Minima: Semiminimæ & fusa:

Defuerunt Typographo notæ Musicæ, & mox Claves: quod prudentis Præceptoris erit ostendere Discipulis: item.

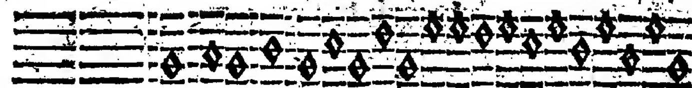
Præc.) Quid est *scala Musica*? tu alter.

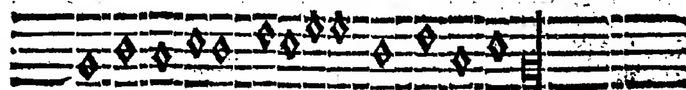
& Disc.) Ascensio & descensio Vocis per lineas & spatia, sursum & deorsum.

Procop.) Quid habet ista scala? Cane.

Ut

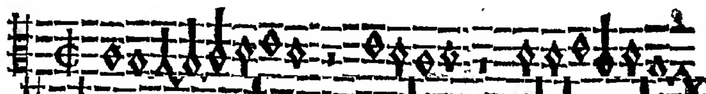

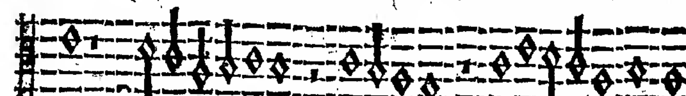
Proc.) Hoc scire ad quid prodest?

Disc.) Omnes melodias exactè cantare potest qui hoc exactè cantat.

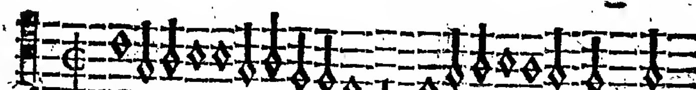
Procop.) Itáne? Canta mihi ergò sic Notis (*non Textu*) Psalmum aliquem. Exempli gratiâ, trigesimum octavum. [*Exhibebitque illi Psalterium cum melodiis pictis.*]

Discip.) Canam.

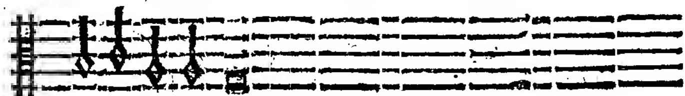

Præc.) Tu alter cane hunc, septuagesimum quartmum.

f. f.

Apoll.] Etiámne reliqui tui hoc sciunt ?

Proc.] Apud me quod unus scit, sciunt omnes: quia quod unus discit discunt omnes, tametsi alius alio celerius arripiat. Postquam verò omnia hujus libelli perdidicerunt, promoventur ad Classem sequentem, *Speculatorum*.

Rex.] Laudamus Tuam & tuorum diligentiam. Redite ad exercitia Vestra : isti verò speculatores introëant, cum quibus tu, Plini, ages.

ACTUS III. SCENA IV.

Telesius, cum Discipulorum choro, decem circiter.

Plin.] Etiam tu nobis, Vir bone, propositum tuum explica primùm, quid intendat circa hos tuos diligentia tua ?

Teles.] Exercito illos ad celeriter Vernacula legendum & scribendum, speculandúmque & intelligendum primarias Res Mundi, & quibus verbis exprimantur omnia.

Plin.] Tantúmne tibi proponis ? quo fine ?

Teles.] Quia ex hac mea Classe alii jam ibunt ad Scholas Latinas, alii ad Opificia, vel Agriculturam, aut aliò, ut nemo sine optimo viatico exeat.

Plin.] Deus tibi sit propitius, qui tam bona tuis quæris

& optas. Sed cedò, quid ad Latinas literas proderit, hæc apud te sic didicisse ?

Teles.) Permultum, si quàm excitatissimos & exercitatissimos hinc efferant, istuc afferant *sensus, Oculos, Aures, Linguam, Manum*. Horum enim organorum velocitas, magnæ Eruditionis colligendæ instrumentum erit certissimum. Quo plura & meliùs apud me didicerint, eo plura & solidius ibi superstruere poterunt positis hîc fundamentis.

Plin.) Verisimilia loqueris.

Didact.) Non verisimilia ; verissima.

Plin.) Esto. Sed quorsum erit Opificibus, & Agricolis, talia didicisse ?

Teles.) Ut isti quoque similiores fiant Hominibus, quàm brutis : & attentiùs audiant, meliúsque intelligant, Conciones sacras, quoties audiunt : & oculatiores obambulent inter Opera Dei ; rationabiliúsque tractent negotia sua. Et per consequens, ut in plebe quoque ipsa paulatim abolescat *ruditas, ferócia, barbaries, profanitas*.

Plin.) Sapienter hæc operantur ! Habésne, quæso te, ad istis tam desideratos fines tuos accommodata media ?

Teles.) Habeo. Ecce, liber hic unus, imò Libellus, materiarum abundè subministrans omnibus Exercitiis nostris.

Plin.) Quid Libri est ?

Teles.) *Encyclopædia Sensualium hoc est, Omnium fundamentalium in Mundo rerum, & in Vita actionum, Nomenclatura vera, ad ocularem demonstrationem deducta.* Quidquid enim pingi & oculis præsentari potest, hîc exstat, & nominatur, pérque suas partes describitur.

Plin.) Ostende aliquid horum.

Teles.) Lege, tu primus, Figuram primam.

Puer.) D E U S.

Plin.) Quid ? Deum etiam pingitis ?

Teles.) Pingimus, in forma Lucis, in quantum Lux pingi

pingi potest. Libeat verò priùs audire quam judicare. Lege puer. *(Puer velociter leget: N.B.)*

Deus fuit ab æterno, & manet in æternum,
Lux inaccessa, Potentia immensa,
Bonitas inexhausta, Quæ intra se concepit
Et extra se produxit, Res universas,
quas vocamus Mundum.

Telef.) Sequens, lege sequentia.

MUNDUS.

Deus creavit Mundum: Cœlum habet stellas:
Nubes pendent in aëre: Aves volant sub nubibus:
Pisces natant in aqua. Terra habet montes & sylvas,
Et campos, & Animalia, Hominesque.
Ita sunt quatuor Elementa, maxima Mundi corpora, plena habitatoribus suis.

Plin.) Itáne recensetis omnes res Mundi?

Telef.) Ita: & inspectamus simul Picturas, ut Res ipsas Verbis significatas nosse discamus pariter.

Plin.) Belle. Sed hæc ad scientiam faciunt: quid jam pro Morum & Pietatis Exercitiis Vobis est?

Telef.) Tota moralis doctrina similiter expressa est suis locis: sicut & ea quæ ad Religionem.

Plin.) Scitulus Liber, agnosco. Sed quô eum pertractatis modô?

Telef.) Planum faciam. Quolibet die absolvimus Picturam unam cum explicatione sua, & praxi, hoc ordine. Horâ primâ prælego illis titulum, intuêri jubeo picturam, & explico singulas ejus partes, verbis quæ subjecta descriptio subministrat, vel etiam aliis, quæ ad meliorem rei intellectionem faciunt. Tum verò an intelligant rectè, examino. Sequens hora transmittitur Lectione, quâ Discipuli oculos & linguam ad celeritatem adsuefaciunt, omnes ex ordine, ad horæ usque finem. Horâ tertiâ describunt eundem Textum in libellos suos, quàm celerrimè possunt. Ubi se ad Manûs velocitatem diversa prodit aptitudo: Dum alii vix semel *(in longioribus pensis)* alii bis, ter, aut etiam pluries, scriptionem absolvunt. Quartâ horâ totum hoc quod viderunt, explicari audierunt, toties relegerunt & descripserunt, recitant memoriter. Quod Memoriæ exercitium ut procedat firmius, differo in postridianum mane. Unde fit, ut quotidiana studia incipiant *(post peractas ad Deum preces)* à pridiano penso solidè roborando; demùmque horâ sequente transitus fit ad opera nova.

Plin.] Placet dispositio. Sed quid inter se concertationis habent Discipuli?

Telef.] Privatim quidem Picturas sibi invicem ostentant, speculantur, explicant: publicè autem horâ tertiâ æmuli sese ad certamen de velocitate manûs, quartâ de felicitate memoriæ, provocant. Vincenti præmium est *Prærogativa* loci.

[*Plinius respectabit Regem: Rex autem.*] Acquiescimus ingeniosâ industria Tuâ. Perge quo cæpisti pede: Bonæ mentis palæstra sic erit Schola tua.

[*Abibunt.*] *Didacticus verò*] Exibo, si placet, ut Latinæ Scholæ Classes, ad examen producendas, disponam melius.

Rex.] Eja, abi. Omne feres punctum, si sic ubique miscueris utile dulci. Sed ne cunctare diu!

Did.] Confestim redibo. (*Musica.*)

ACTUS IV. SCENA I.

Didact.] Miscere jussi sumus utile dulci. Miscuimus, Serenissime Rex. Perstet modò propositum honestas delectationes non invidere Juventuti, facient illi vobis delicias amœnis, & perquam fructuosis lusionibus suis.

Rex.] Etiam de Latinis studiis id nos sperare jubes?

Didact.] Spondeo. Universalis nobis est Methodus, ad omnia Studia quadrans: jam patescet exemplis.

Rex.] Patescat! adsunto. Tu verò conside nobiscum, & tuos illos examina, aut, ut loqui amas, collude illis, nobis inspectantibus.

Did. honore exhibitô.] Stando idem peragi poterit.

Rex.] Conside ad Scholarcham! Commune nobis exinde jam de Scholarum salute consilium erit.

[*Considebit igitur.*]

ACTUS

ACTUS II. SCENA V.

Præceptor Vestibularis, cum 18. Discipulis.

Did.] Latinæ Scholæ metam posuimus Latinitatem: eámque puram, elegantem, totam; cognitionem Rerum quasi omnium secum trahentem. Verum quia hoc tam diffusum, támque reale studium grande quid est, diverso, varièque iteratos actus Mentis, Linguæ, Manûs, requirens: dispescuimus id in gradus & Scholas, seu Classes, tres. Tu proinde primæ Scholæ Magister, quousque Tuos deducere habeas? & per quam certas vias? quibús ve elegantibus compendiis? edissere.

Præc.) Mihi mandatum est Eruditionis, Latinæque linguæ, ponere fundamenta. Id autem eousque promovendo meos. I. Ut omnia Latina promptissimè legere, accuratissimè pronunciare, & quam pulchrè ac velociter fieri potest scribere, valeant. II. Ut Latinæ linguæ Radices rectè intellectas, rectéque Rebus applicatas, ediscant. III. Declinare & Conjugare omnia Analoga, sicut & Syntaxeos fundamenta prima, sciant.

Did.) Rectè. Quid instrumentorum habes, eô Tuos deducendi.

Præc.) Libellum trinum. I. Primus, en, *Tirocinii Latini*: unde lectionem & scriptionem primam formant, Moralésque breves illas gnomas, & Pietatis exercitia, quæ ii Vernaculo Tirocinio habentur, ad verbum translata.

Alter est *Encyclopædia Sensualium*, libellus jam quoque in Schola vernacula penitùs illis notus: hîc autem ideò percurrendus: ut eis hac ratione facilius Latina lingua familiarescat, ubi verbum verbo respondet per omnia. III. Tertius Libellus *Vestibulum Latinæ Linguæ* dictus, Res & Verba eô artificiô disposita habens, ut cum in Philosophiam, tum in sequentem Grammaticam, in observabilem patefaciat additum: cum adjuncto Dictionario & Grammaticæ rudimentis.

Didact.] Quem tenetis in pertractandis hisce Libellis modum?

Præc.] Ego illis omnia præmonstra & dilucido, demúmque rectè percepta (*ut ne imitatio sit bruta*) eadem eodem modô agere jubeo, aberrantésque corrigo, donec re omni satis perceptâ, usuque nonnihil firmatâ, ipsi sese invicem provocent, & de loci prærogativa concertando exerceant.

Didac.] Exemplis hoc ostendatur.

Præc. ad Discipulos conversus.] Tu ultime, provoca aliquem ex superioribus his, exagita illum quæstionibus, an ad omnia rectè respondere poterit ex illis quæ jam didicistis.

Discip. ultimus. Primum proveco. Tu, quæ est prima & summa Rerum divisio? (*illô tacente.*) Nescis? Dicam tibi. Res dividuntur in *OMNIA, ALIQUID, NIHIL.* Cede locum.

Alter ille, primus.] Ista quæstio non sic exstat in Vestibulo.

Prior.] Sed sic etiam explicabat Dominus Præceptor.

Præc.] Verum est, vicit ille: mutáre locum. Tu penultime, provoca aliquem.

Penult.] Tu, secunde, Quot sunt res, quæ dici possunt Omnia?

Secundus.] DEUS, MUNDUS, HOMO.

Penul.] Cur Deus dicitur Omnia?

Sec.] Quia fecit omnia.

Penul.) Cur Mundus dicitur Omnia?

Sec.) Qui continet omnia.

Pen.) Cur Homo?

(*Æmulô tacente, & aurem scabente, ipse penultimus*)

Quia contemplatur omnia: & est quasi parvus Mundus
& parvus Deus: Ita dixit Dominus Præceptor.
Præc. Ad secundum.] Quomodo hoc oblitus es? aut
non attendisti? fer negligentiæ ignominiam: Cede locô.
(*Mutabunt ergò*)
Didact.) Video Vos rectè procedere: pergite sic.
in Grammatica; habetisne aliquem jucundum concerta-
tionis modum?
Præc.) Habemus, *chartas lusorias* Grammaticales.
Didact.) Date specimen.
*Præceptor depromet Chartarum fascem, tradétque Disci-
pulorum primo, dicens:*) *En Chartas Syntacticas* !
Tu eas distribue, & quotam numero Regulam quisque
sorte accipiet, secundùm eam vocabulum afferat, & cæ-
teris annectat, ut prodeat plena, quantumvis longa, Sen-
tentia.

[Primarius acceptas manu chartas miscebit, distri-
buétque, numerô. 18. Quamvis enim Regulæ Syn-
taxeos Vestibulariis tantum sunt XV: Una tamen addi-
tur charta. Numerô I. quam qui accipiet, faciet
Sermonis initium, positô aliquo Nominativô (aut
Vocativô) : exempli gratiâ, *SCHOLA*. Cui se-
quens per Regulam I. apponet aliud Nomen eôdem
Casu: ut, *Schola officina*. Tertius per Reg. II. addet
aliud Nomen in Genitivo; ut, *Officina humanitatis.*
[N B. Qui habebit chartam Numero XVII, erit
Notarius, consignabitque ab omnibus prolata verba]
Quartus per Reg. III. ornabit Nomina Adnomini-
bus, eôdem numerô, genere & casu: ut, *Bona Schola*,
pulchra officina, humanitatis veræ. Quintus per Reg.
IV. addet Adnomini (*si res patitur.*) Dativum, ad
ostendendum cui res talis sit: ut, *Bona nobis.* Sextus
iisdem Adnominibus addet ablativum, ostendentem
Unde, aut, quâ parte, res talis sit: ut, *Schola bona con-
stitutione, pulchra exercitiis.* Septimus, vi Regulæ VI
annectet Nominativo suum Verbum finitum, simili
numero

numero & persona: ut *Schola est, expolit* (ingenia)
reddit (doctos) &c. Octavus ex Re. VII. dicet: *Est
nobis, expolit pueris* (mentem) *reddit parentibus*, aut
Reipublicæ, &c. Nonus vi Regulæ VIII dicet: *Ex-
polit* linguam, mentem: *Reddit doctos*, moratos, soler-
tes, pios. Decimus addet, ductu Regulæ IX Ablativos
Instrumenti: *Perpolit* (ingenia) *exemplis, præceptis,
exercitiisque perpetuis.* Undecimus mutabit, suasu Re-
gulæ X. Verbum finitum infinito, addétque aliud finitum
dicens, pro Expolit, *Expolire potest*, aut *scit, vult, quæ-
rit, solet, &c.* Duodecimus addet Verbis Adverbia,
vi R. XI. *Expolit pulchrè, citò*, &c. Decimus tertius
mutabit Verbum aliquod Participio (innuente id:
Regulâ XII.) ut, *Expoliens ingenia.* Decimus quar-
tus addet Adnominibus & Adverbiis Adverbia (ductu
Regulæ XIII) si poterit: ut, *Schola valdè bona: offici-
na admodùm pulchra, satis pulchrè.* Decimus quintus
tentabit Præpositiones Nominibus addendo (suô casu
unamquamque, vi Regulæ XIV) syntaxin variare: ut
de Schola: Bona PRO *nobis* PER *constitutionem*;
ULTRA sensus: &c.

Decimus sextus, si plura videbit Nomina vel Adno-
mina, Verba vel Adverbia, connectet illa Conjuncti-
onibus, similes Casus, Tempora, Modos, copulanti-
bus: ut, *Expolit sensus & mentem; & linguam, cùm*
exemplis, *tùm* præceptis, *tùm* exercitiis, &c. Decimus
septimus jam peregit officium, annotando hæc omnia.
Decimi octavi est ex his sic combinatè collectis compo-
nere Sententiam integram, plenam, benè ordinatam,
aut, si Voces congestæ sunt plures, *duas vel tres.* Ex-
empli gratiâ: *Schola bona per constitutionem bonam est
pulchra humanitatis veræ officina; optanda juventuti, Pa-
rentibus, & Reipublicæ quia quærit excolere sensus, &
linguam, & mentes; reddens doctos; benè moratos, so-
lertes, pios, &c.*

(Hæc hoc loco historicè recitantur : sed Pueri in conspectu Theatri ludent, iteraréque lusum, si videbitur, jubebuntur, datô aliô quocunque (ex Vestibuli Cap. 1.) themate. Tandem, finito lusu.)

Didact. Non malè lusistis, sed quis in hoc tali Ludo vincit, aut perdit ?

Præcep.) Perdit qui nihil ad Regulam suam adferre potuit : aut valdè ineptè attulit ; Vincit autem qui hærenti succurrit. Ultima tamen victoria penes illum est qui constructoris ultimi vitium attendere, & quàm optimè emendare potuit.

Didact.) Sed quodnam vincentis est præmium, quæ perdentis pœna ?

Præcep.) Iste laudatur, hic ridetur : tantô magis, quantô major animadvertitur diligentia vel negligentia.

Did.) Habetisne alias similes Grammaticales chartas.

Præcep.) Habemus, pro repetendis lusu Declinationibus & Conjugationibus : si audire placet.

Rex,) Audiendi nobis sunt alii etiam. (*Et conversus ad Consiliarios, dicet*) Hoc exercitii genus probandúmne videtur ?

Plato.) Hæ nugæ in seria ducunt.

Erat.) Talia dudum optanda erant, per quæ puerilibus ingeniis labores edulcarentur.

Scholarcha.) Sed annon periculum subest, ne sic ad chartarum pictarum lusum alliciantur ?

Apoll.) Imò in chartarum pictarum ludibrium, & contemptum hæc inventio tendit : cum perfacilè ibi nihil nisi temporis perditionem, sine omni usu esse, hîc autem utilissimum exercitium cum eadem, aut majore oblectatione haberi (*utrobique enim sorte & ingeniô res agitur*) intelligent.

Plin.) Idem sentio.

Rex.) Pergite igitur filioli, ita cum literis ludere, Nostro sub favore, & publico bonorum applausu, Vestro autem ad majora & meliora in dies crescente impetu. Abite nunc, & redite ad cœnæ tempus ; apparari Vobis curabimus Conviviolum.

[*Illi omnes incurvabunt se Regi, & exibunt.*]

ACTUS IV. SCENA III.

Præceptor Janualis, cum duodecem discipulis.

Did.) In tuam promoventur Curiam Vestibularis Classis Discipuli : quos tu, amice, à positis solidè Rerum & Linguæ fundamentis quousque deducere habes ?

Præc.) Totam Rerum & Linguæ structuram, quantùm ad majora, illis ostendere, explicare, usumque singulorum docere, meum est.

Did.) Amplum nactus es exercendæ diligentiæ campum. Ad illum autem finem quæ tibi sunt media ?

Præc.) Triunus ecce hic Liber ? *Janua Linguarum* inscriptus expedit omnia ! Quia pars ejus prima, *Latinæ L. sylvam* continet, *Lexicon* : ubi quælibet Linguæ radix ramos suos emittens, & in Arborem integram se explicans, spectatur. Secunda pars sylvam illam desecare, frasciare, in tigna & trabes edolare, construere denique in parietes & tabulata, h. e. Voces jam omnes flectere, & ex illis integrum sermonem nectere docet *Grammatica*. Tertia denique rerum harum usum ostendit, Rerum omnium historiolam texens, stylô simplici & nativô, ad proprias Rerum quarumvis expressiones : *Nomenclatura Rerum* dicitur.

Didact.) Non ignota hæc sunt nobis. Sed scire ex te volumus, qua tu arte hos Libellos pertractes : & quibus

bus compendiis labores discipulis faciles & jucundos reddas.

Præc.) Ipsa series horum pertranseundorum nobis pulchrum stratagéma est, nequid adeò difficile videre possit. Lexicon enim nihil adfert novum, sed prænota jam (Latinæ L. radices) ampliùs tantùm diducit: habéntque singulæ à radice derivatæ Voces suam mox secum explicationem, tum adjectâ alicubi definitiunculâ, tum subjectâ ubique Voce vernaculâ. Nec, dum in Lexico versamur, attendimus aliud quàm Vocum significationes: & dum in Grammatica, Vocûm & Phrasium, Sententiarúmq; structuras: & dum in Rerum Nomenclatura Rebus attendimus solis, quippe Vocum jam significationes prænotas habemus ex Lexico, flexiones autem & noxiones è Grammatica: hîc nihil restat nisi in Rerum contemplatione deliciari, adeóque Reali eruditione Mentes pascere.

Did.) Rectè hæc, ratione ordinis. Dic jam, in singulis quomodo procedis?

Præc.) Lexicon percurrimus legendo, relegendo, interpretando, alius post alium (*Me semper præunte*,) tum & novæ compositionis argumentum inde formando.

Didact.) Fac videamus exemplum.

(*Præceptor* arreptô *Lexicô* (illiusque exemplô mox *Discipuli* omnes) prælegêt quamcunque *Radicem* cum *Derivatis* & *Compositis* suis, exempli gratiâ: *Acerbus.* (*Latinè primùm duntaxat.*) Finitâ illius Lectione, Inchoabit illi proximus, & sic continuè.

Rursum *Præceptor* Latina sumens membratim, exponet Vernaculè, & imitari se jubebit: imitabuntur ergò. Tum dicet: *Jámne aliquis hæc toties iterata memoriæ impressit?* Tum aliquis tentabit, sed hæsitabit: alter longius progressus recitabit totum, & laudabitur. Tum Priorum alter: *Domine, jam ego quoque scio.* (*Præceptor.*) *Recita igitur: & recitabit.* (N B. At non oportet sumi Radicem nimis fœcundam (qualis est *Ago, Dico, Facio*,

cio, &c.) sed breviorem, ob temporis compendium. Exempli gratiâ; *SCHOLA, STUDIUM, CHARTA, ÆMULUS*, &c.

Tum *Præc.)* Excipite argumentum styli. (Dictabítque vernaculis:) *Pira ista sunt acerba, quia immatura acerbant mihi linguam: abstine ab illis ob acerbitatem. Magis verò cave ne quem exacerbes acerbè dictis aut factis.*

(Tùm dicet:) *Transferte hoc in Latinum.* Et qui primus habebit compositionem paratam, legat primus.

Disc. Domine, ego jam habeo.

Præc.) Lege: Et Vos reliqui attendite; ac si quis notaverit vitium, moneto.

[Interveniat ergò vitium alicujus Hungarismi, aut malè formato Nominis genere vel casu: Verbi autem tempore aut modo: quem errorem aliqui discipulorum interloquendo ostendant, & emendent.]

Didact.) Nulláne Vobis hîc concertatio est?

Præc.) Est, Domine, Absolutô quôvis Lexici Capite, permittuntur sese provocare bini, uter promptiùs memoriâ reddere potest.

Didact.) Habeamus documentum.

Præc.) Tu, & Tu (*duos eligens*) concertate de aliqua Radice ex litera S. cui opponatur alia in æqualem excrescens arborem. Sed ut gestu etiam exprimatis quicquid potest.

(Discipulis Lexicon versantibus, & deliberando cunctantibus, ipse Præceptor themata duo tradet, æqualis magnitudinis, SCHOLA, & STUDIUM: recitabitque alter hoc, alter illud, promptè. Tum aliis duobus dabit, *Struere* & *Stringere*. Inferior recitet STRUERE, promptè, etiam cum gestu decoro: alter verò hæreat sub finem sui thematis in ¶ *Præstigiator*, &c. quem alter emendet, & sic loco dejiciat.)

Didact.) Satis, satis. Jámne sic procedendo absolvistis Lexicon?

Præceptor.) Jam.

Didact.) Quantò temporis spatio?

Præc.) Quinquemestri.

Didacticus.) Quo usu?

Præc.) Dicat discipulorum aliquis. Tu!

Disc. Ego antehac si quem Latinum librum inspexi, vix decimam quamque vocem intellexi, sensum autem vix usquam alloqui potui. Nunc autem, post Lexicon sic pertransitum, quicquid aspicio ferè omnia intelligo.

Præc. Adeò tibi jam places? O frater, melius placebis, tibi & aliis, si Grammaticam quoque Janualem, hîc proximè adjunctam, perdidiceris: quæ te non tantùm intelligere aliena, sed & componere sine vitio proprio, docebit. Multò verò magis cùm in sequentis Januæ Textu Res perlustraveris. Optâsne illud seriò?

Discip. idem.] Utinam citò!

Did.) Grammatica Janualis vestra quid continet?

Præc.) Complementa Grammaticæ Vestibularis: totum jam sermonis artificium, quo ad structuram propriam, Vocum, Phrasium, Sententiarum, Periodorumque, non intelligere tantùm, sed & imitari docens, faciliùs ac certiùs, atque id ductu vulgarium Grammaticarum queat.

Did.) Potestísne id nobis exemplô aliquô brevi ob oculos ponere?

Præc.) Qua in materiâ? Placétne aliquid ex doctrina de *Voce* (secundùm Vulgares Grammaticas dicerem *ex Etymologia*:) an de *Phrasi* (sive juxta vulgarem Grammaticam *ex Syntaxi*) aut de *Sententia*? vel *Periodo*? (quas vulgares non attingunt.

Didact.) De Sententia dicite: sed practicè.

Præc. ad subs conversus.) Adeste discipuli, & quid Capite XII. Grammaticæ Janualis didiceritis ostendite. Tu primus, *Quid est Sententia?*

Primus) Vocum & Phrasium nexus, aliquid de aliquo interrogans, aut affirmans. vel negans.

Præc.) Da exemplum.

Disc.

Disc.) Quis adest? est sententia interrogans, Ego adsum: est sententia affirmans. Frater non adest, sententia negans.

Præc.) Quodnam est Sententiæ fundamentum?

Disc.) Nominativus cum verbo finito.

Præc.) Rectè. *Sequens. Quotuplex est Sententia?*

Discip.) Triplex: Simplex, Composita, Contracta.

Præc.) *Quid est simplex?*

Disc.) Ubi unum de uno interrogatur, aut respondetur. Ut: Qui fuit *Daniel*? *Daniel* fuit Propheta.

Præc.) *Quid est Sententia Composita?*

Disc.) Ubi plura de pluribus dicuntur apertè. Ut: *Daniel* fuit *Propheta*, *Petrus* verò fuit *Apostolus*.

Præc.) *Quid est sententia Contracta?*

Disc.) Ubi plura de pluribus dicuntur occultè. Ut: *Dicunt futuram esse pacem.* Hæc enim sententia in duas se resolvit: *Homines dicunt*, quòd *Pax fiet*.

Præc.) An & trina Sententia in unam contrahi potest?

Discipulus.] Nescio.

Præc.] Tu, *quarte*, scisne?

Discip. quartus.) Habemus in Grammatica exemplum, *Velis nolis fiet*: id est, *sive tu velis* (ecce una sententia!) *sive tu nolis* (ecce secunda!) *hoc fiet*: (ecce tertia! suum quæque Nominativum habens, suumque verbum finitum.)

Præc.] Tu, *quinte*, Quodnam est centrum in Sententia, ad quod se omnes cæteræ Voces referunt?

Disc.] Verbum personale finitum.

Præc.) Ostende hoc in hac simplici Sententia. *Adam attraxit nobis miserabiliter mortem transgressione suâ.* Pinge in hac Tabula.

Discipulus pinget, sit.

nobis miserabiliter

Adam —— attraxit —— mortem

transgressione suâ.

 Ecce

Ecce hîc omnia se referunt ad Verbum *Attraxit* (sicut in circulo omnes radii ad centrum) per aliquam Regulam. Nempe *Adam attraxit*, per Reg. VI. *Attraxit mortem*, per VIII. *Attraxit nobis*, per VII. *Attraxit miserè*, per XI. *Attraxit transgressione*, per IX. *Transgressione suâ*, per III.

Præc.) Potésne amplificare hanc sententiam per adstructionem aliarum vocum, per alias Regulas?

Discipulus.) Possum, si placet.

Præceptor.) Propera.

Disc.) Per Regulam I. addo Nomini Nomen eodem casu: *Adam Pater*; per II. aliud Nomen in Genitivo, *Pater Hominum*: per III. addo Ad nomina ubicunque potero, & per alias Regulas quicquid necesse erit, sic: *Adam* creatus ex limo terræ, primus *Pater* omnium *Hominum* (nocentissimorum jam sibiipsis peccandi libidine) *attraxit* omnibus *nobis* certam *Mortem*, temerariâ *transgressione* suâ, credens Satanæ tam facilè, quærenti perdere omnes nos per illum, & in illo.

Præc.) Omniúmne Regularum hîc exempla sunt?

Disc.) Sunt.

Præc.) Quot Voces congessisti in hanc Sententiam?

Discipulus.) *numerabit primùm, demumque respondebit.*) Triginta sex.

Præc.) Est ergò Sententia composita?

Disc.) Non est composita, simplex est.

Præc.) Quare?

Disc.) Quia non habet nisi unicum Nominativum, *Adam*, & unicum Verbum personale infinitum, *Attraxit.*

Præc.) Quid ergò tot reliquæ voces faciunt?

Disc.) Explent sensum.

Præc.) *Tu sequens*, Potésne ex hac simplici sententia facere compositam?

Disc.) Possum, faciendo plures Nominativos & Verba finita: aut alterutrum saltem.

Præc.) Da Sententiam *Copulativum.*

Disc.) Et *Adam* & *Eva* transgrediendo attraxerunt nobis mortem.

Præc.

Præc.) Da *rejectivam.*

Disc.] Nec *Adam* nec *Eva* excusari possunt.

Præc.] Da *Ordinativam*.

Disc.] *Eva* primùm transgressa est, deinde *Adam.*

Præc.] Da *Comparativam.*

Disc.] *Eva* gravius peccavit quàm *Adam.*

Præc.] Da *Disjunctivam.*

Disc.] Sive *Adam* peccavit magis, sive *Eva*, nos tamen morimur.

Præc.] Da *Concessivam.*

Disc.] Quanquam nos ibi non fuimus, morimur tamen.

Didact.] Abrumpite, tempus labitur. Agnoscimus diligentiam, pleniorémque Grammaticæ vestræ quàm vulgarium usum. Dicite jam de Januæ Textu, quomodo hunc pertractetis.

Præc.] Quô & cætera modô: Me ubique præeuntem, illi sequuntur ubique. Prælego periodum unam, simúlque transfero in vernaculum: quod idem illi mox faciunt ordine. Tum ostendo *Res ipsas, verbis significatis*, si per se ostendi possunt: sin, *pingo in Tabula*; aut *enarro sic verbis*, ut non percipi non possunt. Aut eos deduco in *Hortum*, *Campum*, *Vineam*, *Sylvam*, & ad *Opifices*, &c. ut quid ibi fiat, & quomodo, ipsimet coram intueantur, odores florum ipsimet olfaciant, sicut & aliis sensibus quæcunque possunt exhibeo, & adhibeo: ut vidisse se, audisse, olfecisse, gustasse, palpasse Res quasvis, certi sunt, adeóque cùm de Rebus loquendum est, se qui non nugari, sciant.

Didact.] Et delectat illos ita progredi?

Præc.] Quid ni? quotidie nova spectacula, nováque sensuum oblectamenta, habent: nec hærent usquam, adjuti ubique.

Didact.] Pulchrè rem agitis, fatendum est. Sed habéntne hi Tui, hîc etiam loco, jucundum aliquem Concertationis modum?

Præc.] Habent, privatim & pulchrè.

Didact.

Didact.) Quid privatim?

Praec.) Pro exercitanda Memoria do illis has tres *Aleas* octangulares: quarum unam tantùm jactant ab initio, ad § usque decimam: hinc § 100 binas; exinde ad finem ternas.

Didact.) Quomodo?

Praec.) Quotam Januæ periodum cuique supremi ostendunt numeri, eam ipsam ille idem recitare debet: si nescit, perdit ludum, & lusu abstinere cogitur, dum reliqui absolvant. Qui post omnes hæsitatores remanet solus, ille victor est: Victorisque (imò Regis) nomen retinet, donec fortè aliâ concertatione dejicitur.

Didact.) Nisi tempus deflueret, vellemus vos videre ludentes, sed differamus. Intelligimus enim jucundam esse hanc lusionem, & valdè fructuosam. *Publica concertatio quæ est?*

Praec.) Quam in præsens videtis, Domini mei. Redacta enim est tota Rerum Encyclopædia, Januæ Textu comprehensa, in octenos *Scenicos Ludos.* Ubi distributis inter discipulos pensis, in conspectu *convocati Theatri* suam quisque personam, quàm decorè potest, agit; *Res ipsas*, aut certè *rerum simulacra*, ostentans, actionesque ad vivum repræsentans: sicuti nos nuper Naturalia & Artificialia trino *Actu* repræsentabamus; & hodie *Scholam rectè constitutam*, quæ & quomodo ibi fiant, repræsentamus: restantque tales *Actus* quatuor, antequam sic vivis actionibus pertransita fuerint omnia.

Rex.) Hoc ergò est? Ludite igitur cum animi prolubio, dilecti filii, æquè in *Schola* ut in *Theatro*: sic tandem aliquando *Reipublicæ Theatro* digni futuri. Secedite nunc, postea verè ad Epulum venite.

[*Incurvabunt se, & exibunt.*]

ACTUS

ACTUS IV. SCENA IV.

Atrialis Præceptor, cum Discipulis novem.

Didacticus.) Latinæ *triclassis* Scholæ suprema, *Atrialis*, Tuæ prudentiæ commissa est: dic, quô fine? quas diligentiæ tuæ metas habes?

Præcept.] Meum est *Latinæ Linguæ* studium absolvere; ut hi mei ex hoc *Atrio* meo immediatè in *Authorum* Palatia immitti, omnia ibi propriô jam Marte penetrare, realísque Eruditionis thesauros sibi colligere, possint.

Did.] Bellè sanè. Sed ad istam metam per quam viam ducis tuos?

Præcept.] Eadem tria mihi sunt, quæ præcedentium Classium Magistris, Philologici studii instrumenta: *Nomenclatura Rerum*, *Lexicon*, *& Grammatica*; sed omnia novâ veste induta, ad elegantiam comparata. Enarratio enim Rerum Atrialis non simplex est & nativa, ut in Janua (ubi *scapham* dici *scapham*, & *ligonem*, satis fuit:) sed quæ perpetuò aliud, aut aliter, dicens, gratâ varietate perpetuò delectat. *Lexicon* item mihi est *Latino-Latinum*, simplices rerum appellationes elegantioribus Authorum phrasibus? & sententiis, permutare docens. Et Grammatica mea, *Grammatica elegans* cluit: quia sexcentis præterea modis sermonem variandi artificia recludit.

Didact.] *En Rhodus! en salta!* Ede specimen tanti illius artificii elegantis illius Grammaticæ Tuæ.

Præc. ad Discipulos.] Accingite Vos: & quid proficiatis ostendite, non è Libris, sed promptâ memoriâ. Tu primus, *Quid est Grammatica elegans?*

Disc. 1.] Est eleganter loquendi ars.

Præc.

Præc.) Quid est eleganter loqui?

Idem) Animi sensa aliter quàm sermonis leges requirunt eloqui: & tamen intelligi suaviùs, quàm intelligeremur si sermonis ductu nativò uteremur.

Præc.) Tu sequens. *Quid est Ex arte loqui eleganter?*

Disc. 2.) Sermonem variandi modos habere in numerato: & posse, cur sic aut sic aliquid variandum sit, reddere rationem.

Præc.) Habes verò illa tu in numerato?

Disc. 2.) Spero me habere.

Præc.) Non sufficit hîc sperare: certus esse debes, te scire quod scis. Dic ergò, Sermonis elegans transformatio quot modis fit?

Disc. 2.) Tribus principaliter. I. *Dilatando.* II. *Contrahendo.* III. *Variando.* Sed variatio rursum fit specialibus modis septem. (1.) *Explanando* (2.) *idiotisando* (3.) *transponendo* (4.) *transmutando* (5.) *transnominando* (6.) *transfigurando* (7.) *transligando.*

Præc.) Quot ergò sunt omnes in universum sermonem variandi modi?

Disc.) Novem.

Præc. obversus Didactico.) Domine, opus nobis esset exemplo aliquo, vel Sententiâ unicâ, in qua tot modis variandi, ostendamus artificium. Libeat proponere.

Did.) Hoc fit: *Schola bona omnia docet exemplis.*

Præc.) Perbenè. Tu, tertie; quot modis dilatari potest sententia?

Discip. 3.) Tribus: primum, secundùm singula verba: Deinde, secundùm Phrases: tandem, ut Sententia est.

Præc. Dilata Sententiam nobis propositam secundùm singula verba.

Disc. 3.) *Illustris hæc nostra Schola, veræ humanitatis officina vera, quæcunque disci opus habent ad usum vitæ, docet & perdocet, dedocétque, non rigidis præceptis, sed amœnis perpetuísque exemplis.*

Præc.

Præc.) Possésne ostendere ex quibus fontibus hi dilatationis rivuli fluant?

Disc. 3.) Possum: ex *Epithetis, antithetis, synonymis, periphrasibus, &c.*

Præc.) Satis est. Tu, quarte, Contrahe rursum hanc dilatatam sententiam, detractis quæcunque detrahi possunt, salvo sensu, essentialibus solis relictis.

Disc. 4.) Si omnia detraxero, remanebit ipsa prima sententia: quippe satis *Laconicè* prolata. Nisi fortè dicam: *Nos omnia exemplis.*

Præc.) Non malè. Tu sequens, Dilucida sententiam datam, ut si quid obscuri inest, aut ambigui, tollatur, sitque sensus per omnia planus & perspicuus.

Discip. 5.) Plana jam sunt omnia. Nisi fortè quia *Pictores, Athletæ, Milites, Nutrices,* &c. suas quoque habent Scholas, determinare libeat, *Schola,* seu *Ludus* literarius.

Præc.) Sequens, Commuta loquutiones linguis communes in idioticas, Latinis proprias.

Disc. 6.) Latiniùs forsan diceretur. *Ludus discendi noster cuncta instituit meris paradigmatis.*

Præc.) Nonnihil est quod dixisti. Sequens transpone Voces in hâc nobis data quinque vocum Sententia. Dic verò, primum; quoties Voces quinque transponi possunt?

Disc. 7.) Centies & vicies.

Præc.) Hui! tantum?

Disc.) Tantum. Vicies quater inchoando à voce *Schola*; toties à *Nostra,* toties ab *Omnia,* toties à *Docet,* toties ab *Exemplis.*

Præc.) Video te intelligere stupendam illam progressionis vim. Transpone saltem aliquoties.

Disc. 7.) Schola nostra omnia exemplis docet, Schola nostra exemplis docet omnia. Schola nostra exemplis omnia docet. Omnia exemplis docet nostra Schola. Omnia docet exemplis Schola nostra. Exemplis omnia docet Schola nostra.

Præcept.

Præcept.] Desine, dies nos deficeret. Tu, sequens, Transmuta Sententiæ *Voces* Grammaticæ, *Casus, tempora modo.*

*Disc.*8.] *Scholæ nostræ proprium est, per exempla docere omnia.*

Præc.] Non potes aliter?

*Disc.*8.] Possum, aliter atque aliter variando Casus, Tempora, &c.

Præc.] Video te posse. Tu, ultime, Transnomina hic positas res: hoc est, voces proprias commuta in tropicas.

*Disc.*9.] *Palæstra mea statuas suas omnes ad Polycleti normas fingit.*

Præc.] *Palæstra*, pro Schola, quis *tropus est*?

Discip.] *Metaphora*: est enim Palæstra Pugilum Schola.

Præc.] *Mea*, pro nostra, quid?

Disc.] *Synechdoche* numeri, singularis, pro plurali.

Præc.] *Polycleti norma*, pro Exemplari, quid?

Disc.] *Metáphora.* Formamur enim hîc tanquam vivæ statuæ, ut ex truncis fiamus *Mercurii*, pulchra Dei imago.

Præc.] Pulchrè. Tu denuò (ad priorem conversus) Transfigura datam sententiam: hoc est, indue illi affectuosum aliquem vultum.

*Disc.*1.] Faciam. Primò per *Interrogationem*: *Annon pulchra Schola est, ubi omnia docentur exemplis?* Secundò per *Exclamationem*: *O Felix Schola, quæ omnia docet Exemplis!* Tertiò per *Apostrophen*: *Felix es Schola, quæ omnia doces Exemplis!* Quartò per *Prosopopœiam*: *Me videte sorores, Scholæ reliquæ, & discite omnia docere exemplis!*

Præc.] Abrumpe, patet te hanc etiam sermonis ornandi artem non ignorare. Potéstne jam Vestrûm aliquis numeris hanc ligare Sententiam? Tentate! quis primus?

*Disc.*6.] *O felix Schola! ubi per clara exempla docentur Omnia!*

*Disc.*8.

*Disc.*8.) Ego, Domine, habeo Rythmum.

Præceptor.) Cedò.

Disc.) *Quæ docet Exemplis Schola*
Est in motu tanquam Mola.

Præc. Ad Concessum) Ita variabamus Sententiam Vestram secundùm Voces: placétne audire variationem secundùm Phrases & Sententias.

[*Didacticus obtuebitur Regem*: *Rex autem*.]

Tempus jam non patitur. Videmus vos non inerter, nec ignavè, Vestrâ in Scholâ versari. Reliqua vestra videre poterunt. & censere, *Scholarcha* cum *Didactico*. Super omnia verò res ut fidem faciat, opera tibi danda est. Quod erit, si omnes hos tuos ad præfixam vobis metam deduxeris pulchrè. Nunc secedere Vobis liberum est.

ACTUS IV. SCENA V.

Scholarcha.) Submissè regiam Majestatem, totúmque honoratissimum Sapientum Consessum, oratos volo, ut num post hoc talis hic in Scholis observari debeat Juventutem exercendi modus, determinare libeat.

Rex.) Eja edisserite ordine, quid videatur.

Plato.) Mihi semper ita visum, non generosas tantùm Mentes duci malle quám cogi, sed totam humanam naturam. Hanc igitur Methodum, quæ tota nihil nisi blanda Ingeniorum manuductio est, totam esse retinendam statuo, augendámque in majus semper & melius.

Eratost.) Si rectè dictum est: *Illa tantùm scimus quæ memoriâ tenemus.* Methodus hæc inde etiam laudari meretur, quòd perpetuâ Sensuum excitatione, vivisque rerum expressionibus, imaginativam benè movens, jucundisque actionibus perpetuò delectans, quam clarè omnia Intellectui offert, tam firmiter omnia

Memoriæ

Memoriæ imprimit. Sinantur Scholæ his suis Sensuum, Intellectûs, Memoriæque seperastris, uti frui.

Apoll.] Recordor quendam dixisse, *Exercitia esse animam Scholarum.* Si verè, Schola igitur nostra benè animata erit: utpote tota vividis exercitationibus fervens.

Plin.] Cautione tamen aliquâ esse opus arbitror: ut ne nimis ludicra sint quæ sic luduntur, sed temperata gravitate. Rectè *Apelles eos Pictores peccare dicebat, qui non sentirent quid esset satis.* Hâc igitur moderatione permittuntur Scholis in lusus, ut omnes id genus lusiones nihil aliud sint quàm vitæ prælusiones.

Didact.] Prorsus eò collimatur, ut Adolescentes non Scholæ discant, sed Vitæ: quod sequentes *Actus Comici* (de *Moribus Vitæ*, & de *Vita Academica*, déque *Oeconomia, Politia, Religione*) apertiùs ostendent. Hoc, inquam, agitur, ut Schola egressis nihil adeò possit occurrere tanquam prorsus novum, sed tanquam præcognitum: nec aliud intersit, nisi quod hîc res fiant per lusum, ibi seriò. Maneat igitur fixum hoc omnibus Scholæ Januis superscribendum emblema: *Omnia spontè fluant, absit violentia rebus.*

Rex.) In consensum & concentum ite video Vestrûm omnium vota: nec ego abjungam meum. Edictum igitur esto, æternæ legis habiturum vim: ut *Homines ad Humanitatem nonnisi humaniter formentur: & Schola quævis omnimodæ humanitatis officina sit verissimè.* Sed tu Scholarcha, cum Collegis tuis, ut omnia sic rectè fiant, summè attenditote. Vos hîc primarii duces, Vos Navarchæ, Vos cœli hujus Atlantes, estis: ab una vigilantia Vestra salus Scholarum pendebit. Vos enim, tanquam prima Mobilia, sequuntur Orbes, Præceptores: eósque rursum discipili, tanquam Elementalis Vester Mundus, ex quo, Vos cooperante Cœlô, formabitis vivum aurum & argentum, vivosque flosculos & Paradisi arbusculas, odoriferas Deo; entia

tia denique undique animata; vità, sensu, & motu plenissima, ipsissimam in Homine imaginem Dei. Vos autem cæteri amici, quòd adesse, & his tantis de rebus consilia tam salutaria conferre volueritis, habete gratias.

[*Illi surgent, tum & Rex, excedentque Theatro.*]

[*Musica.*]

Epilogus.

Honoratissimi Domini, Patroni & Fautores! Lusimus in conspectu Vestro Scholam, ostendimúsque vivis exemplis, Quomodo literarii ludi verè fiant ludi. Placuítne actio? Speramus. Sed & oramus, ut placeat pulchellus hic omnia docendi & scribendi modus. Si permittitis Scholam hanc Vestram non esse *pistrinum*, sed *ludum*: non fugiemus hinc nos pusillæ Creaturæ, ludicris adhuc oblectari gaudentes, concurremus potiùs agminatim, edurabimúsque omnem formaturam: ut nos tandem aliquando plenè excultos, & ad omnia honesta idoneos, videatis. Quod faxit Deus! Vos autem Valete & plaudite.

Januæ

Januæ Linguarum PRAXEOS

PARS V.

IN QUA

ACADEMIA, cum quatuor supremis Facultatibus suis, literatâque Studiosorum Peregrinatione, & eruditâ conversione repræsentatur.

Sap. 7. Ver. 4.

Omnibus mobilibus mobilior est Sapientia: attingit enim & capit omnia.

PERSONÆ.

1 Prologus.
2 Ptolomæus.
3. Socrates.
4 Plato.
5 Eratosthenes.
6 Apollonius.
7 Cancellarius Acad.
8 Rector Acad.
9 Pedellus.
10 Duo novitii.
11 Studiosi.
12 Depositor.
13 Metaphysicus ex ambone turbam docens.
14 Physicus eôdem modô.
15 Mathematicus cum tribus discipulis.
16 Numeriano.
17 Metrito.
18 Trytano.
19 Astronomus, cum duobus Astronomiæ studiosis.
20 Uranio et
21 Asterio.
22 Geographus cum Discip. Hospitio & Peregrino.
15 Historicus, cum Auditoribus octo.
34 Logicus cum Disc. 4.
39 Eloquentiæ Professor cum Auditorum turba.
40 Ethicus.
41 Medicus, cum opponentibus. 4. Professoribus.
46 Promotor Philosophus cum 9 Baccalaureis, & 3 Magistris: qui tamen è superioribus eligentur.
53 Promotor Medicus.
54 Initiatus.
55 Academicus.
56 Epilogus.

PRO-

PROLOGUS.

Excitat Auditor studium, laudataq; Virtus
Crescit, & immensum gloria calcar habet!

ITa Vos Poëtæ verbis primùm alloquor ego, qui è Scena ista in proscenium hoc primus hodie prodeo, Spectatores omnium Ordinum honoratissimi. Sed intelligitisne verba alloquii mei ? Intelligite quæso! Oracula hîc fundit Vates: quomodo rerum bonarum in bonis Mentibus excitari possit Amor. Virtutiq; dum in cursu est incrementa addi. Quod Nos & Vos intelligere, Nostrâ & Vestrâ interest: Nos enim sumus studiorum cultores in hoc Athenæo Vestro: Vos nostri jam Auditores, Spectatores, Censores. Si vos excitati aderitis, excitabitis excitatione Vestrâ fervorem studii nostri, in præsens & in futurum. Si laudaveritis insuper Diligentiam nostram, crescit Virtus nostra. Si applausu denique Vestro gloriolæ aliquid tribueritis ingeniolo nostro, immensum ea res calcar habebit ad plus audendum. Vultis promissi fidem ? Dabimus hodie majora Vobis quàm qualia adhuc vidistis, exhibituri. Quia nempe nuper, cum Scholam luderemus, Vernaculam & Latinam Classicam, actiones nostras approbastis, & publicè collaudastis, excitatum est studium nostrum, crevítque virtus, & immensum nobis additum calcar, ut hodie (quô nos progredi, non regredi, videatis) Academica sumus tractaturi studia, Ubi que omnia quæ Philosophi, Medici, Jure-Consulti, & Theologi, in Academiis agunt, vivis actionibus repræsentaturi. Adeste igitur attenti! Vos præsertim quibus Academias adeundi, & videndi, longinquitas itinerum, aut penuria sumptuum, ademit potestatem. Adeste, inquam, & Academiam domi spectate,

 ACTUS

ACTUS I. SCENA I.

Rex cum Consiliariis.

Rex.] Dies adest, quam lustrandæ Academiæ destinavimus; volumúsne ingredi, & quid ibi fiat spectare coràm?

Socrat.] Regem & Monarcham in Academia conspici, erudirísque Doctorum colloquiis, & acerrimis disputatorum collisionibus, panegyricis, aliisve actionibus, sapientes aures, oculos, mentes, vel totum diem discere, non novum esset spectaculum. Solemne id fuit Alphonso Arragoniæ Regi, & Carolo IV. Romano Imperatori, nec non aliis qui indignè se coronas & Sceptra, nisi Sapientiæ fulgore decorata, gestaturos crediderunt.

Plat.] Ita sanè est: non imminueret Rex majestatem suam Sapientiæ lustrando emporia, horum verò augeret splendorem & decus. Sed annon æquè illi ut alii, ad exhibendum omnia sua Regi, & nobis, & Aulæ, totíque nos circumstantium turbæ, evocari possunt?

Erat.] Ita inter nos jam inde à lustraminis hujus exorsu convenit, ut omnes undique versus huc evocentur: non existimo mutandum esse processum.

Apoll.] Eadem est sententia mea. Et jam denuntiatum est Academicis, ad hanc ipsam diem adessent: adeóque adesse illos scio. Actutum res inchoari potest.

Rex.] Fiat ergò temporis compendium! Academiarum Rectores, Professores, Magistri & alumni, coram nobis hîc compareant. Nos verò inter lustrandum aliquando Provincias, ad illos rursum deflectere, & suis in Collegiis eos visere poterimus!

[*Apollonio ad eos accersendum assurgente, addet Rex.*]

Heus, *Apolloni*! Non turba veniat, Rector ingrediatur solus primùm, ut ex illo rei summam cognoscamus. Videturne?

Erat.] Habent Academiæ suos Curatores, ubi sub Republicâ vivitur: in Regnis autem suos Cancellarios, Placétne horum potiùs aliquem vocare, quàm Rectorem? cùm Rector ex Professorum numero sit, officiúmque illius ambulatorium quotannis mutetur.

ACTUS I. SCENA II.

[*Cancellarius Academiæ ingreditur, honorem Regi exhibens.*]

Rex.] Te ministrum nostrum, Academiæque in ordine bono conservando custodem, accersi curavimus, ut nobis, antequam advocemus cæteros, totam Academicæ dispositionis seriem exponas: ut quorum, & qualis, suscipiendum nobis sit examen, patescat melius. Incipe ab ovo: edissere, *Quid Academia sit? unde originem trahat? quæ sint essentialia requisita, quæ Academiam constituunt?* & quæ huc spectant prætereà.

Cancell.) Serenissime Rex, *Academiæ* nomen ortum habet ab *Academo* Cive Atheniense, studiorum Sapientiæ fautore summo: qui privatam in suburbio Atheniensi possessionem, Domum amplam cum hortis, publicis usibus donavit, ut ibi ad Platonem audiendum confluentes Viri & Juvenes, Sapientiæ darent operam. In tanti ergò Studiorum Promotoris, honestissimam memoriam is ipse locus ab ejus nomine nuncupatus fuit primò: & dehinc omnes supremæ Scholæ, *Academiarum* cohonestantur titulo.

Socrat.) Utinam ubique Gentium tales reperiantur *Academi*! Sed plerumque homines bona sua in vanitatis

nitates profundere, aut thesauros in terram defodere, atque sic sine usu relinquere malunt. O dementia hominum! nec Deo, nec proximis, nec honestæ proprii nominis memoriæ, servire gnato un! Sed tu amice perge!

Cancell.] Dixi de Nominis origine. Rem ipsam quod concernit, *Academia nunc est Schola suprema & universali, ubi publicis stipendiis, & sub publica securitate ac privilegiis, Universa quæ sub hominis cadunt cognitionem, dicentur.* Illa verò, quæ sic humanam requirunt cognitionem, dividuntur in *quatuor*, uti nunc loquuntur, *Facultates supremas.* Quarum prima dicitur *Philosophia*, Causas investigare docens Rerum omnium: Quid, Unde, Cur, & Quomodo, sit unumquodque, per totam Rerum Universitatem. Secunda facultas est *Medica*, quam Academiæ ideò excolunt, ut ne desint, qui humanum genus é Corporeis morbis præservare, aut eos illapsos profligare, sciant. Tertia facultas est *Juridica*: cui in Academiis propterea datur opera, ut non desint qui sciant Humanam societatem salvam præstare à dissidiis. Quarta & ultima *Theologica* est: quæ ideò colitur, ut non desint qui securitati Animarum consulant, in iis, quæ ad æternam spectant salutem.

Plato.] Quot sustentantur Doctores pro singulis Facultatibus?

Cancel.] Olim, dum Academiæ rariores erant, singulis Facultatibus dabantur Professores deni: inter quos unus elegebatur Præses, *Decani* nomine. Crescente verò Academiarum numerò, decrevit Professorum numerus, ut alicubi duo tantùm, aut tres, alantur ejusdem Facultatis Professores: quorum nihil ominùs tamen unus Decani sustinet nomen. Omnes verò in universum eligunt sibi *Academiæ Rectorem*, hôc annô ex hac, altera, rertiô ex tertia, quartô ex quarta Facultate, per ordinem: ut quando totus Academicus Senatus cogitur, ne desit præses ac director.

Erat.] Pulchré hoc, ordinis causâ, In omni enim multitudine, nisi multitudo reducitur ad unitatem confusio

fusio est, non ordo. Sed ad quid tantus Professorum humerus?

Cancell.] Nullus homo unus ad omnia natus est. Nec ergò in Academia unus docere potest omnes, & omnia: diversi diversa necesse est agant. Docentur proinde omnes Facultates, suo quæque in Auditorio, singulis diebus: adeoque (in Academiis frequentibus) singulis horis ut non cuiquam discendi quicquid placet deesse possit occasio.

Apoll.] Quem tenent Academici Vestri docendi modum?

Cancel.] Stans in cathedra Professor liberè de materia sua differit, Studiosi auscultant, ad horæ usque finem.

Plat.] Et totô illô tempore Studiosi tacent? nihil interrogant? nihil examinantur?

Cancel.] Nihil. Consignant tantùm sibi raptim, qui volunt, quæ volunt: de illis deinde acturi inter se, aut cum Professore.

Socrat.] Annon præstaret liberius hîc versari? per formam nempé Syzetesçων, vicissim exquirendo & respondendo?

Cancel.] Hoc servatur Collegiis privatis.

Erat.] Quæ illa Collegia privata?

Canc.] Deni aut duodeni, vel quôcunque tandem numerò, Studiosi, eligunt sibi aliquem ex Professoribus, per cujus privatam operam, & familiarem conversationem, in hac vel illa doctrinæ parte proficiant. Hinc sunt *Collegia Physica, Metaphysica, Mathematica, Medica, Juridica, Theologica, Oratoria, vel Concionatoria, aet Disputatoria, &c.*

Apoll. Et gratis ibi docetur?

Cancel.] Non. Extraordinariæ diligentiæ extraordinarium requiritur præmium.

Socrat.] A quo solvendum?

Cancellar.] A Studiosis.

Socrat.] Non satis sic tenuiorum consulitur necessitati. Quid autem publicè fit?

Can-

Cancell.] Dissertatur ad placitum, peroratur, disputatur pro gradu, promotionésque fiunt ad honores Academicos.

Plat.] Quos honores ?

Cancellar.] Philosophiæ initiati, creantur *Baccalaurei*; qui vero ejusdem Philosophiæ Cursum sic absolverunt, ut docere queant, *Artium liberalium Magistri*; trium verò superiorum Facultatum *Doctores*.

Rex.] Omnia ista nobis exhiberi volumus propalam. Primò, *Lectiones Publicas*. Dehine *Collegia privata*, Tum *Disputationes pro gradu*. Et denique *Actus istos Promotionis*.

Erat.] Disciplinæ Academicæ non obliviscendum, quâ administretur ratione.

Apoll.] Ante omnia verò nobis ostendant, quô ritu admittant recens è trivialibus Scholis venientes Studiosos : habere enim audio ceremonias peculiares.

Rex.] Rectè. Memento Cancellarie ! ut ultimum hoc primùm exhibeas.

Cancell.] Effectum dabo.

[*Exibit, moxque reversus Rectorem secum adducet, cum Pedellô & duobus novitiis.*]

ACTUS I. SCENA III.

Rector. Pedellus. Duo novitii Studiosi.

[*Rector ad mensulam in theatri medio positam sessum ibit Pedellus ante illum Academiæ matriculam, cum Atramentario & calamo ponet : ad quem Rector.*]

Ain ? Adsunt aliqui Novitii ?

Pedellus.) Adsunt.

Rector.) Admittantur ergò.

[*Novitii*

[*Novitii à Pedello introducti honorem exhibebunt, alterque sic insiet, erectô quasi ad præsidentiam vultu.*]

Magnifice Domine Rector, Fama celeberrimæ hujus Academiæ Nostræ longè latéque per Gentes & Populos diffusa (quòd universa studio præ aliis Academiis apud Vos hic vigeant) permovit nostros parentes & patronos, ut nos huc ad vos, tanquam pulcherrimum Sapientiæ emporium, mitterent. Rogamus itaque in censum vestrorum recipi.

Rex.) Salvos venisse Vos, bonæ spei Juvenes, gaudeo. Unde ad nos ? quæ Terra Vobis patria est ?

Novit. idem.) Longinquè venimus, ultra ducenta hinc milliaria.

Rector.) Euge !

Impiger extremos currit Mercator ad Indos
Per mare, pauperiem fugiens, per saxa, per ignes.

Si hoc illi transitoriarum Opum spe, quid non Vos, quibus meliores thesauri Sapientiæ quæruntur ! Invenietis, sperate unde ardentis desiderii Vestri exstinguatis sitim, Habetisne commendatiam ad aliquem Professorum epistolam, vel publicas testimoniales literas :

Novit.) Habemus : en !

[*Exhibebit, Rectórque tacitè perlexas eidem reddens dicet.*]

Ita Vos gerite , ut Vestri commendatores de Vobis spem conceperunt, & nobis faciunt : Datisne fidem ?

Novit.) Damus.

Rect.) Audite leges Academiæ nostræ, in quas jurabitis.

[*Tum ex Libro clarâ voce præleget.*]

Quisque Civis Academiæ nostræ, 1 Pius esto; 2 Honeste

se per omnia gerito: 3 Nullo malo exemplô quenquam scandalizato: 4 Studia publicè & privatim assiduè tractato: 5 Rectori & Professoribus obedientiam præstato: 6 Cum omnibus aliis concordiam colito: 7 Visitari te à superioribus, & examinari, patitor: 8 Si quid exorbitaverit, censuræ ac disciplinæ subjaceto: 9 Inconscio Rectore, & absque testimonialibus, hinc ne discedito &c, Attollite binos digitos dexteræ vestræ! [*Attollent: & Rector.*] Discite: Omnia hæc observabimus sanctè [*Illi:* Omnia hæc observabimus sanctè.]

Rect.) Ita nos Deus juvet. (Ita nos Deus juvet!)

Rector, oblatâ illis dextrâ) Suscipio Vos in Civitatem nostram. Nominàque Vestra Albo Civium adscribo, *en*! (*Inscribet Matriculæ. Illi verò depromptum aureum nummum offerent illi, dicentes:*) Magnifice Domine, pro hoc in nos collato beneficio agimus Excellentissimæ Dominationi Vestræ gratias; orantes ut ne aspernari libeat leve hoc munusculum!

Rector accipiens manu lentâ.) Si quâ in re consiliò Vobis erit opus, apud me quærite.

ACTUS I. SCENA IV.

DEPOSITIO.

[*Egredi volentes inclamabit Pedellus.*]

Heus, Vos ineptuli, jámne, Vos Cives, Academiæ creditis?

Novitius, idem semper loquens.) Ita renuntiati sumus à suâ Magnificentia.

Pedell.) Ha, ha, he, ridicula capita! Tentate verò associare vos Studiosorum turbæ: quàm vos exagitabunt, sibilabunt, cachinnis vexabunt, marsupia vestra exenterabunt! nisi *Bonitatem vestram* hîc coram Domino Rectore,

Rectore, & aliquo præterea Professorum, deposueritis.

Novit.) Magnifice Domine Rector, quid homo iste nobis intentat?

Rect.) Adolescentes, apparet Vos moris Academici adhuc esse ignaros: informabo Vos super hac re. *Depositio Scholastica* Vobis subeunda est, ritu, quò [illegible]ian-tur qui primùm in congregationem Scholasticorum Universitatis veniunt. Res ipsa profluxit ab Atheniensibus (quæ Urbs olim sola veluti totius Orbis Academia fuit) quemadmodum ex Gregorio Nazianzeno (in oratione funebri super Basilium Magnum habita) patet. Memorat enim ætate illâ (ante annos 13000 ferè) in Scholasticos novos jus fuisse veteranis, omnibus eos ludibriis exagitands: eo fine, ut in novitiis illis reprimeretur spiritus & animi elatio; redderentúrque mox ab ipso initio ad omnem subjectionem tractabiliores. Post aliquod demùm tempus deducebant eos per publicas plateas (variè adhuc exagitatos) ad publicum Balneum: ibíque ablutos, tanquam à barbarie jam emundatos, reducebant honorificâ pompa Scholam versus, ubi à Magistris in occursum venientibus excipiebantur, & introducebantur in Scholas. Hæc ibi. Apud nos vexationis hoc genus privatim peragitur, ab uno & altero, Novitium ridiculè tractantibus; Professorum verò uno & altero itidem præsentibus, novúmque hospitem novis monitis instruentibus. Hoc si quis privatim subire recusat, Academicum sodalitium, jus suum in talem prætendens, miris modis divexat. Quare, amici, audite consilium, privatam hanc in angulo ac brevem divexatiunculam præeligite, potiùs quàm publicam illam, & diuturnam, in Vos irritetis.

Novit.) Si aliter nequit, submittimus nos. Sed quis hoc peraget? & quomodo?

Pedell.) Nolite esse solliciti: ego Vobis amicam hanc præstabo operam. Sed exspectate, adducam mihi socium: Vobis autem Depositionis Vestræ plures testes.

[Exibi

[Exibit: móxque cum socio & depositionis instrumentis (cornibus taurinis armato pileô, alterô verò asininis auribus: Amussi item, Ascia, Serrâ, Dolabrâ &c.) redibit: quem tamen præcedet Professor, & assidebit Rectori, Studiosi item duo, assistentes illis.

[*Depositor, projectis humi instrumentis obambulans, naresque crispans & obturans*]

Phui! quis tam teter foetor! Olidæ Barbariei halitus me afflat! phui! Vos Beani, à Vobis exit pædor iste. [*Incipiénsque eos fodicare,*] Tu bellua muta.

[*hæc ad alterum illum novitium, qui hactenus κωφὸν πρόσωπον fuit*] quid tu tibi in Academia vis, qui loqui nescis? Stetisti coram Domino Rectore ut statua muta, ut asinus humanâ indutus pelle. Incipe rudere! Dic, quid est *Beanus*?

Ille.) Nescio.

Depo.) Ecce, ecce Asininus ruditus! Nam quid est *nescio nisi asinorum responsio?* Tu alter, quid est BEANUS?

Illu.) Nescio.

Depo.) Etiam tu inversus Apulejus es? Disce! Ecce [*ostende in digitis*] Beanus Est Asinus, Nesciens Vitam Studiosorum. Recita hoc idem.

Ille.) Beanus Est Asinus, Nesciens Vitam Studiosorum.

Depo.) Qualium tu unus es, frater ignorantiæ: tametsi agere velis pavonem, caudâ explicatâ superbientem. Quàm fastuosè alloquutus es Dominum Rectorem? quàm tibi placebas? tu loquutuleje. Evades tu, satis prævideo, in Taurum aliquem ferocientem, nisi tibi cornua decutiantur. En circumdabo tibi imaginem tui, cornutæ bestiæ insignia! [*Impositòque illi cornutò illò pileò, dicet:*] Speculum hoc! ut se propriâ suâ videat facie. Et ad alterum: Tu verò, Asine, indue has asininas aures, ut quod intus es appareas foris. [*Imponétque illi alterum pileum. Et mox arreptò baculò decutiet utrique, addens:*] Relinquite Vos belluæ belluinos mores! & induite mores humanos.

[*Mox*

[*Mox ad eos denuò conversus recitabit hos versiculos.*]

E saxo formandus homo est, ex ore Beani;
E cerebro Bacchantis agresti è caudice Pallas.
Tu patiens [*hæc ad unum primariò*] ego sum Medicus, quæcunque propino
Exsorbere tuum est, ad plagas ludere risu.
Calcandum pedibus tergum submittere cunctis,
Multa audire, & pauca loqui, sufflare tumentes
Ad colaphos buccas, & magnas addere grates.

[*Tum ad socium conversum.*]

Veni; sternamus truncos istos humi (*Sternent*) amussemus hac amussi! serremus hac serrâ, asciemus hâc asciâ! dedolemus dolabrâ! donec humanæ staturæ assumant lineamenta, fiántque ex truncis statuæ vivæ & formosæ.

[*Tum inter serrandum dicet:*]

Lignum fricamus horridum
Crassum dolamus rusticum
Curvum quod est hoc flectimus,
Altum quod est deprimimus.
Ferox asellus esurit,
Lactuca labris convenit.
Ubi malignus nodus est,
Quærendus, asper clavus est.
Ut hæc dometur Bestia.
Addenda verbis verbera.

[*In hoc opere dum erunt, interloquetur Rex.*]

Rex.) Rector, Sisti jube! (*Jubebit nutu,*) Ad quid istæ ineptiæ? in Sapientiæ officina quorsum tam stultæ Ceremoniæ?

Rector assurgens.) Serenissime Rex, Agnoscimus vanitatem: sed qua se Academiæ exui non patiuntur, inolitam consuetudinem mordicùs tenent. Repræsentare autem jussi sumus omnia quæ in Academiis fiunt.

Interim

Interim habent frivola hæc in recessu aliquid serii tamen.

Rex.) Ecquidnam illud?

Rector.) Offertur Depositis à præsenti Professore, per ceremoniam iterum, Sal sapientiæ, Vinúmque lætitiæ: cum exhortatione, ut meminerint depositam sibi jam esse ruditatem, ferociam, & omne quod humanitatem veram dedecorare possit.

Rex.) Quicquid sit: dimittantur jam adscriptitii illi vestri. Parcatur illis & nobis, ut ad seria veniamus seriò, sine nugis.

Rect.) Parebimus.

[*Exhibitque: & omnes cum illo.*]

ACTUS II. SCENA I.

[*Ingreditur* Metaphysicus *Studiosorum comitatus catervâ: Qui eos, Ambonem conscendens, ita docebit*;]

Honoratissimi Auditores, Philosophiæ Studiosi: Rectè dictum est, *Rerum potior, Verborum prior est consideratio.* Ego igitur Philosophiam primam Vobis traditurus, à nomine *Philosophia* incipiam. Σοφία Græcis *Sapientiam*, Φιλοσοφία, *Sapientiæ amorem* significat. Vox ergò Philosophi vox modestiæ est: usurpata primùm à Pythagora, qui Deo soli convenire putabat, ut Σοφὸς, hoc est sapiens, diceretur; Homini satis esse laudis, si *Philosophus*, hoc est Sapientiæ amans, audiat. Hæc de nomine. Quantum ad rem, generaliter quidem *Sapientiæ studium*, *omnem divinarum & humanarum rerum continet cognitionem: in quantum tamen Philosophia Medicinæ, Jurisprudentiæ, Theologiæque contra distinguitur, est studium evestigandi Rerum Causas; Quid, Unde, Cur, & Quomodò fiat, in tota Rerum universitate.* Unde

videtis, quàm amplos habeat terminos Philosophiæ campus: & facile intelligitis, quæ sint necessaria requisita ad liquidè philosophandum. Tria nimirum requiri, 1 *Sensus acres.* 2. *Rationem sagacem.* 3. *Historialem rerum multarum notitiam.* Quippe oportet prænosse aliquid esse, priusquam inquiras in ejus causas. Quantùm ad *partitionem Philosophiæ*, sumenda illa est ab objectis in quibus speculandis potissimùm Philosophus occupatur. Quæ sunt, I Æternæ rerum rationes, seu *Ideæ*, per quas possibile hoc vel illud esse, sic, vel sic. Atque talis rerum speculatio, universalis & abstracta, vocatur *Metaphysica.* II. Si autem speculando examinantur Corpora Naturalia, formæque rebus concretæ, est speculatio *Physica.* III Si Quantitatem Proportiones, *Mathematica.* IV. Si hominum Mores, *Ethica.* V. Si Mentis & cogitationum processus, *Logica.* VI. Si denique Sermonis rationes, *Philologia*: sub quâ continentur artes sermocinatrices, Grammatica, Rhetorica, Oratoria, Poëtica, Critica. Quæ singula Professores habent suos.

Mihi quia Metaphysices professio demandata est, explicandæ illius hodie faciem initium: generatim saltem, ut ejus in Vobis excitem desiderium. *Metaphysica* aliàs vocatur *Sapientia prima*: quia causas rerum summas, & principia primas scrutatur; quæ quisquis rectè cognoverit habet scientiarum fontes ante se apertos potestque omnia inferiora cognoscere facilius, & de illis judicare solidiùs. Contemplatur enim Res à priori: non ut jam sunt, sed ut possibiles erant, antequam erant. Perscrutans, quid hoc sic *Esse* aut *Non-esse*; *Fieri*, aut *Non fieri*: *Existere*, aut *Vanescere*; *Durare* aut *Perire*, & sic consequenter. Vultisne autem totius Metaphysicæ videre delineationem? Dabo brevissimam; attendite;

1. *Omnia-Aliquid-Nihil*, sunt distantissimi Rerum & Cogitationum termini. (Supra *OMNIA*, enim, quò ascendas? infra *NIHIL*, quò descendas? Inter hæc au-

tem extrema quicquid erit, ALIQUID erit.

2. Omnia sunt ubi nihil deest: Aliquid est, ubi aliquid deest: Nihil est, ubi omnia desunt.

3. *Aliquid*, vocatur *Ens*: *Nihil*, non ens; *Omnia* verò, est plena Entium *conglobatio*.

4. Ens est vel *primum*, ut Adam; vel *ortum*, ut filii ejus reliqui homines; vel *abortum*, & degenerans, ut Monstrum aliquod Hominis.

5. Ens primum semper est unum, in quolibet rerum genere: Orta sunt multa; Aborta vaga.

6. Entia multa considerantur vel sigillatim, vel combinatim, vel conglobatim.

7. Ens consideratum sigillatim est vel *Substantia*, ut SOL; vel accidens, ut splendor in Sole; vel defectus, ut obscuratio Solis.

8. Accidentia cujusque Entis, prima & inseparabilia, novem sunt. I *Duratio*, seu *Tempus*. II Spatium seu *Locus*. III *Quantitas* (seu moles rerum trina, Numerus, Magnitudo, Pondus.) IV *Qualitas*, hoc est, potentia aliquid agendi. V *Actio*. VI *Passio*. VII *Ordo* in omnibus istis debitus. VIII Et propter ordinem ad aliquid *Utilitas*. IX Propter utilitatem deniq; *Amabilitas*, seu Jucunditas.

9. Defectuum tria sunt genera. 1. Quum res nondum habet quod habere debet, ut grossulus in Fico, dulcedinem; vocatur *Immaturitas*. 2. Quum res quod habuit amisit: ut Ficus putrida dulcedinem: vocatur *Privatio*. 3. Quum aliquid esse videtur nec est, ut Ficus sylvestris; vocatur *Apparentia* sine re.

10. Res combinatim & conglobatim junctas recenseris tempus non pariter: quibus nempe modis Ens Enti possit jungi, aut ab illo sejungi; vel plura Entia cum invicem conglobari, ad ipsam usque Rerum Universitatem, extra quam nihil sit. Hoc tantùm dicam in præsens; Metaphysica vera est Idearum scientia: *Ideæ* verò *sunt Sigillum Sapientiæ Dei*: appressum omnibus Naturæ Operibus; apprimendúmque omnibus Artis operibus.

operibus. Omnibus inquam quæcunque rationabiliter à nobis Hominibus cogitari, dici, aut fieri possunt. Dixi.

[*Exibit, cum omnibus suis.*]

ACTUS II. SCENA II.

[*Physicus, cum simili caterna Auditorum ingressus, conscensúque Cathedrâ, ita loquetur.*]

1. *Sapientis est Omnia scire, quantum possibile*, inquit Aristoteles.

2. *Quæ autem illa Omnia?* Quæcunque usquam sunt, & dici aut cogitari possunt: quorum complexus totus UNIVERSUM dicitur. [q. d. quicquid est, *in unum versum*: Grecè τὸ πᾶν, i. e. Omnia.]

3. Universum est triplex: DEUS, MUNDUS, HOMO.

4. DEUS est Omnia, quia Rerum omnium *Intra seipsum* possidens rationes, producit *A seipso* Omnia, sustentat *Per seipsum* Omnia, reducit *In seipsum* Omnia.

5. MUNDUS est Omnia: quia sinu suo complectitur quæcunque Deus produxit, Omnia.

6. HOMO est Omnia: quia est Mundi epitome, Dei a. simulachrum vivum.

7. In *Deo* igitur Omnia sunt, tanquam in *archetypo*; in Mundo, tanquam in *ectypo*; in Homine, tanquam in *antetypo*.

[Similitudine res illustrari potest. Nomen & authoritas Regis primariò est in ipsa Regis persona: secundariò in aureo vel argenteo Sigillo, cui insculpta est: tertiò demùm in cereo Diplomati appenso, Sigillo. Eadem enim omnia sunt hîc, istîc, illîc; sed non eodem modô.]

8. Si quis hominum, ergò, Deum, Mundum, Seipsum, noverit, omnia noverit: quia extra trinum hoc Universum nihil est.

9. Verùm ego Physicus relictâ contemplatione Dei Theologo; & contemplatione Hominis Ethico; mihi contemplandum, Vobis explicandum, sumo MUNDUM hunc, sensibus nostris undique expositum, nobisque in habitaculum & Scholam datum.

10. *Mundus* ergò hic, *quid est?* Compages visibilium Dei operum, omnium rerum genera in se continens, per omnes extremas differentias.

[Omnia enim continet quæ cogitari possunt; Spiritualia & corporea, Animata & inanimata; Rationalia & bruta; Mobilia & immobilia; Lucida & opaca; Maxima & minima; Summa & ima; Prima & ultima, &c.]

11. Totus hic Mundus materialis est, ideóque sensibilis.

12. Totus item, occultâ quâdam vi, materiam variè disponente, & vegetante, perfusus; quam vim NATURAM vocant.

13. Considerabimus verò Mundum (Metaphysices jam ductu) primò secundùm partes essentiales, seu *Substantias*: deinde secundùm *Accidentia*: demùm secundum *Defectus*, à quibus nulla res creata, quippe finita, esse potest immunis.

14. Substantiales Mundi partes ingeniosè dividuntur in: 1. *Continentes*. 2. *Contentas*; & 3. *Impetentes*.

15. *Continentes Mundi partes* sunt quatuor illa maxima, sed simplicissima Mundi Corpora, è quibus, & in quibus, reliquæ Creaturæ formantur: ÆTHER, AER, AQUA, TERRA: vulgò quatuor Elementa (quasi cæterorum Alimenta) dicta.

16. *Contentæ Mundi partes* sunt minora Corpora, intra majorum illorum spatia conclusa. Ut sunt in æthere *Sidera*; in aëre *Nubes*; in aqua *Pisces*; in terra *Lapides*, *Metalla*, *Plantæ*, *Animalia terrena*.

17. *Impetentes Mundi partes* sunt, quæ reliquis dant impetum, & motum: ut est *Ignis* externè; internè autem *Spiritus* naturalis, cuivis Corpori inclusus.

18. De quibus singulis ita agendum est Physico bono, ut Sapientiæ divinæ artificium mechanicè pateat, quantùm per sensuum nostrorum tarditatem potest. Quò faciliùs nos quoque Operum nostrorum intelligamus vias, ad rationabilius agendum quicquid agimus.

19. Absolutis ordine Mundi substantiis, Illustrabimus ejusdem *Accidentia*, *Durationem*, *Locum*, *Quantitates*, *Qualitates*, &c. Quanquam hîc labore me nonnihil levant *Matheseos Professores*, *Arithmeticus*, *Geometra*, *Astronomus*, *Geographus*, &c.

20. Sicut & in speculandis & emendandis *Defectibus*, Medici, Chirurgi, alii.

21 Hodie sufficiat Vos intellexisse Physicæ officium & finem; qui est, contemplari res à posteriori, prout exstant in Syntagmate Mundi; ad intelligendum, quâ vi generentur, operentur, alterentur omnia.

22. Cujus intelligentiæ summus apex est *Magia*: peritia scilicet producendi admiranda vulgo Effecta, per occultam applicationem activorum ad passiva.

23. Sed ne quem magiæ Vox seducat, monstrum Magiæ sunt præstigiæ illæ pseudomagorum, qua incantationibus & excantationibus peraguntur; meræ satanicæ illusiones, strigibus relinquendæ.

24. Satis autem hodie: ubi Vobis gustum tantùmmodò Physices dare volui.

ACTUS II. SCENA. III.

[*Mathematicus*, cum tribus discipulis, *Numerario*, *Metrito*, *Trytanio*.]

Mathem.] Matheseos igitur Vos cæpit amor?

Num.] Ita Domine: petimus informari, & promittimus gratitudinem.

Math.] Non pænitebit, si gnavi fueritis. Mathesis enim valde acuit ingenia, & viam aperit toti Philosophiæ. Hinc antiqui studiorum initium inde fieri volebant, & propterea nomen indiderunt, *μάθησις*, id est Discentia, & *μαθήματα*, hoc est, Disciplinæ. Plato etiam foribus Academiæ inscribi curavit, *οὐδεὶς ἀγεωμέτρητος εἰσίτω*: hoc est, Nemo numerorum & mensurarum expers ingreditor.

Metritus.] Quæ hujus rei ratio?

Math.] Quæ hujus rei ratio? Non nostri illud, *Pondere, Mensurâ, Numero Deus omnia fecit*? Claves Operum Dei, multorumque mysteriorum, habet, qui rerum numeros, mensuras, ponderáque intelligit.

Tritanius.] Festina igitur docere nos Mathematicas illas sententias: primumque dic, quot sint.

Math.] Jam dixi. *Mathesis* vestigat rationem Numerorum, in *Arithmetica*: & Mensurarum in *Geometria*, & Ponderum, in *Statica*. Quæ omnia ego vos non *theoreticè* tantùm docebo, ut numeros, mensuras, pondera, intelligatis; sed & *practicè*, ut res numerare, mensurare, ponderareque sciatis.

Numer. Tanto meliùs. Incipe ab Arithmetica.

Math.] In Arithmetica discetis sex hæc. I. *Numerationem*. II. *Additionem*. III. *Subtractionem*. IV. *Multiplicationem*. V. *Divisionem*. VI. *Proportionem*.

Numer.] Quid est Numeratio?

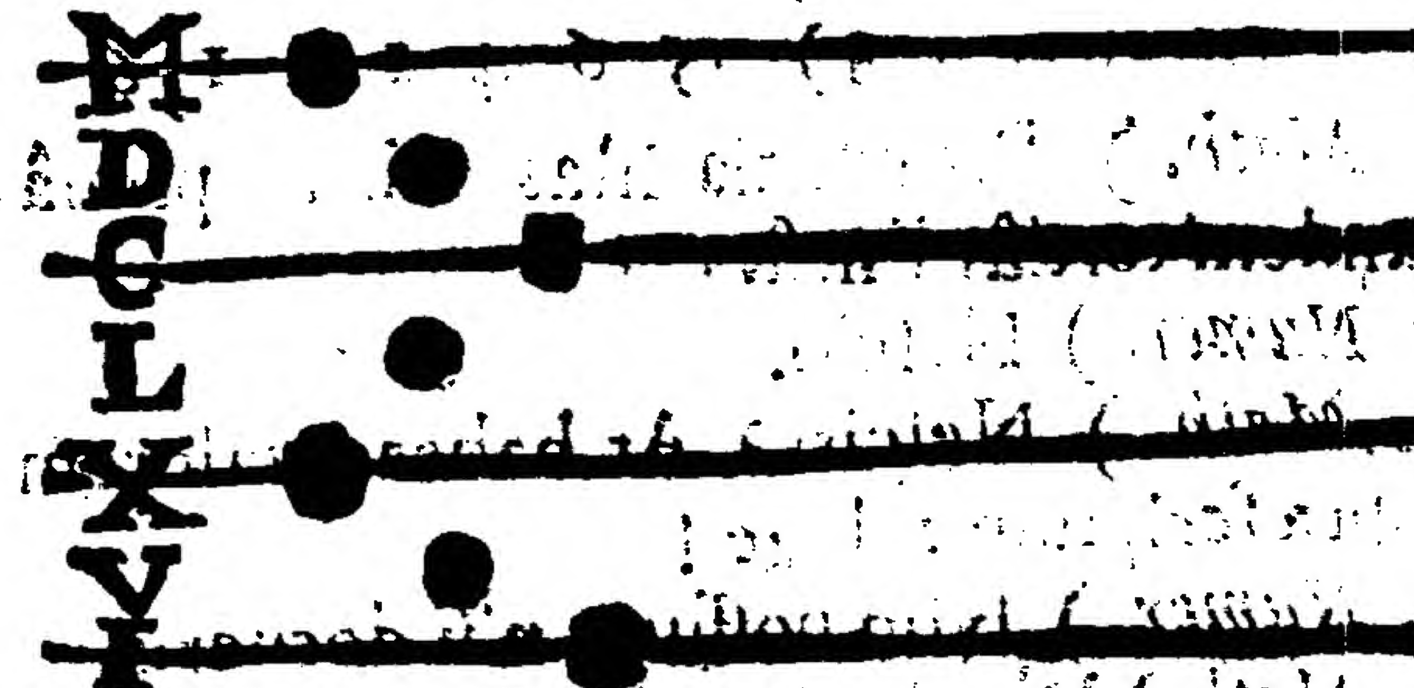
Math.] Numerorum legitima articulatio, scriptio, & pronuntiatio.

Numer.] Quid est *Articulatio*?

Math.] Numeri in partes, majores & minores, divisio. Quas ruricolæ simpliciores habent, computantes per Paria, seu Biniones [*Ostendet duos digitos*] & per Decusses *ostendet decem*] & per Duodenas [*jubebit suis decem digitis adjungi duos à discipulo*] & Quindenas [*addet Discipulus totam manam suam*:] quatuor autem quindenæ faciunt Sexagenam. Sed subtilius Arithmetici, per Unitates, Decades, Centenarios, Millenarios, Myriades; recentiores etiam per Tonnas, & Milliones. Unitas enim decies repetita, facit *Decem*; decies decem, *Centum*; decies centum, *Mille*; decies mille, *Myriada*; decem myriades nunc vocant *Tonnam*; decem Tonnas (hoc est, millies mille) *Millionem*.

Numer.] Hæc nota sunt. Doce nos jam numeros notis exprimere.

Math.] Numerales notæ Græcis non aliæ fuerunt, quàm Literæ Alphabeti sui, α, β, γ, δ, ε, *&c.* Romani septem literas adhibuerunt: I. V. X. L. C. D. M. ad significandum, Unum, Quinque, Decem, Quinquaginta, Centum, Quingenta, Mille. Deinde inventi sunt Calculi, disponendi super Abacum sic;

Tandem Arabes excogitarunt ingeniosè Cifras decem, tales.

0		nihil.
1		unum.
2		duo.
3		tria.
4	Significantes	quatuor.
5		quinque.
6		sex.
7		septem.
8		octo.
9		novem.

Quibus variè dispositis numerosissima quæque possunt exprimi (ex. gr. *Arena Maris.*)

Num.) Quomodo id, obsecro.

Math.) Quot sunt Cifræ, tot articuli per denarium crescentes, à dextra sinistram versùs, hoc modo.

	millies mille	centies mille	decies mille	Millenarii	Centenarii	Decades	Unitates
1)	0	0	0	0	0	0	0
2)	1	1	1	1	1	1	1
3)	5	6	4	1	0	1	6

Math.) Pronuntia istas Cifras primâ, tum secundâ, tandem tertiâ, lineâ.

Numer.) Nescio.

Math.) Nescis ? At habeas valorem cujusque loci supra scriptum : lege !

Numer.) Non possum, nisi docueris.

Math.) Docebo igitur. Prima linea quia metas habet nullas, nullum significat numerum ; Nulla enim (o) figura est sine significatione. Secundam lineam sic lege : semel millies mille, & in super centum millia, & decem millia,

lia, & mille ac centum, & undecim (hoc enim est decem & unum.) Tertiam lineam sic : Quinque millies mille, & sexies centena millia, & quater decem (i. e. quadraginta) millia. & octo mille. (*nullúmque centum*) & sedecim. Jámne poteris ?

Numer.) Spero [*& tentabit, poteritque.*]

Math.] Scribe mihi præsentem annum à Christo nato.

Numer.] Hoc usu scio : 1656.

Math.] Scis usu ? sed jam disce arte scribere quoscunque numeros. Ex. gr. si velis Exercitum *centies mille, & novem insuper millia, sexcentos. septuaginta quinque* milites continentem, Cifris exprimere, quomodo facies ?

[*Tentabit & errabit, donec, erroris admonitus, inveniat* 109675.]

Numer.] Quid de *Arena maris* dixisti, posse eam numerari ?

Math.] Archimedes de eo librum scripsit, ostendens Arenam non esse innumerabilem ; hoc est nullam rem tam numerosam cogitari posse, ad quam exprimendam non sufficiant numeri. Et Clavius demonstravit etiam si arenam cogitemus tam minutam, ut unam granum papaveris continet mille arenalas, tamen additis ad Cifram (1) quinquaginta nullis, majorem jam fore numerum, quàm quantus requiratur ad explendum Cœlum & Terram. Quæ demonstratio verissima est : sed nolo tempus absumere.

Num,] Rem stupendam ! Pergamus ad Additionem.

Math.] Unum adhuc discite. *Numeri fracti* scriptionem & lectionem, hoc paucis docebo. Si vides $1\frac{1}{2}$, lege unum cum dimidio, sesqui : si $\frac{1}{2}$ dimidíum tantum, seu semi : si $\frac{1}{3}$ unum trientem ; si $\frac{1}{4}$, unum quadrantem ; si $\frac{3}{4}$ tres quadrantes, &c.

Num.] Intelligimus. *Additio quid est ?*

Math.]

Math.] Duorum vel plurimum numerorum in unam summam reductio. Ut si uno in prædio habes 536. Oves, in altero 365: quot ergò habes ?

536
365
Facit 901

Exercete Vos in eo privatim, nihil habet difficultatis: sicut nec *Subtractio.* quæ minorem numerum à majore subducit, ut appareat reliquum. Ex. gr. Si de 536. Ovibus venditæ sunt 124: quot supererunt ? Colloca sic,

536
124
Facit 412. Tot ecce sunt residuæ.

Num.] Hoc assequimur. *Quid jam Multiplicatio erit ?*

Math.] Numeri unius per alterum toties diductio, & in summam reductio. Ut si dicas: Hæredes quinque partiti sunt inter se paterna bona æqualiter, & nactus est unus quisque mille ducentos sexaginta tres aureos: quanta igitur tota fuit summa ? Ecce, operabor!

1263
5
Facit 6315

Num.] *Et Divisio* quid est ?

Math.] Similis operatio, sed inversa. Ut si dicas: Quidam reliquit hæreditatem, 6315 aureorum, inter quinque filios æqualiter dividendam, quantum ergò accipiet unus ? Ita procedendum est.

131
6315 | 1263. Ecce prodibit ! Videtis ?
5555

Num.]

Num.] Videmus: exercitium in his firmabit habitum. Quid restat in Arithmetica ?

Math.] *Regulam Proportionem,* quam *Auream* vocant, in qua datis numeris tribus notis, invenitur quartus ignotus. Ex. gr. Si quis dicat. Poterant isti hæredes pecuniam expone e fænori, ubi annuatim 8. solvuntur pro 100: quantum accrevisset anno ? Hic ecce tres numeri sunt noti (100, & 8. & summa 6315) quartus ignotus quæritur: quomodo inveniendus ? Disloca tres illos sic, ut dicas:

100. *Aurei dant* 8, *quot darent* 6315 Aurei ?

Jam multiplica tertium per medium, productumque divide per primum, & prodibit numerus quem quæris. Multiplicatus enim 6315 per 8. dabit 50520: quem ubi diviseris per 100; prodibunt $505\frac{1}{2}$ Aurei, verum interesse. Iterum si dicas, Annus 1. daret $505\frac{1}{5}$ aureos, quot darent quinque anni ? Facit 2526. Quem usuræ proventum si apposueris sorti, erunt 8841. Atque tot habere poterant, si divisionem in quinquennium distulissent. Et sic quicquid unquam placet, & opus est, numeris expediri potest.

Num.] Nihil hîc adeò videtur difficile.

Math.] Nec videtur, nec est quidquam, quod non puer octo aut decem annorum assequi possit, modò illi prudenter ostendantur omnia. Puerilia omninò sunt hæc studia, gravioribus præmittenda.

Metr.] Quid autem *Geometria* ?

Math.] Tantundem. Evidentissime enim omnia demonstrari possunt, *Punctis, Lineis, Figuris,* certisque *Instrumentis:* quibus exploramus magnitudines rerum præcisè, ut ne quid vos possit decipere, apparendo majus aut minus, vel propius aut remotius, altiúsve aut humilius, quàm est.

Metr.) Exemplis nos ista doce, Domine.

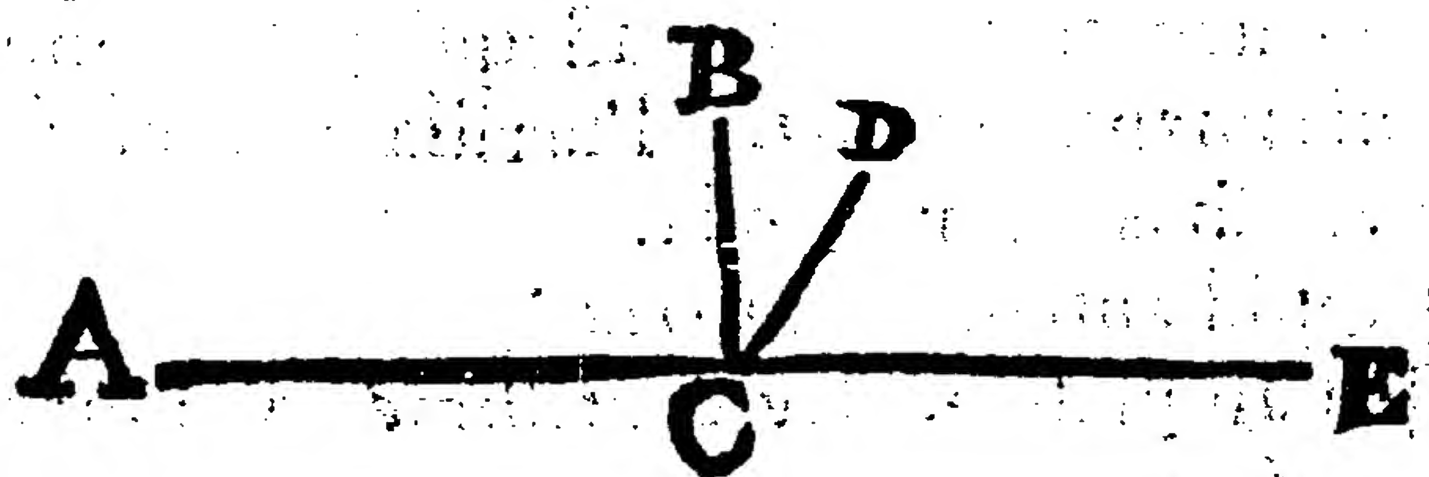
Math.) Præmittenda sunt quædam theoreticè: docebo tamen & ista exemplis. *Punctum* est magnitudinis principium indivisibile. *Linea* est puncti fluxus, longitudinem

tantum

nanum habens, sine latitudine: *Superficies* (seu Figura) est spatium lineis inclusum, longum, & latum, sine profunditate. *Corpus* demum est magnitudo trinam habens dimensionem in longum, & latum, & profundum.

Linea incipit à puncto, & definit in punctum. Estque in seipsa vel *recta* sic ; vel *curva* vel spiralis Alteri verò Lineæ est vel parallela, nullibi concurrens ; vel obliqua vel perpendicularis

Ex concursu linearum fit *Angulus*: qui est vel *rectus*; quem linea perpendiculariter incidens facit (ut cum linea B C, incidens in lineam A E, facit duo rectos angulos, B C A. B C E) vel *acutus* (angulus) minor recto; ut B C D:

vel *obtusus*, major recto. ut A C D. *Figurarum* simplicissima est *Circularis*, tum *Triangularis*, inde *Quadrangularis*,

Circulus fit ex unica linea ambiente quam vocamus Circumferentia.

Circuli

Circuli medium punctum (ut hic A) *Centrum* dicitur Linea ducta à Centro ad circumferentiam, (ut A B. A C, A H.) *Radius* est: Radius verò protensus ad oppositum usque circumferentiæ punctum (ut B C & H D) *Diameter* est (Latinè, Dimetiens): semper circulum dissecans æqualiter. Ecce! *Triangulum* fit è tribus lineis sic, *Quadrangulum* est figura quadrilatera, sic, ☐ vel , Corporum denique discite figuras, regulares saltem primò. Ut est *Orbis*, seu *Discus*, aut *Rota*, ingyrandum apta. 2. *Globus*, undique rotundus. 3. *Cylindrus* teres. 4. *Conus* rotundè cacuminatus; 5. Cubus quadratus; tametsi sexlaterus, & octangulus: en! Specialiores Corporum differentias aliàs discetis.

Hæc de differentiis Linearum, superficierum, Corporum. Quantum ad *Instrumenta Geometrica* diversa habemus, simpliciora & compositiora. Nam Lineæ rectitudinem exploramus extensâ lineâ *Amussi* (sic): vel applicatâ inflexili *Regulâ* (sic), Anguli rectitudinem *Normâ* (sic), situm plani horizontis *Libellâ*, perpendiculô, Circuli exactionem *Circino*. Vasis capacitatem *Perticâ Stereometricâ* (sic). Magis composita instrumenta sunt, quibus distantias locorum metimur: Ut si quis altitudinem Montis, vel Turris; aut distantiam alicujus conspectæ Arcis, deprehendere velit.

Metr.

Metr.) Potéstne hoc sciri non adeundo loca ista ? per solum conspectum & Instrumenta ?

Math.) Potest.

Metr.) Hoc nos doce obsecro.

Math.) Docebo: sed extra nos opus erit in campum. Interim Vobis parato instrumentum (hoc) cujus ope communissimè utimur, *Quadratum Geometricum* vocant. En tale est! Cùm favebit Cœlum prodibimus: intra horæ spatium addiscetis omnes distantias, latitudines, altitudinésque & profunditates, dimetiendi rationem.

Metr.) Magni sumus, si vera promittis.

Math.) Experiemini.

Trytan.) Sed restat unum ex modò præmissis, *Statica*: quid illa est ?

Math.) Rerum pondera explorandi scientia.

Tryt.) Quibus peragitur Instrumentis ?

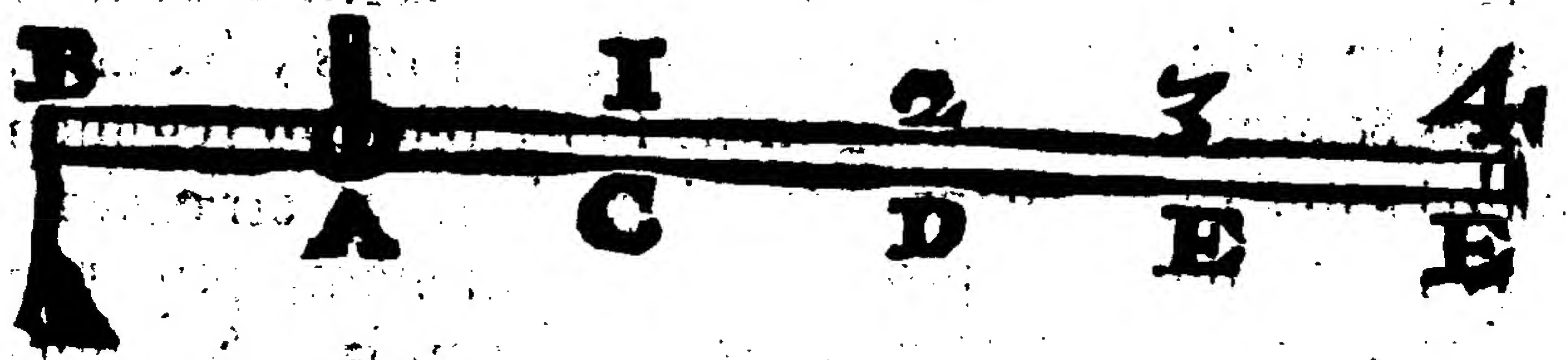
Math.) Unicum est *Libra*: sed cujus duæ sunt usitatissimæ formæ, *Bilanx* & *Statéra*.

Tryt.) Doce nos utriusque rationem.

Math.) Non abstractè vobis de iis concionabor, res ipsas exibebo (*Sumétque manu sinistrâ Bilancem, dextrâ singulas ejus partes ostendet.*) *Scapus* hic vocatur *Librile*, seu *Jugum* (en!) in centro sui habens *Axiculum*, circa quem fit Libratio (en!) Pars hæc superior, à qua Librile pendet, est *Ansa*: apertura hæc per quam lingula scapo inserta transit, *Agina* dicitur. Appensæ ad scapi extremitates Lances, sunt pro imponendis ponderibus. Hic igitur, quia centrum Libræ axiculus, est in medio librilis, partésque scapi æquales, necessariò evenit, ut si lancibus imponas pondera æqualia, æquiponderent: si alterum sit gravius, præponderet, deorsúmque vergat, leviori sursum elevato. Notabitis: Bilancium maximas (ubi vel integra plaustra imposita librantur) vocari *Trutinas*: minimas verò (ut quibus pensiculantur aurei nummi) *Lanculas*.

Tryt.] Quid jam *Statéra*?

Math.] Ecce! habet enim Librationis centrum extra medium scapi, ut alter radius protensior sit duplô, triplô, quadruplô, *&c.* Cujus rei consequens est, ut radius protensior majores faciat ascentiones, & descentiones, quàm radius minor (ecce!) sitque idem commensus ponderum ad invicem, qui arcuum, sive ipsorum radiorum: Ut hîc.

Si suspenderis rem ponderandam ab unco B, unus pondo seu Assis (Unciarum 12.) Pondus verò oppositum in E, ejusdem valoris sit necesse est (quia Arcus A, B, & A, C. æquales.) Si in D. dimidium tantùm, hoc est uncias 6: si in E, uncias 4; si in F, uncias 3. (nempe quartam partem Assis, quia Arcus A, B, est quarta pars arcus A C D E F.) Videtis? Verùm satis hodie.

Tryt.) Agimus gratias.

ACTUS III. SCENA IV.

[*Astronomus, cum duobus Astronomiæ Studiosis, Uranio & Asterio.*]

Astron.] Et non plures sunt qui Collegium nostrum frequentare, pulcherimæque scientiarum, Astronomiæ, studium dare volunt?

Uran.

Uran.] Terram spectare malunt quàm Cœlum. *Quæ supra nos nihil ad nos*, inquiunt.

Astron.] Vox Bovis, non Hominis. Imò quæ supra nos, illa verò ad nos. An enim frustra est illa Dei ad homines Vox: *Levate in excelsum oculos vestros, & videte ista! quis educit in numero exercitum Cœli, & omnes vocat de nomine, ut ne vel unum deficiat?* (Jes. 40. 26.) O si qui rebus humanis in ordine continendis præsunt, leges Motuum cœlestium, à quibus Mundi conservatio pendet, intelligere vellent! quàm multum hîc lucis viderent. Sed dum divinæ expansæ in Cœlis sapientiæ attendere nolunt terrestres illi Soles, Joves, Saturni, Martes & Mercurii, nec regimine suo Cœlorum regimen imitari æmulantur, fiant revera ipsi Planetæ, erratica sidera, rebus humanis pro ordine confusionem, pro luce tenebras, pro serenitate procellas, indecentia. Sed mittamus illos! Vos, amici, gaudete, participare de sublimitate illa quam in antiquis dilaudat Poëta, canens:

Felices animæ, quibus hæc cognoscere primum,
Inque domos superum scandere cura fuit!
Admovere oculis distantia Sidera nostris
Ætheráque ingenio supposuêre suo.

Aster.] Vellent sanè multi æquè esse felices, ætheráque supponere ingenio, si posse sperarent: sed difficultates imaginantur insuperabiles.

Astron.] Δύσκολα τὰ καλὰ (Difficile quod pulchrum.) Nihil tamen hîc insuperabile esse Vos jam experiemini: quos ego totius Astronomiæ generalia fundamenta docebo hâc horâ: specialiora verò aliâs. Attendite huic repræsentatitio Cœlo! Omnia generalissima vobis hîc ostendam, omnia nominabo.

Uran.] Expectamus avidè.

Astron.] Astronomus contemplaturus astra, distermina sibi Cœlum certas in regiones, per quas observet transitiones Siderum: nempe imaginarios quosdam Circulos, quos

quos realiter expressos en spectate in hac *Armillari Sphæra*! Nam Solem, Lunam, Stellas, ire circulatim, ostendit quotidianus eorum ortus & occásus, sempérque ad eadem loca reditus. Ergò Cœlum est volubilis Sphæra (*volvat eam:*) ergo habet *Axem* circa quem volvitur (*ostendet eum manu:*) ergò & duas extremitates axis sui, seu duos immobiles *Polos*, hoc est, *Vertices*, septentrionalem & meridionalem (*Ecce!*) Jam in Cœlo concipitur circulus maximus, æquali undique ab utroque Polo distantiâ: qui Sphæram in duas medietates (borealem & australem) dividit. (*Ecce!*) Nomen habet *Æquatoris*, seu *Æquinoctialis*: quia dum Sol per illum fertur, æquinoctium facit per totum Mundum. Huic paralléli ecce sunt duo circuli! aliter borealior, quem motu suo diurno describit Sol nobis altissimus, æstate; alter australior, quem describit humillimus, hieme. Vocantur *Tropici* (q. d. *Versorii:*) quia Sol ad illos delatus, longinquius ab æquatore non abit, sed versuram facit, & rursum æquatori appropinquat. Quam annuam viam, transeuntem ab hoc Tropico ad illum Tropicum, intersecantémque Æquinoctialem duobus oppositis locis (*ecce!*) *Zodiacum* vocamus: cujus Poli rursum describunt Polares circellos duos, circuitione quotidianâ (*ecce!*) Hi transversi duo circuli magni, vocantur *Colúri*: alter *Æquinoctiorum* (ecce!) alter *Solstitiorum* (*ecce!*) Hi propterea ferè tantùm finguntur, ut compages Spheræ cohærere possit. Ita habetis in ipsa cœlesti machina circulos invisibiliter positos, & cum illa perpetuò volventes. Jam ecce duo immobiles, cuilibet loco proprii, *Horizon* (ecce!) & *Meridianus* (ecce!) quos in Cœlo ita cogitate. Ubiubi quis in planicie stans, prospectans circumcirca, vides *Horizontem*; confinia scilicet Cœli & Terræ, sive superioris hemisphærii ab inferiore (Ecce enim, dimidium Cœli semper nobis est supra Terram! altera verò medietas infra Terram!) Hujus Circuli, Horizontis, centrum est ubi stas, Poli in Cœlo: punctum nempe tibi summum

R &

& imum. Quorum illud, verticale, *Zenith* vocant: (*ostendat digitô & oculô verticaliter erectis!*) profundum illud sub Terra in opposito Cœli, *Nadir*. (*Ostendat in Sphæra armillari digitô.*) Dum vero iterum Circulum per *Polos Mundi*, *Zenith* & *Nadir*, erit circulus *Meridianus*: ideò sic dictus, qua Sol quotidiano motu ad illum delatus *Meridiem* facit. Ita habes omnes cœlestes circulos mobiles & immobiles! tanquam cancellos intra quos Astrorum cursus peragitur, & à nobis ad leges certas redigitur.

Aster.] Jucunda est hæc Circulorum cœlestium speculatio: speramus nos rectè assequutos. Jam de Astrorum motu audire juvabit.

Astron.] Stellis fixis cursus adeò uniformis est, ac si omnes illæ eôdem Orbe vehantur: de quibus proinde nihil, nisi de diversa illorum magnitudine, & ad se invicem configuratione, dicendum est, sed breviter. Distinguunt eas Astronomi in Stellas primæ, secundæ, tertiæ, quartæ, quintæ, & sextæ, magnitudinis: quarum postremæ vix notari visu possunt, *&c.* Redactæ verò sunt omnes in certas *Figuras* (plerá que Animalium ferè) ut in hoc cœlesti Globo vides. Notissima signa nobis sunt circa Polum nostrum *Ursa minor*, stellarum 8; & *Ursa major* stellarum 32; ecce! Itémque duodecim signa Zodiaci: Ecce ♈ *Aries*, habens stellas 19. ♉ *Taurus*, 44. ♊ *Gemini*, 31. ♋ *Cancer*, 29: ♌ *Leo*, 39: ♍ *Virgo*, 40: ♎ *Libra*, 15: ♏ *Scorpio*, 27: ♐ *Sagittarius*, 32: ♑ *Capricornus*, 27: ♒ *Aquarius*, 33. ♓ *Pisces*, 35.

Aster.] Ista nobis, Domine, in ipso cœlo fortè melius monstrabuntur, noctibus serenis.

Astron.] Rectè: ut Astronomica Vestra scientia non picta sit, sed vera & realis.

Uran.] Cursum Luminarium nondum attigisti, neque Planetarum.

Astron.] Sol & Luna pro centro gyrationis suæ habent Terram,

Terram, æquè ut stellæ fixæ: quanquam non adeò precisè (Certis enim locis paulo se altiùs à Terra elevant, alibi propiùs dimittunt, sed non multùm.) At Planetæ centrum sui motus circa Solem habent: ideóque supra Solem constituti apogæi sunt (altissimi) & *directi*: in opposito perigæi (humillimi) & *retrogradi*: ad latera, per aliquot dies *stationarii*. Verùm hæc accuratius aliâs. Progrediuntur aloqui sub Zodiaco, æquè ut Sol: sed non tam exactè per mediam Zodiaci lineam, uti Sol. Exspatiantur enim à via Solis in utramque partem: unde est ut Zodiaco tribuatur latitudo, præter morem aliorum circulorum. Videtis, ut latus est, Zonæ instar, ad 16 gradus.

Uran.] Quid est gradus, Domine?

Astron.] Tercentesima sexagesima pars sui Circuli. Omnem enim Circulum Astronomi, magnum & parvum, in quatuor Quadrantes, & quemlibet Quadrantem in 90 gradus; quemlibet verò Gradum denuò in 60 minuta, seu scrupulos, dividunt.

Aster.] Ad quid hoc?

Astron.] Ut exactiùs calculando motus Planetarum, confici queant in futurum *Ephemerides*: hoc est, configurationes ad horam meridianam per singulos Anni dies; ubi tum Planeta quisque futurus sit, & quò ad invicem aspectu: maximè autem propter Eclipses Luminarium rectè in futurum calculandas.

Uran.] Possunt ergò Luminarium Eclipses præsciri.

Astron.] Etiam centem & mille annis ante.

Uran.] Stupendum. Quâ id ratione obsecro?

Astron.] Per deprehensas accuratè Solis & Lunæ vias, & calculi certitudinem. Notum estè Physicis, Lunam & Terram, tanquam corpora opáca, med à sui parte à Sole illuminari, oppositâ verò parte umbrari; ita ut æquè Luna atque Terra à se projiciant umbram, seu noctem. Cùm ergò Luna sit inferior Sole, intercurrit aliquando inter nos & Solem, & nos eclipsat, hoc est

 umbrâ

umbrâ suâ obtegit: quò fit, ut nobis Sol tenebrescere videatur, quum tamen non ille tunc luminis privationem patiatur, sed Terra. Rursum verò accidit, ut Luna plena, Soli opposita, incurrat in Terræ umbram, & eclipsetur, seu obscuretur; hoc est Lumine privetur.

Uran.) Atqui Luna singulis pleniluniis Soli fit opposita: nec tamen semper Eclipsin patitur.

Astron.] Non opponitur directè, sed collateraliter. Exspatiantur enim illa à Solis via per 8 gradus: atque tùm umbram terræ prætergrediens, radios Solis more suo excipit. Sed quando Conjunctio aut Oppositio Luminarium contingit prope nodos (ubi via Lunæ viam Solis interscecat bis annô, Caput & Caudam Draconis vocant) impossibile est eclipsin evitari. Verùm Vos de his accuratiùs informabimini aliâs. Tirocinium artis, & perfectio artis, simul esse non possunt. Ferte hæc introrsum!

Aster.] Agimus interim Domino Præsidi gratias pro informatione fideli.

ACTUS II. SCENA V.

[*Geographus* cum duobus Discipulis, *Hospitio & Peregrino: Globoq; Terra, & Quadrante Astronomico.*]

Geogr.] Magnitudinem Mundi & Regionum situm ignorare, est sui ipsius domicilium ignorare, inquit Cicero.

Hosp.] Nos igitur non erimus domi hospites, si ex Te Clarissime Domine Professor, Magnitudinem Mundi, & Regionum situm, perdidicerimus. Illud enim fortassis est quod Geographia docet.

Geog.

Geog.) *utique. Geographia enim est Scientia Orbis Terrarum.*

Pereg.) Cur Terra dicitur Orbis?

Geog.) Quia Terra & Aqua, infima & densissima duo Elementa, unum constituunt Globum, undiq; rotundum, in medio rotundi Cœli pendentem.

Pereg.) In Cœlo pendentem?

Geog.) Ita Scriptura loquitur; *Extendet Aquilonem super inane, & Terram suspendit super nihilum,* (*Job* 26.7.)

Hosp.) Quomodo tantus Globus pendere potest super nihilum?

Geog.) Virtute Dei, & radiis Siderum, qui omnem densam materiam à se trudunt deorsum: ut se in imo colligere necesse habeat. In Globo autem locus imus ubi esse potest, nisi circa centrum? Et verô Terram esse in medio Cœlo patet ad sensum; tum in hoc Globo (Sphæra armillari) tum in ipso Mundo. Nam undique versus Sideribus ambitur, & à Nautis circumnavigatur: Quemadmodum primus ostendit Magellanus, qui ab Ortu in occasum perpetuò navigans, per Ortum iterum rediit: eô modô quo Sol vesperi ibi occidit, & mane hinc redit.

Hosp.] Quando id factum?

Geogr.) Ante duo secula. Sed ex eo tempore multi jam tentârunt idem, eôdem successu; ut nihil restet dubii Terram eô tractu, ab Ortu in Occasum (& vice versâ) esse rotundam. Transversim verò euntibus (ab Austro versus Boream, vicissim) inde Globositas patescit, quòd alter Polus Mundi perpetuò se elevat, alter deprimit. Unde simul magnitudo Globi Terreni percognoscitur, Quia enim sub Meridiano peregrinantibus singulis 15 Milliaribus Polus fit uno Gradu vertici propior, si totum Globi ambitum, 360 Graduum, per 15 multiplicaveris, prodibunt 5400 Milliaria Germanica, verissimus Terræ circuitus. Diameter verò Terræ (craf-

(crassitudo) erit tertia circumferentiæ pars, 1800 Milliarium: Semidiameter (profunditas à superficie ad Centrum) medium ejus, nempe 900 Milliaria.

Hosp.] Ah, certáne hæc sunt?

Geogr.] Infallibiliter certa. Experiatur si cui libet. Eat ex Hollandia per Brabantiam, Burgundiam, Galliam & Africam, rectà meridiem versus, post confecta 780 Milliaria habebit Solem verticalem, & Polum utrumque Horizonti incumbentem (Sic; *Ostendet in Globo.*) Sin Septentrionem versus vellet navigare (hîc enim nullæ Terræ sunt, Oceanus tantùm) veniet (confectis 570 Milliaribus) sub Polum Mundi, habebítque Æquatorum Horizonti incumbentem, & Cœlum non supra se, sed circa sese, voluptatum (*sic*!) Atque sic confecto itinere ab Æquatore ad Polum (hoc est quadrante Globi) 90 graduum, reperisset milliaria 1350: Quæ quadruplicata (quatuor enim sunt integri Globi quadrantes) faciunt 5400, verissimum Orbis Terræ ambitum.

Hosp.] Et probata hæc sunt?

Geogr.] Millies.

Pereg.] Jam ergò magnitudinem Mundi non ignoramus: situm porrò Regionum scire vellemus.

Geogr.] Prius etiam dimensionem Terræ discite, in longum & latum. *Ecce*! Latitudo Terræ æstimatur ab Æquatore Polos versus, utrinque per 90 gradus. Longitudo verò ab Occasu in Ortum, per integrum circuitum 360 graduum; initiô sumpto à primo Meridiano, quem ad fines Europæ constituunt, in Insulis Canariis.

Hosp.] Sub qua ergò Mundi latitudine & longitudine Hollandia nostra sita est?

Geog.] Laxè nimis interrogas: De aliqua Urbe quære.

Hosp.] Amsterdamum quam habet latitudinem?

Geog.] Eundem quam Poli elevationem. Nam quantum Æquator à vertice nostro recedit; tantùm se Borealis Polus supra Horizontem elevat: [*Hæc manu ostendantur in Cœlo & in Globo.*] Nempe 52 gradus cum aliquot minutis.

Pereg.] Unde hoc scitur?

Geogr.] Si non credere placet, experiri licet. En *Quadrantem Astronomicum*! Hic tibi reperitis accuratè experimentis fidem faciet.

Pereg.] Quomodo quæso?

Geog.] Erige illum, quâcunque Anni die, horâ meridianâ (*sic*,) & obverte Soli (*sic*) ut hæc pinnacidia Solis radius transeat (Quod ut exactè possis, Trochlea hæc, funiculo Quadrantem attollens aut demittens efficiet, sic!) Tum enim filum perpendiculi hujus Gradum & Minutum Elevationis Poli ostendet. Si observationem accipis ipso Æquinoctii die ac horâ, præcisè: sin extra hæc tempora, addes aut demes numero illi tantùm quantum Solem ea die ab Æquatore (hinc aut illinc) distare Tabula Declinationum Solarium ostendet [Exstat Tabula hæc apud Alstedium, Encyclop. pag. 1011.]

Pereg.] Quam jucunda hæc sunt! Quid jam de longitudine? Quantum distamus nos à primo Meridiano?

Greg.] En numera ipse hîc in Globo. Quot sunt gradus?

Preg.) *Numerabit, tandemque dicet:* 38 circiter.

Geog.) Non malè numeras.

Pereg.) Ad quid autem est scire locorum latitudines & longitudines?

Geog.) Ad multa. Primò, dum cognoscis ubi sita sit quæque Regio, vel Urbs, scies simul in Európáne, in Asia, vel alibi sita sit. Secundò, distantiam ab invicem quorumcunque duorum locorum invenire poteris. Tertiò, per latitudinem ipsam deprehendes dierum & noctium, cujusque loci longitudinem: sicut & Æstatis ac Hiemis.

Hosp.) Eho, num Dies & Noctes, Æstates & Hiemes, non ubique æquales?

Geogr.) Minimè gentium. En vide Globum terræ! ostendam tibi in illo quinque *Zonas*, ut vocant Geographi. En zonam mediam amplissimam, inter Tropicos decurrentem! Hinc vocant *Torridam*: quia ibi Homines ob perpetuam Solis perpendicularitatem vehementissimos habent ardores, perpetuúmque Æquinoctium, à mundi exordio usque in finem. Dum enim uterq; Polus Horizonti incumbit, ubicunq; constitutus Sol semper est 12 horis supra Terram, 12 infra Terram. Vide rursum ad latera Mundi, intra Polares circulos *Zonas* duas *Frigidas*, seu gelidas! ubi propter Solis continuam collateralitatem vehementissimo sunt frigore, & sub ipso Polo sex mensium dies, totidem nox. Vide autem inter circulos Polares & Tropicos (utrinque) Zonas itidem duas, quas *Temperatas* vocant: quia in his tractibus grata tempestatum alternatio, successivis dierum ac noctium incrementis ac decrementis.

Hosp.) Stupenda hæc sunt! Perpetuum alicubi sex mensium dies, sex mensium nox! Súntne hæc vera?

Geog. subridens.) An dubitas? si demonstrationi, & rationibus non credis, abi experire! Sed interim accipe Tabellam hanc, per gradus Elevationis Poli, longissimi diei accramenta tibi ostendentem.

Grad.

Grad. elevat.	Long. diei horas.	Grad. elev.	Longit. dierum.
0	— 12	58	— 18
5	— 12¼	60	— 18½
9	— 12½	61	— 19
13	— 12¾	63	— 20
17	— 13	64	— 21
24	— 13½	65	— 22
31	— 14	66	— 23
36	— 14½	67	— 24
41	— 15	69,	dies unius mensis.
45	— 15½	71	duorum mensium.
49	— 16	74	trium.
52	— 16½	78	quatuor.
54	— 17	80	quinque.
56	— 17½	90	sex mensium.

Hosp.) Magnus est Deus noster, & sapientiæ ejus non est numerus!

Geog.) Magis dixeris, si Gentium Terræ Globum inhabitantium innumeram multitudinem, & varietatem, conspexeris.

Hosp.) An undique habitant?

Geog.) Circumcircà, aut habitant aut navigant; adeóque alii aliis *Antipodes* (h. e. ex adverso sibi vestigia figentes) sunt.

Hosp.) Et non decidunt qui infra Terram habitant, deorsum?

Geog.) Adhúcne puerilia cogitas? Nemo sibi infra Terram habitare videtur, cùm omnes Terras habeant sub pedibus, Cœlum verò supra se: æquè ac Tu. Quorsum ergò deciderent, in Terra constituti? Quocunque ferrentur, Cœlum versus (quod omnes ambit)

ambit) ferrentur, quod impossibile. Quæro ex te: Si possibili esset nobis hîc Terram perforare, rectâ per centrum usque ad Antipodas, demittereque Lapidem deorsum, quid putas? Lapis ille ferretúrne ad Antipodas usque?

Hosp.] Fortasse.

Geogr.] Et quò inde?

Hosp.] Nescio.

Geog.] Vides te hærere? Malè judicasti. Lapis ille non ulteriùs ferri posset quàm ad centrum Terræ, ibi quiesceret. Sicut & antipodes si emitterent Lapidem, non posset ad nos usque penetrare, subsisteret itidem in centro. Quomodo ergò lapides hi quiescerent in centro Terræ, nullô fulcrô sustentati: ita pendet tota Terra in Mundi in centro.

Pereg.] Laudent Dominum omnia Opera ejus! Hallelujah!

Geogr.] Amen. Sed restat de Gentibus, Globi Terreni incolis, loqui.

Pereg.] Loquere, oramus.

Geog.] Superficies Globi Terreni, majori ferè parte cooperta est aquis, quas *Oceanum* vocamus: ecce! In hoc velut innatant quinque maximæ *Continentes* Terræ, Maribus à se disterminatæ, circa se infinitas insulas, intra se verò vastissimas Regiones, dissociatas Gentibus & Linguis, habentes: *Európa, Asia, África, America, Magellanica.*

Pereg.] Nos in qua habitamus?

Geog.] In *Europa*: quæ omnium minima est (*ecce!*) tot tamen habet Gentes! Recensebo eas, & in Globo hoc ostendam, ordine. Ecce, hîc habitant *Hispani*! & his contermini *Lusitani*! Tum *Hiberni, Seoti, Angli, Dani, Sueci, Norvegi, Lappónes.* Dehinc *Russi seu Moscovitæ* amplissima Gens; *Lithvani, Borussi Poloni, Bohemi, Germani, Belgæ, Galli, Itali, Siculi, Dalmatæ, Hungari, Transylvani, Græci, Valachi,* Thraces. (ecce, quantillum Terræ angulum nos possidemus!)

Asia, quadruplô major Europâ, habet *Turcas, Scythas, seu Tartaros, Chinenses, Indos, Persas Armenios, Arabes*, alióśque infinitos. (*Ostendet singularum Gentium situm.*)

Africani populi sunt *Ægyptii, Barbari, Mauri,* (atri Æthiopes) *Abyssini* (Albi Æthiopes) *Cafres*, & alii innumeri.

America verò demùm scatet Gentibus, nobis ignotis & innominatis: aliquot tamen majores & celebriores innotuerunt, Brasilienses, Peruviani, Mexicani, &c.

In *Magellanica* omnia ferè adhuc ignota sunt, littora demùm circumnavigarunt nostri.

Hosp.] O Domine deus noster, quantus es Tu tantarum Rerum Conditor!

Geog.] Interim utut vastus est Globus Terræ, Sol tamen cœlestis centies & sexagies major esse illô deprehenditur: nec ulla est visibilis in Cœlo stella tam exigua, quæ non Terræ Globum mole excedat.

[*Discipuli cœlum suspiciant, manus complodant, suspirent!*]

Geogr.] Etiam gloriæ Dei servit spectare Montes aliquos stupendæ altitudinis, ut nubes superent: Celebriores in Europa sunt, *Alpes, Pyrenæi, Carpatus*, &c. In Asia, *Olympus, Taurus, & Caucasus.* In Africa *Altas & Lunæ montes*, &c. Famosa item flumina: in Europa *Danubius & Borysthenes*; in Asia *Indus, Ganges, Oby*: in Africa, *Nilus*; in America *Maragnon.* Inclytæ Urbes Orbis compendia, sunt in Europa, *Constantinopolis, Roma, Venetiæ Lutetia Parisiorum, Londinum, Amsterdamum, Praga*, &c. In Africa, *Alcair, Fessa, Marroco.* In Asia *Bagdet* (seu *Babylon*) *Alepo, Goa, Cambalu,*

balu, & Quinzay. Quæ sola (Quinzay) in circuitu habet 23 nostratia milliaria, ut expedito Equiti à porta ad oppositam portam unius integri diei iter sit. Et quia super paludes sita est, pontes habet lapideos 1260. Est & ibidem in China pro miraculo Mundi habitus 400 milliarium murus, contra irruptiones Tartarorum exstructus. Sed tempus nos deficit: alia differamus!

Hosp.] Non tæderet totum diem in his deliciari.

Geograph.] Sed alii jam exspectant; auferte isthæc.

ACTUS II. SCENA VI.

[*Historicus* idemque *Chronologus*, cum Discipulis octo: 1,2,3.4.5.6.7.8.]

Hist.) Rectè facitis quòd in Collegio Historico frequentes compareatis, *Historia* enim Eruditionis oculus est: quia nihil videtur scire, quicquid ante nos in mundo actum sit, nescit. Hinc Ægyptii Græcos semper pueros appellârunt, eò quòd Antiquitatum essent ignari. Vos ergò adolescentes, si non vultis semper esse pueri, studio Historico multam navate operam.

Disc. 1.) Ea nobis mens est, eo fine Collegium Historicum frequentamus.

Hist.) Sciendum verò est, Geographiam & Chronologiam duos esse Historiæ oculos, sine quibus hæc cæca cæca foret.

Disc. 2.) *Geographiæ* gustum jam habemus: *Chronologia* quid sit nescimus.

Hist.) *Geographia* est locorum, *Chronologia* temporum, notitia, Ad omnem enim historiam rectè intelligendam insigniter facit, scire *Ubi* & *Quando*, aliquid gestum sit.

Chronologus igitur supputat, quâ Mundi ætate hoc illúdve acciderit? & quantum præsens tempus distet ab exortu Rerum, aut alia quapiam observabili periodo, seu *Epocha*: ut ne simus nescii, ubi jam simus.

*Disc.*3.) Quid est *Epocha*?

Hist.) Est aliquis notabilis terminus, unde annorum numeratio incipit. Qui quidem terminus communis omnibus jure esse debebat ab Orbe condito: sed quia istud initium incompertum fuit plerisque, assumebat quælibet Gens alium sibi notum, & memorabilem terminum. Ex. gr. *Judæi* olim annos supputabant ab exitu suo ex Ægypto; nunc à desolatione Jerosolymæ. *Græci* ab Olympiacis Ludis: quos *Iphitus* instituerat celebrari quinto quoque annô inclusivè, seu quartò exclusivè. *Romani* annos numerabant à condita sua Urbe: *Christiani* à nato Christo; *Turcæ* à fuga Mahomedi (*Æram Hegiræ* vocant:) Reges denique *æras* suas (seu *epochas*) auspicantur à cœptu Regni sui.

*Disc.*4.) Multíne sunt Historicorum Libri?

Hist.) Priscorum ruditas non alias habuit Historias, quàm quas sibi mutuò narrabant, aut erectis quibusdam monumentis, posteritati innuebant. Ex gr. Ubi prælium fuit gestum, congesserunt lapidum struem; aut erigebant ligneum vel lapideum Cippum. Pro numeranda v. Regum successione infigebant parieti clavos; aut ligabant in fune nodos, juxta regnandi brevius aut diuturnium spatium [*hæc ostendenda sunt.*] Veniebant nihilominus tamen res in oblivionem, & transformabantur in fabulas. Demùm postquam Literæ increbuerunt, cœperunt res gestas in *Commentaria* referre, unà cum circumstantiis: ut ne quid afficticii, aut subditicii, irreperet.

*Disc.*5.) Quanta est Mundi duratio?

Hist.) Decurrerunt jam prope sex mille Anni: quantum autem restat, soli Deo notum est.

*Disc.*6.

Disc. 6.) Ah, quantum rerum intra 6000 annos gestum est, quis memoriâ complecti possit!

Hist.) Nemo mortalium. Sed nec omnia scripta sunt: ne sciri omnia quæ scripta sunt, opus est. Sapiens erit qui primaria quæque ex omnium seculorum decursum, de præcipuis humani generis mutationibus, suæ in primis Gentis, & quæ præterea insignem habebunt usum, non ignoraverit.

Discip. 7.) Clarissime Domine, placéne nobis tale aliquod Chronicorum omnium tradere Breviarium? In vasta enim Historicorum volumina nondum forté immittendi sumus nos, studio huic demùm initiari.

Hist.) Faciam, ut omnium Historiarum ex me habeatis medullam, annô unô perdiscendam: Interim brevissimum illud breviarium quod Janua L. L. Cap. LVII. habet, percurrite, & Vobis reddite familiare. Hodie initium esse Collegio Historico datum, satis fuerit.

Disc. 8.) Acquiescimus, & agimus gratias.

ACTUS II. SCENA VII.

[Logicus *cum quatuor Discipulis.*]

Logice igitur artis penitiorem quæritis cognitionem?

Disc. 1.) Quærimus profectò ad accuratè pervidendum Cogitationum processum, & non permittendum eas evagari, intra cancellos ductas.

Log.) Necessaria utique ars, si ulla, propter Mentis nostræ volubilitatem, quâ per rerum superficiem vagabundè serpendo se & res obscurat, intricat, incertat. Sed est

est ars cæteris difficilior: quia Mens alibi objecta sua ante se posita speculatur: hîc autem se in se reflectere, propriásque rerum imaginationes spectare, & normare, necesse habet. Quod præmoneo, ut singulari attentione hîc opus fore (si verum Logices usum percipere vultis) memineritis.

Discip. 2.) Securum te reddimus, Domine: non passuros nos aliquid in diligentia nostra desiderari.

Logic.) Eja igitur rem aggrediamur! In omni cogitatione tria concurrunt: Mens cogitans; Objectum cogitabile; & aliquid de illo cogitandum. Objectum Cogitationis vocant *Thema*; cogitatum verô *Argumentum.* Thema rursum, de quo cogitandum est, & cogitatur, est aliquid aut *Ignotum*; aut *Incertum*; aut *Inordinatum* seu Confusum. *Ignotum* est quod nescitur, num sit, vel quid sit, vel quantum, quale, ubi, &c. *Incertum*, de quo dubitatur An sit, vel An id quod esse dicitur, vel putatur; aut num tantum, tale, ibi, &c. *Confusum* ubi se multa simul offerunt! mentémque obruunt. Dialecticus igitur Ignotum evestigare, Incertum probare, Confusum in ordinem redigere quærens, omnia pertentat tribus viis. I. *Sensu* propriô, si res haberi potest coram. II. *Ratiocinatione*, si rei non clarè prostantis aliqua tamen prostant indicia. III. Si nihil horum potest, demùm *aliena* advocat *Testimonia*, quibus juvetur.

Disc. 3.) Ergò hæc tria, *Sensus, Ratio,* & aliena *Relatio,* ubique Logicum juvant?

Log.) Prorsus: sive Cogitationes numerat, sive mensurat, sive ponderat.

Disc. 4) Quid hoc est, Cogitationes numerare, mensurare, ponderare?

Logic.) Voces has è Mathesi mutuamur: Logici dicunt *Invenire*, *Ordinare*, *Judicare*: quæ sunt tria

tria Logices officia, tresque partes.

Dic. 1.) Et omnia *Sensu, Ratione, Testimonio* ?

Log.) Omnia. Nam quod *Inventationem attinet* : & *Sensus*, per res ductus, multa cogitanda reperit; & *Ratio*, rem quamque seorsim examinans, longè plura invenit: & *Testimonio* eorum, qui jam ante nos res vestigârunt, infinita offerent. Dives prorsus Cogitationum erit, quisquis multa & varia Sensibus usurpaverit, Ratione disquisiverit, apud Authores legerit. Rursum a. *Rerum ordinem docere* possunt, tum Res, sensu benè inspectatæ; tum Ratio, res inter se conferens; tùm aliorum quandóque consilium. Et *quando Veritas rerum inventarum, aut dispositarum, quæritur* : possunt & Res benè Sensu examinatæ, quid verè sint aut non sint, fateri; tùm sicubi Sensus aberrat Ratione emendari, aut si non aberrat, stabiliri; sicut & alienò fido *Testimonio* veritati addi robur.

Disc. 2.) Valdè hæc sunt harmonica.

Log.) Debent enim esse. Cæterùm quia Logicæ propriissimum est Ratiocinationi ponere leges: hîc sistamus, Ratiociniique leges recognoscamus. Inventionis locos vocant certos rerum Titulos, quorum admonitu quidvis invenire liceat. Ut sunt *Causa, Effectum, Subjectum, Adjunctum*; *Simile, Dissimile*; *Diversum, Adversum, seu Contrarium, &c.*

Disc. 3.) Quid autem cum inventis argumentis faciendum ?

Log.) Exstruenda est inde plena Rei *Descriptio*; aut brevis & accurata *Definitio*. Tum ingrediendum ad *Divisionem*, bimembrem, trimembrem, quadrimembrem, *&c.* prout res dividi requirit. Sive Divisio fuerit rei à re, quam *Distinctionem* vocamus, ut Homo doctus ab indocto: sive totius in partes, Homo in Corpus & Animam; quæ *Partitio* dicitur: sive generis in species, ut Homo in marem & fæminam; quæ *Distributio* est.

Disc.

Disc.) Hæc intelligimus: perge!

Log.) Ex inventis cogitatibus fiunt Theses, seu Ennunciationes, quibus aliquid de aliquo affirmatur, aut negatur. Ubi tria semper occurrunt (seu apertè, seu subintellectè) *Subjectum*, de quo aliquid dicitur; *Prædicatum* quod dicitur; & *Copula*, per quam duo ista cohærent: ut *Logica est discenda*. Tu, dic ubi hîc est subjectum ? ubi prædicatum ? ubi copula ?

Dis. 1.) *Logica*, est subjectum: *Discenda*, Prædicatum: *Est*, Copula.

Log.) Rectè: Sed notate; *Prædicatum etiam dici terminum majorem*; *Subjectum terminum minorem*. Jam si cui dubitare venit, *utrum Prædicatum illud de Subjecto illo affirmari debeat* ? quærendus est tertius terminus (quem *medium* vocant) qui cùm illis duobus bis transpositus litem dirimat. Ex. gr. Si dubitetur An *Logica* sit (1) *Discenda* (2): respondeo, Est, quia est (3) *Utilis*. Exsurget inde Syllogismi (hoc est ratiocinii) structura trium propositionum. Quarum prima ponit basin: *Utilia sunt discenda*. Altera subsumit: At *Logica est utilis*. Tertia concludit: *ergò Logica est discenda*.

Disc. 2.) Semper igitur ex præmissis & concessis duabus infertur tertia, qua incertitudo tollitur ?

Log.) Semper. Dissimulatur tamen aliquando altera præmissarum, & fit *Enthyméma*: ut, *Logica est utilis*, *Ergò discenda, &c.*

Disc. 3.) Quid fit, si Questio incidat valdè controversa ? & in utramque partem disputabilis ?

Log.) Disputatio exsurgit. Ubi alter argumentatur pro affirmativa parte, alter pro negativa: altérque solvit alterius argumenta & objectiones, donec Veritas patescat. Tametsi captiosi Disputatores (*Sophistæ* dicti) aliquando argutari, tortuosisque argumentationibus Veritati illudere pergant: urgendi tamen sunt, donec obmutescant.

S *Disc.* 4.

Discip.4.) Quid autem si quando materiæ multæ, indiscretæ, confusamque se oggerentes, discernendæ, & in ordinem redigendæ sint: quomodo faciendum?

Log.) Methodus advocanda est in auxilium. Cujus lex summa trina. I. *ut notiora ubique præmittantur ignotioribus*: nempe, *Priora* posterioribus, *Totum* partibus, *Genus* speciebus, *&c.* II. *ut omnia disponantur & cohæreant sic, quomodo ab invicem descendunt*: ut notio notionem trahat, sicut in Catena annulus annulum. III. Ut omnia exprimantur verbis perspicuis, nihil ambiguitatis relinquentibus.

Disc.1.) Totumne hoc Methodi artificium?

Log.) Omnia huc reduci possunt. Nam & aliena confusa secundùm has Regulas examinat, & emendat, Logicus. Atque si sophismata latitare animadvertit in verbis, declarat Voces obscuras, distinguit ambiguas, limitat indeterminatas, restringit generales nimis: & si quid sumi queat largiùs, excipit nominatim, evincitque omnia rationibus, ut conceptus sint clari: sic potenter dilucidans tenebrosa, refutans paralogismos, digerens inordinata. Sed contexere tam perspectè cogitata propria, *Synthesis* est: retexere aliena, *Analysis*: conferre plura cum invicem (propria vel aliena) *Synthesis*.

Disc.2.) Utinam hæc jam sciamus?

Log.) Exercitiis accuratis tota hæc res constat; quæ nostro in Collegio urgebimus strenuè. Hodie fundamentum posuisse ne pœniteat.

ACTUS

ACTUS II. SCENA VIII.

Eloquentiæ Professor, cum Auditorum turba.

Humanissimi Auditores, Eloquentiæ professio mihi demandata est, meam ornabo Spartam. Et quidem, primo hoc provinciæ novæ aggressu, Eloquentiæ, Arborem coram Vobis expandere decrevi, unâ cum detectis radicibus suis: ut quid & quantum sit quod proponimus, simul pateat; deinde vel gradatim eamus, ab uno ab aliud. Hodie itaque dum in generalibus versamur, nemo mihi interloquatur: professoriô more agam, sermonéque inabruptô Sermonis artificia exponam.

Cujus artificii gradus sex sunt.

1. *Primus*; Intelligere Vocum significationes veras: quod docent LEXICA.
2. *Secundus*, Easdem Voces scire, flectere, & nectere aptè: quod tradit GRAMMATICA.
3. *Tertius*, Sermonem ornare ad elegantiam: quod facit RHETORICA.
4. *Quartus*, Ornato sermone scire uti potenter, ad quidvis persuadendum: ad quam artem informat ORATORIA.
5. *Quintus*, Sermonem innectere numeris & mensuris; quod monstrat POETICA.

(6) *Sextus*, Sermonem ita ligatum proferre (majorem ob suavitatem) modulaté, quam artem docet MUSICA.

Habetis Eloquentiæ fundamenta, structuram, fastigium. Sed audite de singulis istis sigillatim.

LEXICA, seu *Dictionaria*, sunt repertoria Vocum alphabeti serie digestarum, & per etyma sua sic explicatarum, ut significatio cujusque rectè pateat. Notate autem, Lexicon tanto fabriùs erit, quantò plenior ibi *Vocabulorum collectio* fuerit, ut reperias quicquid quæris: & amussitatior collocatio, ut suo loco reperias: & dilucidior explicatio, ut legenti ultrò dilucescant.

Lexico studio proximum est stadium Grammaticæ: Ubi discimus, quomodo rectè fiant ex Literis Syllabæ, è Syllabis Voces, è conjunctis Vocibus Phrases & Sententiæ; & ex his Periodi, sermonísque Contextus, ne admittantur *barbarismi*, aut *solœcismi*, juxta *Idiotismos* cujusque Linguæ, *Analogiamque* & *Anomaliam* (quippe quædam formantur regulariter, alia irregulariter.) Habetis Grammaticæ *Breviarium*; *Systema* stat suo loco.

Ut autem Sermo sit non tantùm intelligibilis, sed etiam suaviter delectabilis, & acutè penetrabilis, Rhetor *colorat*. Verba *Tropis*, Sententias *Figuris*, Pronuntiationem Gestu. *Tropus* est, cum vox transfertur à nativa significatione, ad significandum rem aliam, similem aut contrariam, aut saltem diversam. Cum enim *stupidum* voco *Stipitem*, vel *Asinum*, est *Metaphora*: qua res similis appellatur nomine rei similis. *Bone Vir*, pro *Nequam*, est *Ironia*: quâ res nomine rei contrariæ localiter insignitur. *Homo est pulvis*, est Metonymia: quâ causa ponitur pro effecto, & vice versâ: *Homo est mortalis*. Synechdoche, quâ pars pro toto sumitur, & contrà. Accedunt Tropis, *Allegoria*, *Hyperbole*, *Miosis*; simplici exornationi Verborum, *Epitheta*,

Epitheta, Antitheta, Synonyma, Periphrasis. *Mali corvi malum ovum* (id est, improbi patris improbus filius) est *Allegoria*; quâ semel positus Metaphoræ Tropus continuatur: *Homo homini Deus*, est *Hyperbole*, quâ res ultra verum extollitur. *Homo est umbra*, vel, *nihil*, *Miosis*, quâ res infra verum extenuatur ac minuitur. *Eloquens* Orator eloquitur *potenter*, *Epitheta* sunt, quæ Nominibus & Verbis ornatûs causâ adjiciuntur. Non *loquitur*, *sed fulminat*, *non commovet*, *sed dejicit*; sunt Antitheta, quibus plus quiddam dicere videmur quàm dicimus. *Sollicitat*, *suadet*, *persuadet*, *captivat*, *perducit quo vult*, *sunt* Synonyma, ideò adhibita ut velut iteratò ictu idem adigatur fortiùs, & hæreat firmiùs, *Romanæ Eloquentiæ parens* (pro Cicero) est Periphrasis, quâ rem non nominamus, sed circumloquimur. Cùm a. mutamus modum efferendi Sententias à simplici in elegantem, cognominant *Figuram*; sive quidem variando totam Sententiam, *emphaseos causâ*; sive collocando ejus partes quasdam lepidè inter se, *suavitatis ergò*, Ibi dicuntur *Figuræ dictionis*. *Figuræ Sententiæ* sunt octo præsigniores. (1) *O Tempora, ô mores!* est Exclamatio, quâ sermo intenditur exclamando. (2) *Siccine fieri oportuit?* est Interrogatio, quâ auditorem interrogando ad attentionem concitamus. (3) *Sed de his tacebo*, est Reticentia, quâ sermo redditur aculeatior ipsâ abruptione. (4) *Tacebo? imò loquar*; est Correctio, quâ revoco quiddam jam dictum ut dicendum excipiatur ærentius. (5) *Dicat aliquis, &c. sed regero*: est Præoccupatio, quâ audito ii compellatio præoccupatur. (6) *Sit inops, sit humilis ortu, at est probus*, Concessio, quâ conceditur quod oggeri posset, ut auditor concedere cogitur aliud. (7) *Audite Cœli, Vos ibi eritis testes*, est Apostrophe (Adversio) quâ sermo ab auditoribus alioversum convertitur. (8) *Non in hoc luceo ego Sol, ut Vos somnolenti altum stertatis*;

Est Prosopopæia, personæ loquentis fictio: omnia hæc ad exciendam intentionem. Inter *Figuras dictionis* antecedunt totidem (1) *Vicimus, vicimus,* Est Epizeuxis, iteratio continua. (2) *Nobis id cedit solatio, nobis honori, nobis utilitati*; Anaphora, repetitio in principio sententiarum. (3) *Ibimus, pugnabimus, triumphabimus*: Epistrophe, ejusdem soni in fine geminatio. (4) *Multa promittis, præstare teneberis multa*: Epanalepsis est, congeminatio in principio & fine. (5) *Causa bona addat nobis animum, animus industriam, industria Virtutem*; Climax est, connexio plurium gradata. (6) *Non vivo ut edam, sed edo ut vivam*; est Epanodos, inversa conduplicatio. (7) *Quæ nocent docent* Paronomasia, allusio soni ad sonum, & rei ad rem. (8) *Memorem facit immemorem, qui memorat quod ille meminit*; Polyptoton, repetitio ejusdem vocis, variatô casu. Sunt & accessoria Ornamenta sermonis, *Gnomæ, Adagia, Apophthegmata, Parabolæ, Apologi, Comparationes & Exempla*: è quibus omnibus fit *tersus Sermo*, si res enuntiantur purè & emendatè: *floridus*, si tropicè & figuratè: *nervosus*, si strictim ac sententiosè. Observate & diversitatem stili, qui brevis & argutus dicitur *Laconicus*; copiosus & diffusus, *Asiaticus*; rebus exquisitè attemperatus, *Atticus*. Character stili itidem triplex; est: *humilis*, in efferendis rebus quotidianis; *sublimis*, seu *grandis*, in rebus arduis; & *mediocris*, in mediocribus.

Hinc *Orator* pertractaturus aliquod Thema oratoriè reducit illud primò ad certum *statum*, quem facit triplicem; 1. *Demonstrativum*, quô fiunt rerum laudationes & vituperationes; 2. *Deliberativum*, quô suasiones & dissuasiones; 3 *Juridicialem*, quô absolvuntur accusationes & defensiones. Ubique as. facit sibi ingressum accommodô *Exordiô*, quô captat benevolentiam, attentionem, docilitatem; tùm devenit ad *Propositionem*, quam

quam confirmat *Argumentis probantibus*, illustrat *explicantibus*, dilatat *amplificantibus*: premítque adversarium *Consectariis*; tandémque perorat appositô *Epilogô*. *Gestus* perornantes Elocutionem sunt in *Vultu, Voce, Motúque* corporis. *Vultum* refert, prout res exigit, submissum erectum, hilarem aut tristem, frontémque caperatam aut exporrectam. *Vocem* adhibet flebilem & interruptam in concitanda miseratione; acutam & incitatam in ira; lætam & blandam in gaudio. *Motu* tandem utitur variô: nempe ad obtestandum, *complicatione manuum*; ad læta, decenti *complosione* earundem; ad indigna, *displosione* pedis. Cui oratio benè fluit, discitur *Disertus*; Qui jucundè effatur, *Facundus*; qui scit eloqui res potenter, *Eloquens*, sive illi Eloquentia veniat ex tempore, sive præmeditatè: maximè tamen, si promptus fuerit usque ad extemporalitatem: abusus Oratoriæ facit Rabulam.

Poëta adhibet artificia eadem *stilô ligatô*: hoc est, adstrictô ad leges *Rhythmi*, aut *Metri*. *Rhythmus* est rudimentum Poëseos: ubi spectatur tantùm numerus Syllabarum, cum simili cadentia ultimæ: ut, *Vos edatis, horis statis; si non dente, saltem mente*. *Metrum*, ubi omnes Syllabæ numerantur, mensurantur, ponderantur, certô numerô & genere pedum Poëticorum: nam pedes fiunt è syllabis: ut, ex duabus longis *Spondæus* (Cōn-stāns;) *Iambus*, è brevi & longa, (Bo-nī;) *Trochæus*, è longa & brevi (Sēmper; *Dactylus*, è longa unâ & duabus brevibus, ut (Flēctere.) E pedibus fiunt *Versus*, è versibus *Carmina* seu *Poëmata*; quorum genera (à diversa dimensione pedum) aliâs discetis. Ab argumento verò vocantur, Nuptiale carmen, *Epithalamium*; Funerale, *Epicedium*; Sepulchrale, *Epitaphium*: paratum abiturientibus, *Propempticum*; festiviter joculare, *Epigramma*; acriter invectivum, *Satyra*, &c. Arguti Poëtæ

Poetæ habentur in tanta æstimatione, ut soleant coronari à Regibus laureâ, & decorari titulo *Laureati Poëtæ*.

Tandem Musicus addit Carmini *modulationem*, ut possit (pro auribus magis oblectandis) non tantùm recitari, sed & cantitari; sive voce assâ, sive admodulando tibiæ, vel citharæ; & sive simplici modulatu & sonore unô, quod est *Euphonia*; sive commodulatione plurium (per suavem consonantiam) quod est *Symphonia*. Ubi voces quatuor consonant harmonicè, supremam vocant *Altum*; mediam, *Tenorem*; imam, *Bassum*: sed cantandam voce puerili (antequam hirquitalliant, seu gallulascant) *Discantum*. Consonant autem suaviter, tertia, quinta, octava; aliâs faciunt dissonantiam absonam. Ergò ad evitandam discrepantiam, dum quisque *Concentorum* cantat suam vocem (depictam notis figurarum Musicarum) unus præmonstrat modulum percussione manûs: unde reliqui accipiunt mensuram *cantûs & pausæ*.

Ita vobis Philologiæ, seu Artium sermocinatricum, exposui summam. Quas si perdidiceritis rectè, sermonis Artifices evadetis.

ACTUS

ACTUS II. SCENA IX.

Philosophiæ moralis Professor solus prodibit, Cathedramque conscendens.

Præcellentissima Philosophiæ pars *Ethica* est, informans Hominem de moderamine suiipsius: quomodo scilicet vivere & mori queat, imperturbatus Animo, sanus Corpore, lætus Conscientiâ, nec sibi gravis nec aliis, & sine omni damnosa indiligentia, sub favore Numinis. O Gloriosam Philosophiæ colophonem! ô præclarum literarii laboris præmium! Collegisse Eruditionis supellectilem talem, quæ non vanæ ostentationi serviat, sed transeat in Vitam. O Artem Artium, Regere seipsum! Rectè dixit qui dixit: *Si vis esse Rex, dabo tibi Regnum*, REGE TEIPSUM. Hanc regnandi artem vultísne callére dilectissimi? Spero velle. At eam docere Verbis tantùm, non satis efficax fuerit: vivis coloribus depingenda sunt, & vivis actionibus demonstranda omnia. Quæ res cùm tempus requirat, differamus nonnihil. Sequenti mense omnes Vos, Auditores & Spectatores eximii, ad Philosophiæ moralis delicias invitabimus. Utimini patientiâ: interímque alios, qui modò restant, Actus spectate.

ACTUS

ACTUS III. SCENA I.

Medicus pro gradu disputans, cum Professoribus Theses ejus ventilantibus.

[Prius tamen Pedellus veniat, Thesesque ad disputandum propositas (quarum titulum in Theatri medio clarè præleget) inter Patronos & Pastores primarios destribuat, ita scriptas.

THESES DE DIÆTA.

Quas pro consequendis in arte Medica, summis honoribus, sine Præside defendas, suscipit Asclepius Machaon locô horisque consuetis.

Thesis. I. Boni Medici est *Homines à morbis præservare potiùs, quàm liberare.*

II. Idque *Diætæ* potiùs ope, quàm *Pharmacorum.*

III. Diæta consistit in Naturalium facultatum *Fomentis, Nutrimentis, Roboramentis.*

IV *Fovendi* sunt in corpore primùm Spiritus, deinde Humores.

V. *Spiritus foventur* Aëre purô, & Odoribus, spirituosisque alimentis. Itémque præcavendis vehementioribus Affectibus.

VI. *Humores foventur* calefactivis, externè & internè. Calor enim naturæ amicus.

VII. *Nutrimenta sunt Cibus & Potus.*

VIII. Cibus sit è rebus salubribus, concoctu facilibus, simplicior potiùs quàm condituris variatus, tempestivéque ac temperanter sumptus.

Coroll. 1. *Multi Cibi, multi morbi.*

2. *Quotidie Cibis saturari, ad morbum iter est.*

3. *Sæpè, parùm, lentè, nunquam satis, aurea lex est.*

4. *Si varietas adhibetur, mollia, tenuia, acida præcedant: dura, crassa, dulcia sequantur.*

IX. *Potûs* quantitas non accedat Cibi quantitatem: sitque tenuior potiùs quàm crassior, sive sit Aqua, sive Vinum, aut Mulsum, vel Cerevisia.

X. *Aquæ potus naturalis est: sed non omnis Aqua æquè utilis est.* De quo magni nominis Medicus, Gorræus, ita scribit. *Aqua bibendo utilis est, imprimis Pluvia: deinde Fontana, tum Putealis; postea Fluviatilis; postrema Lacustris & palustris: deterrima omnium ex glacie & nive.*

Coroll. 1. *Ergò qui Glaciali aquâ utuntur ad potum, omnium pessimè valetudini suæ consulunt.* 2. *Estque talis aquæ potus inter brevioris Vitæ causas indubitatè ponendus.*

XI. Vinum bonum modicè usurpatum medicina, immodicè venenum.

XII. Calidis anni mensibus potu uti frigidô (seu Aquæ, seu Zythi aut Vini) valetudini nocentissimum.

XIII. *Roboramenta* Valetudinis sunt. 1. *Motus & Quies.* 2. *Vigilia & Somnus.* 3. *Balnea*: omnia moderata.

XIV. Summa tamen consilii Diætetici ex mente primi Latinorum Medici, Cornelii Celsi, hæc erit, Qui constanti vult esse valetudine, adsuefaciat se ad contraria, ut possit frigus ferre & calorem, saturitatem & jejunium, vigiliam & somnum, laboresque multos. Ita enim natura omnibus adsueta non lædetur facilè.

Ad his Theses acriter ventilandum Clarissimos D. *Professores amicé invitat idem qui suprà, Medicinæ Candidatus.*

[*Tum prodibit Medicus, cum turba.*]

Medicus de suggestu.] Amplissimi Auditores; Medici nomen & officium gloriosum est, esse in propellendis Morbis & Morte, prorogandáque Mortalium Vita, administrum Dei. Quod qui posse volunt, exercent se in noscendo subjecto Valetudinis, Corpore humano, per *Anatomiā*: & remediis, per *Botanicem* & *Chimiā*: & in modo applicandi ea, per visitationes Ægrorum, & sanitiones collectivo Medicorum collegio. Artis hujus incunabula Æsculapio deberi, & dehinc Hippocrati notum est. Et quomodo qui postea Medicinam profitebantur *Empirici* essent, sola experientia freti. Deinde *Methodici* solas morborum indicationes respectantes, experimentis posthabitis. Tandem prodierunt *Dogmatici* rationes experientiæ jungentes; qui se à primario suo duce Galeno, *Galenicos* vocant. Hodie inclaruit Medicina *Spagirica*, seu *Hermetica*: admirabilis Medicamentorum præparatione, ac subtilitate, formidabilis tamen simul ob summum discrimen, si tractetur incautè. De me qui Medicinam faciendi hodie posco licentiam, si quæratis, cujus me partis asseclam fecerim, respondebo: *Nullius, nisi Naturæ.* Omnia bona observata, cujuscunque partis fuerint, nostra facimus communi naturæ jure. Hoc tamen negare non possum, eô me propendere magis, quæ securioris sunt usûs. Quo etiam nomine hodiernæ Disputationis materiam offerre volui quam Theses exhibent, *de Bono Diætæ*. Quas si expendere dignati estis, ut etiam allatis in contrarium argumentis ventilare dignemini, oro: ego ad illarum defendendam Veritatem intrepidus adsum.

Primus opponens.] Præstantissime D. Candidate: mihi prima & 2. Thesis tua non satis facit (*Legantur*) oppugno primam hôc ariete.

Impossibilia sibi proponere, non est boni & sapientis Viri.

At perservare homines à Morbis omnibus, est impossibile.

Ergò præservare homines a Morbis omnibus bonus & sapiens Medicus sibi non proponit.

Resp.] Quid si concedam totum? Nec enim Thesis nostra impetitur, quæ non dicit *ab omibus morbis*, sed tantùm *à Morbis*. Illud enim utiq; sanus nemo præsumet quod à mortalium nemine præstari potest. Sed respondebo ad præmissas sigillatim.

Majorem infringo exemplo in contrarium. Legem Dei hâc in vita perfectè implere potest nemo: & tamen id sibi proponere debet bonus quisque. Si non proponit, non est bonus.

Opp.] Deus facta æstimat ex voluntate: in Medico facta ex factis æstimantur.

Resp.] Etiam Medici est laudanda voluntas, si quicquid optimum fieri posse speret; optet & conetur. Nam ad Assumptionem tuam (additamentô tuô liberandam) veniendo: asseveranter assevero, plurimos morbos, imô plerosque, si non omnes, præveneri posse, si semina Morborum rectè noscantur, maturèque excludantur. Hoc negare, esset Artis fundamenta negare.

Opp.]

Opp.] Mitto hoc. Thesis secunda in Medicinæ contemptum tendit. Si enim Diæta pharmacis præstat, quisque idiota sibi Medicus erit: & tùm ad quid Medici & Pharmacopæi?

Resp.] Ad quid? Ad Valetudinem præsentem conservandam, præmonstratâ Diæta bonâ; amissam verò reparandam, adhibitis Pharmacis bonis. Ecce utrinque locus est! Sed quia *Diæta* blandum quid est, & suave; *Pharmaca* violentum quid, & molestum: Phar- præterea Diæta Vitam unô tenore fluere finit, maca violentiâ suâ semper de naturæ viribus abradunt: tandem quia Diæta ubique haberi potest, non item Medicus & Pharmacopæus: omninò præeligenda sunt suaviora, tutiora, certiora. In Arabia, India, China, temperantissimè homines vivendo ad annum centesimum, ducentesimum, trecentesimum etiam, perveniunt: dum nos apud nos intemperantiâ Morbos nobis accersentes, iterúmque cum admisso in viscera hoste pharmacis confligentes, raro sexagesimum, sæpè non quinquagesimum aut quadragesimum, attingimus.

Opp.] Video D. Candidatum sua benè defendere posse. Laudo: illúmque exercendi aliis locum relinquo.

Opp.] Ego Theseos VIII, Corollarii quarti, veritatem voco in dubium: *Mollia præcedant.* Sic argumentor contrà. *Omne primum est cæterorum in suo genere fundamentum. At fercula mensæ prima sunt in Ventriculo prima. Ergo cæterorum ingredientium fundamenta.*

Resp.] Quid inde?

Opp.] Pergo. *Fundamentum esse debet firmum & solidum. Primi in Ventriculo cibi sunt fundamentum. Ergò esse debent firmi & solidi.*

Resp.] Peto definitionem Fundamenti.

Opp.] Thesaurus Definitionum ita habet: *Fundamentum est rei firmiter stabiliendæ substratum sustentaculum.*

Resp.] Respondisti Tibi Domine, solvisti argumentum tuum.

Opp.] Quomodo?

Resp. Non eandem esse Alimentationis, quæ est Ædificationis, rationem. Non enim cibos Ventriculo indimus, ut ibi perstent, sed ut diffluant, & ex se quàm citissimè sanguinem generent. Quod non potest, si primæ viæ duris obstruantur: potest, si mollia, facilè liquescentia & vaporantia, præcedant; duris, ut lentè quoque se resolvant, & sequantur, à tergô relictis.

Opp.] Solvisti nodum. Acquiesco.

Opponens tertius.] Thesis X. gradus Aquæ potabilis recenseat, ex Gorræo. Non oppugnabo ista: Sed quia sententiam Gorræi D. Candidatus videtur facere suam, peto rationes istius gradationis: & *Cur aqua Pluvia potioni esse saluberrima, Glacialis insaluberrima, credi debeat?*

Respon.] Ut reddi queat ratio, duo supponenda sunt. I. Id in Cibo & Potu, quod nos nutrit, non esse materiam, sed spiritum, seu spirituosum & vitalem materiæ inhærentem vim, quæ spiritum nostrum adventu suo refocillat, transitu verò in ejus substantiam roborat & auget. II. Inclusum illum materiæ spiritum amare calorem, fugere frigus. Quod patet, si hieme acerrimâ vinum in doliis congelascat. Quid enim congelascit? Non spiritus, sed humor tantùm aquæ. Glacie enim per dolii ambitum concrescente, Spiritus ad dolii centrum fugit: unde haustum vinum fortissimum est, propemodum ut spiritus vini sublimati: glacies verò resoluta nihil nisi purum putum phlegma est, sine sapore, sinéque Virtute omni. Aqua igitur Pluvia, cùm operatione

Solis destillata, spirituque Mundi impraegnata sit, quemadmodum sata hortorum longè foecundius rigat, quàm aqua fluviatilis; ita nutricationi nostrae longè plus vitalitatis confert, atque ulla alia. Et quemadmodum glacies vini omnem amittit spiritum vini, mortuúmque relinquit phlegma, ita necesse est glaciem aqueâ suâ spirituositate exui; nihilque esse nisi aquae cadaver, crudissimumque phlegma.

Opp.] Haec si vera sunt (videntur autem verissima) facilè jam intermediorum salubritatis Aquae graduum patescit ratio. [Neque dubitandum relinquitur, pessimè sibi nostros Glaciei potores consulere, tótque pallorum, morborum, immaturarum mortium, hîc non postremam residere culpam. Utinam rationabiliùs agamus!

Opponens quartus.) XII. Thesin (*legatur*) ratione oppugnabo, sic. *Contraria contrariis temperandu sunt. A qui Calor & Frigus sunt contraria; Ergò per invicem temperanda.* Et per consequens, sicut hieme utimur calidis, ut calescamus: ita aestate frigidis, ut refrigeremur.

Resp.] Fallit argumentatio: eô quòd Vitae basis, aequè hieme ac aestate, *innatum calidum est.* Non ergò contrariis temperari, sed similibus foveri, aequè hîc ut illic, opus habet. Sed aestate tantò magis, quantò interior Corporis calor per ambientem aeris fervorem evocatur magis. Ubi quia interiora languescunt, si calidum affundis, debilitatum calorem retines, roboras, auges: si frigidum, dissipas. Innumera sunt eorum exempla, qui cùm ingentem aestum subitò refrigerare vellent, subitò exstincti sunt, aut in morbos inciderunt graves: nullum autem exemplum est, calida tum bibenti simile quid accidisse.

Opp.]

Opp.] Ita est, experientiâ convincimur. Maneat ergò Thesis Tuae veritas. Tu autem qui Tui tam bonum dedisti specimen, exspectabis Amplissimae Facultatis de Te decretum.

[*Descendet ille de Suggestu.*]

ACTUS III. SCENA II.

Pedellus procurrens, subsistet.

Disputabunt alii duo Doctoralis Corollae rivales. Juris-consultus & Theologus; quorum propositas ad disputandum Theses ad Academiae valvas affigere jussus sum. Sed eas primùm percurram: facturus periculum, an ego quoque fortè talia conscribillare, & Doctor fieri queam. Si quis auscultare vult, & mecum discere idem, non invideo.

Juris-consulti Positiones ita se habent.

[N B. Leget has è Charta.]

I. *Juris-prudentiae finis est, salvam praestare humanam societatem à dissidiis.*

II. *Haec facultas comparatur per notitiam trinam* Primò *Vinculorum* quibus humana societas continetur. Secundò, *Casuum* quibus labefactatur. Tertiò, *Remediorum*, quibus restituitur.

III. *Vincula sunt JURA triplicia; Personarum, Rerum, Actionum.*

IV. *Jus Personarum*, est potestas personae in personam: cujus vi una praeest, dicitúrque *sui Juris*; altera subest, eóque existit *Juris alieni.* Ergò huc spectat

spectat. *Maritalis* potestas, super Uxorem; *Patria*, super Liberos; *Tutoria*, super impuberes pupillos; *Curatoria*, super puberes; potestásque Magistratûs, super subditos.

V. *Jus Rerum* est, quô Persona quæpiam potestatem habet in rem quampiam. Estque vel *Dominium*, cum res tenetur à *Proprietario*: vel *Possessio*, cùm tenetur ab *Usufructuario*: vel *Servitus*, cùm est in manu Ministratoris.

VI. *Jus Actionum* est, factum quoddam illum obligans qui illud admisit: sive sit *Conventio*, seu Pactum, sive *Delictum*.

VII. *Conventio* est, quâ duo (vel plures) consentiunt in aliquid dandum vel fugiendum, & se obligant ad præstandum. Summa enim pactorum ad hæc redit: *Do ut des*! *Facio ut facias*. Vel, *Do ut facias*: *Facio ut des*. Qualia aut ponuntur expressè, aut intelliguntur, in omni Pollicitatione, Stipulatione, omnique Contractu.

VIII. *Delictum* est, quô admissô oritur jus pœnæ inferendæ.

IX: *Casus*, à quibus humanæ societatis labefactio venit sunt, aut *Invasio* juris alieni, aut *Desertio* proprii; aut *Violatio* contractuum. Ex hoc enim trino casu omnium litium origo.

X. *Remedium* est, ut restituatur unum quodque in locum suum, secundùm præscriptum Juris: sive *Jus Naturæ* intelligatur, sive *Jus Gentium*, sive *Jus Municipale*, è propriis statutis cujusque loci collectum.

XI. Ergò si quando inter se aliqui de Juris suo, aut ejus sensu, controversantur, itur ad Juris-consultum, aut ad Collegium Juris-consultorum in Academia, qui dubietatem explanent legali responso.

XII. *Juris-consultus igitur cùm Legum tantùm interpres sit, sine Lege loqui erubescat.*

[Tùm

[Tùm Pedellus oculos elevans, & capite nutans dicet.]

Sublimia hæc sunt, nescio an omnia intelligam: [Et *mox projectâ manu*,] Mittam illas de Doctoratu cogitationes. Videbo jam quid meus Theologus habeat.

[Leget denuò.]

I. *Theologia* est DOCTRINA de DEO, rebúsque divinis,

II. Fundatur tota super factas divinitùs Revelationes Scripturis S. comprehensas: quarum ignorare nihil, sensum omnium tenere Catholicè, posseque in hæreticum sensum detorta vindicare orthodoxè, Theologica perfectio est.

III. *Theologia Positiva* optima est, quæ in dilucidatione Scripturarum per scripturas consistit.

IV. *Catechetica* utilissima est, quæ Effatorum DEI ad captum simplicium accommodationem habet.

V, *Didactica* pulcherrima est, quæ in reductione singulorum ad Corpus Doctrinæ occupatur.

VI. *Polemica*, quæ resolutionem habet Scripturarum Quæstiones de quibus dimicetur, propter adversariorum importunitatem colitur.

VII, *Prophetica*, quæ proferendi populo verba Dei divinè modum docet, divina est.

VIII. *Casualis*, quæ Casus Conscientiæ, seu scrupulos, solvere instituit, maximi usûs est.

IX. *Cabalistica*, quæ mysticos sensus è quibusvis Scripturæ apicibus eruere captat, multum habet auc... ni, aut suspecti.

(*Finitâ lectione dicet*:) Hæc qualia sint, patebit ... ventilabuntur publicè. Ego mandata exsequar ... ista Valvis affigam.

Affixione peractâ ingredietur: móxque regressus Cathedram sternet tapetibus, seu exultabundus nuntians, *Promotionem Baccalaureorum, Magistrorum, Doctorúmque feturam solemnem, in facie totius Reipub. Academiæ.*

[*Hæc sciat rectè, gestu & sono decorò.*]

ACTUS III. SCENA III.

Promotio Philosophorum.

[Ingredientur solemniter *Cancellarius, R*-*ctor, Professores, Studiosorúmque* turba, dispo tisque sedilibus considebunt. Tum è Professo rum numero exsurgens unus, *Philosophus*, con scendet Chathedram, & sic effabitur.]

Incyta Sapientum Virorum & Juvenum Co na! Ad non quotidiana confluxistis hodie spect cula! Academiam ad Academicos honores qu rundam è medio Vestri, qui in Academicis stud laudabiles fecerunt progressus promotionem spec turi. Nihil novum inceptamus: sed sapientissim rum Majorum reverenter prosequimur institutum quibus in Academia Baccalaureos, Magistros, Doc resque, subinde creari visum, tres ob causas. *Prim* ut verè industrii & perfuncto strenuè Studiorum cu condigna acciperent honorum præmia. *Secundò*, alii Studiosi inde haberent alacritatis stimulos. *Tand* ur solemni hâc Academiarum testificatione Reipu licæ caveretur.

Cum igitur ex decreto Amplissimæ Facultatis Ph losophicæ, & Medicæ, in quosdam bene meritos h

nores conferendi sint hâc die, ut id authoritate non aliâ quàm publicâ liceat, Te, illustris & Nobilissime D. Cancellarie, cujus honorata præsentia summam nobis Majestatem, quâ Academiarum honor & libertates stant & conservantur, repræsentat, dignis modis oramus, ut quod agitur publicâ authoritate agi permittas, jubeas, mandes.

Cancel.) Cedat Reipubl. saluti, Academiæ verò honori, quòd hinc tanquam ex Equo Trojano subinde prodeant viri publicè utiles, Patriæ futuri lumina & columina. Quòd ergò nunc etiam reperiantur, inter quos post feliciter superata cum ignorantiæ & barbariei monstris prælia, brabea, tanquam victoriæ præmium distribuenda sunt, gratum ratúmque habeo: illudque authoritate supremæ Majestatis Regiæ fieri volo, jubeo, mando.

Philosoph. Promot.] Quod igitur felix faustúmque sit, vos egregiæ indolis Juvenes, qui post lustrata Philosophiæ vireta studiis liberalibus animum ex toto addixistis, adeóque præliandi pro Veritate initia jam cum laude fecistis, prodite ordine quô Vestra renunciabuntur Nomina.

[*Quæ alter Philosophus ex Catalogo leget.*]

1. *PETRUS MUSÆUS.* 2. *JOHANNES PHILOMATHES.* 3. *HENRIC. ATTENTIUS.* 4. *GREGORIUS SEDULIUS.* 5. *MARTIN. SPUDEUS.* 6. *SIXTUS LABOREUS.* [Prodibunt, & ante Cathedram consistent: ad quos *Promotor*] Ecce dignum virtute Vestrâ theatrum! ecce in Vos omnium conjecti occuli! Gaudetísne diligentiam Vestram sic in speculo poni? Tacetis? erubescitis? Color hic Virtutis est. Jam ex vobis quæro (1.) Promittitísne nihil de diligentia remissuros?

Bacc.) Promittimus.

(2.) Studiorum palæstram, Academiam, ante absoluta studia non deserturos?

Bacc. Promittimus.

(3.) Et literarum studia Morum honestare ornaturos?

Bacc. Promittimus.

Promot.) Ego igitur Vos iterum primò Academici honoris gradu orno, *Vosque Philosophiæ Baccalaureos* salutos pronuntio, & ab omnibus agnosci, haberi, salutari, mando. Atque libertatis insigne, Bacillum album (quem honoris causâ gestabitis) Vestrum singulis dono. Abite, & obligationis memores Studiorum studium strenuè decurrite.

[*Honore exhibitô ad sua loca redibunt.*]

Prom.) Jam prodite Vos qui salebras superastis, scientiarúmque & Artium attigistis culmina: digni quorum Virtus præconia audiat sua.

[Alter Philosophus nomina leget:]

1. *Stephanus Polymathes.*
2. *Andreas Epistemon.*
3. *Tobias Pantechnus.*

Prom.) Virtuti deberi præmium, & ipsa lex æquitatis dictat, & agnoscit omnis humana ratio. Vos igitur, strenui Musarum Athletæ, qui Vos præ cæteris adeò exercuistis, ut jam de omniscibili Philosophico disputare posse certis experimentis ostenderitis, accipite Virtutis Vestræ præmium, *Philosophi* titulum! Ego enim Vos tanta hoc in Theatro *Philosophiæ Magistros & Doctores* creo & pronuncio! potestatem Vobis dans Philosophiam publicè in Academiis, & ubicunque docendi. Quam

Quam in Vos collatam potestatem admissione ad hanc Philosophicam Cathedram primùm confirmo. Conscendite! [*Conscendent ad illum: ad quos, à latere sibi jam constitutos, porro dicet:*] Salvete, Collegæ jam dilecti, Philosophiam posthac de publica Cathedra docturi! Sed Philosophiam veram, non opinionum deliria. En singulis Vestrûm dono aureum Annulum! [*Distribuet*] sine triplici. *Primùm*, ut quemadmodum annulus in seipsum redit: ita Vos totum Scientiarum ambitum, Encyclopædiam Vobis habeatis commendatam. *Secundò*, ut sicuti Annuli hi purum aurum sunt, ita Vos purum Veritatis aurum, sine errorum scoriis, doceatis. *Tertiò*, non unum Vobis dedi sed trinum: ut quisque proprium habens pro se, libertatis Philosophicæ memor, in nullius verba Magistri juret, nihil præter Veritatem; & quærat, & sequatur, & defendat. Promittitísne hæc facturi fideliter?

Promoti) Promittimus.

Promoto) Firmate promissum dexteras jungentes Vestras meæ. [*Jungent.*]

Tum denuò Promotor.) Ite jam, & Philosophiam docete. At non magis verbis quàm factis! Nempe ut omnia dicta & facta Vestra Vos rectè res intelligere, eôque docere posse, adeôque docere, etiam cum tacetis, ostendant. Sic demum harmonici futuri, si cogitata, dicta, facta vestra, ad virtutis chordam consonent.

[*Insonabit Musica: illique omnes discedant.*]

Bacc.) Promittimus.

(2.) Studiorum palæstram, Academiam, ante absoluta studia non deserturos?

Bacc. Promittimus.

(3.) Et literarum studia Morum honestate ornaturos?

Bacc. Promittimus.

Promot.) Ego igitur Vos iterum primò Academici honoris gradu orno, *Vosque Philosophiæ Baccalaureos* salutos pronuntio, & ab omnibus agnosci, haberi, salutari, mando. Atque libertatis insigne, Bacillum album (quem honoris causâ gestabitis) Vestrum singulis dono. Abite, & obligationis memores Studiorum stadium strenuè decurrite.

[*Honore exhibitô ad sua loca redibunt.*]

Prom.) Jam prodite Vos qui salebras superastis, scientiarúmque & Artium attigistis culmina; digni quorum Virtus præconia audiat sua.

[Alter Philosophus nomina leget:]

1. *Stephanus Polymathes.*
2. *Andreas Epistemon.*
3. *Tobias Pantechnus.*

Prom.) Virtuti deberi præmium, & ipsa lex æquitatis dictat, & agnoscit omnis humana ratio. Vos igitur, strenui Musarum Athletæ, qui Vos præ cæteris adeò exercuistis, ut jam de omniscibili Philosophico disputare posse certis experimentis ostenderitis, accipite Virtutis Vestræ præmium, *Philosophi* titulum! Ego enim Vos tanta hoc in Theatro *Philosophiæ Magistros & Doctores* creo & pronuncio! potestatem Vobis dans Philosophiam publicè in Academiis, & ubicunque docendi. Quam

Quam in Vos collatam potestatem admissione ad hanc Philosophicam Cathedram primùm confirmo. Conscendite! [*Conscendent ad illum: ad quos, à latere sibi jam constitutos, porro dicet:*] Salvete, Collegæ jam dilecti, Philosophiam posthac de publica Cathedra docturi! Sed Philosophiam veram, non opinionum deliria. En singulis Vestrûm dono aureum Annulum! [*Distribuet*] sine triplici. *Primùm*, ut quemadmodum annulus in seipsum redit: ita Vos totum Scientiarum ambitum. Encyclopædiam Vobis habeatis commendatam. *Secundò*, ut sicuti Annuli hi purum aurum sunt, ita Vos purum Veritatis aurum, sine errorum scoriis, doceatis. *Tertiò*, non unum Vobis dedi sed trinum: ut quisque proprium habens pro se, libertatis Philosophicæ memor, in nullius verba Magistri juret, nihil præter Veritatem; & quærat, & sequatur, & defendat. Promittitísne hæc facturi fideliter?

Promoti.) Promittimus.

Promoto) Firmate promissum dexteras jungentes Vestras meæ. [*Jungent.*]

Tum denuò Promotor.) Ite jam, & Philosophiam docete. At non magis verbis quàm factis! Nempe ut omnia dicta & facta Vestra Vos rectè res intelligere, eôque docere posse, adeôque docere, etiam cum taceatis, ostendant. Sic demum harmonici futuri, si cogitata, dicta, facta vestra, ad virtutis chordam consonent.

[*Insonabit Musica: illique omnes discedant.*]

ACTUS III. SCENA IV.

Promotio Medici.

Promot.] Industrius Juvenis, Asclepius Machaon Academiæ nostræ per multos annos alumnus, tantum in Philosophiæ naturalis artisque Medicæ cognitione profecit, ut non tantùm privatis in Collegiis utiliter studiosos informando, sed ut nuper de Diæta publicè disputando, egregium Sapientiæ Medicinalis dederit specimen. Quare illi merito suô ab Amplissima Medica Facultate honores in medicina summi decreti sunt, hâc horâ in illum (Vobis testibus, qui Eruditionis ejus estis testes) conferendi. Tu proinde, egregie Vir, assurge, & Te huc præsenta.

[*Sistet se ante Cathedram.*]

Prom.] Medicinam faciendi Licentiam, authoritate duplici stabilitam, conferri Tibi petisne ?

Promovendus.] Peto.

Prom.] Concedi ea Tibi aliâ conditione non potest, nisi ut Tuam obstringas, & nostram liberes, Conscientiam ; Te concessâ hâc licentia nusquam abusurum suscipisne hanc conditionem ?

Promov.] Suscipio.

Prom.] En, lege obligationis formulam ! quæ Tibi juramenti erit loco.

Promov.] Scientiâ meâ Medicâ ad nihil nisi Creatoris laudem, & hominum commoda utar.

II. A

II. Ad nocendum cuiquam Hominum, amicô vel inimico, non abutar.

III. Vitam & Valetudinem omnium mihi se committentium, sancta fide commendatam habebo.

IV. Venena nemini propinabo.

V. Professionem meam nullâ morum spurcitie dedecorabo.

VI. In cæteris etiam omnibus me, ut Dei & Naturæ ministrum decet, geram. *Ita me juvet Deus !*

Prom.] Dei & hominum reportabis gratiam, si hæc servaveris. Sed veniamus ad consuetos & solemnes ritus, quibus Tibi honor tuus publicè confirmetur.

[*Tum extensâ ad illum manu, dicet :*]

I. Conscende Cathedram Medicam ; Tuam Tibi functionem & authoritatem designantem.

II. En, trado tibi *Librum hunc apertum* ! ut Authores bonos, experientiâ celebres, perpetuò Tibi evolvendos esse memineris.

III. Trado *eundem clausum* ! ut etiam tandem sine Libris sapere, consiliumque ex Teipso (*præsertim in casu subitaneo, quales Medicis obveniunt*) depromere scias.

IV. *Pileus* hic Tibi libertatis tessera erit (*Imponet illum.*)

V. Et *Annulus* hic honoris : quem Tibi exhibebunt, si benè curabis, parvi & magni, juxta illud Sapientis ; *Honora Medicum propter necessitatem.*

VI. Et *Osculum* amoris Tibi do ! [*Osculabitur*] : ut non rixas & odia exerceas, sed concordiam colas cum omnibus Artis professoribus.

VII. Addo votum : ut te Deus prosperet, felicemque Sanitatis custodem, Morborum profligatorem, faciat.

Promot.]

Promot.] Honoratissimo Dominorum Medicorum Collegio, & inclyto Academiæ Senatui, omnibus denique Academiæ Civibus, pro omni exhibito mihi amore, favore, benevolentia, quas debeo ago gratias.

[*Exibúntque Academici omnes.*]

ACTUS IV. SCENA I.

[Studiosi duo, *Initiatus & Academicus*, prodibunt, & in scena obambulantes, liberè (quasi nec Regem nec alios viderent) inter se colloquentur.]

Initiatus.] Quòd te, amice, ad prodeambulandum invitaverim, causa est desiderium quœdam ex te discendi meum. Meministin', ab ineunte ætate inter nos fuisse notitiam : sed tu me ut annis & eruditione, ita experientiâ literariâ antecedis : quippe qui ex Academia reversus es, quô ego demùm cogito. Quod facit ut consilium in quibusdam Tuum requirere audeam.

Acad.] Fac sciam quid velis. Dum soli sumus, confidenter inter nos agere possumus.

Init.] Primùm oro, informa me super eô : *Num aliquis comparatô sibi Triviali in Schola Linguæ Latinæ usu, privatâ jam Authorum bonorum lectione evadere queat vir doctus ?*

Acad.] Equidem id in quibusdam *Autodidactis* non improsperè cessisse scio : ordinariè tamen plus præstat sociata cum eruditis conversatio, quàm solitaria illa maceratio.

Init.

Init.] Cur macerationem vocas ? etiam suavitates insunt.

Acad.] Sane, quia etiam lectioni Librorum vacans conversationem habet, sed cum absentaneis, nos per sua scripta alloquentibus : plus tamen omninò viva vox eruditi amici potest : quia ut cos cotem acuit atritu, ita vir virum.

Init.] Dic, tamen, si omninò privatim studere velim, ut id cum usu fiat, quid mihi opus erit ?

Acad.] Si Autorum bonorum suggestionibus egregiè vis imbui, hæc observato. I. Vide ut Musæum habeas in solitudine, à turba remotum, ne quid interturbet. II. Tum ne admittas Autores promiscuos, sed selectos. III. Eósque mundè tracta, lituris ne macula ; nisi fortè notabiliora subnotando, reminiscentiam velis sublevare. [In transcursu moneo, Antiquos fuisse solitos probanda notare asteriscô *, improbanda obeliscô, ÷.] IV. Quartô memineris accommodatissimas studiis horas esse matutinas : adeoque hiemali tempore ante-lucanas. Ubi cereus servit præ sebacea : (tædæ a. lucubrationibus insigniter officiunt, quia fumigant.) Candelabrum sit elevatum ; Umbraculum viride, Emunctorium præstò, ad ellychnium identidem emungendum : sed fungum mox opprime, ne fœteat.

Init.] Hæc externa sunt : ego de interiori diligentiæ regimine quæro.

Acad.] Jam dicturus eram. Quicquid legis (sive ordinariis horis, sive succisivis) *ter legito.* Primum, ut intelligas. Deinde, ut seligas, & enotes. *Demum* ut selecta memoriæ imprimas.

Init.] Quid hoc est, *Seligere* & Enotare ?

Acad.] Est utiliora excerpere, seu exsignare, h. e. exscribere : non in rejectaneas schedas, sed in *Diurnum* (etiam *Diurnale* vocant), seu Adversaria : indéque in

Locos

Locos communes; ut quicquid unquam didicisti, omnem in usum depromere queas, quâcunque invitante occasione. Verum enimverò si progressiones cupis majores, quære Tibi studiorum socium cui lecta & excerpta communices: sive ille sit te intelligentior, qui non intellecta tibi enucleare possit: sive à te demum discat. Tu enim docendo alium erudies teipsum: nunquam proinde cum ejusmodi sodali versari pigratoa. Sed & hoc monendum. Ubiubi es, *Pugillares* tecum habe (*aut certè plumbaginem cum chartula*, ut quicquid forte incidet (*referendum post in Diarium, aut inquirendum in Authoribus*) ne rursum excidat.

Init.] Quid de *Peregrinatione* literarum causâ susceptâ sentis?

Acad.] Est res plena utilitatis & voluptatis, si rectâ ratione instituatur (*tametsi perigrinaturum necesse sit habere duos saccos; patientiæ unum,) pecuniæ alterum*, ut aiunt.) Nam si adieris Academias, poteris tùm publicè audire profitentes Viros doctos, & disputantes de Controversiis, differentésque de quibuslibet; tùm privatim contari quidvis modestè (insinuando te in eorum familiaritatem honestè) & sic proficere in dies. Nec ibi deerit gnavum sodalitium: ubi partitis inter Vos Authoribus, quod quisque legisset seorsim, totum id fieri poterit commune per collationem: quotiesque ibi videbis diligentiæ præmia distribui (*Baccalaureatus, Magisteria, Doctoratus*) toties te instigari senties ad Virtutem.

Init.] Utinam emergendi occasionibus non obstaret res angusta domi! Utinam Deus excitet Patronum aliquem, qui peregrinationi suppeditet sumptum!

Acad.] Si te pulchrè gesseris, ne dubita. Sed audi quod reddam. Venustulum est absentium quoque

quoque sapientiâ scire uti ad tuos profectus.

Init.] Quâ id ratione?

Acad.] Per literas ad Eruditum aliquem ultrò citroque scriptas, & quæstiones quascunque pulchrè agitatas.

Init.] Anne styli exercendi causâ?

Acad.]. Non hoc tantùm, exercendi judicii, locupletandæque Eruditionis causâ.

Init.] Loquemur ea de re aliâs: nunc prandii tempus instat, regrediamur.

ACTUS IV. SCENA II.

Rex.] Ecstaticos crediderim istos deambulatores adeò præter se neminem intuiti, nec rerum quidquam præter suas imaginationes sensisse, videntur.

Socr.] Solet id Philosophis accidere, ut speculationibus abstractis immersi nihil circa se videant, olfaciant, vix ustionem aliquando sentiant.

Rex.] Itáne à seipso abire quis potest? Evadunt ergò hi profundos in Philosophos! Nos autem quid agimus? Equidem censurâ esse nonnullas Academicorum actiones dignas, animadverto: Sed causæ mihi sunt cur nifferam. Benè illis interim ut sit, opto!

Plato.] Privatorum est optare: Principum, & qui cum potestate præsunt, providere. Ut ergò Scholis & Academiis, Reíque privatæ & publicæ ubique per tuum Regnum benè fit, à Te, post Deum, exspectatur, serenissime Rex. Nosque publicam rerum salutem, ut & nos ipsos Tibi commendamus.

[*Omnes*

[*Omnes assurgent & se incurvabunt.*]

Rex.) Voluntas mihi nusquam deerit: sed ut homines sumus, non omnia semper quid ex usu sit animadvertere licet. Uni præsertim soli: *plus vident oculi quàm oculus.* Vos proinde quos mihi ad secretiora elegi consilia, quicquid usquam ex usu fore videritis, monete. Consiliis bonis semper erit locus.

[*Surget, & omnes, excibuntque Musicâ resonante.*]

Epilogus.

Eximii spectatores; Jámne satiati sunt Ludis nostris oculi Vestri? Jámne aures? Metuo ne etiam lassatæ sint. Ignoscite! Rerum prolixitas fecit nos prolixiores: Speramus tamen non vanos etiam aut futiles. Cæterùm, cùm Judicia Vestra scire nostrâ intersit, (*Excitat enim Auditor studium, laudatáque Virtus crescit*) exquirere ausimus, Actio hæc nostra quid placeat? Quid Sermones? Nos proficere nos in melius sentimus DEI gratiâ, eôque nobis non displicemus, cur displiceamus Vobis? Paulò ante fuimus muti, & ecce jam loquimur! Fuimus timidi, & ecce Theatra jam sustinemus! *At Luditis*, inquiet aliquis. Ludimus sanè: sed Ludos tales, per quos rebus seriis, & magnis, applicare nos consuescimus. *Favete* igitur! Atque si meremur, Laudate. *Ingratus Labor est, quem præmia nulla sequuntur*, ajunt. At nos laudis etiam præmiolo erimus contenti. Si ne hanc quidem meremur, etiam vituperium tempestivum calcaris habet vim. *Valete*, Studiorum Patroni! Atque ita *Valete*, ut Nobis, & Scholæ, diu præsitis, & prositis!

VALETE.

JA.

JANUÆ LINGUARUM PRAXIS COMICÆ

PARS VI.

Vitam Hominum Moralem ad vivum repræsentans.

PROV. I. v. 2.

Ad intelligendum verba prudentiæ, & suscipiendam eruditionem doctrinæ, justitiam & judicium: ut detur Adolescenti scientia & intellectus.

PERSONÆ.

1 Prologus.
2 Amphiethus.
3 Licentiosus.
4 Curiosus.
5 Ambitiosus.
6 Opulentus.
7 Voluptuosus.
8 Philosophus Moralis.
9 Prudentiæ Professor.
10 Discipulus primus.
11 Discipulus secundus.
12 Discipulus tertius.
13 Sedulitatis Professor.
14 Rusticus Corydon.
15 Discipulus primus.
16 Discipulus secundus.
17 Discipulus tertius.
18 Temperantiæ Profess.
19 Helluones duo.
20 Avarus.
21 Studiosus avarum exagitans.
22 Ambitiosus.
23 Ardelio.
24 Curiosus.
25 Fortitudinis Profess.
26 Studiosus primus.
27 Studiosus secundus.
28 Humanitatis Profess.
29 Justitiæ Professor.
30 Benignitatis Professor.
31 Pietatis Professor.
32 Perfectionis Professor.
33 Epilogus.

PROLO-

PROLOGUS.

Generosi & Reverendi Domini Scholarchæ, totaque Illustris Spectatorum Corona.

COnspectus Vester gratissimus est nobis, Literariæ Vestræ turbæ, qui sub Dei & Celsissimæ Principis umbra, in hoc Parnasso Vestro, cum Musis & Gratiis deliciamur: Quid autem venistis denuò spectatum? Nostrosne in studiis hoc iterum mense progressus? Hanc esse Vestram mentem agnoscimus, meritoque Voluntati Vestræ paremus, & coram Vobis comparemus, seu examinandi sigillatim, seu spectandi conglobatim, ludentes iterum eruditum aliquem Ludum in conspectu Vestro. Ecquid autem hoc erit? Summam hodierni Actûs exponere Vobis hoc præloquio mihi est injunctum: ut, quid futurum sit præscii, oculariores adsitis.

Rex Ptolomæus hodie non prodibit: Nullam hodie videbitis pompam, sed videbitis rem seriam, si unquam. Prodibit Adolescens eâ constitutus ætate, quæ aliquo rerum in mundo gustu accepto, ad boni vel mali optionem aspirare solet; sed ambiguo, quemadmodum imperitis accidit, consilio. Huic obviabit turba profani sodalitii, Voluptates illi, & Vitæ licentiam, commendantis. Sed interveniens Philosophus moralis, Vir gravis & honestus, increpabit istos, hunc autem melius informare incipiet: deducens eum inde per omnia Virtutum & Vitiorum Theatra: eo effectu, ut Adolescens concepto Vitiorum odio, Virtutum viam sibi calcandam electurus sit.

Habetis Ludi summam. Præmoneo autem: Ne quisquam spectaculo huic tanquam alieno negotio interesse velit. Mutato nomine de Te Fabula narratur, & narrabitur. Suum ante se quisque Vestrûm hodie habebit speculum: in quo, qualis esse debeat, aut non debeat; & num talis sit, aut non sit, videre poterit. Ubi si se vitiosum,

sum, ignavum, temerarium, lascivum, avarum, ambitiosum, injustum, aut aliquid his simile, videbit: emendandi sui, fœditatemque Vitii sui in oppositæ Virtutis speciosum decus commutandi, habebit occasionem. Adeste animis, qui adestis corporibus!

ACTUS I. SCENA I.

Amphiéthus adolescens. (Ἀμφιέθος, id est, ad utrosque Mores, bonos & malos, adhuc indifferens.)]

[*Prodibit, lentè obambulabit, subsistet identidem, jam humi oculos figens, jam ad cœlum elevans, veluti profundè meditabundus. Tandem voce & gestibus ad rem accomodatis:*]

Quid agam? Quid non agam? Quo me vertam in hoc bivio, imò multivio, constitutus? Exii è potestate Pædagogorum: mei factus sum juris: regendi mei arbitrium me penes est. Sed hujus phantasiæ Navi [*ostendet manu capitis cranium*] gubernandæ, & ad aliquem Felicitatis portum dirigendæ sufficiámne? Vix: non fido mihi, homullulo nullâ experientiâ instructo. Quærendus mihi erit alius viarum dux, quo indice ad ea cuncta, quæ Homini accessa sunt, penetrare queam. Nihil enim angustum est, quod mihi propono. Totius Humanæ sublimitatis (de qua in Scholis toties commonitus sum, nos esse ad divinæ Majestatis imaginem factos) particeps esse volo: non autem jacere humi, ut sordida illa plebs, quæ homines se esse obliviscuntur, & pecuinam agunt vitam. *Multum scire, multum posse, multum eminere, multa possidere, multisque frui, sub Dei favore, desiderum mihi est: quia me, Naturæ meæ, quæ humana est, divinæ proxima, istuc incitant stimuli.* Sed quis hominum, in ea multitudine & diversitate, mihi eligendus erit, cujus conciliis me regendum committam? aut cujus vitam, mores, studia, imitando, ejus quoque Felicitatem assequar? Neminem video. Sed ibo, circumspectabo,

circumspectabo, quæram, donec inveniam tuo sub conductu, ò Numen! Tu mihi propitium, me in Errorum labyrinthos incidere non permittes. Tu Felicitatis hortos me invenire facies!

[*Incipiet ire: & mox oculis sublatis, chorum appropinquantem videbit, consistétque*]

ATTUS I. SCENA II.

[*Sodalitium mundanum: Licentiosus, Curiosus, Ambitiosus, Opulentus, Voluptuosus: omnes benè comti, splendide vestiti, frondibus (si haberi possint) coronati, manibúsque se invicem tenentes, & in exultantium morem incedentes.*]

Amphiethus) Quos ego in occursum mihi venientes habeo? Adibo, alloquar. Salvete viri eximi, quibuscunque titulis vestris honorandi.

Licent.) Salve & tu florentissime Juvenis. Eja, unde nobis, & quo?

Amph.) E domo paterna exii, Mundum peragraturus, & quicquid in eo pulchrum, suave, amœnum, circumspectaturus. Sum enim benè natus, & in re lauta, & freni jugíque impatiens, Scientiæ tamen avidus, & Famæ studiosus, & Elegantiarum cupidus, & corpore agilis, & Ingenio curiosus, & exercitatione indefessus. Quæ Naturæ munia interire mihi nolim, surgere potiùs in altum, sempérque in majus. Sed dux mihi fidus ante omnia opus est, qui me ad desideriorum meorum metam promoveat.

Curiosus) Felicem ergò te qui in nos incidisti, fidos tibi ad hæc tua desideria consiliarios, duces, comitésque futuros.

Amphiet.) Quinam vos estis?

Ambit.) Non agnoscis nos? quæ tua hæc simplicitas? Nonne ipse vultus noster qui simus indicare tibi potest? Intuere nos acriter.

Amphiethus

Amphiethus faciet, perque singulorum vultus oculos circumferens, tandem) Nullus Vestrum fronti inscriptum video nomen.

Ambit.) Sed sortem nostram tot significationibus sese prodentem, non vides? quam, quod Tu quærere Tibi proposuisti, nos jam possideamus, non attendis? Fortunæ in nobis munera, & vitæ felicitatem, non observas?

Amph.) Non observo. Facite ut videam.

Opulentus, lævâ Torquem à collo pendentem ostentans dextrâ verò marsupium quassans, & nummis concrepans) En aureæ Felicitatis tesseram!

Voluptuosus, craterem depromens) En quotidianæ suavitatis hederam!

Licentiosus) Freni jugique te impatientem dixisti Adolescens; veni ergò! Ego te licentiam vitæ docebo

Curiosus.) Ingenio te dixisti curiosum: Veni! Ego Te curiositatis artes docebo.

Opulentus.) Ego artem ditescendi, & multa possidendi ostendam.

Volupt.) Ego artes cuticulam curandi, genioque suaviter indulgendi, monstrabo.

Amphiethus circumspectans tacitè per omnes.) Quid fit? Somnianti an vigilanti mihi hæc eveniunt! Atque si vigilanti, quis vos mihi tales consiliarios obtulit? Et consilia vestra jocusne an res seria sunt?

Licen.) Quid tibi suspicari venit in mentem? serio agimus.

Amphi.) Cur igitur nemo Vestrûm DEI, aut *Virtutis* facit mentionem?

Curios.) Hem te intempestivè religiosum! At qui in Mundum prodiisse dixisti, hic quicquid pulchrum suave, amœnum venaturus: cur non perstas in proposito? Quæso te, ne nimis citò tam altum sapere occiplas *Qui sapit ante pilos, haud sap t ille diu.*

Opul.) Nondum tu in schola versiculum hunc, mundanæ prudentiæ medullam continentem, didicisti? *O Cives Cives, quærenda pecunia primum est, Virtus post Nummos.*

Volup.

Volup.) Et Canonem illum, *Priora agenda sunt priùs*, non assecutus es? non praxi exerces? Nunc ecce vivimus! Vivamus ergo! deliciisque nostris fruamur, dum Terra sinit.

Licent.) Tune homuncio ipse compedes, quas tibi impingas ipsi, quæris? Nam quid est phantasticum illud, quod Virtutem vocant, aut honestatem, nisi constrictum esse & ligatum? ut te mente, oculis, linguâ, manibus, pedibus etiam, movere non audeas, nisi quantum, & quomodo, leges permittunt. Delirii species, juvenem ad carceres festinare, non verò solutâ agendi libertate gaudere.

Amph. caput quassans.) Talibus audiendis non assuetæ sunt aures meæ. Nihil simile Parentes, nihil in Schola Præceptores docuêre.

Ambit.) Semperne sub ferula esse? semper alieno arbitrio agi, volupe tibi erit? Hem semper puerum! imo infantem!

ACTUS I. SCENA III.

Philosophus Moralis.

Salvête viri boni. Quid Vobis cum adolescente istoc negotii est?

Curios.) Casu convenimus, sermonemque cum illo miscuimus, de re cujus ipse dedit ansam. Dictitabat enim sibi scientiæ, opum, honorum, verbo felicitatis, adesse desiderium, exisseque ut sibi eo ducem quæreret. Sed dum illi ductum & consilia offerimus, aspernatur.

Amphiet.) Domine, ostendunt mihi felicitatem, ad quam sine DEO & VIRTUTE veniatur: quam esse posse veram felicitatem ego non credo, eoque illos mihi duces eligere trepido.

Philos.) Quâ id ratione?

Amph.) Promittunt mihi Opes, honores, voluptates, si

si me sibi associare vellem. Rogavi, an cum DEO & Virtute talia simus quæsituri? Et irriserunt me, tanquam religiosulum, tanquam præmaturè sapientulum, tanquam alieno potiùs quàm meo arbitrio vivere cupidum, & mihi libertatis loco vincula & compedes quærentem.

Philo.) Virilem geris puerili in pectore animum, mi adolescens. DEUS te fortunet! DEUS tibi det cordis tui desideria! Et dabit, confide qui sic DEO & VIRTUTI te junxisti, ut quicquid sine his offertur suspectum sit, sordeat. Rectène concepi animum tuum?

Amphiet.) Rectè, Domine: Mori malim, quam vivere sine DEO, vel contra DEUM: sine Virtute, aut contra Virtutem.

Philosophus mundanis obversus.) Vos ergò profana turba, quibus collubuit, posthabito DEO & VIRTUTE, Gulæ, Ventri, Metallo, Phantasiæ, &. Vanitatibus cæteris, mancipare studia, innocentem hanc animulam turbare desistite.

Curio.) Nos turbare desistemus, tu incipies: & plus fortasse quàm nos turbabis. Nos reddere voluimus liberum, hilarem, benè peculiatum; verbo, hominem ele-gantem, hominumque delicium. Tu verò illum redde[s] severum, tristem, mendicum, morosum. Nam quales Vo[s] Philosophi estis ipsi, tales reddere quæritis alios.

Philosi.) Quid sus supra furfures, aut olera, intelligat?

Volupt.) Dolendum, Juvenculum hunc ipso ætatis flore, cùm primum suavitates vitæ gustandæ illi essent, ad tetrica duci.

Philo.) Meliùs scilicet esset exemplo vestro, Florem juventutis offerre Diabolo, senectutis fæces servare DEO. Abite vos Epicuri de grege porci, qui in malo inveterastis, & ad malum indurruistis, ut Vobis in rectum reducendis nihil sit spei. Abite inquam in volutabra vestra: Virtutis hunc alumnulum, ab inquinamentis vestris liberatum, aliter DEO formari necesse est. Tu adolescens, visne Te ductui permittere meo? Ego Te *Nosse teipsum*, & *Moderari teipsum*, & *Frui teipso*, ita docebo, ut

ut sit unde exultes, Deúmque laudes. Placétne meæ fidere Virtuti, quòd te non circumducere, sicut isti, sed ad scopum desiderii tui rectâ ducere: nec tibi bracteatâ fœlicitate illudere, sed veræ beatitudinis fontes ante te recludere, solidisque te gaudiis implere, proponam?

Amphie.) Video Te mihi benè velle, mi Pater: Mihique Te divinitùs dari ducem, credo: Tuæ proinde fidei me totum trado! Duc me quovis, & quâ vis, sequacem habebis; dummodò me rectè duci videre potero.

Philo.) Videbis. Non enim te ut cæcus cæcum, sed ut videntem videns, ducam. In clara ubique luce eris, ope DEI.

Licentiosus ad suos) Contemnimur hic; Abeamus.

Reliqui.) Abeamus.

[Ibunt etiam, nullo dato reverentiæ signo.]

Philos.) Gratias age DEO, mi fili, qui te ab insidiatoribus istis animæ tuæ liberavit, eoque certissimo exemit exitio.

Amph.) Agnosco geminum DEI beneficium: qui & istos proditores salutis meæ abegit, & te mihi pium ducem dedit. Laudem inde habeat misericordia DEI nostri! Te autem oro, Pater, jam me suscipe informandum.

Philos.) Ita faciam fili. Constituimus nos *Philosophi morales Scholam* aperire *Ethicam* in hoc proximo Gymnasio, inter amœna nemora erecto. Ubi Virtutum splendorem, Vitiorúmque turpitudinem & noxam, selectis verbis, vivisque exemplis, ponere cogitamus bonæ mentis Juvenibus sic ob oculos, ut Fœlicitatis suæ metam, ad illámque rectâ ducentes vias, claro in lumine ante se videant. Tu ergò peropportunè, prorsúsque bono tuo fato, ades: quia actio illa Collegialis hodie inchoabitur, & absolvetur. Te igitur introducam, & omnia spectare atque audire faciam. Sed consilium do! tacitè ibi assideas, etiamsi alii fortè Juvenes loquantur: sive interrogati, aut jussi, sive suâ sponte. Tu inquam interloqui abstine: dum solis pòst aliis, nos inter nos agemus. Placetne?

Amphi.) Perplacet Domine.

Philos.

Philos.) Introeamus igitur : nam & illi jamjam congregabuntur.

[*Introibunt, sub arborem Mori, in Area Scholæ media. Móxque eos insequentur Professores cæteri novem ; Studiosorum autem cohors, 20, aut 30. si intrare potuerunt.*]

ACTUS II. SCENA I.

[*Idem Philosophus primò assurget, & Auditorium sic affabitur:*]

Præcellentissima Philosophiæ pars ETHICA est, informans hominem de moderamine suiipsius : quomodo queat Vivere & mori imperturbatus animo, sanus corpore, lætus conscientiâ , nec sibi gravis nec aliis , & sine omni damnosâ indigentiâ, sub favore Numinis. Vultisne, o flos Juvenum, qui in hunc sapientiæ hortum confluxistis, hanc *Artium artem, Beatitudinis veræ viam veram* vobis monstrantem, addiscere?

Studiosi.) Volumus, & doceri petimus.

Prof. Rectè dixit qui dixit : *Si vis esse Rex dabo tibi Regnum* ; REGE TEIPSUM. Hanc Regnandi artem docendi nobis estis hodie. Cujus ego fundamenta ponam ; Collegæ autem mei superstruent. Vos autem præbete vos attentos. Primum compendiò dicam : SAPIENTIA, VIRTUS, INNOCENTIA, sunt quæ hominem tranquillant & lætificant, amabilémque & laudabilem reddunt. STULTITIA contrà, VITIUM, NOXA perturbant, meritoque odibilem & vituperabilem faciunt.

Studiosorum nonnemo) Clarissime Domine, Explica nobis ista, ut quid *Sapientia* sit, quid *Virtus*, quid *Innocentia*, plenius intelligamus, fervidiúsque in eas exardescamus.

Phil.)

Phil.) *Sapientia*, est bonorum & malorum omnium discrimina nosse : *Virtus*, agnita bona persequi, mala fugere, seriò : *Innocentia*, Boni facti, & mali declinati, conscientia recta,

Studiosorum alter.) *Ad comparandum Virtutum studium, & Vitiorum odium, quid requiritur?*

Phil.) Non obtinent hoc illi, qui nudis præceptionibus & interdictionibus, laudationibus & vituperiis, aut etiam præmiis & pœnis, agunt. Penitissime perspectum habere necessum est, quàm in nobis Virtus perficiat imaginem Dei ; quàm eandem destruat Vitium. Et quomodo Virtus quem debito suo splendore ornat, simillimum Deo reddat ; Vitium quem deformat, in diaboli similitudinem transformet.

Stud. 3.) Avertat Deus degenerare ab imagine Dei! Sed cedo, quâ in re consistit *Virtus*?

Phil.) In aurea *Mediocritate* : quâ quicquid cogitas, desideras, prosequeris, recti limites observes, neque ultra eos protendendo neque citra illos subsistendo. Excedere namque decori metas, Excessus est : deficere ab illis, *Defectus* : quod utrumque in *Vitio* habetur : sicut & *Non servare actionum ordinem, agereque res præposterè.*

Idem.) Hoc me doce quæso (imò quæsumus omnes nos) Quomodo principiis malorum obsistam?

Phil.) Tibi loquar : sed sibi audiat quisque. Si te in potestate habere , teque ipsum a principio & semper regere aptè vis , *tria præcognoscas necesse est.*

I. *Fabricam naturalium Inclinationum tuarum*, ut non ignores quò te illæ rapiant : & quomodo illis obsequendum aut resistendum sit, ne citra, vel ultra, vel extra limites abeant.

II *Objecta in quæ tuæ propensiones* feruntur : quæ tria sunt, (1) *Tu ipse* , (2) *Proximus* , (3) *Deus*.

III Tandem, *Invitamenta & irritamenta*, quæ te, inter bona & mala vitæ constitutum , huc & illuc trahunt. Summa summarum erit, ut sis in omnibus quæcunque occipies *Prudens* ; erga Teipsum seorsim *Cautus* ; Erga

proximum

proximum *Æquus*; erga Deum *Pius* & *Reverens*. Denique in omni bono *Integer*, *Sincerus*, & *Constans*.

Philos. Cathedrâ descensurus dicet.) Introitum dedi Philosophiæ practicæ. Tu dilecte Collega, *Prudentiæ Professor*, incipe tua explicare mysteria; ut Adolescentes optimam Vitæ ducem, prudentiam, optimè ex te discant.

[*Descendétque, & alter ille ascendet.*]

ACTUS II. SCENA II.

Prudentiæ Professor.

Aliquot vestrûm Juvenes, nuper in campum Stultorum exspatiari, incircumspectásque, temerarias, vanas sine usu Actiones spectare jusseram; factúmne est?

1. *Discip.*) Factum Domine.

Prof.) Quid ergò ibi vidistis? Edisserite: Tu primum.

[*Ostendet unus ex illis.*]

Disc.) Vidi Sagittarios, qui sine scopo jaculabantur. Vidi, qui cùm se scopum petituros jactarent, sagittas in aversissima mittebant. Vidi, qui sagittarum loco stramenta, funiculos, plumas, lutum, & quid vis, Arcui imponebant, magnoque nisu, & spectantium risu, emittebant. Erant denique qui quum conspectam in arbore Avem dejicere minarentur, tam diu tamen & cunctanter rem egerunt, donec avis avolaret. Et similia multa inepta.

[*Hæc gestibus ad vivum repræsentabit omnia & singula.*]

Professor.) Verissimam Hominum Imprudentum imaginem vidisti: qui actionibus suis aut non præstituunt Metam; aut non provident ad scopum Media; aut mediis nesciant uti, donec effluat occasio. Pro certo itaque habere charissimi PRUDENTIAM, oculum vitæ, in eo

eo esse, *Ut homo rationalis Creatura, nihil unquam cogitet, loquatur, agat, in cassum, aut incertum, omnia circumspectè: æstimando rem quamlibet ex sua dignitate, magnam magni, vilem vili; bonáque prosequendo sic, ut assequatur: mala fugiendo sic, ut effugiat.*

Disc 2.) Bonum concupitum semper assequi, Malum formidatum semper effugere, hoc v. magnæ esset artis. Doce nos hanc artem, quæsumus.

Prof.) Docebo in quantum res hæc arte constat, post auxilii divini fiduciam. Sic ergò habendum, *Quisquis non excidere vis bonô, non incidere in malum, tria age*:

1. *Prospice semper & ubique Finem.*
2. *Dispice semper & ubique Media ad finem.*
3. *Attende Occasioni, ut ne elabatur.*

Hoc est, quotiescunque tibi aliquid cogitandum, loquendum, agendúmve obvenit, semper expende tria ista.

1. *Num tale quid optandum, aut inceptandum sit.* 2. *Num sic an secus aggrediendum.* 3. *Et quid impedimenti obvenire possit, ni præveniatur.* *Finis* a. semper sit aliquid vere *utile*: sed & *honestum*, simulque si fieri potest *jucundum*; quod te adeptum esse pœnitere non possit. (Perniciosis semper abstine; supervacaneis semper supersede; atque si datur optio inter plura, præfer bono melius, meliori optimum.)

Media provise quantum potes, I, *Certa & infallibilia*. II. *Usurpatu facilia*. (Difficile pro impossibili habetur) III. *Pauciora* potiùs quam plura; necubi se mutuò impediant. Postquam v. sic præstitueris *Finem*, & denotaveris *Media*, ut ne hæc frustra sint, etiam præcogita *Modos utendi* rectè Mediis. Ubi si quid impedimenti præcognoscis, anteveni tempestivè: tùm auspicare celeriter: & perge cautim, absolveréque mature strenuè. Hoc est, ab initio te ne præcipita (præproperè agendo) in cursu te ne remorare, nec desiste ante finis adeptionem.

Discip.

Disc.ip.3.) Hæc si observaverimus, semperne jam ex voto negotia succedent?

Profes.) Si in hisce observandis fueritis providi, tamen si ob rerum lubricitatem circumspectio nostra quandoq; nos frustretur, non tamen poterit semper: sicuti potest illos *vecordes*, qui appetunt illicita; & *deliros*, qui suscipiunt impossibilia; & *inconsideratos*, qui occasiones agendi negligunt; & *stolidos*, qui occeptant multa, perficiunt nihil. Sufficiant verò pauca hæc theoriæ: cætera dabit praxis.

[*Descendétque.*]

ACTUS II. SCENA III.

Sedulitatis Professor, cum Rusticissimo quodam Corydone.

Quisque Homo *sibiipsi primùm attendere, Seipsum primò amare & colere*, debet. Nempe quia proximum diligere debet sicut seipsum: seipsum ergò priùs; quia *Mensura est ante mensuratum*. Demúmque, postquam se ipsum & proximum verâ mensurâ diligere sciet, quomodo *Deus* diligendus sit super omnia vere intelliget, transcensione factâ super proximum, & seipsum.

Sibi autem ipsi Homo ante omnia debet *Observationem*: hoc est *pro conservatione sui cautum assiduumque studium*. Quod in Moderatione *Laborum, Cupiditatum, Adversitatumque* positum est. *Homo enim ad motum & labores nascitur*: sed moderatione opus habet, ne aut otio torpescat, aut se nimio labore frangat, corrumpat, occidat; vel rursum in res inutiles vires profundat. Cujus rei cura & attentio cùm sit commissa mihi: ego verò Vobis nuper homines conquirere mandavi, qui hic aut *excedunt, aut deficiunt*, aut res *inversè ac perperam* agunt; adduxistisne aliquos?

Disc. 1.) Vidimus Domine morbos hic hominum deficientium, excedentium, sineque ordine & usu occupatorum

torum: sed adducere nobiscum, præter ignavorum unum, non potuimus.

Prof.) Dicite primùm de illis quos vidistis: deinde illum qui adductus est examinabimus.

Disc. 2.) Domine, vidimus hominem qui Aquam pistillo tunderet, lapidem facturus. Et vidimus qui Ceram igne coqueret, in chalybem. Et vidimus qui fabricaret Scalas quibus ad Lunam scandi posset. Et vidimus qui Ædificia exstrueret magna & splendida, moxque dirueret ipsemet: & similes vanas occupationes varias.

Prof.) Oh! Si talibus observandis atque recensendis vacare volueritis, non dies vos deficiet, sed vita. Dicite, an aliquem qui se laboribus Vocationis, eoque laboribus per se bonis, licitis, debitis, frangeret, videritis?

Disc. 3.) Vidi ego rusticum mercenarium, avarum, qui messis tempore diurnâ mercede locare operam suam non contentus, ut plus lucrari posset, demetiendum conduxit integrum agrum, diurnoque & nocturno labore ita se fregit, ut animam exhalaret. Et vidi Studiosum impensè Libris inhiantem, nocturnisque lucubrationibus continuis ita se emaciantem, ut nihil nisi cutis ossibus hærens esset, tandémque in delirium, morbos, mortem, incideret.

Prof.) Nocet ecce omne nimium! cavete. Sed quia hic frequentiùs peccatur in contrarium, date exemplum hominis Ignavi, vitam, valetudinem, vocationem sine usu habentis.

Disc. 1.) Adduximus Corydonem istum, ibi jacentem, ignavissimum pecus. Placétne illum probare, eâque occasione nobis bonorum aliquid documentorum suggerere?

Prof.) Quid si te cum illo committam? Experire aut emendare illum, aut nobis facere delicias

Disc. 1 subridens) Experiar; Heus tu Corydon, surge, [*Iacebit enim, humi stratus.*] Heus inquam, surge! [*Ille caput lentè circumvolvens respectabit.*]

Disc. 1.) Surge!

Coryd.) Ad quid?

Disc. 1.) Ad jentaculum.

Corydon. Lentâ voce scalpensque caput) Estne paratum?

Disc.) Est: surge tantùm.

[*Cumque surrexerit, lentè & cum pandiculatione, deducet illum ad ligilla aliquot disjecta, eáque illi ostendens dicet:*]

Mereri priùs debes merendam. Tolle ista ligna, & compone huc in struem!

[*Ille aspectabit diu, scabet caput, tum se demittens prehendet tolleréque tentans, gemet,* Ah, Ah! *tandémque dimittet, istis verbis:* Esurire malo quàm laborare. *Et projiciet se ad sedendum.*]

Disc. 2.) Mihi verò laborare cibus est; otiari, intolerabile. Laboraboque dum vivam, lætus: sperans divinam benedictionem, ut sit unde impertiri queam egentibus. Tu verò plumbeus homo, unde dabis Eleemosynam, ipse egenus?

Coryd.) Eleemosynam? quærant alibi.

Disc. 2.) Et si fames urgeat, quid facies? Quid taces! furaberis fortè!

Coryd.) Minus hoc molestum, quàm laborare.

Disc. 3.) Et pendere in patibulo, etiámne minus adhuc molestum? Ista enim eodem sic se consequuntur ordine.

Cory.) Si quis me suspendendum dabit, pendebo illi horam unam, reliquum totum mihi.

Disc. 1.) Inutilissimum terræ pondus, non pane tantùm tu, sed aquâ & aëre indignus es. Viden' cœlestem Solem? quam ille perpetuò in motu est! quàm semper servit! Cæteræ etiam Creaturæ quanto quæque excellentior tanto activior: quin imitaris?

Cory.) Mihi sic benè est.

Disc. 2.) Quin tu ergo lapis fias, aut lutum! si æquè ut ista sine usu jacere vis.

Prof.) Laterem lavatis, Absistite, & truncum illum ex hominum consortio exturbate. [*Exturbabunt.*] Viderisne

derisne pessimæ educationis fructum? & à teneris non assuescere labori, quàm noxium sit? & quàm ignavum Otium nihil sit nisi vivi hominis sepultura! Discite proinde hoc exemplo moniti, semper esse in opere aliquo bono. Quisque vestrûm laboriosus esse incipe maturè, & desine serò, in extrema senectute: omnia erunt salva. Dumque alii industrii rerum suarum satagunt, tu tibi deesse noli. Parum est non fugere laborem, posce; alacritérque suscepto fungere sedulò, & constanter, donec defungaris. Ignavis semper sunt feriæ, ut proverbio ajunt, etiam profestis diebus. Tu contrà etiam in otio negotiosus esto: hoc est dum recreationi vacas (lasso enim permittitur interquiescere, at non segnescere) ne torpeas, sed lassas vividè recolligas vireculas. Verumenimverò redigam omnia, dicta & dicenda, in sententias aliquot.

Quisquis de Angelica participas natura, & imitari gaudes Cælos, hæc observa.

I. Nunquam inerter otiosus esto.

II Semper boni aliquid age, aut loquere, aut meditare.

III. Quicquid per te fieri posse vides, alios ne exspecta.

IV. Quicquid peragi potest hodie, in crastinum ne differ.

V. Quicquid actu & tractu unô perfici potest, in plures ne distrahe.

VI. Quicquid incepisti, absolve. Omne opus tuum fine coronatum esto.

Paucas istas regulas si observas, Puer, Adolescens, Juvenis, insignis evades Vir.

Disc. 3.) Pro tam aureis monitis reverenter agimus gratias.

ACTUS. II. SCENA IV.

Temperantiæ Professor prodibit:

Amor sui humanæ naturæ ingeneratus est, cum appetentia eorum quæ nos oblectant. Sed temperare sibi oportet

portet ab illecebris Sensuum: quæ illectare solent Concupiscentias nostras & eò abductare, ut intricemur rebus ad veram beatitudinem non pertinentibus, dementemurque fucosi; bonis. Et dehinc, agendo ea primariò, quæ agenda erant secundariò, Vitâ non utamur, sed fruamur; imò ne fruamur quidem, sed inquietemur. Quod fit, dum immoderatè obsecundantes cupiditati *Voluptatum*, aut *Opum*, *Honorum*, & *Scientiæ*, prolabimur in tetra vitia, *Helluationem*, *Lasciviam*, *Avaritiam*, *Ambitionem*, *Curiositatem*.

[*Tum prodeant Helluones duo, ventrosi & buccosi: alter patinas gestans, alter urceos tres vel quatuor cingulo appensos habens, unum v. maximum in manu: titubans uterque & lapsans, amplexantes tamen se interdum, cum jubilo incondito; rursúmque rixantes, & pugnos sibi intentantes, aut etiam ingerentes. Quos aliquamdiu spectans Professor cum suis, tandem dicet ad suos.*]

Videtisne istas belluas? Voraces istos, & bibaces *Epulones* & *Glutones*, quàm vorando sua absumant? & gulosos *Lurcones*, quàm se vel quotidie potando ingurgitant, insaturabilesque pantices effarciunt! Inebriati verò brutè bacchantur, vociferantur, conferunt manus, titubant, lapsant, screant, sputant & (cum bonâ veniâ) mejunt, visiunt, pedunt, vomunt, & tantùm non resorbent quæ evomuerunt, belluli homunculi! Quid præterea? Ut mens est perspicax abstemiis, sic amentia hebetat & furiat potos. (Temulenti enim fiunt turbulenti; vinolenti violenti): tùm crapula hesterna molestat postridie ebriōs; ebriosos v. tremor, vertigo, arthritis, & alii dolorifici morbi, divexant, & cruciabiliter è vita exturbant. Ecce suavitudines voluptuantium!

[*Tum istis belluonibus egressis continuabit.*]

Tu adolescens esto temperans & sobrius, abstine à superflua alimonia: cùm esuris, ede; cùm sitis, bibe, quantum satis. Tu Studiose, & quicunque agis vitam sedentariam, esto contentus prandio & cœna, relinque jentaculum

jentaculum & merendam Operariis: quia corpus nimiâ saturitate pigrescit & ægrescit, animus v. ad obeunda munia fit inhabilis.

[*Mox immittatur in theatrum Canis, totus si haberi potest scabiosus.*]

(*Prof.*) Videte hanc impuram bestiam! cujus fœda scabies vobis homines libidinis pruritu fœdè contaminatos ob oculos ponit. Lascivire enim, & se à libidine non continere, plusquam bellulina turpitudo est: quia belluæ non coëunt nisi prolis causa: Quam pudenda igitur fœditas, quòd *Adulter* alienum polluit torum, *Scortator* suum; *Concubinus* pellicem alit, *Ganeo* per Lupanaria grassatur, *Meretrix* pudicitiam prostituit, *Leno* & *Lena* alios seducunt, & inquinant. Vah propudia! omnes detestabiles & exsecrandi, atque nisi resipiscunt, infernali cum Sodoma & Gomorrha igne absorbendi. Cæterùm non solùm adulteria (aut incestus, stupra, scortationes, illegitimi concubitus;) sed & omnis Venerea salacitas, indecoræ basiationes, amatoriæ cantilenæ, inverecundæ collocutiones, imò obscœnæ cogitationes, impudicitia sunt, fœdantque animum. Tu sis castus, pudicus, impollutus; absit procacitas in gestibus, obscœnitas in dictis, petulantia in factis, & ne re ulla spurcities contaminet, tua castitas expectet matrimonialem vitam; ne insanias depereundo fœminas efflictim.

[*Hoc finitâ sermone, prodibit Avarus cinctus catenâ & compeditus, manúque sinistrâ baculos 4 aut 5 ferens, dextrâ v. trahens cistam aliquot seris obseratam, alteram v. illi adjunctam vacuam, & ad cingulum pendentes aliquot crumenas, & marsupia, & saccos; partim turgentes, partim inanes. Trahet v. suam illam supellectilem anhelus, & gemens: veniénsque in medium Theatri consistet, & super arcam suam considebit, tanquam lassus, detergens sibi de vultu sudorem, inspectantibus cum risu Professoribus & Studiosis. Tum incipiet conqueri:*]

Avarus.) Quàm molesta mihi est migratio hæc! dum me ex ædibus angustis, opes meas jam non capientibus, transfero in emptas nuper ampliores. Possem quidem ad mea hæc transportandum alienâ uti operâ: sed non audeo cuiquam fidere, adeò furaces sunt hoc ævo facti mortales. Præterea carè vendunt operam suam isti sanguisugæ: præsertim cùm nobis, quos esse nummatiores sentiunt, locanda est. Vel hæc migratiuncula quot mihi grossos exhausisset? Malo ego hos in marsupio servare.

Professor ad Auditorium.) Immodica [illegible] gignit *Avaritiam*, inexplebile malum. Ecce hic vivam ejus imaginem! Tu, examina hunc, quid sibi velit cum tanto baculorum, saccorum, cistarum, &c. apparatu.

Studiosus accedens ad Avarum.) Heus tu bone Vir! Unde huc tam visendo ornatu?

Avarus circumspectans.) Quid tu tibi vis? annon deprædatum me venis?

Stud.) Atqui solus sum, & inermis: quid metuis?

Avar.) Te: ne mihi fureris aliquid.

[*Attrahétque sibi sua arctius.*]

Stud.) Ne metue: alias ego quàm furandi artes didici. Discere aliquid ex te volo.

Avar.) An me doctorem putas? Dic tamen quid vis.

Studiosus baculos tangens) Ad quid isti fustes?

Avar.) Non fustes sunt, scipiones.

Stud.) Ad quid tamen eos gestas?

Avar.) Nescis utiles esse viatori? ad sese fulciendum ad canes abigendum, & alia.

Stud.) Non sufficeret huic usui unus?

Avar.) Quid si unum amitterem, alios non habens?

Stud.) Quasi non possis æquè facilè amittere omnes.

[*Avarus caput tantum projiciet, quasi respondere nolens, aut nesciens.*]

Stud.) Quid Marsupia ista sic turgent? & saccus iste adhuc vacuus ad quid est?

Avar.) Tua quod non interest percontari desine.

Stud.) Discendi causâ quæro. In Arca illa quid habes? facisne inspiciendi copiam?

Avar.) Ideò clausa est, ut tu quid sit intus nescias.

Stud.) Quorsum tot appensæ seræ?

Avar.) Adversus insidiatores.

Stud.) Et quorsum ista inanis?

Avar.) Quia adhuc divinam benedictionem spero, ut sit quo recondam.

Stud.) [illegible] tua conigenda, gestanda, custodienda, laboris esse oportet! quantum curæ, & solicitudinis! Soléſne dormire? etiámne cibi aut potûs aliquid sumis?

Avar.) Ride quantumvis: Beati tenentes.

Stud.) Habesne in terra etiam aliquid defossum?

Avar.) Deprædari quærit, qui thesauros publicè gestat.

Stud.) Et quis te catenâ istâ ferreâ constrinxit? quis compedes impegit?

Avarus illum limis intuens) Quid? catenam dicis ferream? Compedes? O te cœcum, qui aurea Fortunæ dona ignoras! Deliciæ sunt hæc, ad quas te video non admissum.

[*Prehensámque Catenæ suæ partem pendentem, osculabitur*]

Professor.) Hem miserum Plutonis mancipium! In hoc discite quæso Vos omnes, quàm se inquietet Avaritiæ deditus, dum sibi necessaria defore semper metuens, ultra omnem necessitatem corradit, per fas & nefas ditescere quærens, & tamen opibus saturari non valens. Quamvis enim Marsupia pecuniis conferta, & Cistas vestimentis, Seriniáque Cimeliis, & omnifariâ supellectile plenissima, possideat: egestatem tamen timet, ideoque in copia inopiam experitur, novosque Saccos, Cistas, Horrea, parat, nocte diéque irrequietus, & præ

tenacitate de bonis suis nec sibi nec aliis benefaciens. Quæ res quorsum tandem exit? In animæ, corporis opum ipsarum, exitium: dum tandem malè parta malè dilabuntur, per hæredes prodigos. Tu qui sapis, Frugalis esto! ut æquè Tenacitatem fugias atque Prodigalitatem. Opes nec appete immoderatè, aut coacerva anxiè, nec sperne insipienter, nec prodige, sed compara; & quicquid accipis & expendis, refer in codicem acceptorum & expensorum; affatim divitiarum eris, ut non egeas, parsimoniaque ipsa tibi thesaurus erit.

Avar.) Habete Vos sapientiam, ego Opes.

[*Cumque Oneribus suis movere se perget.*]

Prof.) Ita sit! Porco siliquæ optimè sapiant, & furfures, & lutum; dum sapientia filios suos melle & lacte l... ginat.

[*Studiosi avarum oculis comitentur; &* Mancipium, Mancipium, *clamando exsibilent.*]

[*Quidam delicatè vestitus, sub pileo plumato, gladio deaurato accinctus, & in manu clavam argenteam ...stans, ingressus Theatrum, Pavonis instar se & sua illa omnia, aspectabit, complacens sibi, & seipsum admirans, dic... tandem, obambulans.*]

Omnia mea pulchra sunt; non facilè mihi r... perietur similis. Quid v. si quis interiora mea vide... posset? Sapientiam meam, prudentiam meam, ma... naminitatem meam & virtutes cæteras, quid d... mum diceret ... Miraretur certè. Sed norunt m... jam ex parte; ideòque mihi ab obviis honor defer... promotusque sum ad dignitates nonnullas. Verùm ... verò ego mihi conscius intimè, majores me solo mere... ideò non exspectandum puto, dum mihi major offera... amplitudo (quando id foret? nesciunt æstimare virt... tem stupidi) ipsi mihi circumspectandum puto, quomo... do me humo tollam, & ad altiora honorum fastigia pr... moveam. [*Tum suspectabit sursum, conspectâque ibi ... tiare, Pergula, ... sculi, ...*] En me promovebo

ut magis conspicuus reddat. Sed quærendæ mihi sunt scalæ per quas ascendam.

[*Circumspectabit igitur, conspectâque ibi humi jacente scalâ, eriget eam exultabundus, tametsi debilem & vacillantem (quod ille præ gaudio & festinatione non animadvertet) ascenderéque incipiet. Sed scala tertiò gradu dissoluta ruere ipsum faciet. Qui se citò recolligens, & per omnia circumspectans.*]

Eho, quis ridet? num me cadentem vidit aliquis?

[*Et quasi demùm an animadversâ turbâ, pudore aufugiet.*]

Prof.) Ecce spectaculum habuistis, Quomodo Eminendi appetentia homines in *Ambitionem, Fastum, Jactantiam,* præcipitet! ut sibi arrogando nimia, aut superbiant tacitè, aut se & sua jactent, ostentent, immodicè tollant propalàm: ambiántque honores & dignitates impotenter, & affectent præconia vulgi insolenter, quandoque etiam ridiculè, vani gloriatores: donec confusi recedant, & vulgi fabula fiant. O quam sæpè ambitiosis evenit juxta id quod Poëta cecinit, *Tolluntur in altum, ut lapsu graviore ruant!*

Vos proinde virtutum studiosi attendite monitis, & cavete! Quemque Vestrûm commendet *Modestia,* virtus suavissima, tetro vitio Superbiæ opposita. Possides boni aliquid? Habe id tibi citra ostentationem, Deum laudans. Utque honorabilis sis potiùs quàm videaris, cura. Honorum fastigia cave affectes! *Qui jacet in terra, non habet unde cadat.* Si tamen contingat, ut Honor te dignus offeratur, admitte cum reverenter, tanquam Virtutis præmium: aut, si res tuæ non ferunt, recusa moderatè. Honoris tibi satis erit, apud Bonos in existimatione honesta esse.

[*Procurret Ardelio quidam, & verba sic faciet.*]

Ardelio.) Quid mihi jam dabitur, ex quo novi cognoscam aliquid? Distinebar me hodie domi negotium, nec exire potui, neque nancisci aliquem congerronem. Hinc nihil

nihil scio quid hodie actum sit in foro, vel in platea alicubi; imo ne quidem quid in ædibus vicini gestum, aut aliunde nuntiatum sit. Præter morem meum est, tàm vacuum à nuntiis gestare cerebrum. Quærendus mihi est, qui vacuitatem hanc expleat.

[*Prodibit alter Curiosus, Libellum gestans, & chartas quasdam.*]

Ardelio dextram illi offerens) Salve Amice. Non poterat optatius accidere quidquam, quàm quòd Te nunc accipio.

Curios.) Salve & tu. Quid ita adventui gratularis meo?

Ardel.) Totus hic dies sine Voluptate mihi transiit: adeò nihil penitùs, quid rerum usquam fiat, rescire potui, domi, tanquam claudus sutor, affixus. Tu igitur (quem non more torpidi Vulgi rerum esse incuriosum, sed vividè per omnia oculos circumferre, scio) narrabis mihi quicquid hodie apud nos & per viciniam, actum esse audivisti, vel vidisti: si quis item peregrè veniens aliquid rumoris attulit. Sed à Te incipe, res tuas primùm narra.

Cur.) Ego verò ex te talia sciscitatum venio: nam neque mihi vacavit hodie.

Ardel.) Occidis me: quid mali impediit?

Cur.) Nactus heri sum aureum hunc libellum, in quo inauditæ curiositatis, infinitáque arcana, descripta sunt: avelli non potui à lectione.

Ard.) Non me facis participem?

Cur.) Lubens, audi quorundam secretorum titulos saltem interea.

[*Aperiet Librum & leget.*]

1. *Circuli*, quorum beneficio omnes Scientiæ & Artes uno labore ingredi possunt Cerebrum.

Ardel.) Hoc intelligo, Artificium est *Raimundi Lullii*.

Cur.) Ita sanè ille inchoavit, sed nunc est ars hæc ad perfectionem deducta: sed audi cætera.

2. *Memoriæ liquor*, quo quisquis aspergitur, millena millia rerum lectarum comprehendere, rursúmque reddere, potest.

3. De fabricando Compasso duplici: per quos amici duo absentes (*vel per centum milliaria*) colloqui certis horis possunt.

4. Quomodo quis Thesauros olfacere possit, sive supra terram sint, sive infra terram.

5. De speculo sic fabrefacto, ut noctu etiam, & per tenebras, in eo videri possint omnia.

6. Quâ ratione quis seipsum reddere queat invisibilem.

Ardel.) Ah, hoc pulchrum.

Curio.) Pulchriora sequuntur.

7. De construendo ex certis metallis, & ad certos Astrorum positus, Annulo, quem quisquis gestaret, infelix esse non posset.

8. De inveniendo Fuco, quo omnes colores pingi queant.

9. De extruendo Propugnaculo, cui quicquid se includeret (*seu verum seu falsum*) inexpugnabile esset.

10. De reperta Navicula, quæ sub aquis velocissimè currere, omniaque maria penetrare, valeat.

11. Item, de reperta volatili Arca, cui sese includens aliquis per aërem, quocunque velit, volare possit, in *Asiam*, *Africam*, & per totum Terrarum Orbem, aut etiam ad ipsam Lunam.

Ard.) Satis, satis, abrumpe! cérebrum mihi emovebis.

Cur.) Adeone tibi angustum est cranium?

Ard.) Obsecro, suntne hæc vera?

Cur.) Verissimè scripta sunt: an verò respondeant res, experimentis opus est. Visne mihi te socium dare?

Ard.) Eho, dubitas? Quid verò charta ista continet?

Cur.) Secretissimum arcanum, quod Tibi nisi jurato committere non possum.

Ard.) Iuro, modò, sciam quid sit.

Cur. Chartam miris lineis & characteribus descriptam explicans) Ecce hîc arcanissimum arcanum; quomodo cum separatis *Mentibus* quas *Genios* vocamus colloqui, eósque ad ministeria advocare possimus.

Ardel.) Horresco! Hæc magica sunt.

Cur.) Magica utique: sed è Magia Philosophica depromta. Nolim tamen nos audiat aliquis, dum tibi hæc mysteria enatro; ingrediamur!

[*Egredienturque theatrô*]

Prof.) Audivistis duos istos curiosulos, quam circa nugas & res nihili occupati sint? ò ingenium humanum ad inania proclive! *Aviditas sciendi* per se bona est, à bono Creatore nobis indita. Culpabilis tamen e- rûm, cùm Ardelio præter modum multa & inutilia rescire avens, exsaturarique sciscitationum non valens, omnibus se immiscet, rumusculos undique captat, & omnia quæ celantur elicere quærens, sibi & aliis inquietem affert. Quæ nimia Curiositas quosdam eo, ut Omniscientiæ appetione cum Satana paciscantur (nefarium dictu!) impellit. Tu, qui seriò sapere cupis, scientiæ desiderium tempera. Disce non multa, sed necessaria: non futilia, sed utilia. Quæ ad te nihil spectant, ea nescire præstat: ita tibi & aliis quies *erit*. Servate hæc, & benè Vobis erit.

[*Descendet.*]

ACTUS

ACTUS II. SCENA V.

Fortitudinis Professor.

Didicistis jam, dilecti, Quomodo cavendum sit ne nos res *jucunditate allicientes* à via Virtutum seducant: jam discetis *Quomodo præstandum sit, ne nos abducant illa, quæ Difficultatibus, Periculis, vel Adversitatibus quibuscunque conterrent. Fortitudine* nimirum animi hîc opus, quæ omnia Vincat partim per *Æquanimitatem*, partim per *Magnanimitatem*, partim per *Patientiam*. Quæritis quid hoc sit? Docebo, attendite!

Æquanimus est, qui ad omnem eventum indifferenter se habet: hoc est, neque se rebus prosperis effert, neque calamitosis subsidit.

Magnanimus est, qui ad casus repentinos, quibus se & res suas periclitari videt, non consternatur: sed viam quærit, aut declinare prudenter, aut si quid est inevitabile, perrumpere intrepidè.

Patiens tandem, si elabi non potuit infortunio, perfert fortiter: nec propterea de tramite recti cedit, occalescens ad omnia, sibique regulam condens, *Ferendum, non culpandum, quod mutari non potest*.

Stud. 1.) Domine, *Fortitudini quale vitium opponitur?*

Prof.) In defectu *Pusillanimitas*, in excessu *Audacia* & *Temeritas*. Quod ex eorum actionibus discito. *Pusillanimis* rebus secundis intumescit, in adversis animum despondet: ad casus inopinos percellitur, tremiscit, quo se vertat nescit, ad quemvis strepitum effœminatè trepidus. Obrutus verò calamitate intolerabile deputat, omniáque implens querimoniis indecenter plorat, ejulat, lamentatur, ægrimoniâ se emaciat, & sic impatientiâ suas ærumnas sibi conduplicat, tandémque succumbit.

Stulte

Stultè tamen *audaculi*, pusillanimitatis defugientes notam, audacter se ad ardua negotia, quibus impares sunt, offerunt; temeritatéque freti pericula, quæ evitare possent, ultrò provocant, nec aliquid inausum relinquunt. Sed fit, ut plerumque recedant confusi, & postea vix mutire, vel hiscere, audeant.

Stud. 2.) Placétne nobis differentiam inter *Fortem*, *Pusillanimem*, *&* *Temerarium*, specificè ostendere?

Prof.) Inter *Fortem*, *Ignavum*, *&* *Temerarium*, hoc interest. *Ille* vocationis suæ munia agit, *iste* deserit, *hic* inardescit alienis: *Ille* agit res sollicitè, *iste* socorditer, *hic* præcipitanter: *Ille* sedulò, *iste* remissè, *hic* perfunctoriè; *Ille* quietè, *iste* oscitanter, *hic* tumultuariè: *Ille* nihil cunctando, *iste* omnia procrastinando, *hic* desultoriè negotia pervagando: *Ille* denique nullibi non viget, *iste* nullibi non friget, *hic* nullibi non variat: jam restitans, jam resultans, intermissaque resumens.

Tu, si fueris (confisus DEO) ad honesta impiger, ad obstacula impavidus ac imperterritus; & ad tristia accidentia infractus, ubique perviceris.

ACTUS II. SCENA VI.

Humanitatis Professor.

Dilecti Auditores: Nemo nostrûm nascitur sibi uni, necessitas cohabitandi consociat omnes, trinâ lege; quâ quisque obligatur.

I. *Lædere neminem.*
II. *Tribuere suum cuique.*
III. *Prodesse insuper cui cui datur.*

Erit hoc, si quisque nostrûm operam dederit: Primò *Humanitati*; ut ne quem offendat. Secundò *Iustitiæ*, ut ne cui injuriosè faciat. Tandem *Benignitati*, ut beneficiis insuper afficiat quemcunque potest.

Offensiones

Offensiones evitabimus, si servemus erga invicem

I. *Modestiam.*
II. *Affabilitatem.*
III. *Candorem.*
IV. *Veracitatem.*
V. *Vrbanitatem.*
VI. *Concordiam.*
VII. *Mansuetudinem.*

I. *Modestum* vocamus, qui humilis est, non arrogans; verecundus non procax: comis, non morosus aut torvus: taciturnus tamen magis quàm loquax: & severus potius quam frivolus; nam garrulus Nugator ingratus est, qui facta infecta loqui non veretur: sicut & aniles ineptias blaterans Blatero; & arcana sibi concredita effutiens futilis loquutulejus; & qui aliis interloqui solet inopportunè. Quicunque igitur Modestiæ laudem affectas, ubi loqui non est necesse, tace: Silentii nulla pœnitudo. Magis a: cave, ne quem contemnas, neve cui adversere sine causa, aut convitieris, & inferas contumeliam, vel facessas molestiam, aut carpas cum præsumptione, vel diffames, traducas; seu cavillando præsentem, seu calumniando absentem (calumniæ recidunt in calumniatorem:) parcè lauda, parciùs vitupera.

Si quid inaudivisti quod abscondi debet; ne divulga, abstrude potiùs quàm obtrude: quod tibi certò non constat, ne affirma aut nega, nedum ut asseveres, aut inficieris: contrà, siquid displicescit rumore, aut alius quis persuadet, dissuadet, adhortatur vel dehortatur, ne repugna præfractè, aut contende obstinatè: nam æquè diffidentia, atque credulitas, est detrimentosa; omnisque audacia contradicendi exosa.

II. Jam si præter Modestiæ decus *Affabilis* quoque dici haberi vis, hæc observa. Conversari cum quolibet homo (nobili & ignobili) ne dedigneris. Et quemcunque adis, aut præteris, aut obvium habes, amanter saluta, salutantem comiter resaluta, discedentem à te aliquousque comitare. Si quis te compellat, vel aliquid

inter-

interrogat, responsa placidè: saltem annuendo, vel abnuendo. Ita omnibus esse poteris amicus, etiamsi non omnibus familiaris.

III. *Tertius* Humanitatis gradus *Candor* est, & animi *Sinceritas*, pulcherrima Virtus. Nempe, ut erga quemlibet, quicum tibi versandum est, rectum, planum & simplicem te exhibeas, citra vafritiem & versutiam: nihil mali facilè suspicando, nullius mali alium insimulando. Si quid amiculus deliquit, ne dissimula, sed apertè quod res est, & citra amarorem mone, corripe, corrige: assentationes, dolos & fucos, relinque hypocritis. Adulator simulat candorem palpo & offuciis potius amicus, re fraudulentus insidiator, versipellisque venator.

IV. Quartò, *Verax* ut habearis accura. Quod obtinebis nunquam mentiendo, nihil cuiquam affingendo, nihil verbotenus promittendo. Non facilè jurando: si autem jurasti, juramentum servando. *Mendax* enim (& qui dejerat, ac pejerat) habet hanc perjurii pœnam, ut tandem amplius non credatur, nec jurato, nec jeranti: eos verò qui mendacia comminiscuntur, detestamur.

V. *Urbanus* ut sis, vide ubique quid te deceat, & dedeceat: Compone te ad elegantiam, fuge rusticitatem: inter mœstos mœre, inter hilaros hilaresce, inter jocantes etiam exorna dicta & facta tua faceris leporibus, festivisque jocis. *Tetricus* est, qui nec ipse jocos liberales profert, nec aliorum jocationes ferre potest. Cavebis tamen esse protervè dicax, & lacessere alios scommatibus & *dicteriis*, & arridere ineptè omnibus, vel cachinnari inficetè motionum situ; sed subridendo & renidendo blandulè, conciliabere civilitatem. *Derisor* deridet alios stolidè, *Scurra* scurratur sordidè: *Sannio*, quem contemptim habet, ei despicientiam suî ostendit, exhibet distortis labris, vel exsertâ linguâ, aut digitis in ciconiam formatis, aut nudatione natium, aliisque sannarum generibus.

VI. *Sexto*,

VI. *Sextò*, ut in *Concordium* habearis numero, vive tranquillè cum Convictoribus, Contubernalibus, Concivibus, Conterraneis; successus fortunatos nemini æmulare, potius congratulare: simultates subortas inveterascere ne sinas, ut ne in odium & inimicitias transeant. Rixosorum est contendere, altercari, in jugi discordia vivere; querulorum quiritari, & semper de aliquo conqueri.

Mansuetus denique fueris, si nec sis irritabilis, nec inexorabilis: non effervescens in iram, sed eam cohibens: non retalians injurias, sed sufferens. Læsit te quis? utere conniventiâ, & pudefacies illum: si pœnitet fecisse, da veniam, ignosce & condona culpam. Si offendisti ipse, pudeat agnoscere offensam; offensum verò affari & deprecari, non simulatè, sed ex animo; ita tibi devinxeris omnes oppidò.

VII. At *Iracundus*, & sui impos, excandescens illicò, fremens, furens, minitans, maledicens, imprecans diras, comminantem recriminans, verberantem reverberans, quid proficit? perturbat res magis, & exasperat alios ad bestialem sævitiam, quæ vix reprimi possit, ut homicidia ostendunt: sed apage furias ejusmodi! Generosus animus compos est sui, tametsi indignatur indignè factis, & obloquitur malevolis, non tamen stomachatur: infensus est alicui, sed non infestus: mavult esse mitis quàm trux; benignus quàm dirus; pacare omnes, irritare neminem: atque ita concordare cum omnibus, discordare adversus neminem.

Ita exposui *Humanitatis* leges, unâ cum Vitiorum excessibus & defectibus quibus in eas peccatur. Quæ probè observate omnes, ut contra suavissimam hanc virtutem ne peccetis. *Nihil tam convenit Homini, quam esse Humanum.* Valete!

ACTUS

ACTUS II. SCENA VII.

Justitiæ Professor.

Sociatæ hominum Actiones potissimùm in comm tandis Rebus, & distribuendis inter Personas offic præmiis, pœnis, consistunt. Utrobique directrix JUSTITIA, commutativa & distributiva; tanq observatrix competentiæ (seu congruentiæ) inter R & rem, Personam & personam.

Vultis hoc specialiùs Vobis ostendi? Dabit lice audire! *Justus* non vendicat sibi quidquam, quod a lius est, nec usurpat insciente illo. Si quod habe pud se depositum, reddit fideliter, non abnegat, m minus abjurat: fraudare enim est æquè scelestum ac rari: Quod commodatò accepit, idem redhibet, aliud; & quidem, quoad fieri potest citra damn pro eo verò quod est mutuatitium, & usu absumi sol restituit quidem aliud, paris tamen æstimii.

Ergò & Tu, quisquis gloriosum Viri Justi affec titulum, similiter age. Si quis à te mutuatur, ei mut maximè si stipulanti spospondisti, & aliquis adstipul est: postula tamen chirographum, aut pignus, vel hyp thecam, aut aliam cautionem: quia opus est cautela mortalitatem, & lubricam hominum fidem. Cùm de tum exsolvitur, expunge debitoris nomen, tradéque li *apocham*, quâ testeris esse tibi solutum, & te accep solutionem: aut trade *acceptilationem*, quâ testifice tibi esse satisfactum, quocunque tandem inter vos co vento modo. Injurius est sibiipsi, qui se obruit alien ære, ut tandem bona sua Creditori cedere cogatur: aliis verò injuriosus est, qui (fœneratoris more) illici fœnora supra sortem exigit. Sed qui debitorem *anat cismis* (id est usura ex usura) pauperat, nequissimus u rarius est.

Breviter: Age justè, appete nihil alieni, sta firmiter tuis promissis & pactis (sive ultrò quidpiam condixisti, aut transegisti cum quopiam, sive exoratus, & quibuscunque conditionibus aut exceptionibus): neque da cuiquam ansam expostulandi tecum.

In dispensandis bonis serva itidem æqualitatem: collauda, commenda, promove, laudabiliter agentes; reprehende, objurga, floccipende illaudabiles: miseresce delinquentium inscienter, aut præter voluntatem, impuráque errores imperitiæ, nec exprobra rigidè, aut impropera. Sed suâ sponte facinorosis succense: eos verò qui alieno instinctu, vel impulsu peccant, non excusa omninò. Pro impetrando beneficio ne pigeat obnixe petere, aut etiam submissè supplicare: superbus enim mendicus nihil emendicat, & importunus flagitator odiosus est, nihil obtinet. At verò si petitum tuum justâ de causâ negatur, ne obtunde, ne admurmura, ne maledic.

Si adsint beneficii competitores, da digniori majus, indigniori minus. Ipse verò pro collatis in te abs quovis beneficiis gratitudinem declara: quod fit, benefactum agnoscendo, deprædicando, pensando, redhostiendo; aut saltem agendo gratias, si non liceat referre. Munera enim remunerari, & esse munem, sæpenumerò haud licet.

Quod si quis tibi aliquid largitur non rogatus, haud respue pertinaciter, ne videaris aspernari, tibique ingratitudo objectetur.

Sequimini has paucas Justitiæ leges omnes Vos *Virtutum cultores*, nihilque nisi quod fas & jura sinunt admittere studere!

ACTUS II. SCENA VIII.

Benignitatis Professor.

Et meum est de Virtutibus Vos docere aliquid, charissimi, quò plenior sit, & ad similitudinem Dei propiùs accedens, Integritas Vestra. Audite igitur me quoque, & quæ dicturus sum probè expendite.

Vir frugi non satis *Obesse* nemini, *Prodesse* quærit cui cui potest: gratuitorum nempe officiorum præstatione. Idque imitatione Dei, qui gratis dat omnia omnibu[s]. Quare tu, qui abundare Virtutibus vis, non deficere, [s]i quis consilio indiget, *consule*: si solatio, solare; *si subsidio, subveni*; si ope, *opitulare*; si patrocinio, *patrocinare*; nescienti aliquid, suggere, si tibi succurrit: eu[m] qui te opperitur, ne morator: & cuicunque gratifica[ri] potes ulla re, ne gravator: sic demereberis gratiam. Inofficiosi est velle rogari aut exspectare.

Dives es? Esto igitur erga amicos munificus, stren[uus] & donar[i]is: erga peregrinos item hospitalis; imperti tamen etiam de modico; si non largiter, at liberaliter. Erga miseros denique sis misericors: non irridendo infortunium cujusquam, sed commiserando: & sic non afflictionem afflictis addendo, sed adimendo. Si præterea fueris erga superiores obsequiosus, erga pares officiosus, erga inferiores lenis & placidus, parabis tibi amicitias veras: nec eris aliis contemtui, ut solent fastuosi, tumidi, parasiti: quin & osores ipsos tibi conciliabis. Deinque ipsum habebis tantò magis propitium, quantò magis Ille te Bonitatis suæ videbit esse instrumentum.

ACTUS

ACTUS II. SCENA IX.

Pietatis Professor.

Exhibitum vobis hucusque fuit, Quid Homo quisque *Sibiipsi* debeat, & *Proximo*: restat cognoscere quid Omnes debeamus *Illi qui super Omnes est*, & à cujus solius gratia nobis, rebúsque nostris benedictio; ab indignatione verò maledictio & interitus, venire possunt. Hunc O revereamur omnes unice! & deamemus summe! & invocemus perpetuò! & nunquam ac nusquam in in conspectu ejus peccemus! & nostra omnia Illi fidenter credamus! Næ Ille nos beabit pulchrè, & per lucis semitas deducet in æterna sua Regna. O infelices qui Deum potiùs deserunt, quàm suas consuetudines pravas! Verum de commercio Mentis nostræ cum Deo alibi erit dicendi locus: neque tamen sileri hîc potuit, ubi Virtutes ex objectis suis distinguendæ erant.

ACTUS II. SCENA X.

Perfectionis Professor.

Verum equidem est, *Perfectionem sub Cœlo non dari, Cœlo eam servari*: & nos hîc nonnisi errando discere, si tamen discimus, utique proficimus. Proficiamus igitur, euntes de Virtute in Virtutem, & contendentes nihilominus tamen ad perfectionem: comparando nobis habitum omnimodæ probitatis, & coaddendo Virtutum coronidem trinam, *Plenitudinem*, *Sinceritatem*, *&* *Constantiam*. Repeto: Virtutum studium coronandum est coronâ triplici: I. *Plena* undique cohærente *Virtutum Soliditate*. II. *Sincerâ* sine alieni mistura *Puritate*.

 III. Con-

III. *Constantissimáque* in finem usque in bono *Perseverantia.*

Plenitudo requirit, ut tu, quisquis es, nullam tibi abesse velis virtutem, quæ te honestare possit & integrare, ullo statu aut gradu ætatis vel conditionis tuæ: ut nimirum ornet te Adolescentem modestia, taciturnitas, auscultatio, agilitas, mundities; te Juvenem verecundia, castitas, impigritas, obsequentia, fidelitas; te Virum operositas & prudentia; te Senem gravitas, sapientia, mortis prospectatio & despectatio. Ita undique eris pulcher, formosa verè imago Dei.

Sed addas necesse est *Sinceritatem*: quæ à te hoc requiret, ut sis *quod videri vis*, sine fuco & larva. Ergò nihil age affectatè, simulatè, apparenter, dicis causâ: omnia sincerè, ex vero, & bonâ fide; ut etiam incustoditus incontaminatus sis, & inculpatus. In quod ut fiat & tu sis consummationi proximior, conscientiosus esto: quicquid vides fieri oportere (etiam minimum) cave unquam sciens volens prætermittas.

Constantia denique ultima tibi, fulgentissimáque Virtutum erit corona hoc à te deposcens, ut in tam excellenti proposito, Angelicam imitandi puritatem, immotus persistas, etiamsi labefactare te milles quis tentet. Tu sta! paratior mori, quàm spurcari, & amittere decus tuum.

Ego verò jam Collegium hoc, & morales hosce sermones atque actiones nostras claudens, hortor Vos Adolescentes, Videre, & videndo etiam atque etiam experdire, *Quàm penes vos sit, Felices esse!* si plenè ac sincerè virtutes colueritis, sique in sancto illo studio perseveretis. Inæstimabile bonum est, SUUM FIERI; irreparabile contra damnum, SUI AMITTERE GUBERNACULUM. *Regnum amisit, qui regere seipsum desiit.* Præfestina igitur, ô Adolescens, asserere te Deo & Tibi! ut sis in potestate tua, nec volvaris aut rapteris alieno arbitrio; utque tibi benè conscius in omnibus, permaneas illæsus & indemnis, equlresque continenter. *Animi*

Animi enim Tranquillitas Virtutis præmium est, & conscientia bona perpetuum convivium. Datisne Vos Deo, & Virtuti? Sic demùm futuri felices. Datisne?

Studiosi omnes.) Damus, damus damus, &c.

Prof.) Audiat Deus & impleat desideria Vestra!

[*Descendet, exibuntque Theatrô Omnes: exceptô Philosophô primô, cum Amphiethо suo.*]

ACTUS III.

HABENS SCENAM UNICAM.

Philosophus cum Amphiethо adolescente.

Phil.) Vidisti fili actiones nostras, audivisti sermones: dic jam quid hæc placent?

Amph. O mi pater, mi pater, quàm felix ego, qui hodie in te incidi! quàm fidus tu mihi dux, qui me huc introduxisti!

Phil.) Concepistine serium Virtutis amorem, Vitiorum odium?

Amph.) Ah serium, verè serium! Flammesco totus desiderio beatæ illius perfectionis, de quâ audivi: *ut Rex fiam Regni mei, Animæ meæ, omniúmque actionum mearum, per totam vitam.*

Phil.) Rectè hæc proponis, & fervidè, ut video. Sed annon metuis, ne tibi eveniat quod solet, juxta illud: *Principium fervet, medium tepet, ultima frigent.*

Amph.) Deum orabo, ut à me avertat frigus illud, & teporem, conservétque in me spiritum suom bonum, quo agitante calescam.

Phil.) Hoc prudenter, piè, sanctè. Sine afflatu enim Dei nemo Vir magnus existit unquam. Magnum dico illum, qui aliena seposuit omnia, nihil præter se & fontem Deum, respectans: Qui sibi Pacem facit, nihil

nihil timendo: facit Divitias, nihil concupiscendo: fa cit Honores, nulli rei te mancipando: facit Delicias, aliena onera suámque libertatem spectando. Verè mag nus, rex, triumphator.

Amph.) Deo meo gratias ago, agámque dum vivam, qui me hodie discere id posse fecit, quomodo Magnus, quomodo Rex, quomodo Triumphator, evadam. Et ecce, jam triumpho, jam exsulto in Deo.

Phil.) *Ne triumphum ante victoriam*, fili mi! Bellum tibi demum instat, & pugna multiplex, tota vitâ depug nanda; & tu jam Pæana canis? Bonum est te Virtutis suavitatem degustasse, & illius amore inebriari: bonum Vitii agnovisse turpitudinem, exitialémque noxam, un de tibi Odium ejus surgit. Sed an ideò jam hostes suc cubuisse, aut fugâ sic dilapsos ut non redeant, credis? Decipit te, & decipiet, opinio hæc, si eam corde fove. Redibunt sæpiùs hostes, varioque impetu, nisi cave. Quod igitur ego de viro magno, heroicâ Virtute p[...] dito, bellorúmque & victoriarum usu roborato, & trium phatore jam crebrò dixi: hoc tu tiro præproperè a[...] te trahis. Ah humilitate hîc, & timore, & vigilanti[a] opus, non præsumtione.

Amph.) Virtutum decurrere stadium sincerissim[â] mente propono: non defuturum mihi divinum auxiliu[m] spero.

Phil.) Spera. Non ideò ista monui, ut animum de spondeas: sed ut præmonerem, cautè omnia esse agen da, meliora speranda, pejora timenda. Verum enim e[st] quod ajunt, *Prudentem plus metuere quam sperare*: *Te merarium contra.* Nam qui omnia sperat, nihilque t[i] met, fit securus & negligens, opprimitúrque facilè. Tu verò sic jam adversus malorum exemplorum venena, qu[i] bus scatet Mundus, præmunitus, quid porrò ages?

Amph.) Fugiam otia, sectaborque labores honesto[s] *sedulò*: Olympum imitatus, qui gaudet semper esse i[n] motu. Tum verò me ab illicita Voluptatum, Opum Honorum, Scientiæque concupiscentia cohibens, *Tem* *perantiæ* totâ vitâ studebo. Et in tolerandis prosperis ad versísque æquanimiter, *Fortitudinem & Patientiam* ex ercebo. Et ad *Humanitatis*, *Justitiæ*, *Benignitatis* leges me componens, dabo operam ut *Neminem unquam sciens lædam*, aut contristem: & *suum cuique tribuam*: insupérque *Prodesse*, cui cui dabitur, quæram. Deum insuper intimâ *Pietate* colam. Nec obliviscar virtutum hoc studium coronare *Plenitudine*, *Sinceritate*, *Constan tiâque*, cum Deo.

Phil.) Rectè omnia observasti, & ordine bono ex pressisti. Quæro autem ex te, quâ potissimùm ratione Proximis tuis ut prosis laborabis?

Amp.) Omnibus quibus potero, & occasiones dabunt, modis. Imprimis autem communicando, & commen dando, Virtutis viam. *Non enim mihi sufficiet, Soli esse Bono*: alios efficere bonos exemplo & monitis annitar, auxiliante Deo. Rogo autem Pater, antequam à Te discessero, imperti mihi aliquid adhuc de l ce Tua: quid præsertim in peragenda reliqua peregrinatiuncula mea observandum mihi sit.

Phil.) Etiam novum poscis aliquid? Habe: Sequen tia observa.

Noli omnia {
experere, quæ vides.
credere, quæ audis.
dicere, quæ scis.
facere, quæ potes.
audere, quæ placent.

Non omnibus {
te fac notum, qui tibi obviant.
notis te fac familiarem.
familiaribus committe omnia.

Præterea, Res {
amissas obliviscere.
præteritas dimitte,

Actum nunquam age, sed agendum:

Et eris sapiens.

Amph.) Pro hoc tam liberali viatico Tibi, Pater mihi æternâ memor â colende, summas ago gratias. Tuus ero dum vivam, sanctæ tuæ informationis & disciplinæ semper memor. En dextra fidesque! [*Offeret dextram*] Vale.

Phil. dextram ejus tenens.) Non mihi sic dimittendus, sed cœnulâ philosophicâ excipiendus es. Diverte ad me, mecum aliquandiu maneto, melioribus fortè adhuc imbuendus: ut tanto magis in te roborescat Virtus tua.

Amph.) Tam liberalis es in me? Deus Tibi benefaciat. Eja sequor.

[*Ingredientur*]

EPILOGUS.

Quotquot adestis, cujuscunque ordinis & dignitatis, Viri honoratissimi! Totus Scholæ nostræ grex per me Vobis gratias agit, quòd hodiernis nostris Exercitiis interesse volueritis. Sed & orat per me tria hæc insuper. *Primum*, ut attendere nobis in posterum velitis (& quidem seriò atque constanter) Num nos deinceps ita nos gesturi simus, quomodo Pietatis ac honestatis requirunt leges: nosque hodie & informati sumus, & compromisimus. *Alterum* est quod petimus, ut eadem Virtutum documenta, & leges, non minus Vos atque Nos constringere certi, duces Vos nobis dare, & tanquam majores minoribus exemplo præire, ne didignemini. Facilius siquidem Juvenes Virtutis iter inveniunt & tenent, si præire sibi prudentiâ, sedulitate, continentiâ, humanitate, justitiâ, omnique morum decentiâ, videant Viros

ros senes. *Tandem* orant, ut nobis utrinque revocemus in memoriam illam Mosis ad populum vocem: *Posui hodie in conspectu Tuo bonum & malum, Vitam & mortem! Elige vitam ut vivas.* DEUS nos juvet, ut hæc talia non parietibus, aut tectis, vel aëri, dicta velimus, sed Cordi nostro! *Mementote, & Valete!*

[*Monendi sunt Censores, in hoc Moralium Theatro non pari amœnitate peragi omnia, & cur ita sit factum. Quædam nimirum exemplis vivis satis repræsentata sunt (ut* Mundanum sodalitium, *Actu* I. *Scena* II. & III. Ignavus, *Actu* II. *Scena* III. Intemperantes, *Scena* IV.) *alia nuda tantum recitatione proponi, ab Actu* II. *Scena* V. *ad finem ferè. Quod non studio ita esse factum, sed festinatione (cum abiturienti ex Hungaria mihi emblematibus excogitandis tempus non sufficeret) fatendum est. Si quem ergo Præceptorum magis oblectare discipulos delectabit, personas aliquas (ad Vitiorum reliquorum absurditates, Virtutúmque pulchritudinem, penetrantius ob oculos ponenda) fingere licebit. Nos hîc etiam (ad infirmam, & ludicris adhuc detentam ætatem condescendi) exemplô præeuntes, nullum cujusquam industriæ sufflamen ponere voluimus: potius ad imitandum si quid hîc inest boni excitasse optamus. Quod idem de præcedentibus & sequentibus intellectum volo Actibus, supplendi, demendi, mutandi (tantummodò in melius) plenam cuique relinquendo libertatem.*]

JANUÆ

JANUÆ

LINGUARUM

PRAXEOS COMICÆ

PARS VII.

Res in Regimine Familiæ & Urbis occurrentes repræsentans.

SIRACH 17. v. 12.

Dixit hominibus Deus, Cavete ad omni iniquitate! Et commendavit unicuique Proximum suum.

PERSONÆ.

1 Prologus.
2 Neocles Juvenis.
3 Eubulus.
4 Philogamus Juvenis.
5 Avunculus ejus.
6 Neogamus
7 Patruus ejus.
8 Malus Pater familias.
9 }
10 } duo filii ejus.
11 Caupo.
12 Herus cum famulis quatuor, Puero, Janitore, Mediastino, Rationario.
17 Quinque Patresfamilias. Migrans, Matrimonium iterans, Repudians, Exhæredans, Adoptans.
22 Amandus adoptatus.
23 Egenius Pater ejus.
24 Publius Consul.
25 Urbanus.
26 Felicius.
27 Solon Philosophus.
28 Prudentius.
29 Anchinous (Ingeniarius.)
30 Nitellus (Ædilis)
31 Hydaleus (Aquilex)
32 Decem Senatores, mutæ personæ.
43 Notarius.
44 Dicastus (Prætor.)
45 Assessores quatuor.
49 Advocatus.
50 Curio Fabrorum.
51 Mercator.
52 Tabernarius.
53 Propola.
54 Auctionarius.
55 Medicus.
56 Pharmacopola.
57 Chymicus.
58 Chirurgus.
59 Rusticus.
60 Mercenarius.
61 Tribunus plebis.
62 Baucus.
63 Comœdus.
64 Puellus.
65 Sybarita
66 Libitinarius.
67 Amanuensis.
68 Epilogus.

PRO-

PROLOGUS.

Magni Patroni & Fautores,

REvocare nobis in memoriam solent Præceptores nostri festivum Philippi Melánchtonis, Literarum per Germaniam Reparatoris, apophthegma: qui Scholas triviales ingredi solitus, pubem literariam aperto capite ita salutabat; [*Hic se à Spectatoribus avertet ad cœtum Sholasticum.*] *Salvete Domini Baccalaurei, Magistri Doctores, Syndici, Consules, Senatores, Secretarii, Cancellarii Reverendique Pastores, Superattendentes, Episcopi!* [*Hic se rursum obvertet Theatro.*] Quúmque adstantium aliqui risu hoc exciperent, respondit; *Non jocor, serius mihi sermo est. Talibus enim Viris, post decessum nostrum opus habebit Respublica, Ecclesia, Scholæ: quos unde nisi ex hac Literaria turba exspectabimus?* Quod sapientissimi Viri judicium nobis quoque, qui Vestro hoc in Lyceo Literis & bonæ Menti navamus operam, stimulo est, ut qualescunque videamur nunc, olim tamen *Regum aut Principium Consiliarii, Secretarii, Cancellarii, Legati, Belli duces, Comites aut vice-Comites, Judices: Ecclesiarum item Præsides & Patroni, Scholarumve Rectores, Magistri, Doctores*, audire queamus.

At quasi per quomodo sapienter in hac Schola institutis Exercitiis disponamur, & intellexistis jam nonnulla, & intelligetis porrò plura. Hodie Vobis ostendemus, *quomodo ad ea, quæ in Vita Oeconomica & Politica geruntur, intelligendum rectè, & agendum pulchrè, præparemur.* Quod dum è medio nostri quidam Vestro in conspectu ad vivum repræsentabunt, Vos spectatores togam & animos placidè componite.

ACTUS

ACTUS I.

Res Oeconomicas adumbrans.

SCENA I.

Neoclès Juvenis prodit, de Vitæ statu secum ipse deliberans.

Puer fui, Scholam frequentavi, Literas ad frugalem usum didici: inde me peregrinationi dedi, varios hominum Mores lustraturus & Urbes, Sequutus etiam non nihil militiam, vitámque degustavi Aulicam. Ubique aliquid inveni boni & mali! quælibet res aliquid habet suavitatis, aliquid amaritudinis. Atque ita fortè per totam erit vitam, quocunque nos fors aut sors deferet, ubique erit quod oblectet & quod molestet. Verumenimverò ego, re undique benè pensitatâ, video mihi non semper vagam esse agendam vitam: certum aliquem vitæ statum eligam necesse est, in quo Deo & humanæ societati serviam. Didici namque in Scholis, & observavi jam ipsâ praxi, *Hominem esse animal sociabile*, à Creatore ita factum, ut solitaria vita tristitiam habeat & tædia. Unde est, ut jam inde à Rerum exordio homines sese pro adjutoriis mutuis, in *Familias, Respublicas, Regna*, consociare gavisi sint: ad communia commoda unanimiter procurandum. Ego autem quid occipiam? Cuinam istarum societatum me aggregabo? In Regni aut Reipublicæ membrum coalescere quomodo tentabo? Nescio. Gradatim tamen fortassis eundum erit: ut à Familia gubernanda incipiam, domesticumque mihi Regnum super Uxorem, Liberos, Famulos, Inquilinos, primùm constituam. Nempe didici Consociationem domesticam esse trinam, *Conjugalem, Parentalem, Herilem,* ritè

ritè coalitam in familiam unam: quam regit Paterfamiliâs cum Matrefamiliâs; quibus subsunt Filiifamiliâs cum Filiabusfamiliâs, universoque Famulitio. At enim, qui Equos alere vult, Stabulum priùs paret necesse, ita mihi antequam paravero Familiam, domicilio fore opus video. Quæ res & impensas requiret, & consilium bonum, ut impensæ ne fiant frustra. Et quia mihi non desunt nummis benè instructi loculi, circumspiciendus est aliquis, qui me consilio juvet. Ecce autem peropportunè mihi obvium Eubúlum, Oeconomicâ prudentiâ celebrem! Hunc alloquar, ab hoc consilium exquiram.

ACTUS I. SCENA II.

Neocles Juvenis cum Eubulo Viro prudenti.

Neocles.) Salute plurimâ te impertior, Vir mihi honoratissime Eubule.

Eubul.) Eandem impertio tibi Neocles. Unde tam lætus?

Neocl.) Meditatum prodieram in campum: interque redeundum optabam mihi dari aliquem, à quo in proposito meo instrui possem consilio bono.

Eubul.) Quid opus? Ego te ingeniosum esse, doctrinâque non malè excultum scio. Alieno consilio quid tibi opus?

Neocl.) Equidem nos Juvenes aliquando supra senes sapere nobis videmur: sapientia tamen nostra revera cruda est, nisi senili aliquâ percoquatur prudentiâ. Id quod ego in hac juvenili ætate mea jam aliquoties expertus, proposui non facilè mihi fidere, aliena nunquam aspernari consilia.

Eub.) Propositum hoc, de propriæ prudentiæ non facilè fidendo, magna prudentiæ pars est. Vide tamen, ne te nimis permittas aliis: regimen tui penes te sit. Verùm dic, quâ in re consilio velis uti? *Neocl.)*

Neocl.) Vitam Oeconomicam inchoare decrevi.

Eub.) Jámne tandem? post exantlatos tot peregrinationum labores? Grátulor: úrque quod agis prospere agas, opto!

Neocl.) Gratiam habeo: atque ut pro amicitia illa, quæ tibi cum Patre intercesserat meo, me consilio ne deseras, oro.

Eub.) Quid igitur vis?

Neocl.) Paternas ædes mihi esse amplas, sed ruinosas, non ignoras. Demoliri ergò à fundamentis omnia ista vetera, & excitare à fundamentis omnia nova, constitui. Sed cum ipse nec architectus sim, nec Oecŏnomus, præmonstrari mihi velim, quomodo non magnâ ædificiorum mole magna mihi ad habitandum parare queam commoda. Hoc ut me doceas oro: tu, cui domi suæ nihil commoditatum deesse partim scio, partim audio.

Eub.) Haud desipis, qui Oeconomicæ Vitæ rationem inde auspicaris, ut tibi & tuis bonum pares nidum: Aves enim cœlestes, sapientissimâ naturâ doctrice, præeunt exemplo. Attende igitur: docebo te id, & summatim & particularim. Summa est: ut pro numero possessionum cùm familiæ tùm Oeconomicæ supellectilis, tibi pares copiam: ad hujus autem & illius multitudinem aut paucitatem proportionatè tibi exstruas ædificia sic, ut nullus necessarius locus desit, nullus citra necessitatem extruatur. Particulariter hæc observa. Vide ut Domum tibi pares habitationi *commodam, tutam, ornatam. Commodam* facient Conclavia justæ amplitudinis, benè distincta, pro omnigeno usu, ut jam dixi: *Tutam*, Januæ benè obseratæ, & Fenestræ benè cancellatæ, vel clathratæ: *Ornatam* denique parietes benè fenestrari, albari, picturari.

Neocl.) Dic de Conclavibus in specie, qualia requiruntur?

Eub.) Primarium erit pro cohabitatione & convictu familiæ, *Hypocaustum*, (*seu Hibernaculum*) Fornace instructum vel Camino. Dehinc pro penore asservando, *Cella*

Cella penuaria: & pro cibis parandis, *Culina*: & pro excipiendis convivio hospitibus, *Cœnaculum*, mensariâ supellectile apparatum: & pro nocturna quiete *Dormitoria* seu Cubicula, (*& hæc quidem distincta pro Liberis, pro servis, pro servabus, pro hospitibus*) Tandem pro aliis rebus rebus reconditoria, *Cellæ, Cameræ, Armaria, Arcæ &c.* Pro transferendis denique rebus *Sportæ*, *Cophini*, & similia. *Cubiculum* verò habeat necesse est, *Spondas* ligneas, & *lectisternia* plumea: & pro levanda noctu vesica *Matulas*, proque alvo exoneranda adstructos secessus, seu *Latrinas*. (*Delicati etiam sibi pro meridiana reclinatione grabatos ponunt.*) Cætera usus dabit.

Neocl.) Nihilne præterea monebis?

Eubul.) Non video quid adeò sit necessarium, nisi fortè ut de bona totius Contubernii ordinatione dicam aliquid. Quæ in accurata rerum & officiorum distributione sita est: nempe ut quæque res in domo habeat suum locum, & quivis locus suam rem; quo ex ipso mox adspectu pateat, quid adsit vel absit. Similiter quisque domesticus habeat suam functionem, & quæque functio suum agentem: ut ne respectando alius alium, omnes agant incuriosè. Vinculum denique omnis boni ordinis erit, ut tu ipse, tanquam bonus Oeconomus, omnium agas inspectorem, quotidiéque lustres omnia tua. *Domini oculus saginat Equum*, ut habet proverbium.

Neoc.) Memor ero.

ACTUS I. SCENA III.

Philogamus (*Nupturiens*) *Juvenis, cum Avunculo suo.*

Phil.) Dilecte Avuncule, quem inde à parentum obitu Patris colui loco, tuumque in me paternum vicissim

expertus sum amorem: Venio nunc ad Te consilii causâ, quod te mihi non negaturum spero.

Avunc.) Fidenter in sinum depone meum, quicquid animo versas: fidele tibi non defore consilium meum, reipsâ senties.

Philog.) Vides mihi ætatem esse ex legum *præscripto* justam, eoque paternam capessendi hæreditatem adesse tempus: consilium venio exquisiturus, annon mihi de matrimonio ineundo suscipiendæ jam sint cogitationes?

Avunc.) Si ad rem familiarem animum adjicis: Familiæ utique basis est Conjugium, ad generis humani propagationem divinitùs sanctum. Inde enim veniunt legitimi Liberi, & propter liberos Famulatus, cum reliquo Oeconomico apparatu.

Phil.) Quæso te Domine Avuncule, informare me ne pigeat, quid circa contrahendum matrimonium observari necesse sit. Ego enim rerum istarum hactenùs incuriosus, nihil quomodo ista suscipi, vel agi, soleant, scio. Narra igitur mihi ritus in hoc negotio observari solitos, ut inde mihi aliquam formare queam ideam.

Avun.) Narrabo, quando ita vis, ordine. Matrimonio junguntur mas & fæmina: nec refert, utrum ille sit Juvenis aut Viduus, illa Virgo aut vidua, dummodò ambo sint cœlibes ac nubiles, nec prænimis dispariles ætate, aut se nimis tangentes Consanguinitate, ne nuptiæ fiant incestuosæ. Masculus dispicet sibi de fæmella, ad nubendum habili (*nimium juvenculæ, nimiùmque exoletæ, & anus, sunt illocabiles*;) quæ honestè nata sit & pudicè educata, famâque illibatâ. Utrum insigniter dotata, aut elegans, non adeò curandum: quia dos & forma sunt bona transitoria, & excitant plerumque rivales, quorum alterum ferre repulsam necesse est.

Philog.) Felix cui formosa etiam, & benè dotata contingit uxor, nullo obstante rivali.

Avunc.) Si ita vis, ut felix fias Sponsus, Septem cir-

cumspecta

cumspecta Sponsæ requisita, â septem P. inchoata; nempe ut sit *Pia, Prosapiæ honestæ, Pudica, Patiens laborum, Par ætate, Pulchra, Pecuniosa.*

Philog.) Quàm pulchrè hoc! repete quæso.

Avunc.) Ut sit pia, prosapiæ honestæ, pudica, patiens laborum, par ætate, pulchra, pecuniosa.

Philog.) Cur formam & pecuniam in ultimum rejicis?

Avunc.) Quia ultimo respectanda sunt: utpote quæ utut alliciunt, periculi tamen aliquid habent, atque ut plurimum adferunt. Pecuniosa siquidem uxor imperiosa est, regnare vult viro, quem ditavit: formosa verò etiam nupta insidias patitur, juxta Poetam dicentem, *Lis est cum forma firma pudicitiæ.*

Phil.) Quid verò Sponsa in sponso respectare debet?

Avunc.) Tria S. potissimum; nempe ut sit *Sapiens, & Solers (res suas benè gerens.) Sobrius* denique & temperans.

Phil.) Sit ita: perge reliqua.

Avunc.) Postquam Juvenis adamârit aliquam, quamdiu hanc procat, vocatur Procus, (*sive procat per se, sive per conciliatricem*:) atque si uterque nupturientium *patrimus* est, aut *matrimus*, nihil tentant insciis parentibus: si hi orbi, consulunt Curatores. Cùm Amasius obtinet, ut sibi Amasia despondeatur, celebrantur Sponsalia, confirmatúrque desponsatio sponsalitiis arrhis; alicubi etiam proclamantur desponsari publicè è suggestu, ne Connubia fiant clandestina. Tùm dies dicitur Nuptiis, quâ (*nisi forte repudium intervenisset*) copulantur à Parocho, ad amicabilem & indissolubilem cohabitationem; atque sic fiunt Conjuges juratâ pactione: quam solennitatem cohonestant utriusque partis necessarii: & Paranymphi, comitantes Sponsum; Pronubæque concinnantes Sponsam. A nuptiis Sponsa ducitur in ædes Sponsi, fiuntque repotia; & tum hic recipit nomen Mariti; illa Maritæ: eos verò

qui sibi elocarunt natam & gnatum incipiunt vocare, Socerum & Socrum; ipsi ab eis appellandi Gener & Nurus. Qui vero *élocant* Nepotem vel Neptim, fiunt Prosocer & Prosocrus; qui duxit, Progener; quæ nupsit, Pronurus: sed Mariti frater, est Levir; ejusdem soror, Glos fratris uxor, Fratria; sororis maritus, Sororius: cæteri conjugatorum cognati fiunt inter se Affines.

Phil.) Maritorum verò quæ sunt erga invicem officia?

Avunc. Commune Conjugum officium est, præstare sibi mutuò amorem & fidelitatem, ut neuter alteri sit invisus, & infidus. Mariti seorsim est sustentare & protegere uxorem; hujus rursum accommodare se consorti, eumque venerari. Habes, fili, totum nubendi processum: vide jam quid ex re tua sit.

Phil.) Cogitabo de his: & ex consilio Poëtæ, dicentis; *Elige cui dicas; Tu mihi sola places*, talem mihi eligere Sponsam quæram, quæ sit Virtutum exemplar, verum vitæ meæ solamen.

Avunc.) Ita dilecte fili eo collima. Uxorem invenire facilè est: bonam invenire, non æquè. Hoc soli illi contingit, cui DEUS propitius est. Dum ergò hoc uxoriæ rei negotium mente versas, indesinenter Deum ora ut prosperet, ipséque Tibi de adjutorio Vitæ prospiciat, qui meliùs omnia novit, quàm nos in mente concipere possumus.

Phil.) Faciam, tibique mi Domine Avuncule pro bonis hisce monitis gratias ago. Vale.

Avunc.) Vale & Tu! résque tuas prudenter cum Deo age.

ACTUS

ACTUS I. SCENA IV.

Neogamus (nuper maritus) cum *Patruo* suo: intervenientéque postea *pessimo Patrefamiliâs, prodigo, cum liberis esurientibus. Caupo debita exigens.*

Neog. Suavissime Patrue, auxi me nuper, ut nosti, rei familiaris adjutorio, uxore: nunc, nescio spes dicam an metus nobis est, auctum iri familiam, novâ prole.

Patr.) Itáne? Laudate Deum, qui conjugatis benedicere solet sobole, masculâ vel fœmineâ: cujus intuitu è Conjugibus fiunt parentes, Pater & Mater.

Neog.) Informa me super his, si placet, ut ego uxorem possim meam.

Patr.) Illi quidem informandæ non deerunt Matronæ: Tu tamen quia domûs Tuæ inspecto rem agere debes, Educationisque liberorum partes primæ erunt tuæ, bonum est non ignorare te, quid parentalis requirat cura. Redigam igitur omnia in summam.

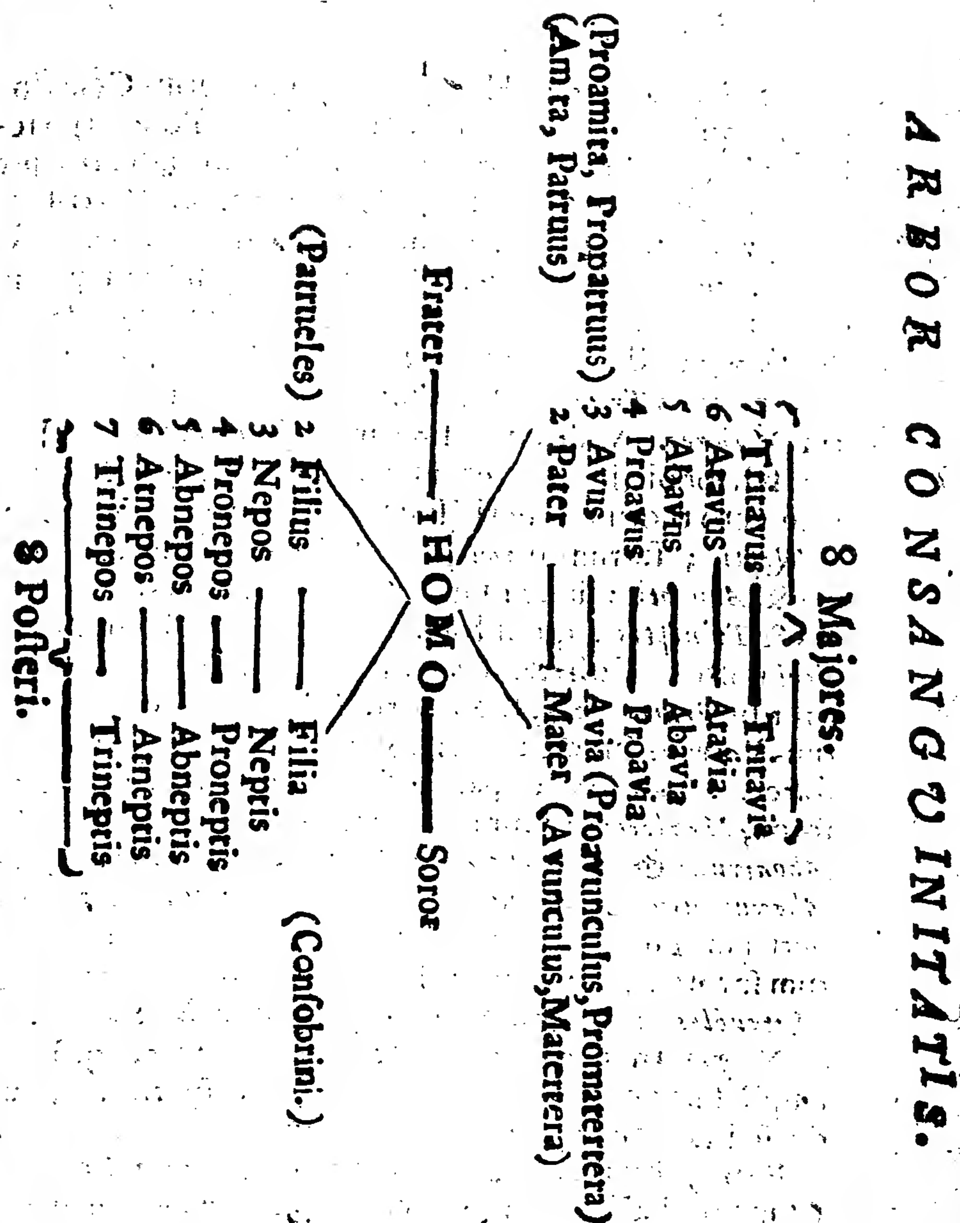
Quum gravidæ adest pariendi tempus, Deúsque avertit abortionis casum, enititur filiolum seu filiolam: (*quandoque gemellos, raro tergeminos*) & postquam peperit, fit Puérpera, latitans domi tempore puerperii, totis sex septimanis à partu. Obstetrix excipit infantulum tepidulo balneolô, lætanterque (*si videt esse corpusculô salubri, & absqve nævo*) reponit in Cunas, involutum fasciis & religatum; vagientem autem délinit Cunarum prorsum rursum agitatione, & consopit. Alma Genitrix (*aut etiam conducta Nutrix*) fovet suum alumnum reclivem in sinu, amplexatur, osculatur, suaviatur, præbénsque ubera esurienti, lactat (*pusio ipse lactet*:) paulò tamen pòst satiat pappâ: præmansove cibò. Geraria abstergit sordidatum mollitulis linteolis, & involvit plumeis

 lectulis,

lectulis, ne algeat: sæpiusculè etiam impositum ulnis circumgestat, ut adsuescat sessitationi. A lactatione pervenitur ad ablactationem, & à cunabulis ad serperastra ut condiscat ibi manducare cibos solidiores; hic incedere firmiter, bimulus circiter: quanquam generosioris naturæ quidam sub exitum jam primi anni lallare & cursitare incipiunt. Reliquum infantilis ætatis exigitur lusitando, pupis, crepitaculis, cæterisque crepundiis: sed petulanter evagantem, aut flentem, solent territare *Manducô*, ficto terriculamento.

Neog.) Prognatorum ex eadem stirpe quinam sunt gradus & denominationes?

Patr.) Ex eodem utroque parente nati, vocantur germani, fratres & sorores: ex eodem patre duntaxat, semigermani; ex eadem matre tantùm, uterni: cæteri venientes ab eâdem progenie, Consanguinei, è paternâ stirpe, Agnati; è maternâ, Cognati. Vitricus & Noverca habent privignos & privignas. [*Tum dicet*] Reliqua Tibi meliùs ostendero in hâc Tabulâ, quam *Arborem Consanguinitatis* vocant. *En*!

[*Tum in medium ejus circulum intendens digitum, dicet.*]

Ecce scriptum hîc, HOMO! nempe cujus Genealogiam inquirimus, ut in præsenti Tuam. Pone ergò teipsum hoc loco: videamusque gradus ascendentes per lineam rectam. Ecce, hîc est *Pater* tuus, & *Mater* tua! Pater verò tui parentis, utriu libet, est tuus *Avus*. ecce! mater ejusdem, tua *Avia*: porrò, horum parentes, tuus *Proavus* & *Proavia*; istorum, tuus *Abavus* & *Abavia*; illorum, tuus *Atavus* & *Atavia*, rursúsque horum, tuus *Tritavus* & *Tritavia*; qui suprà sunt, vocantur *Majores*. Videamus lineam descendentem rectam. Tu si habebis liberos, erunt *Filii* & *Filiæ*, ecce! Liberorum verò tuorum Liberi (si eos dabit Deus) erunt *Nepos* & *Neptis*; istorum, *Pronepos* & *Proneptis*; illorum *Abnepos* & *Abneptis*; inde sunt, *Atnepos* & *Atneptis*; *Trinepos* & *Trineptis*; qui infra hos erunt, appellabuntur *Posteri* nostri. Collaterales videamus lineas! Ecce ad latus tibi *Frater* tuus, & *Soror* tua! Patris verò frater, est tuus *Patruus* (ut me tibi esse vides, & ita salutas) Matris frater, *Avunculus*; patris soror, tua *Amita*; Matris soror, *Matertera*: supra hos sunt *Propatruus* & *Proamita*, *Abpatruus* & *Abamita*; *Proavunculus* & *Promatertera*, *Abavunculus* & *Abmatertera*. Duorum verò fratrum liberi (ut Tui, & Fratris tui) erunt sibi *Patrueles*; duarum sororum, *Consobrini*; Fratris ac sororis, *Amitini* & *Matrueles*; sed horum omnium indistinctè, *Sobrini*.

Neog.) In quàm multos & densos ramos, quàmque amplè sursum & deorsum, & ad latera, sparsos, diffundit se ista Consanguineitatis Arbor!

Patr.) Ex uno sanguine fecit Deus totam humanam Gentem, habitantem in facie terræ. Omnes itaque reverâ sumus consanguinei: sed gradus Consanguineitatis non numeramus nisi propinquiores istos aliquot. Imò plebis vulgus vix ultra Patrem & Avum ascendunt.

Neog.)

Neog.) Promisisti, ni fallor, de parentum erga liberos officiis aliquid me docere: transeamus eò.

Patr.) Transeamus. Parentum Officium primarium est, *Attendere Educationi*: hoc est, adsuefacere prolem ad Operositatem, Moralitatem, Pietatem: retrahere verò ab ignavia, morositate (*ne consuescant incedere incomti, impexi, illoti, squalidi,*) impietate: sed quædam materculæ solent nimis blandiri, & indulgere filiis, præsertim unigenitis; quâ corruptelâ illi fiunt immorigeri, tandemque degeneres.

Neog.) Hoc ego, si me & liberos vivere sinet Deus, non permittam.

Patr.) Sapies. Diligi possunt Liberi, & debent: sed ita, ne illi hoc sentiant, metuant potiùs. Quàm noxia enim sit nimia liberorum dilectio, dissolutam secum trahens indulgentiam, ostendere velut in speculo Homini voluit Creator, in turpissima bestia, *Simia*, quæ catulos suos cùm hominibus ostentandi, tùm amplexibus comprimendi, adeo nescit modum, ut quandoque arctissimo complexu animam illis elidat, & sic stolido suo amore perimat. Prorsus idem faciunt, qui nimia indulgentiâ filios animâ & corpore perdunt. Quod ut præcaveatur, Ingenui liberi ita sunt Verbis & exemplis, disciplinaque metu formandi, ut obsequentes fiant suis Genitoribus, ad nutum; fugiant impatientiam & murmura, multoque magis contumaciam & pervicaciam, ne illis moveant iram, aut sint dehonestamento. Attende aliud insuper Parentum officium, *Colligere Liberis hæreditatem*: cujus participes sunt posthumi etiam (hoc est *post parentale funus nati*) sed spurios & nothos exhæredes jura volunt.

[*Hac colloquente prodibit in Theatrum Paterfamiliâs rei suæ decoctor, totus pannosus & semipotus, titubans: quem duo seminudi pueri insequendo clamabunt.*]

Puer.) Pater, panem: frustulum panis da, ò Pater.

Prodigus, respectans & restitans.) Non habeo: ite ad Matrem.

Pueri.)

Pueri.) Mater non habet.

Prod.) Nec ego.

Pueri.) Da vel unum grossum, ut matercula panem emat.

Prod.) Grossum? Ne obulus quidem mihi est.

Pueri, prehensa ejus veste.) Patercule, miserere nostri: medére fami.

Prod. eos à se trudens.) Ite ad matrem, illa provideat.

[*Tum se non continens Neogamus, dicet.*] Tuine sunt hi Liberi?

Prod.) Sunt.

Neog.) Cur ergò illis victum & amictum non prospicis?

Prod.) Egestas non sinit.

Neog.) Et quis Tibi egestatem attulit? Gula tua, ut video, profligatissime homo. Hocne est liberis colligere hæreditatem? ut patre etiam orbati patrimonio gaudere queant, & non probrosa mendicabula, aut fures & latrones, vel aliâs desperati, fiant. Tu verò illorum patrimonium, quod labore manuum tuarum, & frugalitate, crescere debuit, ipse dilapidas, & tuum in ventrem mergis, injustissime homo.

Prod.) Cur me injustum appellas? an tibi furatus sum aliquid?

Neog.) Uxori & liberis furaris quotidie: illos deprædaris.

Prod.) Egone illis comparcendo genium defraudabo meum? Illorum causâ sitim feram? si vivere volent, laborent sicut ego.

Neog.) Apparet, quàm sis laboriosus, pannucia hæc ostendunt [*vellicabit laceras ejus vestes.*]

Prod. eum à se retrudens.) Quid tibi mecum negorii est? Age tu res tuas, me fac missum.

Neog.) Ah Magistratus, Magistratus hîc invigilare debebat meliùs, levissimosque id genus lurcones si non suppliciis, at carceribus coërcere.

Prod.

Prod. Sannas ille exhibens.) Bombax!

Patr.) Perditissime homo, itáne apud te nec tuorum preces & lacrymæ, nec bonorum virorum monita, quidquam proficiunt? Ecce, Magistratum adeo, impetraturus, ut mox ad carceres rapiaris.

[*Hîc ille conceptô metu fugiet: sed incidet in Cauponem, qui prehensum tenebit & alloquetur.*]

Caupo.) Jamne te sum nactus, pessime debitor? Solve quod in Cauponam debes.

Prodigus caput scalpens.) Nondum nummos habeo.

Caupo.) Ecquando habebis?

Prod.) Dum vendidero Domum.

Caupo.) Quis emet tàm laceram? Atque si emet, cui priùs solves? Audio enim te undique obæratum esse, animam debere. Veni ad Judicem.

Prod.) Dimitte me quæso: laborabo jam, pane & aquâ contentus, donec & tibi & aliis satisfecero.

Caupo illum dimittens.) Eja, utar adhuc patientiâ, sed cave si aliter faxis.

[*Exibuntque theatrô*]

Patr.) Interturbavit nos iste infelix patrimonii gurges & Vorágo: aptè tamen ad rem. Habuisti enim exemplum prodigalitate suâ se & rem suam, suosque, perdentis, pessimi Patris familiâs: ut sit quod caveas magis. Redeamus verò in viam sermonis nostri de parentum officiis. Si præmaturè sibi demoriendum vident, relicturi post se superstites orphanos minorennes, áddecet constitui testamento orbitatis præsidium, Tutores: qui debent vindicare ab injuriosis perinde ac suos, dunque tutela est deponenda, reddere rationem pupill s, juxta Inventaria, nihil esse abalienatum. Quùm verò majorennes hercìscunt bona ipsi inter se, tributio competit maximo natu, prælectio minimo natu, & sic consequenter: sed alicubi primogenitus fit hæres ex asse: alibi legatarii etiam litigant, legato non contenti; potissimùm si quis intestatò decedat. Ita

Ita tibi primaria quæque, in parentali societate obvenientia, enarravi. Tu his ad profectum tuum utere: ut si te Deus, & Dei ope dilecta conjux, pulchrâ prole Parentem fecerit, boni Patris personam scitè agas.

Neog.) Gratias tibi summas & habeo, & ago, & reddam quâ potero, mi Domine Patrue.

ACTUS I. SCENA V.

Herus cum puero & famulis tribus. Prodibit tamen primò solus, togatus, cum scipione in manu: obambulansque ita secum loquetur.

Herus.) Non est exiguum quid, licet imperitis leve videatur, Patremfamiliâs agere. Habere scilicet sua sub cura, & custodia, Uxorem, Liberos, Famulitium, Inquilinos, cum tota rei domesticæ supellectile, omnique negotiorum circa Vineas, hortos, agros, horrea, &c. mole. Adam primus pater cum sola sua Eva vixit concorditer: auctâ vero illi per sobolem familiâ, nonnisi suos circa se habuit. Nos nunc extraneos quoque admittere, & servitiis conducere cogimur. Famulos & famulas: respectu quorum parentes fiunt *Herus* & *Hera*. Quæ nova societas nova rursum pacta, officia, leges, curam & attentionem, requirit: dum hi sæpè infideles sunt, aut saltem negligentes, quemadmodum experimur quotidie. Mihi cum meis denuò expostulandum est. Heus puer, ubi es?

Puer.) Adsum Domine, quid placet?

Herus.) Voca Famulos, omnes tres, huc ad me veniant. Adhuc stas? Vola!

Puer.) Volo.

[Pri-

[*Proripietque se tanquam volaturus, & mox cum illis redibit: quos Herus, interim in sella considens, sic alloquitur.*]

Herus.) Incidit quiddam, cur Vos accersitos volui, ad redintegrationem ordinis boni in Domo: confusionem enim ferre nequeo. Ordiar tamen altiùs, ut Vos officii Vestri admoneam acriùs. Olim *Servi* dicebantur illi, qui in bello capti erant ab hostibus: & cùm occîdi potuissent, servati tamen fuerunt ad servitia. Quibus & *Mancipiorum* erat nomen: quia *manu capti*. In hos vitæ & necis potestas fuit, si deprehensi fuerunt infideles, aut negligentes. Servorum autem nati, dicebantur *Vernæ*, melioris paulò conditionis, quippe ad beneplacitum Herorum educati. Utrique tamen (Servi & Vernæ,) si se laudabiliter gesserant, fiebant liberi per manumissionem Dominorum, ritibus certis, & coram testibus idoneis: atque tùm dicebantur *Liberti*, & *Manumissi*. Apud nos (*in Christianitate*) rigor iste desiit: pauperiores serviunt liberè, cui volunt, mercede conducti, habentúrque *Clientum & Clientarum* instar sub *Patronis* quos sibi elegerunt. Sicuti Vos elegistis me, ego autum Vos conduxi, & in familiam ascivi. Itáne est?

Famuli.) Ita est Domine, agnoscimus.

Herus.) Ipsa igitur tolerabilior conditio Vestra (quàm fuit in Gentilismo, & adhuc perseverat apud Turcas) admonere Vos debet fidelitatis, ut serviatis liberaliter, si nolitis tractari serviliter. Anne?

Famuli.) Ita est Domine.

Herus.) Est utique ita. Meum ni ego probè, quod meum sit munus: meminisse & Vos debebatis, quid Vos deceat. Meum est, tanquam Heri (1) præbere Vobis alimoniam (2) & distribuere quot diebus laborum pensa (3) tùm intervisere, an quisque agat quod debet, & quomodo? (4) Defendere Vos ab injuriis. (5) Tandem annuam reddere mercedem fideliter, & ornare testimonio bono. Itáne est?

Famuli.)

Famuli.) Ita speramus.

Herus.) Famulorum contra est (1) Diligere Heros suos, & honorare. (2) Demandatas operas exsequi fideliter. (3) Præcavere damna & incommoda. (4) Cum Conservis vivere concorditer, non rixari, non oggannire, non hero aut sibi invicem ægrè facere. Itáne?

Famuli.) Jure ista exigi omnia agnoscimus.

Herus.) Cur igitur tu Janitor nocte præteritâ Domum reliquisti inobseratam?

Janit.) Condonari mihi peto Domine; oblivione factum.

Herus.) Tu Mediastine, quàm disjecta relinquis in atrio, & ubique, omnia?

Mediast.) Colligam statim & componam.

Herus.) Inadmonitus facere debebas. Clavem hanc quis fregit?

Mediast.) Nescio.

Janit.) Me fugit.

Herus.) Tu Rationarie ubi eras heri? Cum quo compotabas?

Ration.) Invitaverat me Vicini cognatus ad haustum Vini: non tamen ibi diu sum moratus, redire festinavi.

Herus.) Si quid secus deprehendero, cave! Abite ad operas! *Otia dant vitia*: Domus boni Patrisfamiliâs, formicarum nidus esse debet.

[*Ibunt: ipse verò surgens.*]

Herus.) Quàm ingeniosi sunt ad fingendas excusationes! Sed *manta modò*, attendam ego Vobis melius.

[*Exibitque pariter.*]

[Nota. *Manta modò*, Plautinum est: pro eo quod vulgò dicimus, *Expecta tantùm*.

ACTUS I. SCENA VI.

In qua Patres familiâs quinque prodibunt, circumsidebúntque mensam: Migrans, Matrimonium iterans, Repudians, Exharedans, Adoptans, cum puero in Adoptivo.

Migrans.) Quàm nihil est firmum aut stabile in rebus humanis! etiam in Oeconomico nostro statu. Placétne, amici, rem illam sermone agitemus paululum?

Matrim. iterans) Mihi non displicet.

Repud.) Nemo forrè erit qui non querelæ aliquid deponere habeat in medium.

Exhær. Eheu! ego miserorum unus sum.

Adopt.) Ego miseriæ meæ remedium hodie venio quæsitum. Dicat ergò quisque, ubi suus eum urgeat calceus.

Migrans.) Felicem Poëta deprædicat illum, cui rure paterno consenescere contingit; ut quæ domus viderat puerum, eadem videat senem. Mihi tam beato esse non licet: migrandum est mihi, & habitatio transferenda aliorsum, Vobísque amici Vale dicendum.

Matrim. iter.) Quare? quid accidit?

Migr.) Transmigrationis causæ aliis aliæ solent esse. Aliquando si familia increscit, ut eam Domus una capere nequeat, aut sustentare locus unus; pars familiæ aliò se transferat necesse est. Aliquando ob malos Vicinos, aut duros loci Dominos, aut ob morbos; aut quia alibi rei familiaris speratur melioratio, commigratur aliò. Mihi meæ sunt causæ, quas tacebo.

Repud.) Quisque suos patimur manes. *Non autem fieri potest, ut nobiscum maneas?*

Migrans.) Non est ut fieri possit. Jam res immobiles, domum, horros, agros, divendidi: mobiles autem compegi, ut mecum una transferam. Valere amici!

amici! amicúmque absentem etiam diligite!

Mat. iter.) Amica nobis tui recordatio erit, ne dubita. Sed mane, dum cœptum de mutationibus rei Oeconomicæ pertexuerimus sermonem.

Migrans.) Si vulnera usque refricare placet, esto.

Matrim. iter.) Dulce est meminisse malorum, si res transeant in melius: sicuti mihi hodie. Quem enim nuper vidistis Viduum, mox videbitis Sponsum: ad secunda vota transibo brevi, & quidem cum lectissima matrona, & matre familiâs optima.

Repud.) O te felicem! ô me contrà ipso infortunio infortuniorem! duplici jam Conjugii discidio mactatum. Cùm enim, prima mihi ducenda erat Uxor, nostis quàm necesse habuerim desponsatæ jam *Repudium* mittere. Quam verò postea duxi, & adhuc in domo mea est, cum ea *Divortium* facere adigor.

Matrim. iter.) Quæ hæc tua morositas?

Repud.) Ah non meâ culpâ fit. Abominor ego barbaram istam quarundam Gentium consuetudinem, vel nulla de causâ nuptam, nisi quòd connubialem cum illa vitam agere displiceat, repudiantium. Mihi sejungendi me à meis, causa est quam ipse Deus sanxit, conjugalis thori macula. Sed!

[*Abrumpet sermonem, complosis manibus, suspirioque & gemitu.*]

Exhæredans.) Fata tibi reducant meliorem sortem. Ego propter degeneres filios angor. Quorum natu maximum propter propudiosa facta jam exhæredavi, imò etiam è familia abdicavi: ut se à nomine meo ne cognominet, à filiisque & filiabus meis frater non agnoscatur.

Adoptans.) Nimium severè.

Exhær.) Severitate fuit adversus inemendabilem opus: ut cæteri, mei & alieni, metu constricti emendarentur facilius.

Adoptans.) Apud me in contrarium mutatur ratio. Tu

proprium ab hæreditatis jure exclusisti: ego alienum in hæreditatis jus admitto. Quia enim in sterili matrimonio vivere me, hactenus contigit, nec jam prolis spes superest, (*Conjugium autem sine prole, esse Mundum sine Sole*, id est triste, nostis) ut quis de bonis meis gaudebit (post fata mea) vivus adhuc sciam, elegi mihi pauperiorum quidem parentum, sed honestè natum, & perquam bonæ indolis, & perspectæ mihi jam virtutis, adolescentulum. Hunc Vobis testibus adoptare volo. Placetne ut advocetur?

Migrans.) Fiat, si placet.

Adopt.) Heus tu puer, [*Stabit eminus in hunc usum subornatus puer.*] adesto. [*Veniet.*] Nostine in hac vicinia habitantem *Petrum Egenium?*

Puer.) Novi Domine.

Adopt.) Curre, saluta eum nomine meo: atque ut cum Amando filio suo huc veniat statim.

Puer.) Intellexi. [*Curretque.*]

Egenius, viliore veste indutus, ut & filius) Salvete Domini & Vicini honorandissimi.

Adopt.) Salve & tu Amice. Asside nobis: est quod tecum coram his amicis amicè agam. [*Assidebit ergo, & Adoptans perget.*] Dilecte amice *Egeni*: tibi Deus hæredes sine magna hæreditate, mihi lautam hæreditatem sine ullo hærede, largitus est: improles enim vivo, ut nosti. Placetne ut hæc tam diversa bona aliquomodo exequemur, defectúsque utrinque nostros expleamus? Nempe ut Tu mihi hunc filium tuum des hæredem: ego verò filio tuo, & posthac meo, hæreditatem. Placetne conditio?

Egenius, quasi admirabundus manus dispandens, & Cœlum suspectans.) Honoratissime Domine, si tibi Deus hanc indidit mentem, ut me egenum Egenium ad participandum felicitatem tuam admittas, felicem filium meum!

Adopt.) Amande, fili, adesto.

Amand.) Adsum Domine, [*flexo genu.*]

Adopt.) Quia mihi de Virtute, & in discendo diligentia, commendabaris, accersitum te ad me habui aliquoties, donabámque libellos, chartam, & quibus te egere sensi. Nunc majoribus te afficere cogito donis. Sumam te in domum meam, vestiam pulchrè, conducam tibi doctum Pædagogum, deinde te mittam in exteras regiones peregrinatum, ut doctus & sapiens, moribúsque politus evadas Juvenis. Recipisne?

Amandus, osculatus fimbriam togæ illius.) Excellentissime Domine, Non merui talia: mereri tamen humillimis serviriis, dum vivam, studebo.

Adopt.) Si id videro, majora etiam cogitabo, nempe ut te successorem bonorum meorum faciam. Domus mea, agri mei, vineæ meæ, & quicquid possideo, tua erunt: præterquam qnod ad pios usus legavero, Tu Egeni, donásne hunc filium tuum mihi?

Egen.) Dono: jusque patrium totum in te transfero.

Adopt.) Firma id dextrâ datâ, coram his testibus, En!

Egen. offerens dextram.) Firmum sit; en!

Adopt.) Tu quoque accipe dexteram meam, Amande, fili. [*tradet, junctisque ita dextris, loqui perget.*] Recipio te in filium, & adopto in hæredem bonorum meorum ex asse. Firmaboque hæc condito quam primum Testamento, publica authoritate roborato. Muto etiam tibi nomen; ut non (*Egenius* (*ab egestate*) sed *Eugenius* (*à nobilitate*) denomineris. *Amandi* prænomen retine, quod te admoneat illius; *ut ameris, amabilis esto.*

Amand.) Verba mihi desunt, quibus cordis mei lætitiam exprimam, & Tibi Benefactori meo, Domino meo, gratias agam. Clientulus tuus sum, & manebo. [*Tentabitque iterum fimbriam osculari: sed ille manum dabit. Tum surgent.*]

Adopt.) Tu fili jam me sequere! Sed & tu Pater, Egêni: & Vos cæteri amici, prandio adeste. Quia enim hodie mihi natum iri hunc sperabam filium, Nata-

Natalitium convivium parari jussi.

Migrans ad cæteros.) Eamus! Congratulaturi, & bona apprecaturi.

Alii.) Eamus.

[*Musica.*]

ACTUS II. SCENA I.

Publius. Vrbanus. Felicius. Solon.

[*Ingressi theatrum considebunt ad Mensam, Solone ex adverso sibi honestè locato.*]

Publ.) Ita est, sapientissime Solon, ut Tibi rem privatim narrare cœpi. Nos tres, quos ante Te vides, authores fuimus Coloniæ in hanc Insulam deducendæ. Cùm enim in populosissima viveremus Urbe, ut alii alios premerent; nec satis erat vigilantiæ in iis qui cum potestate præerant, ad confusionibus obviandum; adeoque gliscerent indies injuriæ, & de injuriis querelæ, & simultates, & ne quando in nervum res irent metus: nos communicato cum invicem consilio, misimus homines certos circumspectatum aliquam reginunculam vel Insulam, ubi commodè vitam degere possemus. Repertâque tandem hâc amœnâ, fertili, aëreque salubri Insulâ, cœpimus invitare varios opifices, promiscuamque plebem, ut nobis sese adjungendo huc devehi, nobiscumque hic vitam agere, ne aspernarentur. Si qui egentiores erant, quàm ut sese necessariis tanto itineri instruere possent, suppeditavimus media: promisimusque pòst etiam fidelem habere omnium & singulorum curam. (Non enim nobis desunt, Numinis favore, opes & facultates.) Successit igitur eo usque negotium, ut multitudo quæ Rempub. constituere possit collecta, & huc traducta, sit. Cœpimúsque ut vides, circum-
munire

munire nos, & parare structuris, publicis & privatis, materiam. Cæterum quum salutis & securitatis única sit basis, ordinatissima omnium dispositio; Legibusque colligatio: optavimus nobis ad consilia Te, quem Atheniensibus Leges dedisse audivimus, tanto temperamento, ut parem gratiam à Senatu & Plebe inveris: qui tamen duo Ordines priùs irreconciliabili propemodum dissidebant odio. Gratulamur igitur nobis adventum tuum, útque nos consiliis bonis instruas oramus.

Solon.) Gratulor ego vicissim, tantas Vobis in manum dari occasiones; ut aliquid egregii constitui possit. Antequam verò animum meum aperuero, scire volo, Primùm, *An omnes Vos unanimes sitis in me Vobis auctorando?*

Vrbanus.) Nihil est cur dubites. Uno ore & corde consensimus, antequam ad Te mitteremus.

Felicius.) Mali ominis res esset, si quidquam inter nos dissensûs esset.

Solon.) Alterum sciscitor: *Qualem Regiminis formam velitis? Monarchicamne*, ubi unus Vestrûm solus rerum potiatur? an *Aristocraticam*, ubi optimates regunt? vel *Democraticam*, ubi plebs ipsa, permutans inter se officia per vices, res administret?

Felicius.) Liberam Rempublicam populo nostro promisimus: Uni ergò alicui soli rerum arbitrium committere, non cogitamus. Neque Democratia placet, ob confusionum metum. Ad Aristrocratiæ igitur leges attemperabis omnia.

Solon.) Quid ergò prærogativæ, aut præeminentiæ relinqueris Vobis? quorum industriâ, ut video, tota hæc res constat.

Vrban.) Diuturna hujus Reip. salus, & honesta nominis nostri ad posteritatem fama, merces nostra erit.

Solon.) Laudabiliter. Senatum igitur, & cæteros Magistratus, è Vobis & Populi Vestri primoribus, institui volueris?

Omnes tres.) Ita. Sic [illegible].

Solon.)

Solon.) Suadeo igitur, ut primores illi convocentur, consultationesque ipsis præsentibus fiant: ad omnes de Monarchia, vel Oligarchia, suspiciones, statim ab initio præveniendum.

Publius.) Salutare Consilium.

Vrbanus.) Laudo.

Felicius.) Approbo.

[*Et aversus facie, quasi foras, dicet voce sublatâ.*]

Atriensis! Prodibitque servus.] Admitte huc primores populi nostri, si jam adsunt: sin', convoca eos.

ACTUS II. SCENA II.

Ingrediuntur triginta circiter Personæ, omnes honestò cultu & habitu: consisténtque in circuitu.

Publius ad illos.) Meministis, amici, transiisse nos hu[c] ad constituendam Rempublicam, nec ignoratis quid Re[s]publica sit: Reductio nimirum Familiarum multaru[m] sub Regimen unum, eo fine ut omnes degere quea[nt] tranquille, & agere sua impræpedite, nemine potentior[e] imbecilliorem opprimente. Ad quam rem quid esset opt[imum] cœpimus modò cum sapientissimo Solone inire consilia[:] nihil tamen de vobis sine Vobis statuere, imò ne delibe[-]rare quidem volentes, advocavimus Vos, ut in commun[e] consulere juvetis.

Prudentius, Vnus è turba illa.) Quod omnes ex æqu[o] tangit, omnes scire interest. Adsumus igitur, parati con[-]silia & dare pro virili nostra, & accipere, quæ rectè da[-]buntur. Rogamúsque initium fieri statim.

Publius.) Incipe ô Solon.

Solon.) Ad constituendam Rempublicam tribus opu[s]

 eit

est: *Primum, Adunatione Domitiliorum*, pro habitaculis populi: quæ minor, appellatur *Pagus*; Major, *Oppidum*; maxima, *Vrbs*, qualem Vos molimini. *Secundò, opus est Populum in ordines distribui*: ut alii præsint cum potestate & jurisdictione; alii subsint, cum subjectione ac obsequelâ. *Tandem, opus Legibus certis*, quibus omnes & omnia colligentur in corpus unum. Quare, si placet, videamus primò Urbem, quomodo constituenda sit ut habitari queat *Tutè, Amœne, Commodè*. Et quia *Tuta habitationi servit Circummunitio*; *Amœnæ, elegantia ædifi iorum*; *Commodæ* autem *Aquæ, Sylvæ, agri, &c.* ad facilè parandum Victualia, & necessaria quæque: suadeo ut ante omnia eligantur Viri, qui rebus his cum authoritate præsint. Nempe, *Architectus* publicus, & *Ædilis*, & *Aquilex*: ille ut Munitionibus, iste Ædificiis, hic Aquæductibus præsit. Habetisne in medo Vestri talium rerum peritos?

Pub.) Spero non defore. Dic te, amici, quos huc idoneos nostis?

Anchinous, unus è turba.) Promptitudinem suam Reipublicæ offerre, quâcunque parte servire quis posse confidat, boni Civis esse scio. Ego proinde, qui *Ingeniarium* profiteor, artemque militaris Architectonicæ didici, si Munitionum curam concredi placet in hi, utilem Reipublicæ navare operam promitto.

Vrbanus.) Da peritiæ tuæ specimen! atque si Tibi Urbis nostræ committeretur munimen, qualiter securitati nostræ cavere velis, edissere.

Anchinous.) Circumducam Urbi extrorsum Mœnia, Fossas & Valla, imò & Vallos, cum intervallis certis, & in Murorum aut Vallorum angulis Propugnacula. Introrsum autem Pomœrium, quâ Civibus ad muros accessus pateat. Portas obsepiam bipatentibus Valvis, Repagulisque ac seris, & de insuper impendentibus Cataractis: præmuniam verò Pontibus, tùm stabilibus, tùm subductilibus. Et denique ponam in locis editioribus Speculas, in quibus civici Excubitores, excubent, & Vigiles vigilent, attendendo hosti, aut igni, alisve periculis.

Solon.) Satis! intelligere te artem patet. [*Et conversus ad reliquos.*] Munitionum Architecti munus committere huic, placetne?

Omnes.) Placet, placet, &c.

Solon.) Suscipisne id?

Anchin.) Postquam designatus erit Urbis ambitus, & materia, datique operarii, in mea fide ac industria desiderari nihil patiar.

Solon.) Laudo. Quis jam Ædilem aget? qui Plateas, Fora, Ædificiaque publica, disponat?

Felicius.) Habemus Virum rebus his aptum natum, ordinis pariter ac nitoris studiosissimum, cui Ædilitium munus tutissime committi poterit, *Nitellum* nostrum. Habétne quis alium nominare?

Omnes.) *Eidem Ego defero.* Optimus est. Suscipiat, &c.

Solon.) Vellem & illum audire. Amice, quid amœnam, habitationique commodam, reddat Civitatem, explica.

Nitellus.) Amœnam habitationem facit amœnitas sitûs, & elegans prospectus, & decoramenta *Turrium*, tandemque nitida inædificatio *Platearum*: nempe ut primarii vici (*habentes utrinque contiguas ædes*) sint ampli; licet juxtim transcurrentes angiporti sint ut plurimum angusti, & impervii. Anteriora domuum habeant præstructas *porticus*, ut pateat siccus transitus tempestate pluviosâ: Plateæ verò ipsæ stratæ lapidibus, ne ambulationes sint lutosæ. Commodè habitatur Urbs, sita loco salubri (*non ad palustria, virus exhalantia*) & cui benè prospectum est omnibus necessariis; Ex. gr. publicis *Ædificiis*, & ultrò affluente Aquâ, & facilè parabilibus victualibus, lignis, &c. Publica Ædificia sunt; *Curia*, pro conventu Senatus; *Prætorium*, pro exercendis judiciis; (*cum abstructo carcere*

Carcere pro custodia delinquentium;) *Ærarium & Armamentarium*, pro asservando publico ære & armis; *Scholæ*, pro exercenda juventute; *Templa*, pro religiosis conventibus; tandem *Balneæ*, diversæ pro diverso sexu: ubi lauturi exuunt vestimenta in *apodyterio*, custodienda à Vestispico, ingrediunturque præcincti castulâ. Dehinc sunt: *Ptochodochia*, receptacula mendicabulorum; & *Nosocomia*, ægrotantium; & *Orphanotrophia*, pro enutriendis misellis pupillis, (*aut exposititiis, sicubi probra ista fiunt*,) & *Hospitalia* (Xenodochia) pro introducendis hospitibus peregrinis; atque *Diversoria*, ubi advenæ divertant; vel etiam *Popinæ*, ubi edulia semper reperiantur parata; sicut & potulenta in *Cauponis & Oenopoliis*. Fora debent plura esse in populosa Civitate pro venalibus rebus; & distincta locis, ut scias ubi quid quæras: nimirum alibi *Forum pecuarium* (equarium, boarium, suarium:) alibi *Olitorium, piscatorium, carnarium*, &c. alibi denique *Scrutarium*, ubi scrutarii venditant scruta & ablecta; *Mangones* autem interpolas vestes, si quas circuitores vendere non possunt. *Opificinæ* habentes aliquid sordium, aut strepitus, optimè locantur in suburbio; ut *Lanienæ, Ustrinæ*, sordescentéque officinæ *Cerdonum*, & strepitantes Fabrorum; Gloacæ verò & Foricæ in recessibus platearum.

Solon.) Perbellè omnia! Nemo tibi facilè palmam præripiet, ut video. Dispone igitur omnia sic, ut hâc Urbe nihil sit ordinatius: & laudem habebis ad posteritatem; Aquilegem habetisne Vobiscum aliquem?

Publ.) Habemus, studio quæsitum. Adestne Hydaleus?

Hydaleus.) Adsum, Domini mei.

Solon.) Profitere artem tuam.

Hydal.) Scio Aquas, ubi ubi sub terra lateant, indagare & aperire. Scio fonte è montanis scatebris, sive per aperta incilia, sive per occultos canales seu tubulos, quocunque placeat, sic derivare, ut *aquam* in Castella per Urbem dispositu, inde sinenter effundant. Scio in defectu aquæ fontanalis fluvialem tractoriis machinis diffundere. Scio effodere puteos, crepidine circumdatos: unde aqua *Situlis*, seu *Urnis*, hauriatur: sive *Gurgillo*, sive *Tellenone*, sive *Antlia*. Aut sicubi in locis saxosis ne quidem talium copia est, scio parare *Cisternas*, in quas pluviales aquæ confluant, per collicias.

Solon.) Hâc etiam parte Urbi Vestræ pulchrè prospectum iri video. Nec restabit, nisi ut jam Vosmetipsos in decentem ordinem redigatis.

Publius.) Consilium tuum expectamus, ò Solon.

ACTUS II. SCENA III.

Electio Consulis & Senatus.

Solon.) Consilium meum hoc est, ut Vos dividatis in *Senatum, Populum*, & *Plebem*. *Senatui* enim subordinari poterunt cæteri Magistratus, ordinis ubique boni custodes, quos postea nominabo. *Populum* constituent Opifices, Mercatores, & Valetudinis humanæ patarii, Medici, Chirurgi, Balneatores, &c. *Plebs* erunt, Rusticana per suburbia & pagos multitudo; Mercenarii item, Operarii, Bajuli, Fossores, & reliqua proletaria turba. Placétne sic trinum constitui ordinem, seu statum?

Omnes.) *Placet, placet, &c.*

Solon.) Veniamus ergò in rem, & primam imámque Ordinis basin ponamus, *Senatum*, è selectissimis, sapientissimis, gravissimísque Viris creatum. Tales huic Reipublicæ nunc regendæ duodecim suffecturos spero: quorum unus Consulem agat, spatio annuo. Eligite igitur Consulem primò, ex optimis optimum, collatis unanimis Votis & suffragiis.

[Con-

[*Conglobabunt se Próceres Civitatis, conferéntque sententias, tacitis susurris: tum ab invicem digressi, per unum pronunciabunt.*]

Unus.) Unanimiter elegimus, & eligimus, nominamusque, Prænobilem, Strenuum ac Circumspectum Virum, Dominum *Fortunatum Publium.*

Solon.) Surge Sol tuis exoriens, Nobilissime Publi, & ad hanc Senatoriam mensam primus conside! quod felix faustúmque sit.

[*Surget, & considet ad mensam oblongam, in medio Areæ stantem: cum mensula prior sub arbore fuerit.*]

Solon. Eadem felicitate jam eligite Collegas ei, Senatores XI. cum duodecimo Syndico, tandémque Notario: Omnes viros tales, quos creditis optimos, & quibus vestra, & Reipub. salus tutò committi possit. Qui verò è medio Vestri erunt legendi, dividite Vos quadripartitò, & quisque Circulus ex aliis tribus circulis designet, quos censet dignissimos. (Ita enim fiet, ut liberrimis votis citra omnem assentationis suspicionem, suffragia ferri queant.)

[*Distendent in agmina quatuor divisi, tandémque nomina scripta Soloni tradent, quæ ille pronunciabit, his præmissis.*]

Domini mei, quos fata hujus Reipublicæ Corpori caput dant, dum Nomina Vestra promulgati audietis, prodite, & vos ad Mensam Senatoriam transferte!

I. *Salvius Urbanus.*	II. *Nicolaus Felicius.*
III *Titus Prudentius.*	IV. *Petrus Sincerius.*
V. *Paulus Temperatus.*	VI. *Fabius Verus.*
VII. *Adamus Clemens.*	VIII. *Benedictus Commodus*
IX. *Ambrosius Benignus.*	X. *Abraham Constans.*
XI. *Prosper Solomon.*	XII. *Martinus Sedulius.*

Notarius.

Solon ad Communitatem conversus.) Habetis, ò Cives quos

quos Vobis elegistis Reipublicæ Vestræ Gubernatores! nostis jam agnoscitis duces Vestros? summúmque Magistratum Vestrum?

Omnes.) Agnoscimus.

Solon.) Et promittitis illis Observantiam & Obsequia?

Omnes.) Promittimus.

Solon.) Vos autem Patres conscripti, promittitisne huic Reipublicæ, quæ vos super humeros suos extulit, & sui habenas in manus dedit, fidem, amorem, proque illorum & communi salute vigilantiam perpetuam?

Senatus. Promittimus.

Solon.) Curas Actionésque Vestras aut per Vos jam noveritis, aut dabunt incidentes casus. Referat eas tamen summarie *Notarius.*

Notar.) Dùm Senatus in Curia (ubi *Album Senatorium, Matricula Civium,* & *Acta publica,* asservantur) Consessum agit, *Consul* (aut absente, Consule *Proconsul*) deliberanda proponit, *Consulares Viri* (id est, Senatores reliqui) sententias dicunt; *Syndici* assidentes Casus intricatos decidunt; *Notarii* conclusa consignant.

Solon.) Hæc ita ordinariè. Incidunt tamen tempora, & casus veluti desperati, ubi rei summam uni committere consultum sit. Quomodo Romani Dictatorem deligebant, qui absoluto arbitratu quicquid vellet, cuicui vellet (*Senatui etiam & Consuli*) imperitaret, salutari semper eventu.

ACTUS II. SCENA IV.

Electio Prætoris, cum Assessoribus: & Advocatus.

Solon.) Reipublicæ incolumitas conservatur Justiciæ administratione; quâ solâ sua cuique securitas constat, dum per constitutos Judices violentiæ sistuntur, & in Vio-

Violatores animadvertitur. Ad minimum enim adversus omnem alieni usurpatorem, protestari licet, & provocare ad Jus. Varii quippe inter homines incidunt ambigui casus, & multa à multis temerè fiunt, aut etiam malignè: unde confusiones invalescerent, Reipubl. ruinam tandem attracturæ, ni obsisteretur. Necesse itaque est apud Vos quoque constitui Judices, qui inter causam & causam dignoscant, lites Civium sistant, pacem resarciant & conservent. Placetne hos constitui?

Senatus & reliqui omnes) Placet.

Solon.) Circumspicite igitur, primò, Virum gravissimum, justissimùmque, quem creetis *Prætorem*, seu Judicem Urbanum juratum. Vos Senatus dicite primò, quem è Civium numero dignissimum existimetis.

[*Illi collatis capitibus, respondebunt per Consulem.*]

Consul.) Nos Prætorem dicimus *Sophronium Dicastum.*

Solon.) Quid Vos ex Communitate, quem nominatis?

Illi.) Eundem, eundem volumus.

Solon.) Prodi ergò Amice [*prodibit*] & huc conside [*ad mensam minorem.*]

Tum Solon.) Addantur jam illi Assessores quatuor.

Senatus, collatis iterum sententiis.) Nominamus 1. *Danielem Justenum.* 2. *Alexandrum Severum.* 3. *Janum Modestium.* 4. *Davidem Fortium.*

Solon ad Communitatem.) Quid vos?

Communitas.) Acquiescimus: Viri boni & justi sunt.

Solon.) Precedite igitur, date vos in conspectum! Prætori assidere!

[*Prodibunt: assidebunt.*]

Advocatus prodibit, Solonem & Senatum sic alloquetur.) Domini mei, etiam meæ hîc sunt aliquæ partes.

Sol.) Quis tu es? quid tibi vis non vocatus?

Adv.) Juris interpres sum, Causarumque in foro agendarum

agendarum *patronus*, quem *Pragmaticum*, & *Advocatum*, & *Procuratorem* litis, vocant: sine quo ista judicum subsellia frigebunt, Judicesque ipsi sæpè hærebunt, nisi à me informati.

Solon.) Informa igitur jam nunc eos, si tibi adeò novitii videntur, de Judicii processu.

Advo.) Faciam, ut me in jure & causis esse versatum videatis.

Forma Judicii triplex est. 1 Per *amicabilem Transactionem.* 2 Per *Judicialem processum.* 3 Per *rigidam Executionem.* Amicabiliter componuntur Controversiæ inter partes ipsas: rariùs immediatè, sæpiùs interveniente tertio; quem Arbitrum vocant, & arbitrarium Judicem. Si non allubescunt pacifica media, & collibet experiri jure, sectantur Forum: ubi Reus citatur, vel ad tribunal Prætoris, vel ad subsellia Scabinorum, tanquam inferiorum Judicum: qui aut prætendit causulas, ut declinet forum legali exceptione; aut se sistit indicta die, seu per se, seu per suum Procuratorem. Tum perficitur accusatio & excusatio: accusato aut fatente, & excusante objectam culpam, aut diffitente: atque tùm producuntur Probationes, per Testes juratos, si non sufficiat authoritas eorundem, & assertio nuda: sed jusjurandum præscribitur. Verbis conceptis, ne jurator eludat per æquivocationem; Antequam sententia definitiva feratur, Præses requirit vota Assessorum, rataque habet; decreta communi consensu non retractans nec rescindens. Promulgatâ decisione causæ, Exequutio fit ocyus; nisi dilatio impetretur intercessione alicujus; aut pars condemnata petat recognitionem causæ; aut denique appellet ad judicium superius. Enormes malefici tradantur Carnifici, subjiciendi tormentis: hoc est, imponendi Equuleo, & prægravandi ponderibus, aut distringendi fidiculis, distorquendique, adurendi, & cruciandi, si nolint confiteri citra torturam, notoria propemodum: ut in confessos denuum supplicium constituatur juxta promeritum. Scorta, & Scortatores,

tatores, cæduntur virgis & flagris; impudicis prostibulis inuruntur stigmata; ut & Proditoribus ac Falsariis; Saccularii, Abigei, Peculatores, mulctantur fustibus aut mulctâ; vel strangulantur suspendio, in patibula suspensi; alicubi & furum complices (*qui surreptas res clanculum receptant*) æquiparantur compilatoribus ipsis, afficiunturque æquali noxâ. Mœchi, Raptores (*Effractores*) Plagiarii, Homicidæ, & læsæ Majestatis rei, decollantur: Latrones, Sicarii, Piratæ, Sacrilegi, crucifragio plectuntur; sed olim affigebantur Cruci (seu *Furca*) Parricidæ verò, Fratricidæ, Infanticidæ, insuebantur cum serpente culeo, aquisque mersi suffocabantur. Principum interfectores, discerpuntur quadrigis in diversum actis, bona vero illorum confiscantur, aut publicantur: Incendiarii, Sagæ & Veneficæ, cremantur super rogum; Blasphemi elinguantur. Calumniatores maligni, Obtrectatorésque, qui libellis famosis, anonymè scriptis, immerentes ignominiosè traducunt, itemque convicti perjuriis, mutilantur aliquo membro; aut condemnantur ad Metallifodinas vel ad Triremes: aut exterminantur, hoc est proscribuntur & relegantur cum infamia, seu in locum certum, Exules dicendi; seu ad vagandum, Extorres: ut sic etiam Respublica liberetur purgamentis suis.

Solon.) Quid jam de hoc operam suam Vobis offerente videtur?

Orator.) Malè quidem passim audit hoc hominum genus, Causidici, quòd avaritiam sectantes pessimas causas suscipiant defendendas, dolisque variis jus pervertant, & Judices fascinent. Sed quia abusus non tollit rei Usum, illorúmque opera sæpè utilis est, maneant Fori asseclæ, modò jus illustrent, non obscurent; promoveant, non invertant.

Solon. Recipis conditionem?

Adv.) Recipio.

Solon.) Mane igitur. Cæterùm quod tot & tam atrocia Suppliciorum genera enumerasti, non probo. Ut *Medico multa funera, sic Magistratui multa supplicia probro*

sunt. Meliùs esset sapienti regimine scelera prævenire, quàm in sceleratos adeò sævire. Et, si qui tamen prolabantur, humaniùs foret sanare, quàm perdere. Cujus rei modus in promptu est: ut pro Facinorosis exstruantur domus *Disciplinæ*, seu *Ergastula*: ubi pane solùm & aquâ pasti, laboribus tamen ad sudorem usque exerceantur. Multiplex inde fructus. 1 Absterrentur sic à maleficiis plures, quàm ipsâ morte. 2 Peccatoribus illis datur locus pœnitentiæ. 3 Et cedit hoc Reipublicæ bono, quæ operarios habet, ad quidvis vult, sine mercede, quàmdiu isti sunt inemendabiles: reductos verò ad frugem, habebit rursum bonos Cives.

Consul.) Salutare hoc est consilium. Sequemur id imitatione Batavorum.

ACTUS II. SCENA V.

Dispositio Populi in ordinem: & primò Opificum.

Solon. Jam populus quoque in ordinem redigendus est: *Opifices* nimirum, *Mercatores*, & *Valetudinis humanæ Curatores.* Quam rem tibi jam prudentissime Consul, & Senatui, committo; ordinate Vos quàm usque potestis optimè.

Consul.) Faciemus: sed ita, ut nos ne deseras, simbibus. Vos Opifices, habetis ne jam aliquem inter Vos ordinem?

Curio Fabrorum.) Habemus, divisi in sodalitates, seu [illegible]ibus. Quicunque enim ejusdem artificii sumus, eligimus nobis Præsidem seu Præfectum: aliquando duos, vel tres; Curiones vocamus, & Magistros Curiæ, Domus scilicet ubi certo tempore convenimus res nostras [illegible]datum. Et ubi novitii, artificium professi, artis speciem exhibere tenentur, antequam in ordinem recipiantur. Multantur item, qui in leges nostras peccaverunt

aut etiam è sodalitio ejiciuntur, qui enorme quid patrarunt.

Consul.) Rectè satis.

ACTUS II. SCENA VI.

Rei Mercatoriæ stabilitio. Ubi Mercator, Tabernarius, Propola, Auctionarius.

Consul. Quid autem Vos Mercatores? quibus rebus Reipublicæ servituri estis? & quo ordine, exprimite.

Mercator.) Quia non omnis fert omnia tellus, & homines sibi sua bona communicare debent, (*transmittendo quæ superfluunt hîc, aliò; & adsciscendo, quæ deficiunt hîc, aliunde, tametsi è transmarinis locis:*) nostra negotiatio occupata erit circa invectionem & evectionem rerum, nostro & Reipubl. bono. Invehemus enim (*ope Vectorum & Navicularia*) necessaria, quæcunque hîc desiderabuntur, ut defectus sarciatur: & evehemus quæ supererunt, ne sine usu depereant. Hæc est summa ratio Mercimoniorum, quæ facillimè exercentur in locis opportunis: maritimis puta, aut ad fluvios navigabiles; ut hîc erit.

Consul.) Quo autem modo, aut ordine, Merces coëmitis aut divenditis?

Mercat.) Diuturnus mos fuit, permutare merces ipsas (*cujusmodi submutationes necdum desitæ sunt usurpari*): postea dependebatur infectum æs (*argentum, aurum*) secundùm indicta pretia rerum: tandem reperta est Moneta, hoc est, æs signatum charactere Valoris, quo procedat expeditiùs, tùm indicatio pretii, & licitatio, tùm contractio, & solutio; nunc etiam cambiunt pecuniam per *Collybum* viâ valdè compendiariâ. Quantum ad Merces destrahendi modum, nos majoris nominis Mercatore mittimus merces nostras venundandas integris fascibus ad celebria Emporia: quas particulatim distrahunt minorum gentium Mercatores, Institores, Tabernarii, Nundinatores, qui pro se loquantur.

Tabern.) Nos circum cursitamus oppidatim, inque anniversariis nundinis aut hebdomadariis mercatibus, venum exponimus, sub cadurcis, vendimúsque res alias numero, alias ulnæ mensura, alias pondere; venditásque involvimus cucullis.

Propola. Nos *propolæ* quærimus emtores ipsi, nostra offerentes obviis, viatim, vicatim, angulatim, domesticatim.

Auction.) Est venditionis genus, cùm supellex Domestica, aut Bibliotheca, aut spolia hosti ablata, distrahuntur: vocamus *Auctionem*, ubi *Auctionarius* venditor rem promercalem circumstanti turbæ ostentat (*circumversando eam*) & indicat, quanti liceat. Tum aliquis emptorum licetur, alius verò (pretium auctando) contralicetur: donec res addicatur ei, qui pollicetur plurimum.

Consul.) Mercatoria illa negotiatio dolis & fraudibus plena esse dicitur; itane est?

Merc.) Interveniunt utrique fraudes, ob quas cautum esse in mercando oportet. Rari quippe commercantium lucello contenti, plerique nimium quæstum quærunt, vendentes magni, quæ emerant vili; ne tamen sibi res deprecietur, ejurant tantidem constare: aut impostor supponit merces vetustas, obsoletas, situ corruptas, pro recentibus: aut adhibet mensuras fallaces, ærosa numismata, &c. Caritas annonæ ingravescit subinde, aut remittit, pro earundem abundantia, vel penuria: Rarum enim carum, & carum charum.

Consul.) Sæpè tamen *Monopolæ* in culpa sunt, qui omnia præmercando, & postea pro lubitu taxando, vexant communitatem; cui quia nunquam benè consulitur, ubi Monopolia permittuntur, Ego Senatus consulto, simulque plebiscito, cavendum ducimo, ut ne in Republica nostra ullâ unquam in

in re admittantur Monopolia. Placetne id constitui?

Senatus.) Placet.

Populus.) Placet.

Solon.) Placet & mihi : laudo prudentiam Vestram.

ACTUS II. SCENA VII.

Medicus, Pharmacopóla, Chymicus, Chyrurgus.

Consul. Prodite jam Vos Medici, cum gregalibus Vestris, & quam Reipublicæ præstituri sitis operam, edisserite. Sunt enim Civitates & Populi, qui sine opera Vestra sat se rectè habere credunt; unius Temperantiæ beneficio.

Medicus.) Accersi morbos intemperantiâ, verum est; sed & hoc, vix quenquam posse vivere tam accuratè (in hac jam rerum corruptione) quin ægritudines obveniant. Medicus ergò præscribit sanis *Diætam*, ægris Pharmaca. Diætam præscribit (*quæ est optima Medicina, quippe securissima, & sine violentia.*) dum docet moderari Cibum & potum, Somnum & vigilias, Repletionem & exinanitionem, Corporis & animi commotiones; ne quid istorum admittatur ante naturale desiderium, nec extendatur ultra Satietatem, nec adhibeatur aliter, quam expediat. Si qui Civium ægrescunt, Medicúmque advocant, invisit ille ægrum : medicationem tamen non aggreditur temerè (*ut solent circumforanei* Medicastri, & Mulomedici :) sed indagat primò Morbi speciem, sedem, causas, non tantum ex relatione decumbentis (*quâ parte quid doleat, &c.*) sed & aliis signis : nempe. 1. ex læsione functionum, *quæ demonstrat statum animalis facultatis* :) 2 ex arteriarum Pulsu (*qui prodit, quomodo se habeat vitalis facultas*:)

3 Tan

3 Tandem ex inspectione lotii (*quod detegit constitutionem naturalis facultatis.*) Dum suscipit curam, ante omnia mitigat dolores certis mitigatoriis; & conservat naturalia, quæ videt superesse in ægrotante (*Vt natura corroborata juvet propellere inimica sibi* :) demúmque incipit oppugnare præternaturalia illa, jam diæteticis (*sæpè enim magno morbi curantur solâ abstinentiâ & quiete*) jam pharmaceuticis, jam chirurgicis; donec Ægrum valetudini restituat.

Consul.) Dicunt autem Vos operam Vestram carè nimis vendere, & quandoque nihil proficere : redire enim morbos.

Medicus.) *Vitam redimere nummô tantíne est?* jure meritò fit, ut invaletudine profligatâ, sanitatéque recuperatâ Medicus cum revalescente Soteria celebret, & ab illo Sostris remuneretur. Restitutio autem semiperfecta, incontinentiâ ægri attracta, non est mirum si faciat *Valetudinarium*, aut *Clinicum*, aut reducat recidivam penisimè effligentem. Quandoque & Pharmacopolæ negligentia facit, ut medicina non operetur. Interdum Pharmacopæi & Chymici, in præparandis medicinis ministri nostri, negligentiâ peccant.

Consul.) Eos informare, ut ne peccent, tuum est : sin, errores illorum meritò imputabuntur tibi. Quid autem dicis tu Pharmacopola?

Pharmac.) Ego ex D Medici præscripto medicinas compono : Potiones, Julebos, Syrupos, Electuaria, Theriacas, & quicquid mandat, conficiens.

Consul.) Et tu Chymice?

Chymic.) Meum est essentias rerum extrahere, & in Spiritus, Olea, Flores, Balsama, Tincturas, Magisteria, & Crystallos, convertere. Quas subtilissimas & potenter penetrativas medicinas, quomodo adhibeat Medicus, videre non est meum.

Consul.) Tu Chirurge, quid ministerii Reipublicæ præstabis?

Consul.) Ego manum meam commodo Medico, ubi

Bb 2 ferro

ferro aut igne medendum est; secans phlebotomo venas, exsecans verrucas, aperiens abscessus, radens ossa, perforans aut perurens putridas carnes cauterio, &c. Repono item luxata membra locis suis, intorta verò reduco ad nativam figuram: Vulnerum labra coadúno suturis, consolidoque emplastris: & similia.

Consul.) Utilem tu quoque præstabis operam, ut ne destituantur ope, quibus ejusmodi casus contingant.

[*Tum conversus ad Solonem, idem Consul dicet:*]

Quid jam agendum restat, ò Solon!

Solon) Plebs quoque advocanda est, ipsisque vicatim ordinandi Pago.um *Magist. i*, quibus ordinis committatur cura.

Consul.) Convocentur igitur.

ACTUS II. SCENA VIII.

Plebs, Plebisque Tribunus.

[*Hic ingredietur totus reliquus Scholæ Cœtus, rustice, aut aliàs viliter, induti, cum variis rusticis instrumentis. Quorum unus in medium progressus fari sic incipiet.*]

Rusticus.) Audimus hic esse distributa officia, & dignitates: nos vero demum vocamur, cùm fere nihil restet, nisi ut contemta & abjecta maneamus turba.

Solon.) Amici: Non omnia in corpore membra possunt esse Caput, aut Oculus, Auris, Lingua, Cor, &c. etiam Pedibus opus est, qui corpus gestent; & Manibus, quæ Corpori laborent, nutrimentum propterea accipientes à Corpore. Bono estore animo, pars Corporis Reipublicæ estis.

Mercenarius.) Si cui nostrum autem injuria inferetur, quis vindicabit?

Consul.) In quolibet pago Vobis creabitur *Magister pagi*, qui Vobis justitiam administrabit. Si hoc non sufficit, ecce Prætorem & Judicium Urbicum! ecce Consulem & Senatum! jus pariter Vobis ac aliis ex æquo patet.

Solon ad Senatum) Date tamen illis, melioris fiduciæ causâ *Tribunum Plebis*, qui specialem illorum curam agat, Protectorque illorum & Patronus cluat.

Consul.) Esto: deligant sibi ex honoratiorum Civium numero, cuicunque maximè fidunt. Eja agite!

[*Illi congressi, deliberabunt; tandémque nominabunt.*]

Rusticus.) *Valerium Publicolam* petimus.

Cons.) *Valeri*; suscipisne plebis tutelam? ut loco nostro, aut coram nobis, commune illorum bonum procures?

Tribunus plebis.) Illorum erga virtutem meam fiducia, Vestraque Patres Conscripti voluntas, movent me ut hoc officii genus illis non denegem. Suscipio itaque oblatum mihi Tribunatum.

Solon.) Omnes itaque in ordinem jam redacti, verum & vivum Reipublicæ corpus repræsentabitis.

ACTUS II. SCENA IX.

Baucus (jucundus) prodibit è media turba, Optimacésque sic alloquetur.

Baucus.) Ignoscite Domini. Labores nobis ordinastis, Recreationes nullas.

Consul.) Quas Recreationes?

Baucus.) Ut ne labascant fragiles vires, aut elanguescant, cessandum est quandoque à seriis, dandumque temporis aliquid ludicris: quæ defatigatos aut oblectent *spectatione*, aut vegetent *commotione*, aut refocillent *concertatione*.

Consul.) Vacationum lusoriarum tria genera postulare videris: per (1) *Spectacula*, (2) *Commotiones*, (3) *Concertamina*. Eja differe de singulis, Tu recreationum Patrone, ut te melius intelligamus, & quid concedi possit aut non possit, videamus.

Baucus) Spectacula non injucunda vulgò faciunt, primò *Præstigiatores*: dum mirâ gesticulationum volubilitate oculorum aciem perstringunt, ut miracula putentur: cùm tamen res pernicitate solâ peragatur. Itémque *Funambuli*, super fune in sublimi extenso non ambulantes solùm, sed subsultantes cum strictis gladiis. Sic ti & larvati *Ludiones*; & qui per Circulum saltant, *Circulatores*.

Solon.) Apage ab honesta Republica tales ineptias & sordes! ne tolerantor.

Baucus.) At *Scenici Ludi* spectacula præbent boni usûs: cùm in *Theatro* historicè repræsentantur quædam memoranda antiquorum gesta; idque ab *Histrionibus* vel personatis *Mimis*, prodeuntibus è sipario in proscenium: si argutè, applauditur illis; si insc te, exploduntur & exsibilantur.

Actores hic sunt, vel *Comœdi*, dùm Comœdia agitur, exhibens res variè turbatas, sed cum lætâ catastrophe; vel *Tragœdi*, dum Tragœdia, cum læto principio, sed tristi exitu: utrobique est *Prologus* & quatuor aut quinque Actus, quilibet divisus in aliquot colloquentium *Scenas*: primariique spectatores consident in *Orchestra*, *Cavea* relinquitur promiscuæ plebeculæ; lucar tamen poscitur ab his & illis.

Solon.) Hoc spectaculum plausibilius est, habet tamen

tamen suos abusus: Quos si Magistratus non penitùs excludi fecerit, ut his spectaculis Mores boni non deformentur, sed in melius formentur, maneant.

Consul. De recreationibus, quæ motu fiunt, quid dicitis?

Baucus.) Commovendo sese vires aut animum redintegrare quærunt, qui se exercent *Cursu*, *Saltu*, *Jactatu*, *Luctatu*, *Pugilatu*, *Equitatione*, *Vectitatione*, *Pilâ* item. Quos lusus longum esset recensere: non ignoti sunt credo Vobis omnibus Domini.

Consul.) Quæ inhonesti nihil habent, illa nec vetantur, nec vetabuntur: potiùs ut Juvenum exercitiis serviant, ordinabuntur. Dic de ludis concertatoriis.

Baucus. Concertamen fit, ludendo *Par impar*, & *micando digitis*.

Consul.) Hoc quid est?

[*Ostendant duo sic digitis micantes, quomodo ludus iste fiat.*]

Tum Baucus.) Certando item Facetiis, propositisque ad divinandum *ænigmatibus*, & captatoriis quæstiunculis: tùm sortilegiis, ut in *Alea*, ubi *Tali* (*Tesseræ*) immittuntur per fritillum; aut ubi certatur sorte & arte, ut in Ludo *Calculorum*, & lusoriis *Chartis*: vel denique solâ arte, ut in ludo *Latrunculorum*, ingeniosissimo omnium. Etiam Domini.

Consul.) Hæc sunt licita: exceptâ solùm Aleâ, & Chartis pictis, quæ otiosis & odiosis relinquenda Aleatoribus. Nos Cives nostros temporis esse parcos, & lucra non sordida, sed honesta, quærere volumus.

Puellus parvus in medium progressus.) Quid autem lusiones nostræ pueriles, etiamne prohibebuntur? Nempe Versatio turbinis flagello [*ostendat & versit*]: Elisio stipeæ glandis è sambuceo sclopo [*Sic*]. Et Ejaculatio globulorum in scrobiculos [*Sic*]: Aut jactatio Globi, ad dejiciendum Conos. Aut *Diffugium*, cùm nos invicem fugitamus & captivamus: Et *Myinda* (*Labram Vaccæ vocant*) quâ nos abscondimus & quæritamus.

Aut

Aut *Oscillatio*, quâ nos agitamus à perauro, hoc est suspenso fune. Item incedendo supèr *Grallas*, gressúsque divaricando. [*Sic*]

Consul.) Tu parve pusio, lusionum parrocinium sic agere, quis te docuit? Ludite Vos hac ætate cum Listerulis & Libellulis pulchris. Anne?

Puer.) Etiam nobis motiunculis, & exercitatiunculis, opus est.

Consul. Bono este animo filioli! Si obsequiosi fueritis, & in discendo diligentes, omnes quos nominasti ludos Vobis permittemus: exceptâ Oscillatione & Grallis, quia periculum subest.

Puer.) Gratias agimus.

ACTUS II. SCENA X.

Sybarita prodibit, *Convivationes rogans.*

Sybarita.) Etiam Domini Convivales Civium congressus non sunt silentio prætereundi, quatenus vicinalis amicitiæ causâ instituuntur.

Cons.) Quomodo Convivii vocem accipis?

Sybar.) Conventum intelligo amicorum, sive magis private, ad *Compotationem*, vel *Concænationem*, ubi estur de *collatis symbolis*: sive magis publicè, ubi quis opulentior *Convivationem* instituit, occasione *lustrici diei*, vel aliâ: sive prorsus publice, cum de Republica singulariter meriti lauto excipiuntur Convivio, inque illorum gratiam alii Cives invitati plurimi, sumtu publico.

Cons.) *Compotationes* diurnæ, præsertim per Cauponas, maleferiatorum sunto: excesse illas volumus. *Concænationes* vicinorum amicæ non prohibentur: neque *Convivia solemniora*, quæ justis de causis instituuntur. De quo à Solone Leges exspectabimus. Tu verò cui Epulationum tanta cura, & quem sæpè interfuisse oportet; recense nobis processum Convivii, ut qualia intelligas meliùs capiamus.

Sybar. Referam quid observarim. Quando convivandum est, Archimagirus tradit coquis apparanda esculenta, coëmta per *Obsonatorem*, aut subministrata à *Promocondo*. *Triclinium* curæ est *Architriclino*, ut mensæ tapetibus insternantur per Triclinarios, supersternanturque mappis decenter extensis, tùm *Disci* circumponuntur (sive sint *Orbes*, sive *Quadræ*) *Cochleariáque & Salinum* apponuntur, & *collyræ* panis depromti è *canistro*, aut scissæ bucceæ. Demúm *Fercula* inferuntur, in *patinis* & *lancibus*; & *Embammata* destituuntur in *scutellis*. Convivium enim quo magis opiparum est, eo habet lautiores epulas, variáque pulpamenta, imò & diversos missus. Invitatos *Convivas*, venire temporiùs quàm seriùs, civilius est: quos *Convivator* excipit amicâ obviamitione, & introducit: cùmque abluerunt manus super *malluvium* è *Gutturnio*, aut super *pollubrum* ex *Aquali*, tersetuntque mantili mundo (*inquinatum præbere incivile foret*) assidunt juxtim per disposita sedilia. *Structor* deartuat appositas dapes scitè, ac dispertitur: *Prægustator* prægustat potiones, aut propinat promulsidem, quam prælibant discumbentes; adstante, qui abigit muscas muscario, ne sint infestæ epulantibus, aut illabantur épulis. Eduliorum prima sunt *Obsonia*, (*jussula*, *pulmenta*, *ova sorbilia*, *&c.*) non lambenda exsertâ linguâ, sed sorbenda cochleari: cætera eximuntur furculis, & conscinduntur cultris, prehensis manubrio. Benè morati ingerunt bolos ori moderatim, non injectant; comedunt mansitando, non glutiunt tuburcînando; ne postea ructent, aut singultiant; neque lingunt labia, sed detergunt mappulâ, si perungantur. Interim *potoria vasa* depromuntur è *Repositorio*, prolutáque reponuntur in *Abaco*: & dum Cellarius promit merum *hirneâ*, & Zythum *obbâ*, *Pincerna* id fusum è cantharo, infusumque poculis, calicibus, vitris & pateris, porrigit *Pocillatori*, hic autem convivantibus. Tum fiunt *propinationes*,

tiones, & circumpotationes, pro salute hujus & illius: præbibúntque sibi cratêres ad ebibendum uno haustu; præsertim postquam adbiberunt. Sub extremum tolluntur *patinæ*, cum buccellis, *crustis*, semesísque *micis*, & aliis analectis, apportanturque *bellária*, & *salgama*. Verum enim verò festiva colloquia, & lepidæ confabulationes, primaria sunt pars lautæ tractationis, lætæque epulationis; quia intercedente mentione unius rei possunt multa dissertari hilariter. Peracto convivali epulo surgitur à mensa, gratésque aguntur ei qui tractavit liberaliter, itúrque domum; si noctu, facibus prælucentibus. Quanquam quidam heluones, etiam sumto *antecœnio*, & comessati abundè, superingerunt *pocœnia*, ut se contumulent citiùs.

Consul.) Satis tu lepidus Conviviorum encœniastes, dignus qui hodie alicubi fias Conviva: de quo videbimus. Secede interim: &, si quis alius habet, quod moneat, prodeat.

ACTUS II. SCENA XI.

Prodibit Libitinarius, honoreque Patribus exhibitô, ita infiet.

Libit.) Nihilne de Sepulchralibus statuetur ritibus? Ultimum enim, quod mortales sibi invicem debent, officium, Deductio est ex hac vita.

Consul. Rectè tu Comessationes flagitantibus Mortem objicis meditandam: sicut Ægyptii olim in Conviviis suis humani capitis Cranium circumferre soliti, ad mortis recordandum. Cedò autem, quos sepulchrales ritus intelligis?

Libit.) Circa Mortuos efferendos non una observatur ratio; omnibus enim Elementis tradi consueverunt. Multæ olim Gentes Cadavera suorum igni comburebant, cinerésque (*conspersos odoratis liquoribus*) condebant propè *Busta* in urnis: & ne *Manes* oberrarent, faciebant illis justa feralibus epulis: conductæ verò Præficæ deflebant lugubribus lessibus & næniis, enumerando laudes defuncti. In India quidam suos demortuos Aëre siccant, suspensos ab Arboribus: alii Aquis mergunt, ut putrescant citiùs. Nos nostros humamus, juxta mandatum Dei (*ut homo de humo factus redeat in humum*) non iisdem tamen adjunctis ceremoniis. Ubi honestissimè res agitur, De mortui (*à suis domi complorati, foris autem, olim conclamati, nunc campanarum pulsu notificati*) mox emortuali die *pollinciuntur à Pollinctore*, induuntúrque lugubriter, & includuntur *Capulo, seu Loculo*. Cùm autem funerandi adest dies, imponitur funus *Sandápilæ*, effertúrque à Sandapilariis, & fiunt exsequiæ funébri pompâ, *Cœmeterium* versùs: præcedente cantantium choro, sequente autem Cognatorum, & aliorum invitatorum, turbâ. Inter quos Viri pulláti incedunt, fœminæ riciniatæ. Tandem sepelitur à *Vespillonibus*: qui, si Sepulchrum fodiendo, mortuorum olim effoderunt Ossa, in terram refodiunt, aut in Ossuario recondunt. Benè meritis eriguntur ad sepulchra altiores *Tumuli*, vel alia honoraria *Monumenta*, *Epitaphia*, *Statuæ*, *&c.* cantantúrque *Epicedia*, & recitantur solenniter *Encomia*. Ita vivi parentant mortuis honorifico luctu.

Consul.) Nihil horum apud nos, quæ ad honestatem spectant, intermitti patiemur.

[*Silentium fiat omnium: Tum Consul ad Solonem conversus.*]

ACTUS II. SCENA XII.

I. *Ordinis boni Leges.*

Consul.) Quid restat, sapientissime Solon, rebus hucusque deductis? (*Solon.*

Solon. Hoc restat, ut Urbi Vestræ, Vobisque ipsis ejus Incolis, & omnibus rectè semel constitutis rebus, stabilitatem concilietis & perpetuitatem.

Consul.) Id autem quâ ratione?

Solon.) Tria si observabitis, perpetuum firmi stabitis, florebitis. Quæ sunt: *I. Leges ad omnia severæ. II. In Legum Violatores exsequutio justa. III. Anniversaria omnium apud Vos, Rerum & Personarum, Examina.*

Consul. Te Legislatorem nobis postulavimus, à Te Leges exspectamus.

Solon.) Non aliter id in me recipio, nisi ut Leges vobis salutares ego sciscam, Vos sanciatis. Placétne?

Consul.) Etiam sanctionem Tuæ permittere audemus sapientiæ.

Solon.) Non recipio. Sed quia inter ordinandum res Vestras consignavi quædam, ista prælegi faciam: quæ si approbaveritis, Legum condendarum habebitis materiam. *Tu Amanuensis* meus, en lege!

[*Prodibit, clarâque voce præleget sequentia.*]

Amanuensis.

I. *De Legum necessitate.*

1. Salus Reipublicæ in Legibus est.

2. Legibus igitur subjacento omnes: exlex relinquitor nemo.

3. Leges constituuntor de rebus omnibus: (ut Vestiariæ, sumtuariæ, de rerum pretiis, & manupretiis) ut ne quisquam exorbitare, aut alios defraudare, valeat.

II. *De Civium officiis.*

I. Omnes Indigenæ habeantur Cives, libertatis Jura participantes, quisque suo loco & gradu.

2. Quis-

2. Quisquis autem Reipublicæ membrum est, Leges omnes sciat, intelligat, observet.

3. Omnis Civis ad honorandum concives præstandumque mutua officia, obligatus esto.

4. Nemo Civium ordinem suum deseirto, & in aliud se ingerito, nisi Magistratus voluntate.

III. *De Magistratuum officiis.*

I. Magistratuum est videre, ne Respublica aliquid capiat detrimenti: quod fieret, si permitterent, (1) Quenquam Civium vivere otiosè; neque advigilare suis rebus: (2) aut vestire se supra statum, aliove luxu prodigere patrimonium: (3) aut rursum facere quæstum malis artibus, & aliis præripere sua: (4) aut tolerarent publica inhonestamenta, comessationes, pepinationes, ganeas, lupanaria, labem juventutis: (5) aut distribuerent publicas functiones secundum personas, non secundum merita: (6) conniverentque ad omnia præpostera: (7) & non sufficerent defunctis alios: (8) aut non contribuerent Salaria iis qui ministrant publico.

II. Singulariter etiam danda est opera, ut omnes Cives Matrimonium colant sancte.

III. Liberorum educationi, ut quàm honestissima sit, nemoque relinquatur incultus, Magistratus quoque attendito.

IV. *Officia Prætoris.*

Incorrupti Judicis est. 1. non admittere clancularias delationes, sed delatores compellere, ut apertè agant.

2. Non prolatare causas, sed insistere.

3. Non sufferre perplexationes & sycophantias, sed inclamâre.

4. Vitaréque præjudicia, nec propendere, favore aut odio, huc aut illuc.

5. Nec corrumpi largitionibus.

6. Sed decernere simpliciter, secundum probatorum evidentiam, causarumque merita; absolvendo In-

Insontem, damnando Sontem (*etiam ad refusionem expensarum litis*) ne protervia maneat impunita, sed ut luat qui peccavit.

V. *Leges Recreationum.*

Recreationes lúdicræ ut fini suo serviant (*refectioni scil. Animi & Corporis.*)

1. Raræ sunto: ut ne tempus seriis debitum lúdicris absumatur.
2. Festivæ sunto, ne æquè molestent, aut plus, quàm ipsi labores.
3. Nec tamen diuturnæ. Diludiis quoque sit locus.

VI. *Leges Conviviorum.*

Similiter Convivia.

1. *Rarius instituantur*, (juxta illud, *Voluptates commendat rarior usus.*)
2. *Frugaliter*, ut citra rei domesticæ dispendium fit.
3. Nonnisi peractis diurnis laboribus, *Vesperi*: ut ne, si prandii loco usurpentur, occasio sit comessationes protrahendi, diémque perdendi.
4. *Celebrentur festive*, amicis cum colloquiis, fine jurgiis & rixis.
5. Quod ut possit, *sobria sint*, semper citra ebrietatem.
6. *Maturius* inchoentur, & maturiùs *finiantur*: ut nocturnæ quieti etiam si locus, corpúsque & animus postridie ad labores vegeti.

Leges de Legum Exsequutione.

1. Quia rectè dictum est: *Leges sine exsequutione, sunt Campana sine pistillo: Item ubi multi Medici, ibi multi morbi; & ubi multæ Leges, ibi multa exorbitantia*: Summè opera danda est, non ut Leges cumulentur, sed ut paucæ & bonæ, semel fixæ, observentur fixè.
2. Nisi enim observantur, subnascitur indubitanter perturbatio Rerum, mutuæ oppressiones, pauperies, subversio denique Reipublicæ: tanto faciliùs, quanto Respublica fuerit populosior.

3. Le

3. Legum itaque custodia perpetua esto.
4. Violatio autem Legum ne toleretur in quoquam, à maximis ad minimos.
5. Pœnarum fiat exequutio semper severè, & graviter: ut metum incutiat omnibus.
6. Idque sine prosopolepsia. Tolerare aliquem Civem, aut Senatorem, corruptum, ruentis in pejus Reipublicæ indicium esto certum.

Leges de Libera Omnium Censura.

1. Quia quisque nostrum in aliis faciliùs nævos videt, quàm in seipso: permittendum est, ut omnes de omnibus, judicare, censuramque publice dicere, semel anno (*destinatô hanc in rem unô certô die, aut biduô*) jus habeant. Ubi ante omnia quisque rationem reddere cogatur, *Unde & quomodo Victum quærat*: ut ne cui (*suô & Reip. malô*) liceat esse otioso, aut in alios iniquo, ut mendicitatem exercere ostiatim. Imò & Magistratus illam administrationis suæ edat rationem: atque si quid injustè alicui extorsit, vel peculatum admisit, repetundarum teneatur. Et quicquid aliâs in Regimine displicet, hîc proponendi, emendationemque urgendi, locus esto.
2. Sed & extra terminum hunc, ut ne mali aliquid sensim irrepat, eligatur unus quidam Vir sapiens & gravis, cui plena detur omnibus attendendi, omnes censendi, & omnes ac omnia ad Legum rectitudinem revocandi, potestas: sub *Censoris Morum* titulo.

[*Hucusque Amanuensis leget.*]

Solon.) Hæc sunt, quæ Legibus sanciendis materiam dare posse dixi. Vos jam dicite, An saluti Reipubl. accommodata videantur?

Consul.) Non aliter meo judicio, quàm mensura mensurato suo. Sed Vestras dicite sententias Collegæ.

Senatus.) Idem sentimus.

Consul.) Quid Vos Júdices?

Prætor.)

Prætor.) Approbamus omnia.
Consul.) Vos autem Cives quid dicitis?

[*Cives, collatis capitibus, per unum respondebunt.*]

Sanciè omnia.
Solon.) Imponite igitur corollam sanctionibus Vestris, & *Morum Censorem*, tanquam ordinis, & Legum, & Exsequutionis, eoque Stabilitatis Reip. Vestræ, custodem summum, jam Vobis eligite. Cujus ut tanto major sit authoritas, ex hac amplissimi Senatus Corona deligendum existimo. Conferte consilium quæque pars seorsim & tacitè: Vos spectabilis Senatus; & Tu dignissime Prætor, cum Assessoribus Tuis: & Vos Populus cum Tribunis Vestris; Tu denique Tribune plebis, cum tui plebe: & quem quæque pars elegerit, eum nominet, ut quem majora petent suffragia, videamus.

[*Inibunt ergo consilium, quaterno agmine collatis capitibus: tandemque renunciabunt.*]
Consul.) Nos *Salvium Vrbanum* eligimus.
Prætor.) Nos *Nicolaum Felicem.*
Tribunus Fabrorum.) Nos *Salvium Vrbanum.*
Tribunus plebis.) No *Fabium Verum.*
Solon.) Dignos equidem tanto munere omnes & singulos credo, quos nominastis. Quia tamen plura Vota te petunt *Salvi Vrbane*, accipe potestatem, quam in Te Senatus Populùsque tuus confert, munusque Censorium sapienter, animosè, fortitérque administrans, esto in hac Reipubl. omnis honestatis, Morumque incorruptorum, primaria columna. Vitii nihil in quoquam tolera, ne quidem in Collega ullo, vel etiam Consule ipso. Mone statim, emendare doce, non emendantem loco move: ut ne quid usquam invalescat mali. Sed memineris tuarum Tibi quoque actionum reddendam esse rationem, in magna illa Censoria, annuatim recurrente, die. Sic itaque te gere, ut nihil nisi benè administratæ provinciæ laudem reportes. Atque

Atque ita sunt constituta omnia, quàm optimè potuerunt. Ego ad meos & mea rediturus, vota millies iterata Vobis relinquo, ut cum nova hac Republ. Vestra floreatis, potentiâ, opibus, famâ, in dies clariores. Valete.

[*Surgétque. Surget & Senatus, & Judices: responsúmque dabit Consul sic.*]

Consul.) Læti Te accepimus, ò Solon, tristes dimittemus. Habe tamen gratias ab omnibus nobis, quibus providis Tuis tam bene subvenisti consiliis. Invitamus verò Te in *Prytaneum* nostrum, ad Convivium quod parari jussimus primoribus Populi nostri. Vos autem reliqui, etiam de infima plebe, ut gaudii tam publici sitis participes, cras efficietur: assignatis in convivium Vobis, aut ad dividendum inter Vos, viginti bobus, & centum ovibus, aliisque multis, quæ Vobis & liberis Vestris diem feriatum, eumque festivum, facient, in memoriam fundatæ feliciter Reip. nostræ. Nunc ad Vestra redite.
Exibunt, plebs: ad reliquos autem Consul.) Vos amici me sequimini in Prytaneum.

EPILOGUS.

Si quando Agri, Horti, Vineæ, benè florent, spes est bonæ Messis & Vindemiæ. Annon igitur etiam, si Scholæ, pulcherrima illa Ecclesiæ & Reipublicæ seminaria, in flore stant, bonam Ecclesiæ & Reip. promittunt messem? Indubitanter ergò etiam, si nos præsentes in hac Illustri Schola Vestra constituti palmites & arbusculæ amæno in Literarum, Linguarum, Sapientiæ, Morúmque, & Pietatis studiis, profectu, efflorescimus; nec tantùm bona & utilia scire, sed & agere, discimus:

 an-

annon pro dilecta Patria pulchræ messis spes erit? Utique, si jusserit Deus: sine quo & qui plantat, & qui rigat, nihil est. Nec tamen ille benedictionis rorem affundere, nisi illis qui plantant & rigant, orant & laborant, solet.

Ergò honoratissimi *Scholæ Patroni, Curatores, Visitatores*, ne desistite plantare & rigare! *Vos autem reliqui* favere & orare! *Nos* denique qui in ipsa Sapientiæ officinâ versamur, laborare! Deus nobis omnibus benedictione suâ clementer adesto: atque ô adsit, adsit!

Ego humanitatis formulam repero: atque, ut nobis, Ecclesiæ & Reipublicæ causa faveatis, oro. *Valete*!

JANUÆ LINGUARUM PRAXEOS COMICÆ

PARS VIII. Et Ultima.

Res in Regno, & Religione, Divinaque Providentia concurrentes repræsentans.

ISAI. 44. v. 6. APOC. 22. v. 13.

Hæc dicit Dominus, Rex Israel: Ego sum primus & ultimus: principium & finis omnium.

PERSONÆ.

1 Prologus.
2 Ptolomæus Rex.
3 Socrates.
4 Plato.
5 Eratosthenes.
6 Apollonius.
7 Mareschallus Regni.
8 Thesaurarius.
9 Cancellarius.
10 Aulæ Magister.
11 Prætor Augustalis. (*seu Palatii*)
12 Dapifer.
13 Pocillator.
14 Stabuli Magister.
15 Strategus (Belli Dux)
16 Hipparchus (campi ductor.)
17 Tabellarius, Rebellionis nuncius.
18 Eques, externi belli nuncius.
19 Pythanthus Orator.
20 Caduceator, ad hostem.
21 Pythanus Legatus, ad rebelles.
22 Signifer è Castris.
23 Rusticus, } fugientes
24 Opifex. } hostem.
25 Miles è Castris.
26 Centurio è prælio veniens.
27 Tribunus Militiæ.
28 Theologi (*non nominibus sed numeris distinguendi.*) 24
53 Epilogus.

PRO-

PROLOGUS.

Spectatissimum Theatrum,

Ristippus Philosophus percontanti cuidam; *Quænam Adolescentibus potissimum essent discenda?* Respondit: *Quæ Viris futura sunt usui.* Rectè utique: quia *non Scholæ discere debemus, sed Vitæ.* Quippe non semper futuri Pueri, Scholastici: sed Viri Oeconomici, Politici, Ecclesiastici. Qualia igitur nobis quoque olim Viris ex usu futura sunt, talibus nos jam adolescentes pueros hac Vestra in Schola imbui, testes eritis hodie. Ludicrè siquidem & pueriliter, sed non ludicra & puerilia, agitabimus in conspectu Vestro. Res erunt quæ non risum, sed lachrymas, movere merebuntur: Bella, cædes, sanguinis diluvia, quibus se vastat humanum genus. Idololatria item, blasphemiæ, superstitiones, quibus à creatura sua, homine, irritatur DEUS. Non tamen sine solatio, quòd nihil fiat nisi consciâ supernâ providentiâ, omnia mala in finem bonum, gloriæ suæ & salutiorum inservientem, disponente. Sed præibit pacatus Regni status: qualem sub Regibus ac Principibus, Magistratibusque bonis, piis, sapientibus concedere solet DEUS. Sicut & Religionis veræ, qualem instituit *Deus*, & in mediis extranearum Religionum tenebris conservare non intermittit, generalis quædam *Idea*.

Si ergo unquam fuistis attenti, honorandi Domini, nunc excitatis adeste sensibus! Hâc etiam occasione pacem & bona Ecclesiæ & Patriæ apprecantes. Bella verò & mala cuncta ut avertat *Deus*, tacitis suspiriis orantes.

ACTUS

ACTUS I. SCENA I.

Ptolomæus Rex, Socrates, Plato, Eratosthenes, Apollonius.

[*Rex capite tecto, alii aperto, Mensæ assident.*]

Ptolom.) Exemplum in me habetis, Amici, quàm Reges non semper sint in potestate sua: Regiminis mole sic obruti ac distracti, ut sibiipsis vacare nequeant. Nam ecce Lustrationem Rerum Vobiscum ordine pertransire decreveram; & tamen nec Moralium lustrationi, bino actu habitæ, interessem, ab occupationibus impetrare non potui. Ultima tamen quæ restant, *Regni administrationem & Numinis cultum*, sine me obiri nolo: quia Regium est Regalia tractare negotia, & Regis Regum tueri honorem. Convocavi ergò Vos primùm, ut de agendi modo, & serie, inter Nos conveniat primùm.

Socrates.) Ita est Serenissime Rex: qui cæteris mortalium liberrimi videntur, Reges & Principes, sæpenumerò constrictissimi sunt curarum suarum catenis. Unde illa Hieronis Vox: *Splendet quidem pulchre in hominum oculis Regalis, auro & gemmis radians, Corona; sed si quis quantum oneris intus lateat, sciret, humi jacentem non tolleret.* Et quod nonnulli Monarchæ, onerum gravitate fatigati, deponere fasces festinarunt; reversique ad vitam privatam, non Regibus, sed Ruricolis fælicitatem esse invidendam, pronunciârunt. Te tamen, optime Rex Ptolomæe, bona fata roborent, ad tot gloriosos labores cum laude sustinendum.

Plato.) Naturæ lex est, ut *Majores majora agant & patiantur*, DEI autem beneficium, quòd Majores etiam majoribus instruantur viribus, sive propriis, sive aliunde mutuatis. Consiliarii Tui, ò Rex, alii domi forisque Ministri, manus Tuæ, pedes Tui, oculi Tui, aures

Tuæ

Tuæ, verbo, Instrumenta Tua sunt: *Illis impone labores, Tibi reservatâ directione.* Tam pio, sapientique Regi, ad nutum esse parati erunt omnes, sicuti Nos jam sumus. Comparuimus enim Tuo jussu: manda quidquid placet.

Ptol.) Non soleo quod mihi uni placet mandare, sed quod communi Sapientum consensu factu videtur utile, assensu comprobare meo.

Erat.) Optimi Regis optima nota, si relicto Tyrannis illo, *Sic volo, sic jubeo, stat pro ratione voluntas*, potentiâ sua utatur, non abutatur. Hæc placida Majestas Tua, ò REX, reddit Te nobis, subditisque tuis omnibus, æquè amabilem ac venerabilem.

Ptol.) Scio me Hominibus imperare, non brutis: Scio animal rationale melius duci ratione, quàm trahi vi: Scio malum diuturnitatis custodum esse metum, meliùsque sceptra stabiliri amore. Sed eamus in rem, cujus gratiâ convenimus. Dic Apolloni (*ut ne mutam hic agas personam*) quomodo in lustrandis tùm Regni tùm Religionis negotiis procedendum putes.

Apoll.) Serenissime Rex, sapienter disposuisti Regni Tui Administrationem, Officiorum Magistros constituisti circumspectè, Marescallum, Cancellarium, Thesaurarium, Aulæque Tuæ Magistrum. Satrapas item, seu *Dynastas*, Dynastiarum Præfectos, & Provinciarum Præsides, Duces, & Principes: & denique Legatos alio mitti solitos. Hos putem accersendos, ut quàm rectè munia sua intelligant, ac exequantur, cognoscatur.

Rex ad cæteros.) Quid videtur?

Socrates.) Commodè satis.

Plato.) Rectè.

Erat.) Occasio sic erit aliquid monendi, aut etiam si quid exorbitantiæ fuerit deprehensum emendandi.

Rex.) Adsunto igitur Officiarii primùm Aulici: alii verò evocentur è provinciis.

Apollonius assurgens.) Curabitur.

[*Exitque.*]

ACTUS I. SCENA II.

Ingrediuntur Mareschallus, Thesaurarius, Cancellarius, Aulæ Magister, Prætor Palatii, Dapifer, Pocillator, Stabuli Magister. Qui Omnes exhibito honore, coram Rege consistent, surgentque simul Consiliari.

Rex.) Constituimus nostros in administratione Regni Adjutores convocare, & quàm quisque officii sui gnarus sit, simúlque quomodo res gerantur ubique, cognoscere. Vos itaque Palatii nostri Comites accersi curavimus primò, ut Vobiscum de Statu rerum generatim primò conferamus. Tu Mareschalle, quem Pacis & Disciplinæ fecimus Magistrum, edissere; REGNUM quid sit? & ad bonam REGNI constitutionem quid requiratur.

Maresch.) Rex æternùm vive! Te mandare, Nos parere, æquum sit. REGNUM *dicitur Conciliatio seu Collectio multarum Civitatum & Terrarum, sub Capite uno, inita eo fine, ut virtus unita sit fortior, ad obsistendum illis, quæ dissipationem adferre possent.* Ubi tria sunt necessaria (sive REGNUM fuerit hæreditarium, quale tuum est, ò Rex, sive Electivum:) primùm Regio ampla, multorum inhabitatorum capax. Deinde, Statuum digeries ordinata. Tertiò Sanctio Legum firmata. Præterea bonum est Regionem esse redactam sub Regimen unum, disclusámque ab aliis Terris limitibus: sive nativis, Marium, Paludum, Desertorum, Montium, vel Fluminum; sive arte factis, concædibus puta Sylvarum, Arcibus limitaneis, vel aliis. Uni Chinenses, quod sciamus, discluserunt se à Tartaria magna, muro quadragenarum leucarum, seu milliarium nostrarium: opus stupendum, interque Miracula Mundi meritò referendum. Quippe qui muri quatuordecim orgyias alti, septem crassi, esse scribuntur.

Rex.

Rex.) Prodigiosa res! Tu tamen pergo.

Maresch.) Intra se REGNUM dividitur, in Principatus certos, aut Comitatus Majores, & Dynastias minores. Ubi si quis absolute dominatur, *Dominium est*: Ubi Jurisdictionem duntaxat administrat, *Districtus*, vel *Satrapia*, dicitur: Ditio autem bello devicta, & nostro Imperio adjecta, *Provincia* nomen accipit. Qualescunque tamen id genus Tractus sunt, circumscribuntur Regionatim suis Limitibus, fruunturque minora Territoria minoribus immunitatibus, majora majoribus, maximis autem Regnum ipsum, sive Proceres in os collectim sumtos. Si enim Regnum verè REGNUM est, necesse est habeat liberos Status, seu Ordines; colligatos inter se vinculo Legum & Statutorum; & habentes infra se Populum cui imperant, supra se autem Regem, aut Reginam, cui parent. Inter Status numerantur *Civitates Liberæ, Nobiles, Barones, Comites*; item *Principes, Marchiones, Duces.* Quorum quilibet Regulorum instar dominantes, habent sub se in *Comitatibus, Marchionatibus, Ducatibusque suis,* inferiores *Dynastas, Barones & Equites*: possessores videlicet *Dynastiarum, Baronatuum, Arcium,* aut *Prædiorum*; sive mancipi, & hæreditariò; sive ut *Vasallos*, jure feudi. Caput omnium tandem Rex est; sive *Sceptrum* capessat hæreditariò (*ubi jus Regii stemmatis illud est, ut primogenitus succedat*;) sive eligatur liberis Ordinum votis, vacante sede, cui vocato & coronato *Homagium* præstatur: postquam tempore *Interregni* Gubernatio administrata fuit per *Interregem*. Atque cum Rex novus renovat officia *Regni*, Provinciarum obiens lustrationem; reversus, & in sua *Regia* residens (plerumque in *Metropoli*) delegat, quaquaversum opus est, *Vicarios*, *Præfectos*, aliosque Administros: quin & ad exteros mittit Legatos, qui authentico instructi Diplomate negotia sibi commissa gerunt, legationis arcana non cuivis detegentes.

Rex.) Satis de personarum in Ordines & Status digestione,

one. Quia verò rerum gerendarum nervus pecunia est, de Reditibus Regni jam narra, Tu *Thesaurarie*.

Thesau.) Per omnia Mundi Regna usu receptum est, ut Populus non tantùm Superioribus suis obediat, sed & ea, per quæ Superiorum Status sustentatur, suppeditet, serviendo in nutum illis, jumentis & viribus propriis: pendendoque *Tributa, Census, Vectigalia*, quandoque & *Capitationem*.

Rex.) Ista quatuor, *Tributum, Census, Vectigal, Capitatio*, quid differunt?

Thes.) *Tributum* est anniversaria pensio ordinaria, seu de proventibus quibuscunque, seu nominatim pecuniaria. *Vectigal* solvitur à rebus Regno evehendis aut invehendis: aut etiam domi certis locis, ad Pontes, & Transitus alios. *Census* autem seu *Censio*, indicitur extraordinariè, quum urgens aliqua necessitas plus pensi requirit, & opulentiorum possessiones pressiùs examinantur, indeque centesima quinquagesima, decima, quandoque & quinta pars, in usum *Fisci* exigitur. Aut etiam cùm rebus victualibus, *Vino, Cerevisiæ, Carnibus*, & vendendis & emendis, Tributum certum assignatur. *Capitatio* denique est Tributum in singula capita, (*etiam Infantium & Servorum, & Mendicorum*) imperatum. Quod tamen nonnisi externâ necessitate exigi solet, & debet: quia *boni Pastoris est tondere pecus, non deglubere*. Utinam verò tuo, optime Rex, exemplo, omnibus imperantibus liceat sic imperitare, quomodo Subditis etiam collubere possit obtemperare, citra querelas & coactionem. Tu enim Tuos, nec attenuare angariis, nec exhaurire exactionibus, permittis: delinis potiùs Congiariis, & Donativis, optime Pater Patriæ.

Rex.) Res humanæ non Cyclopicè, sed humanè, gerendæ sunt; divexare suos, affligere, excarnificare, detestabilis est *Tyrannis*. Sed annon Tu ipse *Quæstoribus, Tabulariis, Publicanis & Telonariis, Fiscalibus*, injustas permittis exactiones, aut illis connives?

Thes.)

Thes.) Veniunt quidem de rapacibus quibusdam Harpyis nonnunquam querelæ; sed absit, ut bonitatis Tuæ malos administros scientes volentes toleremus; removeri solent ab officiis, aut etiam trahi ad pœnam.

Rex.) Ita fieri volumus. Quid jam Tu *Cancellarie*?

Cancel.) Tua Voluntate, Rex, factus sum *Cognitor causarum ad Majestatem Tuam devolutarum, Custosque Sigilli, & Archivi Tui*, cum additis mihi *Secretariis & Amanuensibus*. Nec aliquid agere Te inscio, & non mandante, muneris aut moris est mei, cùm privatim, tum publice. Aguntur enim in negotiis totum Regnum concernentibus *Comitia*, cùm Regio suo jussu conveniunt *Nobilitas, Optimates, Civitatumque Primates*. Ubi alii præ aliis suffragii prærogativâ gaudent, ordinis causâ; ut ne se confundant, & negotia turbent: aut aliquis non permittatur suffragari, vel refragari; sive sancienda sit nova quædam Lex, sive abroganda vetus; aut novanda Moneta. aut ineundum cum vicinis Fœdus, Bellumve decernendum, & quæ plura id genus momentosa obveniunt, deliberanda.

Rex.) *Vbi Multitudo, ibi Confusio*: annon præstaret Absolutum Regimen? ut Rex communicato cum optimis consilio, agat potius quæ Populi salus requirit, quam ut quomodo aliquid agendum sit ambagiose consultando, agendi tempora deliberando consumat.

Cancel.) Verum est, Rex optime, ubi *Multitudo est, ibi Confusionem reperiri*, nisi multitudo reducatur ad *Unitatem*. Reducitur autem in Legitima Regiminis forma, ut apud Nos: ubi multi quidem deliberant, & sententias dicunt. Tu tamen Rex noster, Caput nostrum, tandem concludis unus. Absolutè regnare, & non multis distrahi consiliis, facit ad negotiorum celeritatem: audire tamen multorum consilia, & eligere optima, tutius est. Reges Regum, qui se Monarchas appellant, regnant fere soli absolutè: quanquam Romani Imperatores (*seu Cæsares*) Collegas sibi legere soliti sunt. Sed & hi præcipitatis consiliis non Regna tantum evertere, sed & seipsos perdere potuerunt.

Rex.)

Rex.) Ita est: *Moderata durant.* Duret ergò & nostrum moderatum, ex Monarchia & Aristocratia temperatum Regimen. Tu Aulæ Magister, explica munia Tua.

Aulæ Mag.) Ego sum *Magister Curiæ*, sive Magister officiorum, præpositus Familiæ Principis; attendens ut *Cubicularii* & *Atrienses*, tota denique *Aulica Turba*, suo quisque loco in ordine decenti se contineant. Si veniunt Exterorum Legati, admittendi ad Audientiam; aut alia celebratur Regali pompâ Solennitas, meum est providere, ut se Rex pro Majestate exhibeat, eburno sedens solio, magnifice vestitus *Trabea*, ornatus *Diademate*, stipatus aulicorum frequentiâ.

Rex.) Tu verò *Prætor Augustalis* quid dicis?

Prætor Palatii.) Custos sum eorum, qui tuam, o Rex, vitam custodiunt, & Majestatem; *Cohortis* nimirum *Prætorianæ*, cui cura corporis Tui committitur. Præfectus Satellitum, & Stipatorum Tuorum.

Rex.) Munus hoc tuum quanti æstimas?

Prætor.) Equidem exemplo Tuo didici, ô Rex, quod revera non tam Satellites Principem tuantur, nec tam locupletant *Fisci reditus*, aut repositæ *Gazæ*, quam *Provincialium* amor Majestatis nihilominus tamen interest, *Augustale* suum (*seu Palatium*) splendere armis.

Rex.) Quid Vos reliqui?

Dapifer.) Mihi Dapifero Regiæ Mensæ incumbit cura, ut decenter, ut magnificè, ut splendide, cibis opiparis, salubribusque, instruatur.

Pocillator.) Meum *Pocillatoris* est poculentis attendere, ut non nisi optimi potus, mundissimis aureis & crystallinis phialis, gemmeisque trullis, Domino Regi nostro propinentur.

Stabuli Magister.) Ad me Stabuli Regii attinet cura. Nempe ut Equinum genus bene saginetur & mundetur, & ad artificiosos gressus in gyro exerceatur quotidie. Tum & phaleræ, ac ornamentorum omne genus, mea sub inspectione sunt.

Rex.) Omnes laude digni, qui demandatis vobis strenue

strenue fungimini muniis. Verum satis jam: vide Prætorii Præfecte an Militiæ Duces jam advenerint.

[*Ibit: interea ne silentium sit, unus ex Consiliariis interrogabitur.*]

Erat.) Pace Tua Serenissime Rex: *rursumque ad Aulæ magistrum conversus*) Curiæ Magister; est quod Te interrogem; Eunuchorum in Gynæceo usus etiamnum apud Vos obtinet?

Aulæ m. Obsolevit.

Erat.) Perquam bene. Viro enim non Viro, fœmineæ pudicitiæ custodiam committere, quam illepidum! Sed utinam Morones quoque, Gnatones, Nugigeruli, Sycophantæ, Aularum appendices, repudium ferant!

[*Interim redibit Prætor Augustalis, Militiæ Præfectos secum ducens.*]

ACTUS I. SCENA III.

Strategus Belli dux, *Hyparchus* Campiductor, (Legatus ejus) *Postea Tabellarius, rebellionis nuncius, Eques exterminii nunciator.*

Strat.) Vivat Rex Dominus noster!

Camp.) Vivat!

Rex.) Vivite Vos quoque publicæ Tranquillitatis custodes. Acciri vos curavi, quia dum omnia Regni nostri lustramus ordine, vos etiam, qui Nobis & subditis nostris otia procuratis, præterire non potuimus. Ab Apolline, age cum his nostris, de Pacis, Bellique artibus.

Apoll.)

Apol.) Tuo mandato, o Rex. (*& ad illos conversus*) Amici, annon pacatus rerum status optatissimus?

Strat.) Pax optima rerum, quas homini novisse datum est: *Pax una triumphis innumeris potior*, canit Poëta. Verumenimvero perquam crebro evenit, ut pax obtineri nisi vi armorum nequeat, dum gladium in vagina nonnisi gladius continet: Bellumque illatum, non nisi Bello propulsatur. Fit enim ut Gentes finitimæ, lites movendo de Confiniis, invadant nostra: & ut Potentes de eminentia inter se contendendo, suo bello involvant Populos: & fit, ut domi etiam suboriantur motus, non aliter quam vi compescendi. Puta, cum Superiores inferioribus tyrannice intentant servitutis jugum: hi autem pro libertate sibi putant dimicandum, aut ad alium Dominum desciscendum. Item cum *Factiosi* quidam turbatores (*propter privatas simultates, alio tamen quopiam prætextu*) clandestinas disseminant conspirationes, & concitare moliuntur conjurationes, tumultus, seditiones, rebelliones, atque sic bella intestina.

Apol.) Ut tamen anteveniatur Bellum, nihil non tentandum est, domi forisque: nempe depaciscendum cum confinibus, compactaque subinde renovanda. Domestici autem continendi sub æqualitate jurium, nec permittendæ injuriæ in quenquam: apprimè observandi inquieti, proclives ad novationem rerum, & callidi cautique, si quid obtendere queunt, molientes.

Campid.) Domine, Facilius est de his philosophari, quàm reipsa Populos perpetua in pace continere. Ingenium enim humanum est inquietum, & novarum rerum avidum, & ad dolos technásque versutum.

Strategus.) Omnia prævidere potest prudens Vigilantia.

Strateg.) Nescis Domine, qui nunc in Pace nos esse credimus, quàm diversum id nobis futurum sit. Unam equidem Provinciam Tuam, ò Rex, Rebellionem moliri haud obscuris colligo indiciis: Vicinum autem Regem

Regem Syriæ exercitum parare, & quidem adversus Te, nondum quidem publico rumore, tacita tamen quadam mussitatione ad me perlatum est. Emisi utroque cautos Exploratores, quorum reditum singulas in horas prospecto.

[*Illo hæc loquente advolabit festinatione anhelus Tabellarius, traditque Stratego Epistolam, dicens.*]

Tabellar.) Domine, Curriculo currere jussus sum: ecce sudore diffluo! (*Strategus inter resignandum Epistolam.*) Serenissime Rex, habeo per loca suspecta conintelligentiam cum Viris bonis, Tibi Regnoque fidelibus, à quorum uno [*En*] Epistolam accipio, [*qua apertu legere dare:*] Non irrita fuit suspicio, machinationes clandestinæ in apertum erumpunt: Inchoatur munitionum reparatio, conquiruntur arma, miles incipit deligi: in occulto sane quidem adhuc, certo tamen.

Rex.) Quid hoc novæ rei?

Camp.) Nunc opus consilio domini Philosophi.

[*Illisque tacentibus, accurret alius, veluti Eques modo Equo delapsus, exhibitoque Regi honore, ita fabitur.*]

Eques.) Syriæ Rex ingentem cogit Exercitum, auxiliaque Vicinorum contrahit undique, Tibi Bellum indicturus, ò Rex.

Rex.) Unde habes, quod arma hæc adversus Nos moventur? nullam dedimus causam.

Eques.) Publicè hoc uno ore loquuntur.

Strat.) Stratagema est bellicum, alio famam mittit, alio ibit.

Camp.) Hosti non fidendum.

Strat.) Nemo facilius opprimitur, quàm qui nihil timet.

Plato.) Prudentis est, plus metuere quàm sperare.

Rex.) Consilia igitur cito expromite! Periculum in mora esse video.

Secr.) Duos Tibi objici hostes video, ô Rex: difficilè erit cum duobus congredi. Dividendi sunt. Mitte ad Subditos rebellantes, ocyssimè, reconciliationemque illis offer, gratiam promitte, de Satisfactione plenâ, (*quacunque tandem habituri sunt Gravamina*) securos redde: præsertim qui seditionis hujus capita esse intelliguntur. Si hos à pravis consiliis dimoveris, viceris. Ad externum vero hostem mitte Caduceatorem, qui pacem petat: non supplicando, sed rupti sine causa fœderis turpitudinem exprobrando, & ad conditiones æquas, si pacisci debeat, sese offerendo.

Strat.) Hæc agendi ratio perdet Nos, si blanditias tantùm hosti opponere, non etiam terrorem, in animum inducimus.

Rex.) Quid ergo faciendum putas, dum imparati hostique impares sumus?

Apol. Vana est sine viribus ira.

Stat. ad Apollonium.) Et vana est in hostili placabilitate fiducia. [*Tum ad Regem conversus.*] Serenissime Rex, in acie novaculæ versamur, perniciosè moras nectimus. Dimitte Nos, ut collecta quantacunque manu, hosti aditum intercludamus: domi autem bellico apparatu nos instruamus quam usque possumus; *Milite, Commeatu, Armis.* Quæ res cum dapsiles requirant sumtus, neque cogendæ à Populo stipi tempus sufficit, jube aperiri *Thesauros Tuos, Granaria* Tua, *Armamentariaque* omnia, citò, citò, citò. Eamus nos actutum, armatas undique coacturi catervas: Vos autem hîc consiliis disponite omnia; *Legatos* ad rebelles; *Caduceatores* ad hostem; *Solicitatores* ad Vicinos foederatos, pro auxiliis, expedite.

Rex.) Esto! Ite, & rem strenuè ac fortiter agite! Tu verò *Thesaurarie* Pecuniæ illis suppedita quantum opus is.

[*Exibunt ergò Militiæ Præfecti, & Thesaurarius cum illis.*]

ACTUS

ACTUS I. SCENA IV.

Pythanus, Caduceator.

Rex.) *Cancellarie*, Abi, scribe citò ad Fœderatos, Populos, Reges, Principes, Civitates; Transcriptisque per Tuos Amanuenses epistolis, mitte per Pegasarios, fac de imminente nobis Belli mole certiores, atque ut Auxilia mittant, vi Fœderis postula.

Cancel.) Dictum factum. [*Exibitque*]

Rex.) Tu *Plato* suadendi artifex, & cui consilia sub manu nascuntur, suscipe ad istos meos, defectionem nescio quam ob causam molientes, profectionem! Persuade illis meliora, ut ad se redeant: multum enim mihi in te est spei.

Plato.) Negare tibi, Rex, nihil possum: Experiar, quid consilio valeam, si audire volent. Sed adjungatur mihi de politicis Tuis aliquis.

Rex.) Vocetur *Pythanus*, fidus mihi, industrius, bonus & ipse Orator. Tu verò *Aulæ Magister*, cura celeritatis causâ Essedum, addeque homines probos.

Aulæ Magister.) Curabitur.

[*Exibunt celerè: móxque in agressu se illis adjunget Pythanus, cui Aulæ Magister in aurem quiddam dicet, manuque prehensa secum ducet.*]

Prætor Augustalis.) Inter Satellites Tuos est Juvenis animosus, ingenii plenus, provinciæ huic valdè idoneus. Ecce adest! advocavi enim simul ac hujus rei occepta fuit mentio.

Rex.) Adolescens, audésne adire hostem, nostras illi deferre literas, & quæ mandabimus loqui?

 Caduc.)

Caduc.) Nihil mihi ex hoste terroris. Manda *Rex*, quicquid placet, exsequar.

Rex.) *Socrates* cum *Eratosthene*, agite, ite cum eo in Tabularium, & cum Cancellario illum expedite, instructum literis & monitis. [*ibunt.*]

Rex ad cæteros.) Egredimini Vos quoque.

[*Exibuntque.*]

ACTUS I. SCENA V.

Rex solus, obambulans meditabundus; tandem consistet.

Istæne sunt Regum deliciæ? Ex tanta tranquillitate tantas procellas! quam insperato, quam subito, ortas! Populus meus totus, ut video, trepidat: Ego vero illorum causa angor. Sed *bonæ causæ fiducia* mihi *animum addit*, non defore tantæ perfidiæ ultorem. O justitiæ Præses, respice! Sed & mihi faciendum est, unde Populus meus agnoscat pro lege & grege non me paratum. Absit despondere animum! gubernator in tempestate agnoscitur. Nunc disposita sunt omnia, ut in recenti potuere tumultu. Si ferox hostis pacificationem renuat, proficiscar ipse in castra mea, intereroque expeditioni; ut mei me semper videntes præsentem, animosius agant.

Utinam vero redeant aliqui emissorum, ut quid fiat cognoscam!

ACTUS

ACTUS I. SCENA VI.

Rex, Caduceator, Consiliarii, Plato & Pythanus.

Rex, Caduceatori.) Salve, bone nuncie! quid fers boni?

Caduc.) Nihil boni: in hostis conspectum admissus non sum. Nam ut fines Regni tui excessi, obviam habui Equitum turmam, qui me, quis essem & quid vellem examinatum, retroegerunt. Ipsi vero *Fecialem* secum habentes, in ipso confinio Bellum adversus te clarigarunt: audientibus id cohortibus tuis, ad fauces montium excubantibus, hostemque aditu prohibentibus.

Rex.) Hostilis Exercitus ubi esse dicitur?

Caduc.) Jactabant adventare, jam in proximo esse.

Rex.) Voca mihi *Socratem* cum *Eratosthene*: sed & Cancellarium, aliosque sanctioris Consilii.

[*Curret: & ingredietur Cancellarius cum rescriptis Fœderatorum.*]

Rex.) Periclitamur, Amici. Hostis appropinquat: Exercitus noster imparatus: *Platoni* apud rebelles quid fiat, nihil scimus: nec de ullis Auxiliis quidquam.

Cancel.) Redeunt *Veredarii*. Bene omnia apud socios, advolabunt Auxiliares manus: subsidiorum satis; modo hostis detineri possit, dum nostri confluant.

Erat.) Ecce *Platonem* quoque, cum *Pythano* redeuntem!

Plato.) Salve Rex prosperrime! cujus auspiciis quicquid suscipitur, procedit. Enarra rem Pythane.

Pyth.) Venimus ad rebelles, reperimus contumaces primum, & insultantes: sed majestatis tuæ reve-

 rentia,

rentia, rectè illis ob oculos posita, mitescere eos, & cristas demittere, coëgit. Hinc ad querimonias de contemtu quodam, & injuriis Aulæ, versos, Justitiâ iterum tuâ in protegendis innocentibus Mundo notâ, graphicè illis ostensâ, errorem agnoscere compulimus: ut sibi jam imputent, quod Clementiâ tuâ uti nesciant. Deprecantur itaque culpam, & se Tuo iterum sceptro submittunt, collectasque copias suas Exercitui Tuo jungunt, pro Te sua jam oppositura pectora.

Rex.) Perbellè rem egistis, belli & sapientes Oratores. Quid autem exercitus noster agit? Mittamus ad eos, ut cautè agant, donec robur nostrum coire possit.

ACTUS I. SCENA VII.

[*Signifer è castris veniens ingreditur, & abruptè incipiet.*]

Imperator noster, *Stratagus*, misit me ad te, ò Rex! ut militiæ nostræ hucusque successum ad te referam. Egressus à Te, summâ celeritate dimisit *Conquisitores*, qui milituros colligerent, datoque auctoramento conducerent. Quos in submontana illa, unde hostilis metuebatur irruptio, deductos, viritim lustravit, sacramentoque abstrictos auctoravit. Tum instruxit armaturâ; alios levi, alios gravi: ut æque defendere sese, ac impetere hostem animosè, possent. His tutando capiti obtulit *Galeam*, pectori adoperiendo *ferreum Thoracem* (*Cataphractos* verò loricavit circumquaque:) sinistro cujusque brachio indidit *Clypeum*, vel *Scutum*; dextro *Hastam*. Tandem lateri accinxit *Gladium*, vel appendit *Balthe*o: ut promtius stringatur è vagina, rursumque recondatur capulo tenus. Dehinc concenturiavit

riavit Exercitum, per *Vexillationes & Legiones*: redigendo *Equitatum* in *Turmas*, *Pediatum* in *Cohortes*; præponendoque per singulas *Decurias Decuriones*: *Centurias Centuriones*; *Millenariis* superposuit *Tribunos*: singulis adjungens suum *Locumtenentem*, suumque *Vexilliferum*. *Dimachas & Volones* aggregavit tam *Equitatui* quam *Peditatui*. *Tyrones* verò intermiscuit *Veteranis*, *Lixarum & Calonum* turbâ servitiis relictâ. Ita dispositis rebus, suscepimus quantocyus Expeditionem; præmissò *Metatore*, qui castrametatus est loco tùm frumentationi tùm pabulationi, aquationi item & lignationi, valdè commodo. Ibi posuimus Tentoria, fiximúsque paxillis: utque Stativa essent ab incursionibus tuta, circumvallavimus totum castrorum ambitum aggeribus. Instituimus tamen *Excubias*, per certas stationes: necunde inopinatò superveniens hostile agmen pessundet incautos: datúrque *Vigilum Prefecto*, quotidie *Tessera*, quâ sui se recognoscant. Emittimus quoque *Speculatores*, & *Exploratores*, qui hosticas machinationes observent, reducesque visa & audita referant: fiuntque simul catervatim excursiones, obviaturæ depopulantibus ubiubi occurrentibus. Hucusque res deductæ sunt, *Serenissime Rex*: ut in tuto esse adhuc omnia Majestas tua intelligat. Sed consilio opus: quoniam Hostis angusta viarum penetrare nondum potuit, & se cis Montes continet, quid nobis faciendum? irruendumne in hostem, si inopinato opprimi posse spes sit? an expectandum donec subsidia veniant? jam enim propinquant.

Rex.) Salva igitur sunt adhuc omnia?

Sign.) Non aliter ac retuli.

Rex ad Consiliarios.) Quid ergo jam suadetis? Progrediarne ad Cestra?

Plato.) Audi me, ò *Rex*! si rectorem militiæ Tuæ haberes aut imperitum aut segnem, aut cujus fides suspecta esset: suaderem omnino, ne cui alii quam Tibi Tuam & Regni salutem committeres. At quia Tibi

 tam

tam strenuus, tamque indefessus, & in omnia tam circumspectus, fidelis denique contigit *Strategus*; domi te continebis melius: ne & te nulla necessitate fatiges, & illi turbes lineas, qui verecundiâ Tui non tam forte animose res ageret, atque dum à suâ unius vigilantiâ salutis spem pendere videbit.

Soc.) Parce Tibi ò Rex, & Te citra necessitatem dubiæ sorti ne expone.

Erat.) Idem unanimiter suademus.

Apoll.) Serva Te melioribus, ò Rex! furiosa ista agant alii.

Socrat. denuo ad Signiferum.) Tu amice, redi ad Ducem tuum, & renuntia; nos illius vigilantiæ concredere Patriæ Salutem. Sit Vir, & agat strenue; sed nihil tentet antequam totum auxiliorum robur unitum fuerit: neque confligat, nisi aut summa necessitate coactus, aut summâ opportunitate invitatus, & victoriæ certus.

Signif.) Referam fideliter. [*Exibitque.*]

ACTUS I. SCENA VIII.

Rusticus quasi fugiens currat in Theatrum lamentans.

Rustic.) Heu misero mihi, quo me vertam? quo fugiam? Hostis perrupit claustra, infudit se ut diluvium in Terram nostram, ferro & igne vastat omnia: Heu heu! Mei quoque omnes trucidati sunt, solus effugi: Hem!

Rex.) Auditisne? Ecce securitas nostra!

[*Complosis manibus.*]

Opifex quidam cruore fœdatus quasi vulneratus itidem anhelus.) Infælix patria, jam peribis! O infœlices patriæ defen-

sores, ubi nunc estis? cur Patriam non defenditis? Hostis impunè grassatur, incendiis ac cædibus implet omnia.

Plato.) Hem barbariem! (*Miles è castris ad Regem currens*) *Dux* meus me ad Te mittit, ò Rex, ne pavescas, siqui advolabunt rumores. Perrupit hostis, sævire incipit: sed cui compescendo nostri exercitus jam se accingunt; brevi accipies lætiora.

Rex.) Utinam lætiora! anceps est alea belli.

Soc.) Confide Rex! penes nos bona causa: Triumphabimus.

Apol.) *Frangit & attollit vires in Milite causa:*
Quæ nisi justa subest, excutit arma pudor.
Aut si non pudor, Deus, cujus est vindicta.

ACTUS I. SCENA IX.

Centurio ex pugna veniens.

Cent.) Vivat Rex, Victoriosus Triumphator.

Rex.) Unde bone vir?

Cent.) Ex prælio recta.

Rex.) Jam ergo prælio dimicatum est? quo eventu?

Cent.) Hostis cæsus est. Victoria Tuis cessit.

Rex, sublatis ad Cælum oculis, & manibus) Vera narras?

Cent.) Verissima. Hi oculi viderunt omnia: hæ manus mactando & captivando hostes, patrârunt cum aliis victoriam.

Rex.) Narra ergo Nobis pugnæ processum, quæso Te.

Cent.) Eo fine a Duce meo ad Majestatem Tuam missus, fideliter exequar omnia, ordine ut gesta sunt. Quum hostis ferox, insperato loco transitu ad Nos facto,

facto, furiosè grassari cœpisset; Nos auxiliis undique roborati movimus adversus eum. Quo ille viso contraxit copias suas, ordinavitque in aciem quadratam: nos in cuneatam. *Peditatus* enim noster occupavit medium; *Equitatus* abiit in alas; Duce nostro circumequitante, omnesque ad strenuitatem inflammante. Tùm cœptum est Tympanorum strepitu, Tubarúmque & Lituorum clangore, classicum cani: Velitésque hostes incessendo fecerunt initium pugnæ. Mox concurrerunt Legiones *Primipilorum*, pugnârúntque truculenter, eminus & cominus: ejaculando in longius dissitos fundis lapides, sagittas Arcubus, glandésque plumbeas Sclopetis, quibus hostem ingruentem arcebant, irruentésque nihilominus transverberabant, aut trajiciebant lanceis, bipennibúsque magno nisu vibratis. Proximos proturbabant clavis, vel cædebant *ensibus*, aut obtruncabant *acinacibus*, quin & transfigebant *frameis* ac *pugionibus*. Fiebatque miseranda *Strages*, dum hinc & illinc cadentes (*nam & nostrorum multi occubuerunt*) proculcabantur & proterebantur, horrendo cum ejulatu. Novissimè producti sunt *Triarii* & *Prætoriani* nostri; redintegratúsque est conflictus. Subvenerant & *Succenturiati* opportunè, ex insidiis invadentes hostem; unde factum ut disturbata esset hostilis acies. Qui terrore perculsi elabi tentabant fugâ; sed quibus diffugii spes non fuit, dedebant se, & capti sunt. Qui cædem & captivitatem evaserunt, palantur dispersim, quærentes confugium. Et quia nox diremit pugnam, & victoriam prosequi non esset commodum, canebatur receptui: Victorque noster Miles distribuit devictorum prædam, & manubias. Ego verò ut hæc, hucusque fœliciter gesta, Majestati Tuæ renunciarem, missus sum.

Maresch.) Annon recolliget hostis dissipatos suos, dimicationemque redauspicabitur?

Cent.) Non spero: Fractus est viribus, amissâ majori exercitus parte.

Rex.)

Rex.) Nuncie bone, bonum præmium merite, accede. En, orno te hâc aureâ torque.

[*Imponétque collo ejus.*]

ACTUS I. SCENA X.

Tribunus Militiæ ingreditur.

Trib.) Victoriarum continuationem affero, Rex felicissime. *Vrbes & Arces*, in quas se receperant profligati, cinximus copiis, obsedimus, obvallavimus, oppugnavimus, expugnavimus, denique occupavimus, aut potius recuperavimus: Tuæ enim erant ò Rex, sed occupatæ ab hoste.

Rex.) Quomodo res fuit gesta?

Trib.) Adhibiti sunt multifarii machinatus: quia obsessi nihil intentatum relinquebant, ut se defenderent. Exstruebant *Antemuralia propugnacula*, & hæc præsepiebant sudetis. Dúmque nostri admotis scalis muros scanderent, spargebant per submæniana *murices ferreos*, & superinfundebant irrumpentibus *ardentem picem*. Faciebant etiam eruptionem, abarcere nos obsessores suos tentantes, sed repulsi sunt, & debellati majore vi, donec se angustatos & suppetiarum nullam spem videntes, deditionem tractare inciperent, *Induciásque* peterent. Quæ pangebantur ad aliquot horas, datis utrinque *obsidibus*: qui se sic pactitiâ deditione submiserunt, nacti sunt conditiones honestas. Sed obstinati, & fulminis vi expugnati (ubi tormentis muros diruere, aut *Impetardis* portas dirumpere, vel per *suffossiones occultas*, subterraneosque *cuniculos* propugnacula disjicere, demumque impetu furiali militem immittere, necesse habuimus) deleti sunt ad internecionem, bonáque illorum direpta. Nunc igitur obtenta plena Victoriâ Tui revenient onusti *spoliis*, erectisque *Trophæis*, & jubilantes

lantes ac ovantes: aut etiam, si *Rex* jubes, triumphantes. *Triumphum* enim certè fortissimus belli Dux noster *Strategus* meruit, agendum solennissimâ pompâ.

Erat.) Omnes enimverò *strenui*, quorum virtus principaliter enituit, nobilitandi erunt, & ob heroica facinora *insignibus* condecorandi; *Sauciati* item sanandi, *Captivi* redimendi, aut permutatione liberandi, ut postliminio ad sua redeant: contra verò perfidi *turbarum Authores, defectores, proditores, perduelles*, plectendi: Nec non timidi Commilitonum desertores & transfugæ, puniendi.

Plato.) Diem tantæ lætitiæ non suaserim suppliciis aut ullis funestis actionibus, fœdari. *Regem victorem Clementia decet.*

Apoll.) Potiùs miles in hiberna distribuatur, ut respiret: aut si confectum est bellum, exsolutis stipendiis exarmetur & exauctoretur, ut ad sua quisque redeat, Pacemque redditam esse omnes videant & gaudeant. Emeriti etiam *rude* donandi sunt & qui pro patria occubuere, afficiendi *Panegyricis & Adoreâ*. At verò utinam obsolescant hæc generis humani opprobria, Mundique disperditio, *Bella*! nihil enim uspiam est tam sacrum & inviolabile, tamque celsum, munitum, impensum, aut immensum, invictum aut inexpugnabile, quod vis Belli non violet, infirmet, infringat, subruat, atterat, vastet, exscindat, aboleat.

Socr.) Rectè mones. Pax orbis terrarum salus esset generis humani, ubi sapientiæ & religionis studia efflorescere possent universaliter: sicut *Rex* noster jam in *Regno* suo pace restitutâ, fœliciter tentare poterit.

Rex.) Fiet. Eja aggrediamur priùs ad peragendum *Triumphum*; constituendaque ea, quæ stabiliendæ Paci serviunt.

[*Exibunt resonante triumphali Musicâ diutiùs: quæ postquam cessaverit, prodibit denuo Rex cum Consiliariis, considebuntque.*]

ACTUS

ACTUS II.

[Religionis continens lustrationem.]

SCENA I.

Rex cum Socrate.

Rex.) Amici, Est Deus in Cœlis regnans, cujus voluntate in Terris fiunt omnia: qui Regibus dat victorias, omnibusque Terræ habitatoribus vitam & omnia, si illi serviant puro corde: sicut ex libris *Dei deorum*, qui est *Deus Israelis*, didici. De hujus itaque cultu jam sermones conferre placet.

Socrat.) Piæ, prorsusque Rege dignæ cogitationes sunt, *Regis Regum* tueri honorem. Sed & ordo ipse lustrandarum *Rerum* eò nos ducit, ut quemadmodum hucusque spectavimus, quomodo *Homines* tractent *Res*, & *Seipsos*; videamus quoque *actiones* eorundem *reflexas in Deum*. Puto autem de rebus ad *Religionem* spectantibus, non sine præsentia virorum *Religiosorum*, quos vocamus *Theologos*, agendum esse. Placeat itaque Majestati Regiæ eos accersi.

Rex.) Jam curavimus, spero adesse. Vocentur.

[*Apollonius exibit vocatum.*]

ACTUS

ACTUS II. SCENA II.

[*Ingredientur 24 Theologi habitu decoro, non nominibus, sed numero distinguendi. Qui dum Regi se incurvabunt, Consiliarii assurgent: illorum verò primus sermonem sic auspicabitur.*]

Theologus primus.) Ad mandatum Regiæ Majestatis comparuimus.

Rex.) Grata nobis est præsentia Vestra, Religiosi Viri: quos *de Deo, & Religione* differentes audire desiderium nobis est. Quæ actio ut sit gravior, considete per sedilia.

[*Inferentur sedilia & ponentur in conspectu Regis tali situ, ut omnes Regi & Consiliariis obversi videri & audiri queant.*]

Rex.) Agere cum illis tu Socrates incipe.

Socrat.) Religionum differentias spectare volupe est Regi nostro, & nobis. Cùm autem utile sit Poëtæ consilium,

Navita de ventis, de Tauris narrat arator,
Enumerat miles vulnera, pastor oves;

Et per consequens quisque alius, res ad professionem suam spectantes: Vos professione *Theologi* mysteria nobis *Thologiæ ac Religionis* enarrate. Primùmque primus dicat quodnam est *Religionis* fundamentum?

Theol. 1) Totius Religionis, adeoque omnium Religionum, fundamentum hoc unicum est: quòd animus cujusque hominis persentiscit, quemadmodum ipse regit suum Corpus, ita esse quandam *æviternam Mentem*, quæ moderatur hoc UNIVERSUM: cui ut placeamus, esse de illa *cogitandum sanctè*, & *facienda* illi *grata*: & sic *exspectandam* ab illo *retributionem*. Omnes igitur *Religio* re-

resolvit se occultè in *tria*; *Fidem in Deum*, *Reverentiam in eum*, & *Spem misericordiæ*; quæ quisquis curat, habetur *religiosus*; qui non curat, *irreligiosus*; qui præposterè curat, *Superstitiosus*. *Atheismus* est, non credere Numen; *Epicureismus*, colere Ventrem pro Numine; *Sadducaismus*, non exspectare immortalitatem ab immortali. Ast quia scire de Deo nequit, nisi quid ipsemet de se revelaverit, hinc est, quòd omnes gloriantur de *Revelatione* aliquâ; sive comprehensâ *Libris*, sive acceptâ a majoribus per *Traditionem*: utrumque omnes congruunt in eo tacitè quòd *optima* Religio sit, *Credere quod* DEUS *revelavit*, & *Facere quæ mandavit*, & *Sperare quæ promisit*. Tandem, tametsi DEUS colendus sit Spiritu, assentiuntur tamen Omnes, necessarios esse externos quosdam *Ritus*, quibus excitemur ad internum fervorem, eoque observant quosdam omnes. *Diversitas Religionum* nihilominus est magna: quæ venit partim ab ignorantione Revelationum, partim à discrepante interpretatione earundem, partim à confictione quarundam, & sic admissis commentis, ac imposturis. Principales sunt quatuor; sed harum quælibet dissecta in minores sectas: *Gentilis*, *Judaica*, *Christiana*, *Mahomedana*; habens quæque suum *Authorem*, suos *Revelationum libros*, suosque *Ritus*.

Socr.) Scrupulosum quadrivium ostentare se nobis incipit: sed pergendum est. Date nobis omnium Religionum historialem delineationem: at bonâ fide, ut ne quid præter verum attribuatur alicui. Novimus enim, si usquam, in *Religione* regnare *invidiam*, *odia*, *criminationes*, *falsa testimonia*. Cavete igitur quicquam admiscere nebulosi, aut lividi: res ipsas, ita ut sunt, in luce sistite.

Apoll.) Etiam monendos puto, ut ne in disputationes, & dehinc altercationes exardescant: quod illis assuet solemne esse.

Theol. idem 1.) *Theologiæ objectum est* summum ens, *Deus qui summum requirit amorem. Amor autem summus* sine

sine Zelo esse non potest: Zelus autem æquè pati potest excessum atque alii affectus, nisi moderetur scientia.

Rex.) Moderamini igitur. [*Et ad consiliarios conversus*] Vos autem mei à Consiliis quia quatuor estis, & Religio nunc in Mundo quaterna, singuli singulas examinate.

ACTUS II. SCENA III.

De Gentilismo.

[*Socrates, Plato: & Theologi, Secundus, Tertius, Quartus, Quintus, Sextus, Septimus.*]

Socr.) Gentilis Religio quid est?

Theol. 2.) *Cultus non unius veri Dei, Creatoris Cœli & Terræ, sed fictorum Numinum.*

Socr.) Fictorum numinum? quis deos *fingere ausus illius vel quæ origo?*

Theol. 2.) Qui nos condidit, revelavit se mox primis parentibus nostris, dato illis mandato, cum interminatione, de abstinendo quadam Arbore (ut meminissent se debere obsequium suo Conditori:) sed invidiosus Spiritus insusurravit eis, si vellent esse tanquam Dii, ut vescerentur de fructu vetito: quod illi, eheu, fecerunt, affectantes paritatem divinitatis. Sed lapsi agnovere reatum, erubuere nuditatem, condemnatique ad pœnas, & ex *Paradiso* ejecti, acceperunt promissionem adversus desperationem, de venturo *Semine mulieris*, ad conterendum caput *Draconis*: quanquam & ipsum esset moriendum, ad redimendam culpam. Cujus promissi ut possent commeminisse (quomodo *mors morte delenda* foret) Agni mactabantur, ad conficiendum indumenta contegendæ nuditati: quæ fuit prima origo *sacrificiorum*, &

& scopus. At inconsiderantia hominum retinuit *Ritum* sine significatione, offerendo *Hostias* sine fide in *Redemptorem*, & quærendo placare Deum opere operato, ut in *Caino* patuit: quæ hic fuit prima exitiabilis erratio.

Socr.) Volupe est cognovisse primam victimarum institutionem, & scopum: & quomodo *Ritus Religiosi*, sine fide adhibiti non placeant vero Deo. Perge.

Theol. 3.) Alia subiit erratio: quòd attentarunt præsentiam invisibilis *Numinis* repræsentare visibilibus signis: sive animatis, ut *Egyptii* (qui quod *animal* primùm conspicati fuerant, mane prodeuntes, illud habuerunt venerabile ea die, loco Dei) sive inanimis, ut qui se incurvabant *Soli, Lunæ, Stellis, Arboribus*, &c. sive denique *Idolis* à se effictis. Unde demùm stupiditas invasit animos, commentandi *Pluralitatem Deorum*: quorum tot confixerunt ut singulæ Gentes haberent peculiaria numina: Babylonii *Baal*, Sodonii *Astaroth*, Ammonitæ *Chamos*, Philistæi *Dagon*, Accaronenses *Beelzebub*, alii alia. *Græci* commenti sunt innumerabiles *Deos* (cum *Deabus*:) superos, inferos, & medioxumos: non tantùm partiti inter illos munia gubernandi Mundi, sed & imaginati jugales thalamos, carnalemque genituram, imò & bella, non minùs impiè quàm insulsè.

Socr.) Vera hæc sunt: insania illa adeò occupaverat Gentem nostram, ut cùm ego à fictitia illa Deorum turba, ad unius veri Dei notitiam homines revocare vellem, impietatis accusatus, & tanquam blasphemus ad mortem damnatus fuerim.

Plato.) Quo exemplo territus ego, publicè quidem publici erroris stylo utebar, ad amicum tamen scripsi (*quod eruditi norunt, exstat enim in libris meis*:) joco an serio scribam inde cognosces: si à Diis ordior, jocum inesse scito: si à Deo, seria insunt. Sed perge.

Theol. 4.) Ego Latinæ gentis narrabo superstitiones. *Romani*, rati colendos sibi esse quoscunque usquam gentium coli audierant, exstruxerunt templum *Pantheon* dictum: dividebántque in Deos majorum gentium (*Jovem*,

vem, *Apollinem*, *Mercurium*, *Neptunum*, *Vulcanum*, *Martem*; Deásque, *Junonem*, *Minervam*, *Venerem*, *Dianam*, *Vestam*, *Cererem*;) & Deos minorum gentium (*Platonem*, *Castorem*, *Pollucem*, &c.) Demortuos heroas (& heroinas) accensebant quoque Divis, quasi evectos in cœlum suis meritis, quos vocabant *Indigetes* & *Semideos*: ut *Herculem* domitorem monstrorum; *Liberum* (Bacchum) vini inventorem; *Æsculapium*, medicinæ repertorem; *Musas*, artium liberalium inventrices, &c. Sensatiores excusabant hanc multitudinem Deorum: dictitantes unum esse *Deorum Deum*, JOVEM, reliquos ejus progeniem: alii censuerunt sic variè appellitari *divinas virtutes*. Habebant & sua *Oracula*, edita ab illusore spiritu *Vejove* (emittente voces ex Idolis:) alii fingebant colloquium cum aliquo Deo vel Dea, ut conciliarent authoritatem suis statutis (sicut *Numa Pompilius*:) tandem jactitabant quosdam *libros Sibyllinos*, continentes vaticinationes varias.

Theol. 5.) Addam ego, quomodo sacrificare soliti fuerint deastris suis. Congregabant se in *Lucis*, *excelsisque* locis: ubi & *Aras* exstruebant, atisque circumstruebant *Delubra*. *Sacrificuli* autem ipsi vocati fuerunt Romanis *Flamines*, & summus eorum præsul *Pontifex*: (cum consecrabant *Fana*, dicebantur inaugurare; cùm redigerent ad profanos usus, exaugurare.) Ut expiarent piacula, aspergebant se lustrali aquâ; & flagellabant flagellis, quin & incidebant lanceolis, ad sanguinem usque: crudelissimus Satan, *Moloch*, poscebat sibi concremari vivos infantes. Festos dies agebant dissolutissimè: præsertim *Bacchanalia*, indulgendo genio: & *Lupercalia*, discursando nudè: & *Compitalia*, circa viarum compita tripudiando, &c.

Socr.) An etiamnum vecordes Idololatræ supersunt, qui pro vivo Deo quidvis commentitium colant?

Theol. idem) Imò sunt in India, qui scientes volentes *Cacodæmonem* ipsum, furorem ejus placandi studio, colunt: *Litamus ei*, inquiunt, *non ut prosit, sed ut ne noceat*.

Socr.) Hem dementiam!

ACTUS

ACTUS II. SCENA IV.

De Judaismo.

[*Plato, cum Theologis quatuor sexto septimo, octavo, nono.*]

Plato: An ergò Deus tantam hominum cœcitatem tolerabat? aberrantes ad se non revocabat?

(*Theol.* 6.) Sivit quidem perversos ire viis suis, voluntariæ indignatus cæcitati: nec tamen sine testimonio seipsum reliquit, nec omnes prorsus deseruit. Nam invalescente Idolomania, evocavit ex Idololatrarum medio *Abram* (quem postea vocavit *Abraham*) eique intimavit, se solum esse Deum *Schaddai* (Omnisufficientem) *ut sibi serviat cum sua posteritate; è qua proditurus esset* MESSIAS, *in quo benedicerentur omnes Gentes terræ*: à quibus eum tantis perdiscrevit signo *circumcisionis* præputii.

Plato.) Hæc gens fuit, à qua *Pythagoras* noster notitiam unius Dei, & multa mysteria didicit, utque discere posset, circumcisionem quoque subiit. Sed ne te remorer, age perge.

Theol. idem) Huic Deus postea Genti *Legem* dedit (per manum *Mosis*) tripartitam: *Moralem*, *Ceremonialem*, *Forensem*, uti adhuc extant. *Moralis* est immutabilis norma interni cultus: cujus summarium est *Decalogus*, quem Deus ipse cœlitùs detonuerat, edicendo sic: *Non esse colendum aliud Numen præter se*; *Non effigiandum se simulachris*; *Nomen suum sacrosanctè venerandum*; *Sabbatum religiosè feriandum*; *Progenitores ac nutricios honorandos*; *Non temerandam esse ullius hominis Vitam*, *aut Pudicitiam*, *aut Facultates*, *aut Famam*, *ne quidem concupiscendo quidquam illiciti*.

Plato.) Sanctissimæ leges, utcunque inviolabiles! Quid *Ceremonialis lex* fuit?

Theol.

Theol. 7.) *Ceremonialis* fuit, quâ præſcribebatur ratio externi cultûs, per varias *Ceremonias, præumbrantes futuram Veritatem* (1) ut, quod voluit eſſe unicum *Sanctuarium*; (2) & in illo unicum *Altare*; (3) cum unico jugiter continuato *Igne*; (4) unicoque *Summo Sacerdote*; (5) item unicâ *Arca Fœderis* &c. (6) omnia hæc ad præcidendam occaſionem *polytheiæ*, (7) adumbrationemque unici ſacrificii pro peccatis Mundi &c. Voluit & frequentari congregationem Populi generalem, ter anno: Feſto (1) *Paſchatis* (2) *Pentecoſtes*, & (3) *Scenopæjas*; in memoriam (1) *Paſchalis Agni* (cujus ſanguine liberati fuerunt à percuſſore Angelo;) & (2) *Datæ Legis*; & (3) quadragenariæ *conſervationis* in eremo; & ut inſueſcerent agnoſcere Deum, ut ſuum (1) *Conſervatorem* (2) *Redemptorem* (3) *Sanctificatorem*: fuitque additus *Sabbatiſmus annorum, & annus Jubilæus*, typus futuræ univerſalis reſtitutionis.

Theol. 7.) Sacrificia juſſit offerri vel (1) *Eucharistica* (ad teſtificandam pro beneficiis gratitudinem) quæ conſtabant ultroneis oblationibus; ſive eſculentorum & potulentorum, dicebaturque *Libatio*; ſive animalium mactandorum, *pacifica Hoſtia*: vel (2) *Expiatoria*, pro expiandis peccatis; quorum quod efferebatur pro omnibus peccatis generatim, conbuſtione totius victimæ, dictum fuit *Holocauſtum*; pro delicto admiſſo ignoranter, *Piaculum*; pro reatu commiſſo ſciente, licet ex infirmitate, *Supplicamentum*: ſed & (3) voluit adoleri *Thura*. Juſſit inſuper dare *Primitias* & *Decimas* proventuum, ſacratis perſonis (*ſacerdotibus*, eorumque cooperatoribus *Levitis*) in eorum ſuſtentationem: abſtinere ab immundis Cibis, omnique *Sanguine, relicto ad expiandum animas*, (Levit. 17. v. 11, 12.) &c. *Forenſis Lex* ſpectabat coercitionem refractarii Populi: hinc conſtituta capitalis pœna *Apoſtatis, Blaſphemis*, & *Pſeudoprophetis*, rurſumque *aſyla* illis qui nolentes admiſiſſent cædem.

Plato.) Fuerunt-ne gnavi obſervatores tàm ſanctarum legum, tàm ſancti Dei?

Theol. 9.) Non defuerunt ſanè ſemper pii aliqui, propter quos Deus gentem hanc *populum ſuum* vocabat, & *Gentem ſanctam*: plerique tamen erant degeneres, profani, impii. Sed & his, quoties deviabant, ſubmittebat optimus Deus *Vates* (ſeu *prophetas*) afflatos ſuâ inſpiratione, per quos commonefaciebat pœnitentiæ, obſtinatos autem concaſtigabat variè: donec & (ſecundùm comminationes) abjecit & disjecit, ut jam deſtituantur *Templo & Sacerdotio*; retinent tamen umbram avitæ Religionis (jam pridem depravatæ per *Samaritanos, Phariſæos, Sadducæos, & Eſſeos*) peraguntque ſua ſacra in *Synagogis*. Nunc ſunt diviſi in duas Sectas: Noſtrates hîc vocantur *Judæi*, quia ex tribu Juda (poſt ultimam vaſtationem Hieroſolymæ, à Romanis abducti in captivitatem, & diſperſi per Europam): *Aſiani* ſunt reliquiæ decem *tribuum Iſraeliticarum*, longè ante tranſportatarum in *Aſſyriam*: inter quos & hos noſtros, implacabile odium eſt. Nam noſtri ſunt propago *Phariſæorum*, ſequunturque traditiones majorum, comprehenſas libro *Talmud*, conſcripto à *Rabbinis*: illi alteri tenent ſola *Scripta prophetarum*, ideoque dicti *Carai*, hoc eſt *Scripturarii*: utrique exſpectant adhuc Meſſiam (licet ſigna adventûs ejus pridem præterlapſa ſint:) utque ne diutius emaneat, agunt ſæpè jejunia cum planctu ſeſe humiliantes in cilicio & cinere, & implorantes commiſerationem Dei *Abrahami, Iſaaci, & Jacobi*.

Plato.) Deus illorum quoque miſereatur, & omnium noſtrûm.

ACTUS II. SCENA V.

De Christianismo.

[*Eratosthenes cum Theologis octo.*]

Theol. 10.) Nostri jam misertus est, quos è Gentilismi tenebris in Christianismi lucem vocavit.

Erat.) Tu igitur cedò, *Christiani* quinam sunt? Et quæ illa lux qua gaudent?

Theol. idem) *Christiani* sunt qui credunt promissum *Salvatorem* jam venisse, eumque esse JESUM NAZARENUM, rejectum à Judæis ob minus pompaticam conditionem: quia vident divinitus factas prædictiones in illo adimpletas omnes. Puta; quod natus sit prænuntiato tempore, *post ablatum sceptrum à Juda*: & in loco quem nominaverat os Dei, *Bethleemi*; & è domo *Davidis*; & ex matre *virgine Maria*; & quod potens fuit verbo & opere, edidítque *signa vere divina*; & vixit vitam sanctissimam, prorsus immaculatam; & morti adjudicatus innocens, sola invidia, sustinuit eam patientissime (propter peccata Mundi, sicut prædixerant Prophetæ, & præfiguraverant omnes Victimæ, & ipse moriturus dixit, *se tradere animam suam in Lytrum*, Math. 20.28; *& se sanctificare pro hominibus, ut ipsi sanctificentur*, Joh. 17. v. 19.) orans pro crucifigentibus se, & sic vincens omnes tentationes, novus *Adam*. Item, quod resurrexit tertia die à mortuis, reversusque ad suos redivivus, ascendit in Cœlum illis inspectantibus, indeque demisit *Spiritum Paracletum* super suos (juxta tactam promissionem:) quos instructos dono Linguarum emisit ad Gentes, ut nunciarent *Verbum*, per quod Mundus erat factus, incarnatum fuisse, & habitasse in nobis; peractoque opere Redemptionis rediisse ad Patrem, indidemque reversurum ad judicandum vivos & mortuos: ut quicunque resipisceret & crederet, baptizareturque (in nomine *Patris, & Filii & Spiritus Sancti*) salvaretur. Et quod huic inermi prædicationi cooperata fuerit virtus ex alto; quia ut ut Apostoli (oculati illi testes omnium) crudelissimè internecabantur, una cum suis asseclis; devicerunt tamen Martyres, & mundus succubuit, porroque etiam Gentes convertuntur virtute Crucifixi ad Deum *Abrahami*, accepturæ illam benedictionem promissam omnibus.

Theol. 11.) Hæc professio facit *Christianos*: habentes canonem suæ Religionis *Biblia*, hoc est omnes Libros scriptos afflatu divino (*in Veteri Testamento, Mosis & Prophetarum; in Novo, Evangelistarum & Apostolorum*:) ex qua *Plenitudine revelationum* potest promanare sublimitas Fidei, Sanctitudo Vitæ, excellentiaque Spei, præ omnibus antehabitis. O igitur felices Christianos, si norint sua bona, & se composuerint ad Exemplar sui Præcessoris! Habent enim ante se luculenter, *quid credendum sit*; nempe quæ Dominus docuit; *& quid faciendum*; nempe quæ Dominus fecit (exinaniendo seipsum, & religando propriam Voluntatem; & subdendo se DEO, ad faciendum & patiendum omnem ejus voluntatem;) & denique *quid sperandum*; nempe quæ Dominus consecutus est post suam exinanitionem, gloriosam Resurrectionem, & Vitam æternam.

Theol. 12.) Hec est brevissima summa Christianismi, & perfecta, simulque compendiosa, via Cœli, quæ docetur summatim in ipsa *Chatechesi*; quia *Symbolum Apostolicum Fidem format*; *Charitatem Decalogus normat*; *Oratio Dominica provocat Spem*, quam *Sacramenta* obsigillant: quæ omnia omnes habent, tametsi dispariliter.

Erat.) Verè dispariliter. Nullibi tot variationes & dissidia, atque inter Christianos.

Idem Theol. 12.) Domine, hæc à fulgore lucis sunt, quâ nos Christianos circumfulsit DEUS. In tenebris enim etiam contrariis coloribus benè convenit: in luce etiam minimæ differentiæ sese ostentant, vel obumbrant, & huc illuc rerum motu mirè variant.

Erat.) Itane dissentiones vestras palliatis?

Idem Theol. 12.) Non palliamus, ita est. Non dissimulamus tamen, quod ob imperfectionem humanam luci nostræ multum se admiscet tenebrarum: quod condonabit DEUS, modo infirmitati ne admisceamus malignitatem.

Erat.) Fac ita esse, & perge.

Theol. 13.) *Cœlestis* noster *Magister* commutans umbras Mosaicas veritate (*ne inanes essent,*) & explanans salebrosam viam *Legis* in sanctam viam *Sionis*, per quam ne quidem stulti errarent, revocavit totam *moralem Legem* ad unicum *præceptum Dilectionis*; & totam *Ceremonialem ad ritum Baptismi & Eucharistiæ* (illum *Sacramentum regenerationis* nostræ, hanc *nutritionis* ex illo:) totam denique *Forensem* ad institutum *Ecclesiasticæ* disciplinæ, consistentis in admonitione, correptione, excommunicationeq, *vi Clavium Cœlestis Regni*, quas reliquit Ecclesiæ. Christiani tamen prolapsi sunt in disceptationes super his: & ex disceptatione in dissensum, proh dolor! etiam in *adiaphoris*. Commemorabimus principaliora, in quibus est consensio & dissensio. *Diem Dominicum*, in quo resurrexit Dominus, omnes agunt *festum*; cæteras anniversarias festivitates dividunt in *Stativas & Conceptivas*. Illæ recurrunt quotannis iisdem mensium diebus, ut *Natalitia Christi*, ut reliqua *immobilia festa*: hæ mutant *diem*, ut *Pascha*, & dehinc *Pentecoste*, & alia *mobilia festa*; sed & admittunt *imperativas ferias* indictas, interdum publicis jejuniis & supplicationibus.

Theol. 15.) Cum *feriatus dies* illuxit, pientiores præparant prius sacris exercitiis se & suos domi, conveniuntque dum Cœtus convocantur pulsu campanarum: ubi *Æditus* pandit januas sacræ ædis, & chorus Cantorum decantat ad pluteum *Psalmos, Hymnos*, & Spiritualia *Cantica*; simul accinente populo, & assonante concentu *Organorum* (Musicorum) ubi habentur. Mox *Concionator* prodit ex *adyto* (*Sacrario*), & de Cathedra (devocans prius gratiam Spiritus Sancti) prælegit *Biblia*, & dilucidat paraphrasi: jam Cathechisans rudes; jam exhortans peccatores ad resipiscentiam, terrefaciensque refractarios, & sic prædicans *Legem*; jam consolans contrita corda, per meritum & satisfactionem Christi, & sic annuntians *Evangelium*. Finitâ Concione, peractisque precibus ac *Litaniâ*, Ecclesiastes dimittit Concionem, faustâ apprecatione ac denuntiatione benedictionis; sæpè tamen absolvendo pœnitentes administrat Sacramenta; impœnitentes autem excommunicando excludit participatione. Hæc est Evangelium prædicandi ratio. Administrandi Sacramenta modum placeat Tibi dilecte *Collega* [Hæc dicet facie obversa sequenti] explicare.

Theol. 15.) Incorporandi Christo, & Ecclesiæ, *Baptizantur* etiam infantes: sed quos edoctum iri mysteria Fidei, fidejubent pii ad hunc actum exorati; quos postea baptizati vocant suos *Susceptores*; ipsorum autem Parentes, suos *Compatres* & *Commatres*. Reperiuntur tamen qui tales rebaptizant, inde dicti *Anabaptistæ*, opinati infructuosum esse *pæbobaptismum* ab insciis susceptum: qui suis conferunt Baptismum nonnisi adultioribus, professis Fidem & Obedientiam ore suo, dum se scientes volentes devovent Christo. *Abyssini* rursum iterant Baptisma quotannis, superadjiciuntque ei Circumcisionem: *Cophthitæ* & *Suriani* addunt Baptismum ignis, inusto charactere Crucis: alii superaddunt *Exorcismum & Chrisma*:

Chrisma : alii denique immergunt baptizandos flumini : alii conspergunt solùm aquâ ad Baptisterium. Et quia Christus daturus se morti pro nobis, sanxit (loco *Paschalis Agni*) *Cœnam novam*, in qua mandavit fideles suos cibari carne sua, tradita pro nobis in mortem ; & potionari sanguine suo, effuso in remissionem peccatorum : recolunt omnes celebrationem hujus sacrificii, quanquam non sine exprobratione sibi invicem discrepantiæ sententiarum & rituum.

Erat.) Ecclesiasticos Ordines quàm habetis inter vos diversos !

Theol. 16.) Verum est ; ab initio verò non fuit sic. Nam Apostolorum tempore *Pastores* pascebant Ecclesiæ gregem ; *Doctores* invigilabant puritati doctrinæ ; *Seniores* attendebant exercitio disciplinæ ; *Diaconi* curabant collectitias Eleemosynas , erogabantque inter egenos : sed postea gradus aucti fuerunt ; ut *Hierarchia* Græcæ & Latinæ Ecclesiæ apparatissima facta sit : ubi nemo admittitur ad *Clerum*, nisi ordinarim ascendens. Nam primùm initiantur *Ostiarii*, dehinc *Exorcistæ*, tum *Lectores*, mox *Acoluthi*, postea *Diaconi*, tandem *Presbyteri* : quibus potestas datur faciendi *Missam*, audiendique auriculares *Confessiones*, & conspergendi lustrali aqua (aspergillo ex aquiminali haustâ) & ungendi moribundos, copulandique novos nuptos, &c. *Sacellani* præficiuntur minoribus Sacellis, *Parochi* uni Parœciæ, quarum plures constituunt *Diœcesin* (seu *Episcopatum* :) Episcopatui verò præest *Episcopus*, cum suis *Canonicis* & *Suffraganeis* : & aliquot Episcopis, *Archiepiscopus* : quibus rursum superior est, *Patriarcha* : summus autem inter hos, *Papa* cum *Cardinalibus* suis. *Monachi* inhabitant Monasteria ; professi spontaneam paupertatem, & castimoniam ; & obedientiam, secundum certam Regulam : quibus præsunt *Antistites* (scilicet *Abbates* & *Præpositi*) ; *Monialibus* verò *Antistitæ* & *Abbatissæ*. *Eremita* tenet se in Eremo.

Theol. 17.)

Theol.) 17.) De scandalis quoque inter Christianos docendum est. Qui dissidia & discidia invehunt, salva fide, vocantur *Schismatici* ; qui à fide deficiunt, *Apostatæ* ; qui erronea dogmata pertinaciter defensitant, *Hæretici* : ipsi verò hæresium authores, *Hæresiarchæ*. Cujusmodi scandalis quoties obviandum est, convocatur (pristino more) *Synodus*, *provincialis* vel *nationalis*, aut etiam *Concilium Oecumenicum* : ubi congregati summates *Orthodoxi* , assertorésque *Catholicæ Fidei*, determinant controversias, componuntque schismata, & dicunt anathema blasphemantibus : quæ tamen sunt supra captum, relinquunt indecîsa, & quæ non possunt emendare, commendant Deo.

Erat.) Optimè faciunt, ita qui faciunt : soli Deo non deerunt emendandi nos omnes, & omnia, viæ. Odisse hominem, quòd aliquid aliter sentiat, vel faciat, ignarus aliter, non est humanum, nedum Christianum : quandoquidem Christus vester, adeoque noster jam communis Salvator, nullum nisi perpetuum patientiæ ac mansuetudinis exemplar reliquit.

ACTUS II. SCENA VI.

De Mahumedismo.

[*Apollonius cum Theologis tribus.*]

Apoll.) Mihi ergò Mahumedismus jam examinandus est. Dicite, Mahumedani quinam sunt & dicuntur?

Theol. 19.) Mahumedani sunt, qui post *Mosen* & *Christum* tertium recipiunt magnum Prophetam (*mendacissimum*

mentierent) *Mahumedem*, Qui cùm esset homo bellator, Regnorumque affectator, ut mundus religionem haberet faciliorem, quàm illi visus erat Judaismus, onerosus ceremoniis; & Christianismus, scrupulosus sublimitate sensuum: introduxit novam miscellaneam ex utraque, interpolatam novis quibusdam insulsis figmentis: Ubi instituit feriaticum diem esse suis sectatoribus, *Veneris diem* (quod ea die homo creatus esset): & precari atque ablui quinquies de die; interdixit verò iisdem suilla & vino; indulsit contra *polygamiam*, promisitque post obitum corporeas voluptates in Paradiso, & quæ alia vana vano homini visa sunt.

Apoll.) Etiámne doctrinam suam in scripta retulit?

Theol. 19.) Retulit, ope Sergii Monachi Nestoriani: ipse enim idiota fuit, scribendi & legendi ignarus. Librum ipsum consarcinavit novæ Legis titulo, divisum in *Azoaras* (seu Capita) 114. appellavitque *Alcoran*: quem interpretantur illorum *Mystagogi*, dicti *Talismanler* & *Dervisi*; quorum supremus *Muffti* est. Dissident ipsi quoque *Musulmanni* (seu *Muslimi*: ita enim seipsos nuncupant) dum alii volunt solum *Ali* authenticum interpretem Alcorani; alii sociant huic *Ebubecar*, *Aomar*, *Osman*: & hoc est quapropter *Turcæ* cum *Persis* adeò in se bellis sæviunt: alioqui utrique expertes cognitionis rerum, administrantque res suas tantum severitate.

Apoll.) Deplorandum est, Homines hic disconvenire maximè, ubi conveniebat convenientiam esse maximam: in advenerando uno illo Conditore omnium.

Theol. 20.) Nec minùs tamen inconveniens, quod *Libertini* faciunt, velle approbare Religiones omnes, & sectari quamcunque; fallit enim deceptio, Deúsque Zelotes vult nos esse ferventes in suo cultu, abesse teporem.

Apoll.) Quæ ergo erit tandem Religio optima?

Idem Theol. 20.) Loquuti sumus ut sapientibus, Vos ipsi judicate.

Apoll.) Dic nihilominus.

Theol. 20.

Theol. 20.) Primæva Religio, Paradisiaca, radix est omnium, cujus aliquid manet in corruptissimis etiam. Ad speciem eundo, *Gentilismus* vagum quid & cœcum est, mera figmenta cerebri humani, imò impurorum spirituum qui assumtis idolorum nominibus, coli voluerunt. *Judaica* multum umbrarum habuit jam ab initio: quia res futuras, *Messiam*, *Redemptionem*, *Vitam æternam*, *typis* adumbrabat Deus: nunc verò minus quàm umbra umbræ est. *Christiana* habet veritatem, totam Dei *Revelationem* amplectens, totum *Deum* colens: sed verus *Christianismus* vulgo exolevit, nudum nomen habemus, imò larvam pro re. Abiit à nobis *Christus*, nos ab illo. Jussit se quidem sequi, & ostendit viam absque errore: sed quia est angusta, pauci eam ingrediuntur, Imò pauci eam norunt, latet plerosque tota. *Mahumedismus* verò totus res seductoria est: *Alcoran* autem, non suppletio Legis & Evangelii, sed corruptio. Nam qui invento perfecto aliud quærit, deterius quærit, & inveniet.

Apoll.) Misereatur illorum, omniumque errantium, DEUS, ut errorum suorum finem inveniant!

Theol. idem 20.) AMEN!

[*Fiátque aliquantulum silentium.*]

ACTUS II. SCENA VII.

[*De Providentia* DEI; *finéque Rerum.*]

Theol. 21.) Pientissime Rex, vosque Sapientissimi Consiliarii, aspectastis hactenus visibilia: superest ut Vobis ostendantur ea, quæ spectari non possint, nisi mentis oculo.

Rex.) Ecquænam illa?

Theol. 22.) *Perreconditus Ille*, qui essentia incompre-

hen-

sensibilis permeat omnia, operaturque omnia in omnibus: cum occultis exsequutoribus consiliorum suorum, *Angelis*. Tametsi enim *Opitulator* omnium non sit indigus opis, fuit tamen placitum *Illi* constituere sibi præveloces administros *Providentiæ* suæ, non præpeditos corporali mole: qui amandati obirent mandata, functique legatione referrent se ocyssimè, & circumstarent thronum gloriæ. Sed pars illorum desciverunt ab obtemperatione per arrogantiam, suntque deturbati *Cœlo empyreo* ad *Orcum*; qui autem perstiterunt confirmati sunt, ne ampliùs possint labi. Novimus eos distingui nominibus: sed quæ nobis incomperta sunt, præter *Gabrielis*, *Raphaelis*, *Urielis*, &c. Malignorum Spirituum caput vocant *Beelzebub & Lucifer*. Boni associant se piis insensibiliter ad averruncandum mala, & eos protegendum ab insultibus Vastatoris, tandemque inferendum animas æternitati: apparent interdum, disparentque rursum, non præstringendo oculos, sed reapse. *Mali genii* cùm apparent in persona alicujus malè mortui, dicuntur *Larvæ*; cùm homines aliàs proterrent, *Spectra*; cùm infesti sunt infantibus, *Lamiæ*; cùm tumultuantur per intempestam noctem, *Lemures*; cùm famulantur alicui veteratoriè, *Lares & Penates*: justus tamen dispensator omnium utitur illis quoque ad salutarem probationem piorum, & promeritam divexationem impiorum.

Theol. 22.) Stulti ergò sunt *Epicurei*, facientes ociosum *Illum perbeatum*, quem censent non esse fatigandum tumultu Rerum: quem tamen interesse Rebus inseparabiliter, arguunt vaticinia & portenta ac prodigia, præsignificantia ac portendentia ingentes mutationes, toties comprobata eventis, ut scias præmoneri nos ab omniscio. Insani quoque sunt *Stoici*, qui connexione causarum naturalium catenant *Fatum*, cui etiam innectunt *Motorem & Rectorem* omnium: sic enim res non procedere coarguit, quòd non veniunt semper

per eadem effecta ab eadem causa; quemadmodum experiuntur Astrologi. Denique vesani (excordes) *Machiavellistæ*, qui autumant Mundum regi humanis consiliis: cùm tamen negotia (callidissimorum quoque) non sic finiunt quomodo inchoant: quin videmus infelicitari maximè; dum illi Providentiæ divinæ oppugnatores, dextræ verò suæ osculatores, infinita vafricie cum fortuna luctando, tandem in consilii divini casses incidunt.

Theol. 23.) Quisquis ergò sapis, statue firmiter, utcunque res nostræ subjaceant vicissitudinibus, eas tamen nec volutari temerariis casibus, nec constringi fatali necessitate, nec versari humanis astutiis: sed providentissimo consilio Ejus, qui prævidet omnia ab æterno, & disponit secundùm beneplacitum suum. *Fors & Fortuna nihil* sunt, etiamsi dentur *fortuiti Casus*: hi enim dicuntur respectu nostri, non *Providentiæ*; quæ tàm præscit quid futurum sit cras, perendie, & deinceps; atque scit quid factum est heri, pridie, & abhinc tot annis: quippe prædestinavit omnia bonis in bonum. Insunt ergò *omina* rebus: at captare *præsagia* usquequaque, est superstitio: si dignabitur manifestare aliquid tibi, qui providet omnia, non latebit tibi: Tu eccur velis anticipare fata tua? Lætemur potius nos esse curæ Illi, qui meliùs novit quid expediat nobis, quàm nos ipsi, habetque amplam facultatem benefaciendi: quippe in cujus manu sunt omnia, & cujus imperio coërcetur ipsa quoque potestas inferorum.

Theol. 24.) Interea tamen faciamus consultò sub metu ejus, quidquid possumus, ne quidquam eveniat nobis fortuitò: si quis nescit rationabiliter agere, & competenter fiduciam collocare in *Moderatore* rerum, irrequietus est, & expositus infortunio: ex adverso, qui rectè agens non diffidit *Illi* fidissimo, seu illi contingunt bona, seu accidunt mala, sedatus erit, præsumens lætitiam æternantis bonitatis ejus. Adveniet enim *novissima dies*, quâ mundus deflagrabit & corruet, nos autem

resuscitabimur & judicabimur: ubi patescent omnia, *manifesta & occulta*, ratioque reposcetur ab omnibus anteactorum, cogitatorum, dictorum, factorum. *O ter beatos*, qui tunc habebunt propitium! pascentur enim non *ambrosiâ & nectare* (ut fabulari erant ludiones Poëtæ) sed absconditis & ineffabilibus suavitatibus, in sempiternum. *At væ illis infelicibus*, qui patrârunt abominanda! detrudentur cum rerum perditore in *Gehennam*, excruciandi inenarrabilibus tormentis: Vindex enim gloriæ suæ erit Judex universorum. Ita erit finis omnium, *Salus* aut *Exitium*, nunquam desitura: huc exeunt omnia, etiam Tuum, ô Rex! Mundi lustramen.

(*Rex.*) Faxit Miserator hominum, propter misericordiam suam, ut tandem, tandem, tandem, omnes homines agnoscant miseriam suam, dimittant errores suos, redeant ad *Deum* unum, & illi serviant brachio uno. Ah quàm haberemus *Cœlum* in Terra! Quod si stupidus Mundus à se impetrari non patitur, ut vel vestrâ Philosophi sapientiâ, vel vestris Theologi obtestationibus, vel nostro secularis Potestatis regimine, emendetur; veniat *Christus* & emendet nos ad æternitatem!

(*Omnes quasi uno ore.*) Amen, amen, amen.

(*Rex surgens.*) Vos autem Amici dilecti, valete; & pro navata in Rerum lustramine nobis opera, gratias habete. Jam autem redibimus ad munia vocationis quisque suæ.

[*Surget, ibitque, honoratus & comitatus ab omnibus.*]

(*Musica.*)

EPILOGUS.

Eminentissimi Viri, quicunque honoratâ præsentiâ Vestrâ præsentem actum ornare dignati estis, me pusillum etiam audite. Agendæ enim sunt vobis à me, omnium nomine, gratiæ: exquirenda de speciminibus diligentiæ nostræ

nostræ judicia; fundendáque unanimiter, pro ulteriore successu bono, ad Deum vota. Primum illud mox fit, ideoque brevibus expediri poterit: alterum plus habet momenti: tertium verò plurimum. Habete igitur gratias Amplissimi Patroni & Fautores, quòd Scholasticos nostros spectando ludos, diligentiæ nostræ addere non intermittatis calcar. Videritisne autem, quæsumus Vos, Exercitii hujus jam tandem scopum & usum? Spero: Sic enim in conspectu Vestro omnia majora Mundi, Vitæque humanæ negotia, recitabamus, & actionibus vivis repræsentabamus, ut seriis quibusdam negotiis Nos & Vos interfuisse videri, cúmque fructu olim in futuros (dabit Deus) sperari possit. Quippe octo idgenus amœnis Actibus, annuo spatio, succinctam Rerum omnium synopsin, totiúsque Latinæ linguæ medullam, exhausimus, & ingenio subegimus, cum Deo. Redireque hoc idem, & in orbem circumiri, poterit quotannis, DEUS modò sit nobis auxilio! Custos *Israelis* custodiat sibi *Ecclesiam* suam! *Deus* pacis det nobis pacis halcyonia! sublatis perniciosis ex humano genere bellis, exstirpatisque erroribus, hæresibus, idolis, omnibusque Deum verum modis falsis & vanis colendi ritibus. *Jehova sospitator noster servet nobis & Scholæ ac Ecclesiæ hujus summos Mæcenates, simul Fautores ac Benefactores nostros, quàm diutissimè incolumes! Coronétque hîc in Schola docentium & discentium labores! ut sementis diligentiæ nostræ exeat in pulcherrimam publici boni, quoquomodo per nostram quoque tenuitatem promovendi, messem. Exaudiat vota, faciátque rata, qui solus potest, Deus! Vos autem longum valete, perpetuumque salvete.*

Jehova Zebaoth, à quo, per quem, & in quem sunt omnia, æternum individuæ adorandæ TRIUNITATI, *sit honor in secula seculorum, Amen, Hallelujah.*

FINIS.

These Books following are Printed for, and are to be sold by Thomas Parkhurst, *at the three Crowns, at the lower end of* Cheap-side, *over-against the Great Conduit.*

THe Christian mans calling; or, a Treatise of making Religion ones Business, wherein the Nature and Necessity of it is discovered; as also the Christian directed how he may perform it, in *Religious Duties, Natural Actions, his particular Vocation, his Family Directions,* and his own *Recreation*; to be read in Families for their Instruction and Edification. The first part.

Likewise the Second Part, Wherein Christians are directed how to perform it, In the Relation of *Parents, Children, Husbands, Wives, Masters, Servants*; In the Conditions of *Prosperity, Adversity.*

The door of Salvation opened by the Key of Regeneration; or a Treatise containing the *Nature, Necessity, Marks* and *Means* of Regeneration, as also the duty of the Regenerate.

The beauty of Magistracy, in an Exposition of the 82. *Psalm*, where is set forth the *Necessity, Utility, Dignity, Duty* and *Morality of Magistrates.*

The fading of the Flesh, and the flourishing of Faith; or, one Cast for eternity, with the onely way to throw it well.

There is coming to the Press the Third and last Part of the Christian Mans Calling, wherein the Christian is directed how to make Religion his business, in his *dealing* with all men, in the *Choice* of his Companions, in his carriage in *Good* Company, in *Bad* Company, in *Solitariness* or when he is alone, on a *weekday* from morning to night, in *visiting the sick*, on a *dying Bed*, as also the ... how a *Christian may do this*, and some *Motives* ... written by *George Swinnock*, M. A. Preacher of the Gospel late at *Great-Kimbel* in the County